

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Instytut Prawa Kanonicznego

Prawo Kanoniczne, studia stacjonarne doktoranckie

Zuzana Kubíková
Nr albumu 131604

Investigatio praeiudicialis seu pastoralis v brněnské diecézi
v kontextu reformy manželského procesu papeže Františka

Investigatio praeiudicialis seu pastoralis w diecezji brneńskiej
w kontekście reformy procesu małżeńskiego Papieża Franciszka

Rozprawa doktorska
przygotowana pod kierunkiem
dr hab. Marty Greszaty - Telusiewicz, prof. KUL

Lublin 2021

OBSAH

OBSAH.....	3
ZKRATKY	5
BIBLIOGRAFIE.....	6
ÚVOD.....	22
1. DĚJINNÉ PŘEDPOKLADY SOUČASNÉ PROCESNÍ REFORMY	26
1.1. Historický vývoj a socio-kulturní změny od 18. století ve vztahu k církevní nauce o manželství	26
1.2. Učení papežů o manželství jako pramen práva v kodexu 1917.....	32
1.3. Historický vývoj od 1. světové války	36
1.4. Vývoj společnosti a nauka o manželství od II. vatikánského koncilu	45
1.5. Boj o manželství za pontifikátu Jana Pavla II.....	55
1.6. Učení o manželství a rodině za pontifikátu Benedikta XVI.....	70
2. NOVÉ PŘÍSTUPY PAPEŽE FRANTIŠKA A REFORMA MANŽELSKÉHO PROCESU	77
2.1. Změna paradigmatu za pontifikátu papeže Františka.....	77
2.2. Biskupské synody o rodině v letech 2014 a 2015.....	88
2.3. Reforma manželského procesu jako plod biskupské synody	99
2.4. Důraz reformy na procesní ekonomii	105
2.4.1. Pojetí spěšnosti procesu podle kodexů kanonického práva a instrukce <i>Dignitas Connubii</i>	105
2.4.2. Nauka papežů s ohledem na spěšnost řízení v promluvách k Římské rotě od doby platnosti CIC 1983.	107
3. PŘEDSOUDNÍ NEBO PASTORAČNÍ ŠETŘENÍ	113
3.1. <i>Investigatio</i> a jeho vztah ke kanonickému procesu	113
3.2. Právní řešení rozpadlých manželství	121
3.2.1. Zrušení manželství	123
3.2.2. Odluka manželství.....	133
3.2.3. Neplatnost manželství.....	137

3.3.	Konzultační služba v diecézi jako pomoc manželům.....	141
3.3.1.	Druhy a stupně konzultorů.....	142
3.3.2.	Zásady a způsob vedení konzultací.....	147
4.	PŘEDSOUDNÍ NEBO PASTORAČNÍ ŠETŘENÍ V BRNĚNSKÉ DIECÉZI.....	158
4.1.	Brněnská diecéze v pohledu na stav manželství.....	158
4.2.	Diecézní církevní soud v Brně a jeho konzultační služba.....	167
4.3.	Návrhy pro realizaci <i>investigatio prejudicialis seu pastoralis</i> v brněnské diecézi	174
ZÁVĚR		187
SOUHRN		194
PŘÍLOHY V POLSKÉM JAZYCE		

ZKRATKY

AI	– časopis <i>Adnotatio iurisprudentiae</i>
AL	– apoštolská exhortace <i>Amoris laetitia</i>
CIC	– Kodex kanonického práva z roku 1983
CIC'17	– Kodex kanonického práva z roku 1917
Čl.	– článek právního dokumentu (instrukce, stanov)
EV	– <i>Enchiridion Vaticanum</i>
FC	– apoštolská adhortace <i>Familiaris Consortio</i>
HV	– encyklika <i>Humanae vitae</i>
ChD	– dekret <i>Christus Dominus</i>
IDC	– instrukce <i>Dignitas Connubii</i>
Kán.	– kánon Kodexu kanonického práva
Kánn.	– kánony Kodexu kanonického práva
KKC	– Katechismus katolické církve
MIDI	– motu proprio <i>Mitis Iudex Dominus Iesus</i> , v textu zkráceno na <i>Mitis Iudex</i>
MIDI, PN	– procesní normy obsažené v <i>Mitis Iudex</i>
1673 , 3 ^o	– nahrazený kánon kodexu (před MIDI)
PE	– <i>Normae Potestas Ecclesiae, de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei</i>
RF	– <i>Relatio finalis</i> (závěrečná zpráva z řádné synody o rodině 2015)
RS	– <i>Relatio Synodi</i> (závěrečná zpráva z mimořádné synody o rodině 2014)

BIBLIOGRAFIE

Prameny

- BENEDIKT XVI, Deus caritas est, 25. 12. 2005, AAS 98 (2006), s. 217–252; *český text (výběr)* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 113–123.
- BENEDIKT XVI, Sacramentum caritatis, 22. 2. 2007, AAS 99 (2007), s. 105–180; *český text (výběr)* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 127–130.
- BENEDIKT XVI, Caritas in veritate, 29. 6. 2009, AAS 101 (2009), s. 641–709; *český text (výběr)* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 165–169.
- BENEDIKT XVI, Quaerit semper, 30. 8. 2011, AAS 103 (2011), s. 569–571.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. Praha 2019.
- Codex Iuris Canonici Auctoritate Ioannis Pauli PP. II Promulgatus, 25. 1. 1983, EV 8 (1984) s. 134–802.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi Iussu Digestus Benedicti Papae XV Auctoritate Promulgatus, 27. 5. 1917, Vatican 1930, s. 7–453.
- Congregazione per i vescovi, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi. Apostolorum successores, Città del Vaticano 2004, s. 212.
- FRANTIŠEK, Evangelii gaudium, 24. 11. 2013, AAS 105 (2013), s. 1019–1137; *český text (výběr)* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 187; Praha 2014, s. 35.
- FRANTIŠEK, Laudato si, 24. 5. 2015, EV 31, s. 581–827; *český text (výběr)* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 271–274.
- FRANTIŠEK, motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, 8. 9. 2015, in: Apoštolské listy papeže Františka, Brno 2015, s. 5–24.
- FRANTIŠEK, List papeže putujícímu Božímu lidu v Německu, 29. 6. 2019, <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=29625> (3. 4. 2020).
- Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii, 25. 1. 2005, EV 23 (2008), s. 90–198.
- JAN PAVEL II, Teologie těla, Katecheze o lidské lásce podle Božího plánu, Praha 2015, s. 11–590.
- JAN PAVEL II., apoštolská adhortace Familiaris consortio, 22. 11. 1981, EV 7 (1982), s. 1540–1562.
- JAN PAVEL II, Mulieris dignitatem, 15. 8. 1988, in: Enchiridion II, Brno 2019, s. 38–48.

- JAN PAVEL II, *Redemptoris custos*, 15. 8. 1989, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 65–77.
- JAN PAVEL II, *Fidei depositum*, 11. 10. 1992, in: *Katechismus katolické církve*, Praha 1995, s. 7–13.
- JAN PAVEL II, *Gratissimam sane*, 2. 2. 1994, AAS 86 (1994), s. 868–925; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 97–153.
- JAN PAVEL II, *Ad paucos dies*, 13. 12. 1994, AAS 87 (1995), s. 401–522; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 165–172.
- JAN PAVEL II, *Evangelium vitae*, 25. 3. 1995, AAS 87 (1995), s. 401–522; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 173–276.
- JAN PAVEL II, *A ciascuna di voi*, 23. 6. 1995, AAS 87 (1995), 803–812; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 277–286.
- JAN PAVEL II, *Redemptor hominis*, 14, AAS 71 (1997), 284–285.
- JAN XXIII, *Mater et Magistra*, 15. 5. 1961, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 121–124.
- Katalog brněnské diecéze, *neproměnná část*, Biskupství brněnské 2007, s. 11–26.
- Katalog brněnské diecéze, *proměnná část*, Biskupství brněnské 2019, s. 38–98.
- Katechismus katolické církve, *Kostelní Vydří* 2001, čl. 892–288, s. 237–518.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, Warszawa 2003, čl. 37–42, čl. 73, s. 33–35, 53.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego*, 8. 10. 2019, in: *Akta Konferencji Episkopatu Polski*, nr. 31 (2019), s. 28–93.
- Kongregace pro katolickou výchovu, *instrukce Novis postulatis*, 27. 4. 2018, AAS 110 (2018), s. 659–680;
- Kongregace pro nauku víry, *Persona humana*, 29. 12. 1975, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 175–190.
- Kongregace pro nauku víry, *Iura et bona*, 5. 5. 1980, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 193–200.
- Kongregace pro nauku církve, *Homosexualitatis problema*, 1. 10. 1986, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 319–329.
- Kongregace pro nauku víry, *Donum vitae*, 22. 2. 1987, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 331–359.
- Kongregace pro nauku víry, *Annus internationalis familiae*, 14. 9. 1994, AAS 86 (1994), 974–979; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 91–96.

- Kongregace pro nauku víry, *Diverse questioni*, 3. 6. 2003, AAS 96 (2004), s. 41–49; *český text* in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 79–87.
- Kongregace pro nauku víry, List biskupům o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě, 31. 5. 2004, AAS 96 (2004), s. 671–687; *český text* in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 89–104.
- LEV XIII, *Arcanum divivinae sapientiae*, čl. 25, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 37–44.
- Mezinárodní asociace exorcistů/Akademie kanonického práva, *Pravidla vysluhování exorcismu v katolické církvi v souladu s platným obřadem*, Brno 2020, 285–289.
- Norme del Tribunale della Rota Romana, in: *Norme procedurali canoniche commentate*, Roma 2013, s. 179–199.
- Normae Potestas Ecclesiae, de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei, E Civitate Vaticana 2001.
- PAVEL VI, *Humanae vitae*, 25. 7. 1968, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 145–162.
- Papežská rada pro rodinu, *Lidská sexualita: pravda a význam*, 8. 12. 1995, EV 14, s. 3344–3533; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 287–343.
- Papežská rada pro rodinu, *Příprava na svátost manželství*, 13. 5. 1996, EV 15, s. 808–908; *český text* in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 345–372.
- Papežská rada pro rodinu, *Vademecum pro zpovědníky*, 12. 2. 1997, EV 16, s. 100–121; *český text* in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 9–27.
- Papežská rada pro rodinu, *Rodina, manželství a “nesezdaná soužití”*, 26. 7. 2000, EV 19, s. 1059–1135; *český text* in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 33–71.
- Papežská rada pro legislativní texty, *soukromé odpovědi ze dne 1. 10. 2015*, Prot.N. 15138/2015 a 15139/2015, in: *Adnotatio iurisprudentiae 1–2/2015 a 1–2/2016*, Brno 2016, s. 23–25.
- Papežská rada pro výklad legislativních textů, *Rozvedení a znovu sezdání*, 24. 6. 2000, EV 19, s. 964–973; *český text* in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 29–32.
- PIUS IX, *Quanta cura*; Syllabus, 8. 12. 1864,
<https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/encyclica-quanta-cura-8-decembris-1864.html> (17. 10. 2019).
- PIUS XI, *Quas primas*, 11. 12. 1925,
http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_11121925_quas-primas.html (18. 10. 2019).
- PIUS XI, *Casti connubii*, 31. 12. 1930, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 45–94.

- Relatio synodi, Lineamenta, čl. 48–49, 9. 12. 2014,
http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20150623_instrumentum-xiv-assembly_it.html, (4. 10. 2015).
- Rotae Romanae Tribunal, Promemoria per l'istruttoria di una causa di dispensa da matrimonio rato e non consumato, n. 3, 11.
- Rotae Romanae Tribunal, Decretum in una Romana, nullitatis matrimonii, nullitatis decreti iudicis instructoris, coram Pompedda, 28. 10. 1988, n. 9, in *Decreta Selecta VI*, 204.
- Rotae Romanae Tribunal, Decretum turni coram Esteban, Brunen, Prot. No. 22.941, 24. 6. 2020, s. 17–18, non publicata, in: *Archiv Diecézního církevního soudu v Brně*.
- Sacra Congregatio Sancti Officii, Responsum Dispensatio matrimonii super rato et non consummato post baptismum, 20. 10. 1953, in: *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Collectanea documentorum*, Città del Vaticano 2004, n. 22, s. 94–95.
- Sinodo dei Vescovi, *Instrumentum Laboris, Amazzonia: Nuovi cammini per la Chiesa e per una ecologia integrale*, Vaticano 2019, s. 136–139.
- Statistika světové katolické církve za rok 2017, in: *Acta Curiae Episcopalis Brunensis*, 10/2019, s. 75.
- Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica, Lettera circolare sullo stato e attività dei Tribunali, 30. 7. 2016:
https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_signat/documents/rc_trib_apsig_doc_20160730_inter-munera_it.html (13. 2. 2021).
- Tametsi, hl. 1, *Conciliorum oecumenicorum decreta*, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 14–15.
- Tribunale Apostolico della Rota Romana, *Sussidio applicativo del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, Città del Vaticano 2016, s. 9–11.
- III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, *Messaggio*, 18. 10. 2014, in: F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 89–93.
- III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, *Relatio Synodi*, 18. 10. 2014, in: F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 94–121.
- XIV Assemblea generale ordinaria del Sinodo dei vescovi, *Relazione finale al santo padre Francesco*, 24. 10. 2015, in: F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 178–253.

Papežské promluvy

PIUS XII, Promluva k účastnicím kongresu Italské unie katolických porodních asistentek, 29. 10. 1951, in: Enchiridion I, Brno 2018, s. 95–113.

PIUS XII, Promluva ke kongresu organizací Fronta rodiny a hnutí početných rodin, 26. 11. 1951, in: Enchiridion I, Brno 2018, s. 115–120.

PIUS XII., Promluva k Římské rotě, 2. 10. 1944, AAS 36 (1944), s. 281–282.

PAVEL VI., Promluva k Římské rotě, 11. 1. 1965, AAS 57 (1965), s. 234–235.

PAVEL VI., Promluva k Římské rotě, 8. 2. 1973, AAS 65 (1973), s. 102–103.

PAVEL VI., Promluva k Římské rotě, 28. 1. 1978, AAS 70 (1978), s. 181–182.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 4. 2. 1980, AAS 72 (1980), s. 173–174.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 24. 1. 1981, AAS 73 (1981), s. 128–229.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 28. 1. 1982, AI XXVI (2010), s. 613–614.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 26. 2. 1983, AAS 75 (1983), s. 555–556.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 26. 1. 1984, AAS 76 (1984), s. 646–647.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 30. 1. 1986, AI XXXI (2011), s. 983–986.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 5. 2. 1987, AI XV (2008), s. 104–105.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 25. 1. 1988, AI XV (2008), s. 105–106.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 26. 1. 1989, AAS 81 (1989), s. 922–923.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 18. 1. 1990, AI XXXVI (2012), s. 113–114

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 10. 2. 1995, AAS 87 (1995), s. 1013–1014.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 22. 1. 1996, AI XXXIV (2012), s. 114–116.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 17. 1. 1998, AI XXXIV (2012), s. 111–112.

JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2005, AAS 97 (2005), s. 164–165.

BENEDIKT XVI, Promluva při zahájení diecézního symposia o rodině v Římě, 6. 6. 2005, in: Insegnamenti di Benedetto XVI, vol. I (2005), Vaticano 2006, s. 200–208; *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 105–112.

BENEDIKT XVI., Promluva k Římské rotě, 28. 1. 2006, AI XXIV (2009), s. 524–525.

BENEDIKT XVI, Promluva k účastníkům mezinárodního kongresu při příležitosti 40 let encykliky Humanae vitae, 10. 5. 2008, in: Insegnamenti di Benedetto XVI, vol. IV, 1 (2008), Vaticano 2009, s. 753–756; *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 133–136.

- FRANTIŠEK, Promluva k účastníkům Mezinárodního kongresu Papežské Gregoriánské Univerzity, 24. 1. 2015, AAS 107, s. 191–192; *český text* in: Adnotatio iurisprudentiae 1–2/2015 a 1–2/2016, Brno 2016, s. 17–18.
- FRANTIŠEK, Promluva Rodina, 10. 12. 2014, in: Insegnamenti di Francesco, vol. II, 2 (2014), Vaticano 2016, s. 804–807; *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 189–192.
- FRANTIŠEK, Promluva Nazaret, 17. 12. 2014, in: Insegnamenti di Francesco, vol. II, 2 (2014), Vaticano 2016, s. 804–807; *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 192–194.
- FRANTIŠEK, Promluva na setkání s rodinami v Manile, 21. 1. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 196.
- FRANTIŠEK, Promluva Prarodiče, 4. 3. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 205–209.
- FRANTIŠEK, Promluva Modlitba za synodu, 25. 3. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 212–214.
- FRANTIŠEK, Promluva Muž a žena, 15. 4. 2015 a 22. 4. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 216–219.
- FRANTIŠEK, Promluva Manželství, 29. 4. 2015 a 6. 5. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 220–224.
- FRANTIŠEK, Promluva Chudoba, 3. 6. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 233–235.
- FRANTIŠEK, Promluva Zasnoubení, 27. 5. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 230–232.
- FRANTIŠEK, Promluva Zranění, 24. 6. 2015 a 5. 8. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 239–242.
- FRANTIŠEK, Promluva Společenství, 9. 9. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 251.
- FRANTIŠEK, Promluva Rodinný duch, 7. 10. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 255–256.
- FRANTIŠEK, Promluva Věrnost lásky, 21. 10. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 258–260.
- FRANTIŠEK, Promluva Brána přijetí, 18. 11. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 264–266.

- FRANTIŠEK, Promluva Evangelizace, 2. 9. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 240–250.
- FRANTIŠEK, Promluva Lidé různých národů, 16. 9. 2015, *český text* in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 252–254.
- FRANTIŠEK, Promluva Evangelium života, 25. 3. 2020, *český text* viz <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=30838> (5. 4. 2020).
- FRANTIŠEK, Saluto ai padri sinodali durante la I congregazione generale, 6. 10. 2014, in: F. Garelli, Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015, Bologna 2015, s. 47–48.
- FRANTIŠEK, Discorso per la conclusione della III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, 18. 10. 2014, in: F. Garelli, Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015, Bologna 2015, s. 122–127.
- FRANTIŠEK, promluva k zahraničním biskupům přítomným na Světovém setkání rodin, Filadelfie, 27. 9. 2015, *český text* <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=22453> (29. 4. 2020).
- FRANTIŠEK, Discorso a conclusione dei lavori, 24. 10. 2015, in: F. Garelli, Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015, Bologna 2015, s. 255–261.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 23. 1. 2015, AI 1–2/2015 a 1–2/2016, s. 13–16.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 22. 1. 2016, AI 1–2/2015 a 1–2/2016, s. 19–22.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 21. 1. 2017, AI 1–2/2017, s. 7–10.
- FRANTIŠEK, Promluva k účastníkům kurzu o manželském procesu, 25. 2. 2017, AI 1–2/2017, s. 11–14.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2018, AI AI 1–2/2017, s. 15–18.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2019, AI 1–2/2018 a 1–2/2019, s. 11–13.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 25. 1. 2020, AI 2020, s. 11–15.
- FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2021, viz http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2021/january/documents/papa-francesco_20210129_rota-romana.html (14. 1. 2021).

Partikulární právo

Decretum de delegatione Tribunalis, 18. 1. 2012, Prot.n. 158/S/12, in: Archivo Tribunalis Brunensis.

Instrukce, kterou se vymezují některé úkoly obhájců stran v řízení před Diecézním církevním soudem v Brně, 27. 8. 2010, Brno 2010.

Instrukce pro aplikaci CIC a m.p. Mitis Iudex /pracovní text/, in: ČBK 106-XIV-2 (7/2016).

Stanovy Diecézního církevního soudu v Brně (Partikulární zákon v brněnské diecézi PZ 7.1), 9. 7. 2013, Brno 2013.

Literatura

Accattoli L., Karol Wojtyła, L'uomo di fine millennio, Torino 1998, s. 115–169.

Adamczyk J., Poradnie małżeńsko-rodzinne w diecezji w aspekcie kanoniczno-duszpasterskim, in: Ius Matrimoniale 26 (2015/4), s. 83–108.

Adamczyk J., Zadania proboszcza w zakresie poradnictwa rodzinnego, in: Ius Matrimoniale 25 (2017/2), s. 65–82.

Adriano V., La normativa canonica sul matrimonio e la riforma del processo di nullità, Città del Vaticano 2016, s. 158–182.

Akpoghiran P., Mitis iudex: text and commentary, New Orleans 2017, s. 15–703.

Amenta P., Le procedure amministrative in materia di matrimonio canonico: storia, legislazione e prassi, Città del Vaticano 2008, s. 72–77.

Arrieta J. I., Rozvoj a aplikace m. p. Mitis Iudex a aktivita Papežské rady pro legislativní texty, in: Adnotatio iurisprudentiae, Supplementum 5, Brno 2010, s. 71–87.

Arroba Conde M. J., L'esperienza sinodale e la riforma del processo matrimoniale, in: P. Palumbo (ed.), Matrimonio e processo per un nuovo umanesimo. Il M.P. Mitis Iudex Dominus Iesus di papa Francesco, Torino 2016, s. 136–137.

Arroba Conde M. J., Diritto processuale canonico, Roma 2012, s. 51–288.

Arroba Conde M. J., Giusto processo e peculiarità culturali del processo canonico, Canterano 2016, s. 95–96.

Arroba Conde M. J., Le „Litterae motu proprio datae“ sulla riforma dei processi di nullità matrimoniale: prima analisi, in: Apollinaris 88/2 (2015), s. 559–564.

- Arroba Conde M. J., Nullità del matrimonio canonico: aspetti pastorali e giuridici, Pescara 2018, s. 8–18.
- Arroba Conde M. J., C. Izzi, Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio, Milano 2017, s. 11–62.
- Barčiaková R., Analýza situace v pastoraci manželství a rodiny na území brněnské diecéze, in: Archiv Pastoračního centra Biskupství brněnského, Brno 2017, s. 10–25.
- Belfiore G., I processi di nullità matrimoniale nella riforma di papa Francesco, Troina 2017, s. 63–69.
- Bergoglio J., Skorka A., O nebi a zemi, Praha-Litomyšl 2013, s. 7–95.
- Bianchi, Dinamiche e attenzioni nel reperimento e nella raccolta delle prove nelle cause di nullità matrimoniale, in: Studi giuridici CVIII: L'istruttoria nel processo di nullità matrimoniale, Città del Vaticano 2014, s. 29–36.
- Bianchi P., L'esperienza di applicazione dell'Istruzione nei tribunali locali – Italia, in: Periodica de re canonica 104 (2015), s. 487–515.
- Bianchi P., Předchozí znalecký posudek: vhodnost, kritéria hodnocení, důkazní hodnota a užitečnost v procesní dynamice, in: AI Supplementum 4, Brno 2018, s. 249–281.
- Buben M., Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a realie, Praha 1997, s. 420–421.
- Burke R. L., Il processo di dispensa dal matrimonio rato e non consumato: la grazia pontificia e la sua natura, in: I procedimenti speciali nel diritto canonico, Città del Vaticano 1992, s. 135–144.
- Burke R. L., Proces vyhlásenia kánonickej neplatnosti manželstva ako hľadanie pravdy, in: Vytrvať v Kristovej pravde, Kežmarok 2015, s. 173–196.
- Carlotti P., La morale di papa Francesco, Bologna 2017, s. 83–90.
- Catozzella F., Činnost advokáta a prokurátora přispívající ke zrychlení a zefektivnění manželského kanonického procesu, AI Supplement 2 (2016), s. 196–216.
- Caviglia C., I nuovi equilibri tra le diverse istanze nel processo più breve. L'istanza del bene del matrimonio: il ruolo del difensore del vincolo, in: Quaderni di diritto ecclesiale 32 (2019), 322–359.
- Coccopalmerio F., Obnova manželského kanonického systému ve světle nedávných prací Biskupské synody o rodině, AI Supplementum 2 (2016), s. 247–253.

- Coccopalmerio F., Indissolubilità e scioglimento del matrimonio canonico nella società contemporanea, in: *Lo scioglimento del matrimonio canonico*, Città del Vaticano 2013, s. 15–28.
- Cucci G., *Dipendenza sessuale online. La nuova forma di un'antica schiavitù*, Milano 2015, s. 8–91.
- Dugan P. M., Navarro L., Caparros E. (ed), *The Reform Enacted by the m. p. Mitis Iudex. Commentaries and Documentation*, Montréal 2016, s. 51–55.
- Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica, vol. III: *Contraccezione*, Napoli 2010, s. 507–511.
- Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica, vol. VI: *Femminismo*, Napoli 2013, s. 263–269.
- Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica, vol. XI: *Sesso*, Napoli 2017, s. 271–296.
- Erdő P., Aspetti giuridici del Sinodo dei Vescovi, in: N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi, 40 anni di storia*, Vatikán 2005, s. 39–55.
- Erlebach G., Dzięga A., Krukowski J., Szttychmner R., *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego (V)*, Poznań 2007, s. 77–78.
- Eterović N., *Il Sinodo dei Vescovi, 40 anni di storia*, Vatikán 2005, s. 27–116.
- Gaeta S., Papež František; *život a výzvy*, Praha, 2013, s. 55–64.
- Galatíková M., Lacinová L., Ježek S., *Před svatbou ne: Partnerské vztahy a otázky kolem předmanželského sexu u mladých věřících žen*, in: *Cesty do dospělosti. Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*, Brno 2016, s. 121–130.
- Garelli F., *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 33–253.
- Gerosa L., *La Chiesa „in uscita“ di papa Francesco. Spunti per un rinnovo della missione apostolica*, Siena 2018, s. 11–22.
- Gherri P., Consultare e consigliare nella Chiesa, in: *Apollinaris* 88/2 (2015), s. 593–615.
- Giraud A., La volontà della parte non battezzata: oggetto, modalità e conseguenze delle interpellazioni nel privilegio paolino, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 4 (2007), s. 350–362.
- Goffi T., De Fiores S., *Slovník spirituality. Kostelní Vydří* 1999, s. 832–833.
- Granados J., Kampowski S., Pérez-Soba J. J., *Nová pastorační péče o rodiny. Průvodce podle Amoris laetitia*, Brno 2017, s. 69–92.
- Grillo A., *Sinodo approssimato. Le gioie e le ferite delle famiglie*, Assisi 2015, s. 39–64.

- Gullo A., Principi deolgologici riguardanti gli avvocati, in: Studi giuridici XCII: Deontologia degli operatori dei tribunali ecclesiastici, Città del Vaticano 2011, s. 170–172.
- Gullo C., Il procedimento di rimozione del divieto di passare a nuove nozze, in: I procedimenti speciali nel diritto canonico, Città del Vaticano 1992, s. 225–232.
- Halas F., Stellner F., Müller K., Benedikt XVI. Intelektuál, myslitel a vědec, Praha 2009, s. 8–49.
- Chiappetta L., Il Codice di Diritto canonico (1), Bologna 2011, s. 436–443.
- Chiappetta L., Il Codice di Diritto canonico (2), Bologna 2011, s. 417–437.
- Chiappetta L., Il Codice di Diritto canonico (3), Bologna 2011, s. 57–222.
- Jan Pavel II, Kronika neobyčejného života, Praha 2002, s. 95–107.
- Kampowski S., La fecondità di una vita. Verso un'antropologia del matrimonio e della famiglia, Siena 2017, s. 129–133.
- Kasprzyk P., Separacja prawna małżonków, Lublin 2003, s. 58–61.
- Kašný J., Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15). Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei, České Budějovice 2005, s. 26–67.
- Kennedy J., Prassi ed orientamenti della Congregazione per la Dottrina Fede, in: Lo scioglimento del matrimonio canonico, Città del Vaticano 2013, s. 100–104.
- Kol. autorů, Advocacy Vademecum, Montréal 2006, s. 5–203.
- Kol. autorů, Ammissione alle nozze e prevenzione della nullità del matrimonio, Milano 2005, s. 105–360.
- Kol. autorů, Exegetical commentary on the Code of canon law (IV/1), Montreal- -Chicago 2004, s. 875–876.
- Kol. autorů, Dějiny Evropy, Paris 1992, s. 268–379.
- Kol. autorů, První roky manželství, Brno 2017, s. 26–42.
- Kol. autorů, Reforma manželského procesu podle papeže Františka. Průvodce pro každého, Brno 2016, s. 22–26.
- Košč S., Pomáhať láske rásť. Komentár k „Amoris Laetitia“ a inšpirácie pre pomáhajúce profesie, Brno 2019, s. 113–122.
- Kubíková H., Konzultační činnost Diecézního církevního soudu v Brně, in: Aktivita a statistika Diecézního církevního soudu v Brně 2017, Brno 2018, s. 17–18.
- Kubíková H., Konzultační činnost Diecézního církevního soudu v Brně, in: Aktivita a statistika Diecézního církevního soudu v Brně 2019, Brno 2020, s. 20–22.

- Kuby G., Globálna sexuálna revolúcia, Strata slobody v mene slobody, Bratislava, 2013, s. 38–99.
- La Morgia M. C., La dispensa dal Matrimonio Rato e non Consumato nella legislazione vigente, Roma 2015, s. 93–140.
- Laurinec J., Etické a sociálne dôsledky používania antikoncepcie, in: Bioetické konflikty. Stav a sociálne dôsledky 40 rokov po Humanae vitae, Ružomberok 2008, s. 48–57.
- Llobell J., Le norme della Rota Romana in rapporto alla vigente legislazione canonica: la «matrimonializzazione» del processo. La tutela dell'«ecosistema» processuale; il principio di legalità nell'esercizio della potestà legislativa, in: Studi giuridici XLII: Le «Normae» del Tribunale della Rota Romana, Città del Vaticano 1997, s. 56–60.
- Lobiati P. G. M., Profili di comparazione della separazione coniugale canonica, Città del Vaticano 2014, s. 33–321.
- Lüdicke K., Dignitas connubii, odborný komentár, Brno 2015, s. 45–241.
- Madeddu S. A., La consulenza Matrimoniale del parroco. Una Guida sicura per il discernimento delle situazioni matrimoniali, Todi 2016, s. 7–69.
- Malecha P., Fungování české a slovenské církevní justice v kontextu každoročních hlášení zasílaných Apoštolské signatuře, in: Adnotatio iurisprudentiae, Supplementum 5, Brno 2020, s. 257–277.
- Malecha P., Záruka spravedlnosti a reforma manželského řízení prizmatem nezbytnosti jeho urychlení a usnadnění přístupu věřících k soudu; příprava pracovníků a odpovědnost biskupa, in: AI Supplementum 2 (2016), s. 38–57.
- Marchetto A., “La riforma e le riforme nella Chiesa”. Una risposta, Città del Vaticano 2017, s. 5–8.
- Menke M., Soudnictví římskokatolické církve v českých zemích v období kodifikovaného kanonického práva, Olomouc 2015, s. 162–163.
- Miele M., Papa Francesco e gli sviluppi recenti del metodo sinodale, in: Famiglia e matrimonio di fronte al Sinodo. Il punto di vista dei giuristi, Milano 2015, s. 339–343.
- Moneta P., Il ruolo dell'avvocato nel nuovo ordinamento processuale, in: Annales III: La riforma del processo matrimoniale ad un anno del motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, Città del Vaticano 2017, s. 153–171.
- Montevecchi L. M., Casavecchia S. S., Breve storia degli Istituti Secolari, Milano 1978, s. 20–23.

- Montini G. P., *De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus. II. Pars dynamica*, Roma 2020, s. 109–128.
- Müller G., *Indagine sulla speranza. Dialogo con Carlos Granados*, Siena 2017, s. 179–182.
- Okonkwo E. B. O., Recchia A. (ed), *Tra rinnovamento e continuità. Le riforme introdotte dal motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Roma 2016, s. 29–32.
- Pacal J., *Brněnský diecézní soud od vzniku do roku 1995*, Wrocław 1997, s. 42–171.
- Petrà B., *Divorziati risposati e seconde nozze nella Chiesa*, Assisi 2012, s. 124–148.
- Petrà B., *Divorzio e seconde nozze nella tradizione greca*, Assisi 2014, s. 145–147.
- Sabbarese L., *Lo scioglimento dei matrimoni non sacramentali in favorem fidei*, Roma 2005, s. 40–98.
- Sabbarese L., Santoro R., *Il processo matrimoniale più breve. Disciplina canonica e riflessi concordatari*, Bologna 2016, s. 5–11.
- Saroglia D., *Poskytnutí právní pomoci a metodika přípravné fáze v manželských řízeních*, in: *AI Supplementum* 4, Brno 2018, s. 212–234.
- Sateriano A., *Il passaggio dal processo giudiziale di nullità matrimoniale al processo amministrativo di disensa super rato et non consummato*, Roma 2007, s. 58–96.
- Sebíňová E., *Konzultační činnost Diecézního církevního soudu v Brně*, in: *Aktivita a statistika Diecézního církevního soudu v Brně* 2018, Brno 2019, s. 21–23.
- Seewald P., *Joseph kardinál Ratzinger. Benedikt XVI. Křesťanství na přelomu tisíciletí*, Praha 2005, s. 109–184.
- Skočovský K., *Katolická církev a antikoncepce*, Kladno 2012, s. 1–16.
- Skočovský K., *Stručná historie encykliky Humanae vitae: klíčové osobnosti a události*, in: *50 let Humanae vitae – sborník příspěvků z konference*, Borotice 2018, s. 23–39.
- Skonieczny P. (red.), *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka*, Tarnów 2015, s. 43–49.
- Sochorová M., *Dějepis II*, Havlíčkův Brod 1999, s. 118–158.
- Šipr K., Šiprová H., *Symptotermální metoda, její spolehlivost a současná role v přirozeném plánování rodičovství*, in: *50 let Humanae vitae – sborník příspěvků z konference*, Borotice 2018, s. 89–97.
- Tomko J., *Aspetti teologici del Sinodo dei Vescovi*, in: N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi, 40 anni di storia*, Vatikán 2005, s. 27–37.
- Trevisan G., *Privilegio paolino. Delineazione fondamentale del privilegio*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 4 (2007), s. 345–349.

- Tupputi E. (ed), *Vademecum per la consulenza nella fragilità matrimoniale. Una guida per canonisti, sacerdoti e operatori di pastorale familiare*, Barletta 2019, s. 5–215.
- Valdrini P., *Il Sinodo dei vescovi nel pontificato di Papa Francesco. Riflessioni di un canonista*, in: *Famiglia e matrimonio di fronte al Sinodo. Il punto di vista dei giuristi*, Milano 2015, s. 478–486.
- Villeggiante S., *Le questioni incidentali presso il Tribunale della Rota Romana*, in: *Le „Normae“ del Tribunale della Rota Romana*, Città del Vaticano 1997, s. 246.
- Vintrová M., *Lo scioglimento del matrimonio non sacramentale in favorem fidei per la dispensa pontificia alcuni casi nella Repubblica Ceca*, Roma 2014, 35–99.
- Vladár V., *Dejiny cirkevného práva*, Praha 2017, s. 503–572.
- Zanetti E., *Consulenza e introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 19 (2006), s. 70–92.
- Zulehner P., *Papež František a jeho reforma církve*, Ostfildern 2015 /český překlad 2016/, s. 65–103.

Internetové odkazy a elektronické zdroje:

Bratrstvo „Manželé navždy – odloučení a rozvedení, věrní svátosti“:

<http://www.fraternitasposipersempre.it/> (11. 9. 2020).

Centrum pro rodinu Vážka v obci Šlapanice:

<https://www.vazkaslapanice.cz/> (27. 10. 2020)

Český statistický úřad: <https://www.czso.cz/> (30. 09. 2020).

Článek o incidentu papeže Františka, 31. 12. 2019:

<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/dosla-mi-trpelistost-papez-se-omluvil-zene-kterou-placi-pres-ruku-40308745> (3. 4. 2020).

Diecézní úřad pro přijetí rozvedených věřících v Milánské arcidiecézi:

<https://www.chiesadimilano.it/ufficiodiocesanoperlaccoglienzadeifedeliseparati/news/presentazione-288.html/> (9. 9. 2020).

Globální kontrola obyvatelstva:

<https://www.hli.org/resources/exposing-the-global-population-control/> (22. 1. 2020).

Komentář k výroku papeže Františka o homosexuálech, 29. 7. 2013:

https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/homosexualita-papez-frantisek-chile-lgbt_1805241540_dp (3. 4. 2020).

Kurzy Alfa v Brně (evangelizační aktivita pro uvedení do křesťanství):

<http://brno.alfakurzy.cz/> (18. 11. 2020).

Národní centrum pro rodinu České biskupské konference:

<https://www.rodiny.cz> (1 .10. 2020)

Oficiální stránky Papežské rady pro legislativní texty:

<http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/risposte-particolari/procedure-per-la-dichiarazione-della-nullita-matrimoniale.html>
(21. 5. 2020).

Papežská rada pro legislativní texty:

<http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/dicastero/competenze.html>
(24. 1. 2020).

Pohanský ritus ve Vatikánských zahradách, 4. 10. 2020: <https://lanuovabq.it/it/riti-pagani-in-vaticano-dopo-lo-sfregio-la-menzogna> (3. 4. 2020).

Registr administrativních odluk vedený při Diecézním církevním soudu v Brně, v rámci Informačního systému *Carolus*:

https://dcs.biskupstvi.cz/carolus/index.php?page=odluky_prehled (1. 5. 2020).

Registr sanací vedený při Diecézním církevním soudu v Brně, v rámci Informačního systému *Carolus*:

https://dcs.biskupstvi.cz/carolus/index.php?page=sanace_prehled (30. 9. 2020).

Seznam států, které přijaly Istambulskou úmluvu:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>
(26. 1. 2020).

Síť míst pro rodinu *Family point*: <https://familypoint.cz/> (1. 10. 2020)

Společenství naděje – modlitební společenství pro rozvedené:

<https://spolecenstvi-nadeje43.webnode.cz/> (27. 10. 2020)

Stanovy Akademie kanonického práva:

<https://www.akademiekp.cz/stanovy-akademie-kanonickeho-prava/> (2. 10. 2020).

Stanovy spolku Rodinné centrum Blansko z. s.:

[http://www.rcblansko.cz/data/files/2016-06-24_Upravene-Stanovy_RCBk\(2016\).pdf](http://www.rcblansko.cz/data/files/2016-06-24_Upravene-Stanovy_RCBk(2016).pdf)
(2. 10. 2020).

Světové dny mládeže:

http://www.vatican.va/gmg/documents/gmg_chronicle-wyd_20020325_it.html
(24. 1. 2020).

Tisková zpráva o statistikách Centrálního statistického úřadu církve pro rok 2018:

Bollettino, Sala Stampa della Santa Sede, 2020/03/25, in:

<https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/03/25/0180/00411.html> (30. 9. 2020).

Ultrakatolické internetové stránky: <https://www.lumendelumine.cz/> (3. 4. 2020).

Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (tzv. Istambulská úmluva):

https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Istanbulska_umluva.pdf (26. 1. 2020).

Výroční zprávy Biskupství brněnského:

<https://www.biskupstvi.cz/vyrocnizprava> (29. 9. 2020).

ÚVOD

Tématem této práce je „předsoudní nebo pastorační šetření“, které zahrnuje období před započítáním procesní aktivity církevního soudu nebo diecézní kurie ve vztahu k rozpadlému manželství. Kořenem tematiky jsou Procesní normy obsažené v *motu proprio* papeže Františka *Mitis Iudex Dominus Iesus* (dále jen MIDI), z roku 2015 (čl. 2 a následující). Jako *moderator cancellariae* Diecézního církevního soudu v Brně, kterýžto úřad zastávám od roku 2007, jsem měla možnost sledovat dění v souvislosti s Biskupskou synodou o rodině, která vydání *motu proprio* v roce 2014 předcházela, a samozřejmě také pokračování synody v roce 2015, jakož i následující vývoj. Samo *motu proprio* bylo tehdy vnímáno jako velká procesní změna. V tomtéž roce, krátce po vydání papežského dokumentu, bylo na území brněnské diecéze uspořádáno symposium kanonického práva s mezinárodní účastí, jehož hlavním tématem byla tzv. procesní reforma. Stejně tak na jiných místech světa se kanonisté scházeli, aby si vzájemně pomohli pochopit pravý smysl nových norem a jejich následnou aplikaci. Podobně soud Římské rotý vydal v roce 2016 za stejným účelem „Příručku k aplikaci“ (*Sussidio applicativo*) a rozeslal ji na církevní soudy po světě, aby jim napomohl správné aplikaci požadovaných změn. Navzdory všem těmto snahám se v soudní praxi zdá, že věrná aplikace platných norem, tj. Kodexu kanonického práva s nahrazenými kánony MIDI; instrukce *Dignitas connubii*, která je nadále závazná pro církevní soudy (mimo zrušené či nahrazené kánony CIC); a nových norem obsažených v MIDI, je záležitostí nesmírně složitou, neboť v první řadě je třeba vždy hledat, co platí a co ne (tj. vyškrtat neplatné, doplnit platné a najít vzájemné souvislosti), a teprve potom se zaměřit na pochopení správné aplikace. Nastalá situace v soudní praxi evokuje období předkodexové, kdy byly současně v platnosti rozmanité, někdy vzájemně si odporující normy. Tato záležitost sice není přímým předmětem našeho zkoumání, přesto však dotváří jeho celkový kontext. Podobně narážíme na problematiku pontifikátu papeže Františka, pochopení a přijetí jeho pontifikátu, dále na četné diskuse ohledně biskupských synod o rodině a apoštolské exhortace *Amoris Laetitia*. S tím vším se budeme v rámci zde představené badatelské činnosti potýkat.

Téma „předsoudního nebo pastoračního šetření“ se úzce dotýká konzultační služby. *Motu proprio* MIDI otevřelo mimo jiné diskusi ohledně přítomnosti stálých advokátů u církevních soudů a jejich pomoci věřícím, kteří se na soud obracejí, jak to předvídal již kán. 1490 CIC. Samozřejmě, při studiu MIDI lze hned pochopit, že papež František nemá na mysli „pouze“ konzultační službu soudu, ale celou „stabilní strukturu“ konzultorů v rámci diecéze

či několika diecézí (srov. MIDI, PN 3). A právě to je předmětem bádání v rámci této práce. Kromě aktuálnosti samotné tematiky pro její novost je důvodem zvolení tématu také vlastní vědomí o absenci či nedostatečnosti konzultační služby u církevních soudů v České republice, takže touto prací chci nabídnout příspěvek pro její zřízení nebo zkvalitnění. Jako úředník Diecézního církevního soudu v Brně se pochopitelně zaměřuji na brněnský soud a na vlastní diecézi v souvislosti s novým požadavkem na existenci „stabilní struktury konzultační služby“, také s ohledem na stupně konzultorů, které v roce 2018 uvedla Kongregace pro katolickou výchovu v instrukci *Novis postulatis*.

Následující pojednání je rozděleno do čtyř kapitol. První kapitola obsahuje dějiny od 18. století, včetně učení tehdejších papežů o manželství a rodině. Cílem a smyslem této obsáhlé části, jejímž podkladem je velké množství církevních dokumentů, je předložení kontinuity církevního magisteria, jež umožňuje následně interpretovat učení papeže Františka. Ve druhé kapitole se nejprve zabývám změnou paradigmatu, kterou představuje pontifikát papeže Františka, oproti dříve prezentovaným papežům a jejich učení. Cílem je pochopit a přijmout papeže Františka a novost jeho vyjadřování. V téže kapitole pak rozebírám dění kolem biskupských synod o rodině, konaných v letech 2014 a 2015. Součástí je stručná analýza a komentář k apoštolské exhortaci *Amoris laetitia*. Následně se věnuji samotné „reformě manželského procesu“ se zdůrazněním smyslu procesní ekonomie. Třetí kapitola představuje teoreticko-právní pojednání ohledně terminologie: „investigatio“, „praeiudicialis“, „seu“, „pastoralis“. V téže kapitole předkládám dostupná kanonická řešení pro rozpadlá manželství. Soupis charakteristik, forem a realizace jednotlivých druhů „řešení“, které umožňuje kanonické právo, má posloužit konzultorům jako základní orientace pro směřování věřících, jichž se to týká. Součástí kapitoly je pojednání o samotné konzultační službě, která byla Kongregací pro katolickou výchovu navržena do tří stupňů (viz *Novis postulatis*), a také na základě zkušeností dvou úředníků z odlišných italských církevních soudců předkládám zásady konzultační služby a inspiraci pro její realizaci. Čtvrtá kapitola se již výhradně věnuje brněnské diecézi. Nejprve analyzuji situaci diecéze ve vztahu k manželství a rodině a předkládám seznam nejružnějších institucí, které v diecézi vyvíjí aktivity pomáhající manželům a rodinám. Cílem této analýzy je zjistit, nakolik existuje a funguje poradenská a konzultační služba manželům, aby bylo možno v rámci diecéze vytvořit potřebnou „stabilní strukturu“. Součástí analýzy je statistický průzkum sňatkovosti a rozvodovosti na území brněnské diecéze, včetně procentuálnosti rozpadu manželství římskokatolíků. Dále popisuji činnost a aktivitu brněnského církevního soudu, včetně jeho

konzultační služby. Vyvrcholením celého obsáhlého pojednání je pak návrh realizace *investigatio praeiudicialis seu pastoralis* pro specifickou situaci na území brněnské diecéze s nastíněním možného vytvoření *Vademecum* pro konzultační službu, jak vyzývají Procesní normy MIDI v čl. 3.

Součástí použité bibliografie je velké množství církevních dokumentů a papežských promluv, které slouží jako základ pro celé pojednání tématu. Mé úsilí směřovalo k poznání a pochopení učení magisteria, včetně učení papeže Františka, takže bylo nutné je nejprve podrobně prostudovat a kontextuálně pochopit, abych mohla správně a pravdivě traktovat specifické téma *investigatio praeiudicialis seu pastoralis*. Mezi použitou literaturou zmiňuji také knihu P. Zulehnera, avšak pouze jako ukázkou nesprávného pochopení pontifikátu papeže Františka. Protože podstatná část této práce vznikala v průběhu roku 2020, byla jsem nouzovým stavem souvisejícím s nákazou Covid-19 odkázána na knihovny v České Republice, protože nebylo možné vycestovat do zahraničí. Ze stejného důvodu se neuskutečnila plánovaná stáž u Lombardského církevního soudu. Čerpala jsem proto především z knihovny brněnského církevního soudu, která však zahrnuje velké množství italské kanonické literatury, proto se opírám převážně o knihy v italském jazyce. Z význačných autorů, jejichž publikace pomohly lepšímu pojednání a pochopení tématu této práce, zmiňuji: M. J. Arroba Conde, G. Belfiore, P. Bianchi, F. Coccopalmerio, R. Burke, P. Malecha, G. P. Montini, D. Saroglia, E. Zanetti. Z polských autorů jsem měla mimo jiné k dispozici odborné články o rodinném poradenství od J. Adameczyka, zatímco kniha od P. Kasprzyka mi byla pomůckou při pojednání tématu manželské odluky. Součástí seznamu použitých odkazů jsou internetové stránky institucí, zdrojů, článků a témat, které jsem citovala nebo na ně v textu odkazovala. Ve čtvrté části věnované brněnské diecézi jsem vycházela, kromě oficiálních publikovaných textů, také z interních informací, které mi byly buď poskytnuty kompetentními pracovníky diecézní kurie, nebo jsou mi k dispozici v rámci pracoviště Diecézního církevního soudu v Brně.

K provedení rozboru stavu či skutečnosti jsem hojně využila metodu analytickou. Při popisu dějinných událostí a studiu pramenů jsem aplikovala historickou metodu přímou. V otázkách víry respektuji metodu dogmatickou, avšak připojuji k ní také zdůvodňování premis a závěrů pomocí indukce, ale také dedukce. Při použití právních norem vycházím z právní metodologie za pomoci interpretace, s cílem pochopit smysl zákona, a to jak na základě autentického, tak i doktrinálního výkladu. V jednotlivých případech se také odvolávám na jurisprudenci Římské rotы.

Je mou povinností a radostí poděkovat paní prof. Martě Greszatě-Teusiewicz za podporu a podněty při studiu a vytváření této práce, Mons. Karlu Orlitovi, soudnímu vikáři brněnského církevního soudu za cenné připomínky a postřehy, které jsem v textu pečlivě zohlednila. Aby bylo možné realizovat vědeckou činnost, bylo k tomu zapotřebí vhodné studijní prostředí, které vytvořili a neustále chránili moji rodiče, kterým ze srdce děkuji. Tato práce je věnována s láskou a vděčností sv. Janu Pavlu II, jehož přímlově byla po celou dobu tvorby svěřována.

1. DĚJINNÉ PŘEDPOKLADY SOUČASNÉ PROCESNÍ REFORMY

Chceme-li se věnovat novým pojetím současného pontifikátu papeže Františka a inovaci manželského kanonického procesu, je nezbytné zasadit novost a aktuálnost nauky současného papežova učení do celkového kontextu magisteria církve o manželství, rodině a důstojnosti lidského života, aby naše východiska a interpretace nepostrádala pevný základ pravdy, a abychom nakonec mohli správným způsobem nastínit aplikaci a realizaci *investigatio praevia* pro naši dobu a současné podmínky.

Následující pojednání obsahuje souhrn učení papežů a koncilů od 18. století, jež pokládáme za jistý mezník pro mentalitu lidí a postoje k víře v Boha a katolickou církev. Neopomeneme zprvu ani biblickou nauku a přínos dřívějšího Tridentského koncilu, jenž přinesl církvi mnohá ujasnění. Veškeré reakce ze strany církve, zvláště ve formě papežského magisteria, budou zasazeny do rámce historického vývoje, jenž vedl k zásadním socio-kulturním změnám, které měly následně vliv na dobové, ale i současné postoje víry nebo na její odmítání. Otázkou k zodpovězení pro nás bude, zda se během doby změnilo učení církve ohledně nerozlučitelnosti manželství. Představíme zde katolickou církev jako „Matku a Učitelku“, která vede člověka po cestě spásy, jíž je sám Kristus. Poznáme, jak tato charakteristika církve bude kontinuálně během dějin vystupovat na povrch, a později uvidíme, že nejinak tomu je v případě současného učení papeže Františka, který, byť osobitým způsobem, navazuje na své předchůdce a na celé vzácné dědictví katolické nauky.

1.1. Historický vývoj a socio-kulturní změny od 18. století ve vztahu k církevní nauce o manželství

Nauka o manželství, kterou církev uchovávala od počátku svého zrodu, se opírá o Boží zjevení obsažené ve Starém zákoně, o učení Ježíše Krista, Syna Božího, nejprve ústně předávané, později církví včleněné do kánonu Písma svatého jako součást knih Nového zákona. Církev nauku o manželství během staletí chránila odmítáním bludných nauk a věřícím ji průběžně předkládala a autenticky vykládala. Bůh, Stvořitel, stvořil člověka z lásky a k lásce (srov. 1 Jan 4,8.16), neboť jej stvořil jako svůj obraz a ke své podobě (srov. Gn 1, 26). Ženu stvořil jako rovnocennou muži a jako jeho nejbližší pomoc; jsou stvořeni jeden pro druhého (srov. Gn 1, 27; 2, 18). „*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke*

své ženě a stanou se jedním tělem“ (Gn 2, 24). Bůh žádá, aby vzájemná láska muže a ženy byla plodná, a aby její součástí byla péče o celé stvoření: „*Plodte a množte se, naplňte zemi a podmaňte si ji*“ (Gn 1, 28). Pán Ježíš ve svém učení poukazuje na jednotu muže a ženy s odkazem na původní plán Stvořitele: „*Už tedy nejsou dva, ale jeden*“ (Mt 19, 6), a proto je jejich vzájemné pouto nerozlučitelné: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“ (Tamtéž).

V životě jednotlivých lidí však nezdědka dochází k různým odlišným pojetím a neakceptování nauky, kterou církve o manželství předkládá. Příkladem mohou být jisté tajné sňatky, které se staly nešvarem v období 16. století, takže na něj museli pastýři té doby reagovat během Tridentského koncilu Dekretem o reformě uzavírání manželství:

„...Boží církev tato [tajná manželství] měla z velmi spravedlivých důvodů vždy v ošklivosti a zakazovala je. [...] svatá synoda zjišťuje, že tyto zákazy kvůli lidské neposlušnosti již nejsou účinné, a zvažuje těžké hříchy, které z těchto tajných manželství pramení, zejména pak u těch, kteří setrvávají ve stavu zavržení, protože první ženu, s níž se tajně oženili, opouštějí, zatímco se veřejně žení s jinou, s níž pak žijí v trvalém cizoložství.“¹

Z uvedeného textu je patrné, že církev má starost ne tolik o samo zachování nauky či pravidel, ale v tomto případě především o svízelnou situaci opuštěné ženy a těžkého hříchu partnerů nového svazku s ohledem na jejich věčnou spásu. Tajné sňatky byly v té době pochopitelné v případech, kdy rodiče zakazovali svým dětem manželství s vyvoleným, a plánovali jim jinou budoucnost či jiného partnera. Za dobové situace se proto tajný sňatek mohl jevit jako jediné řešení. Ovšem důsledkem takových sňatků mohla být, v případě citové přelétavosti muže, životní nejistota a bída ženy, pokud ji její muž opustil, vědom si toho, že tajné manželství mu nečiní na veřejnosti překážku pro uzavření jiného. Sněm otců na Tridentu proto stanovil dodnes platná pravidla jako záruku řádného a platného uzavření manželství. Jedná se o veřejné ohlášky (které však mohly a nadále mohou být v mimořádných situacích dispensovány), dále o místo uzavření sňatku (ve smyslu uděleného požehnání vlastním farářem) a jeho formu (tj. za přítomnosti faráře nebo kněze se souhlasem faráře nebo ordináře a dvou či tří svědků). Tato forma je dodnes považovaná za směrodatnou pro manželství katolíků a je vyžadovaná pro platnost manželství. Zároveň se tím potvrzuje, že manželství bylo a je veřejnou záležitostí, nikoli soukromou, a že je hodno všemožné ochrany ze strany církve i společnosti. Církev tím také chrání manželskou jednotu a nerozlučitelnost.

¹ Tametsi, hl. 1, *Conciliorum oecumenicorum decreta*, in: Enchiridion I, Brno, 2018, s. 14.

Tento uvedený příklad jednání a postoje církve v 16. století dokládá její autoritu, která byla v předešlých staletích obecně přijímána, obvykle i panovníky čili světskou mocí. Pomineme nyní krizi období reformace a zaměříme pozornost na období 2. poloviny 18. století, kdy přichází chvíle zásadního zlomu ve způsobu myšlení lidí. Stále více se ozývají kritické hlasy na adresu vládnoucí šlechty a církevní moci. Církev začíná být vnímána jako „překážka pokroku“, protože uznává věci staré a tradiční, zatímco nově se ve společnosti uctívá příroda a „Rozum“. John Lock v Anglii hlásá, že nelze vládnout bez souhlasu lidu, zatímco Jean Jacques Rousseau ve Francii tvrdí, že vládnoucí a ovládané váže jakási „společenská smlouva“: pokud vládnoucí neplní řádně svěřené povinnosti, ovládaní mohou smlouvu vypovědět a nejsou vázáni poslušností ani oddaností.² Důsledkem těchto hláсанých myšlenek byla Velká francouzská revoluce, jejímž plodem bylo, kromě mnoha nespravedlností, pronásledování odpůrců a velkého krveprolití, svržení absolutní vlády panovníka, nastolení vlády lidu a počátek moderního politického teroru, jak je známo z následujících dějin. Že někteří šlechtici i církevní představitelé nežili příkladným způsobem života, je nesporné. Nelze však opomenout, že rovněž mezi vrchností všech dob se rodila svatost života a příkladná péče o sobě svěřený lid.³ Tolik uctívaný rozum, který se však bez opory víry odklání od Boha a spoléhá jen na své úsudky, dokáže zavrhnout hlubokou a objektivní Pravdu, kterou je Bůh sám. Pak se stává zbytečnou církev i všechny zjevené pravdy, v našem případě i pravda o manželství a důstojnosti lidského života. Například v roce 1798 anglikánský pastor a ekonom Thomas Robert Malthus definoval teorii o neúměrném růstu obyvatelstva oproti produkci potravin. Hovoří o „populačním zákonu“, kdy je nezbytné redukovat obyvatelstvo a zabránit porodnosti, neboť lidstvo nemá neomezené možnosti obživy. Tato negativní prognóza (maltuzianismus) ovlivnila myslitele následujících generací, kteří hlásali, že je nezbytná redukce obyvatelstva, jejímž důsledkem však nemůže být nic jiného než jeho přísná selekce.⁴ Předesíláme, že přísné reakce se tato teorie dočkala v roce 1961 od papeže Jana XXIII. v encyklice *Mater et Magistra*, o níž bude pojednáno později. Vraťme se nyní znovu zpět o půl druhého století.

Zatímco počátkem 19. století byla Evropa spíše zemědělská, během sta let postupné industrializace se stává civilizací průmyslovou. V té době dochází k četnému vědeckému bádání, je vynalezen telegraf, telefon, staví se železnice, jsou konány světové výstavy. Lidé

² Srov. Kol. autorů, *Dějiny Evropy*, Paříž, 1992, s. 268.

³ Pozn. Z francouzské hagiografie vzpomeňme krále Ludvíka IX nebo královnu Janu z Valois; ze svatých biskupů Francie alespoň nejznámější: Františka Sáleského a Ludvíka Toulouského; z české hagiografie: Ludmilu, Václava, Anežku, ale také posledního rakouského císaře bl. Karla I.

⁴ Srov. G. Kuby, *Globální sexuální revoluce, Strata slobody v mene slobody*, Bratislava, 2013, s. 38–40.

z venkova se stěhují do měst za prací. Díky industrializaci vzrostla koncem 19. století životní úroveň středních vrstev a nabyl na významu volný čas. Začíná se cestovat, pěstují se sporty.⁵ Důsledkem života ve městech je celkové zlepšení životní úrovně, u někoho dokonce blahobyť.⁶ Vedení tehdejší společnosti postupně přistupuje k sociálním reformám: omezuje se pracovní doba v továrnách, řeší se problém veřejného zdravotnictví a otázka bydlení, kanalizací a vodovodů. Dochází ke změně postavení ženy, která má nyní možnost pracovat v zaměstnání, což ji „osvobozuje“ od rození a výchovy dětí.⁷ Nastává tedy mohutný rozvoj a člověk té doby se mnohdy oprostuje od dřívějších tradic a nauky církve, ve jménu svobody přetrhává dřívější pouta, aby mohl konat, co chce sám. Do této nové situace zaznívá hlas papeže Pia IX. (pontifikát 1846–1878), který v roce 1864 vydává protimodernistickou encykliku *Quanta cura*, k níž připojuje *Syllabus* omylů. Jedná se o seznam tehdejších bludů, ve kterém v ustanovení § VIII stojí výčet bludných tvrzení o křesťanském manželství. Formulace jsou záporné, čili jde o výčet nesprávných tvrzení. Jestliže však jednotlivá bludná tvrzení převrátíme do pozitivních čili správných výroků, získáme tento přehled katolické nauky o manželství:⁸

65. Je doloženo, že Kristus manželství ustanovil jako svátost.

66. Svátost není pouhý přídavek ke smlouvě, nepochází z kněžského požehnání.

67. Z přirozeného práva vychází, že manželství je nerozlučitelné, nelze tedy schválit rozluky.

68. Církev má moc ustanovit zneplatňující překážky pro uzavření manželství.

69. Zneplatňující překážky jsou zavedeny vlastní mocí církve, nikoli právem světským.

70. Tridentské kánony ohledně překážek manželství zavazují.

71. Tridentská forma je pro platnost manželství zavazující a civilní moc ji nemůže zrušit.

72. Bonifác VIII. nebyl první papež, jenž prohlásil, že slib čistoty, složený při kněžském svěcení, činí manželský slib neplatným.

73. Manželství mezi křesťany je vždy svátostí; křesťané nemohou uzavřít jiné manželství než svátostné.

⁵ Pozn. První olympijské hry byly v roce 1896.

⁶ Srov. Kol. autorů, *Dějiny Evropy...*, s. 287.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 311.

⁸ Pozn. Zachováváme číslování podle Syllabu omylů.

74. Manželské kauzy nespádají ze své přirozenosti pod světskou moc.⁹

Papež Pius IX. následně svolává První vatikánský koncil (1868, přerušen 1870), kde je potvrzen papežský primát, definována neomylnost papeže ve věcech víry a morálky, jakož i skutečnost, že Boží existence je poznatelná lidským rozumem. Ze vzdoru některých tehdejších teologů proti závěrům koncilu vzniká v Německu Starokatolická církev. Ta se stává oporou pro německý nacionalismus. Během I. vatikánského koncilu zazněly také požadavky na kodifikaci kanonického práva, neboť během příprav na koncil bylo shromážděno velké množství materiálu. Z důvodu prusko-francouzské války však v té době již nebylo možné v započatých pracích pokračovat.

Následuje pontifikát papeže Lva XIII., který mimo to, že vydává známou revoluční sociální encykliku *Rerum novarum* (15. 5. 1891), také předkládá církvi a světu první encykliku o křesťanském manželství *Arcanum divinae sapientiae* (10. 2. 1880). Papež poukazuje na zkázu, kterou působí pošlapávání svátostného charakteru manželství, čili umožňování rozluk.¹⁰ Pokud se manželství přestane vidět jako svaté, od Boha dané a zařadí se mezi světské záležitosti, o nichž může rozhodovat světská moc, budou převráceny základy přirozenosti, z čeho vyrosté „zlá setba, nad níž není nic zhoubnějšího pro spásu duší a blaho států“.¹¹ Papež dále varuje, že když se náboženství odstraní a odvrhne, „nezbytně upadá manželství v otroctví zkažené lidské přirozenosti a v moc nejhorších vášní, neboť pouhá přirozená počestnost jest jí příliš slabou oporou.“¹² Odklonem od Boha dochází ke zkáze mravů, která je původcem rozluk a ty pak působí zkázu soukromého i veřejného života.¹³ Papež popisuje počínání lidí své doby tak, že „...*duch lidský se rozpálil pro nespoutanou svobodu, kdy osudná opovázlivost hledí setřásti pouta každé vlády, i sebe více oprávněné...*“¹⁴ a dál papež vysvětluje, že odklonem od Boha člověk ztrácí milost Boží k překonání manželských obtíží, manželské závazky se mu stávají nesnesitelnými a touží je setřást. Doslova říká:

„Proto mnozí chtějí pak zbaviti se pouta, o němž se domnívají, že bylo pouze právem lidským a vlastní vůlí utvořeno, a to zvláště, když pro nepodobnost povah, nesvornost,

⁹ Srov. <https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/encyclica-quanta-cura-8-decembris-1864.html> (17.10.2019)

¹⁰ Pozn. V současné terminologii se jedná o rozvod (tj. ukončení manželství civilní mocí), nikoli odluku za trvání manželství.

¹¹ LEV XIII., *Arcanum divinae sapientiae*, in: Enchiridion I, Brno 2018, s. 37.

¹² LEV XIII., *Arcanum...*, s. 38.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 39.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 42.

*porušení věrnosti, obapolný souhlas nebo jiné příčiny rozloučení nezbytným se býti zdá. Jestliže pak zákon vyplnění nesoudné žádosti překáží, hlasitě volají, že zákony jsou nespravedlivé a nelidské, protože prý se protiví právům svobodných občanů. Následkem toho pak zasazují se o to, aby zastaralé zákony byly zrušeny a rozluka zákonem lidštějším dovolena.*¹⁵

V tomto výroku nacházíme mnoho podobnosti se současnou mentalitou a s důvody, které umožnily legalizaci rozvodů. Papež Lev XIII. konečně zdůrazňuje, že manželství nebylo ustanoveno lidmi, nýbrž Bohem, a to od počátku, čili od Stvoření světa, a to „*jako svazek jednoho s jednou*“.¹⁶ Opakuje neměnné učení církve, že Ježíš Kristus povýšil přirozené manželství na svátost a církvi udělil nad touto svátostí moc zákonodárnou a soudní.¹⁷ Konečně předkládá své vyjádření, že příčinou krachu manželství bývá mnohdy nesprávná příprava na přijetí této svátosti, přičemž ke krachu by „*...tak snadno nedošlo, kdyby snoubenci v pravé duševní náladě vstupovali v manželství, nejsouce vedeni vášní, nýbrž po zralém uvážení povinností manželských i vznešeného účelu manželství a nehněvali Boha již před sňatkem nepřetržitou řadou hanebných skutků*“.¹⁸ Závěrem tento papež povzbuzuje, aby manželé „*čerpali křesťanského ducha a život z náboženství*“, protože jen Bůh dává sílu nést těžkosti života, rozdílnosti, obtíže výchovy dětí, takže je pak manželé dokáží dokonce snášet rádi a ochotně.¹⁹

V roce 1903 nastupuje na Petrův stolec papež sv. Pius X. (pontifikát 1903–1914). Od roku 1904 se pracovalo na revizi církevní normativy. Jednalo se o množství dokumentů shromážděných při příležitosti konání I. vatikánského koncilu, jak bylo zmíněno výše. V té době existovaly na různých územích odlišné právní úpravy, přičemž existovalo obrovské množství dokumentů, které se někdy značně odlišovaly. Účelem bylo vypracování jednotné právní normativy pro celou katolickou církev. Po osmileté práci několika komisí (komise kardinálů, kolegium konzultorů a biskupové) byl v roce 1912 hotový text poslán k připomínkám všem biskupům, dále řeholním představeným a univerzitám. Po jejich zapracování byl *Codex iuris canonici* papežem Benediktem XV., nástupcem sv. Pia X., promulgován bulou *Providentissima Mater Ecclesia* (27. 5. 1917). Právní účinnost kodexu nastala o rok později.

¹⁵ LEV XIII., *Arcanum...*, s. 38-39.

¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 43.

¹⁷ Srov. Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž, s. 43-44.

¹⁹ Srov. LEV XIII., *Arcanum...*, s. 44.

1.2. Učení papežů o manželství jako pramen práva v kodexu 1917

Papežové, o kterých jsme výše pojednali, ovlivnili tvorbu právní normativy tohoto, tehdy nového a jedinečného kodexu. V jeho předmluvě stojí: “...*nikomu nemusí být divné, uváží-li poněkud, že kázeňské zákony musejí být různým poměrům dob tak přizpůsobeny, že jsou během let měněny a nastalými novými případy rozšiřovány*”;²⁰ dále je citován Pius X., s ohledem na účel právní sbírky: “...*aby veškeré církevní zákony až po tu dobu vydané, byly zpracovány v jasném pořadí a sebrány v jeden celek, při čemž by se ze souboru odstranily zákony již zrušené nebo zastaralé, jiné, kde by toho třeba, by se vhodněji přizpůsobily poměrům současné doby*.”²¹ V předchozím pojednání jsme viděli, jak papežové reagovali na měnící se životní podmínky, když učili o křesťanském manželství. Byť nauka zůstala nezměněna, byla papeži předkládána vždy osobitým způsobem. Jejich učení bylo někdy opakováním toho, co vychází z božského práva a církev to již dříve učila, jindy jednotlivé argumenty daleko více upřesnili, a někdy přidali něco nového, s ohledem na situační dobové změny. Zařazujeme zde tento text proto, abychom zdůraznili, že učení papežů nelze *apriori* považovat za “dobovou epizodu”, jelikož se jednalo u nauku, která se stala zákonem majícím svou právní a morální závaznost. Povýšením učení předchozích i tehdejších papežů na zákon, zákonodárce (Pius X. a Benedikt XV.) potvrdil platnost a neměnnost podstaty předkládané nauky. Nyní představíme, které kánony kodexu z roku 1917, týkající se manželství, ovlivnili svým učením papežové Pius IX., Lev XIII. a Pius X., a to včetně uvedení pramenů dosud v této práci nezmíněných. Jednotlivé formulace kánonů níže necitujeme, ale uvádíme pouze ve stručném znění.

Pius IX.

c. 87 – křtem se člověk stává subjektem práv a povinností (pramen: ap. list *Multiplies inter*, 10. 1. 1851; *Syllabus errorum*, prop. 54).

c. 1012, § 1 – Ježíš Kristus povýšil manželství mezi pokřtěnými na svátost (pramen: ap. List *Ad Apostolicae*, 22. 8. 1851; list *La lettera*, 9. 9. 1852; promluva *Acerbissimum*, 27. 9. 1852; *Syllabus errorum*, prop. 65, 73; list *Tuae litterae*, 1. 12. 1875).

c. 1012, § 2 – pro pokřtěné je jedinou platnou manželskou smlouvou svátost (pramen: ap. list *Ad Apostolicae*, 22. 8. 1851; list *La lettera*, 9. 9. 1852; promluva *Acerbissimum*, 27. 9. 1852;

²⁰ Předmluva ke kodexu 1917, s. 22.

²¹ PIUS X., *Arduum sane murnus* (19.3.1904), předmluva ke kodexu 1917, s. 22.

promluva *Multis gravibusque*, 17. 12. 1860; *Syllabus errorum*, prop. 66, 73; list *Tuae litterae*, 1. 12. 1875).

c. 1016 – nad manželstvím má moc pouze Boží a kanonické právo, světská moc jen co do občanských účinků (pramen: promluva *Acerbissimum*, 27. 9. 1852; promluva *Multis gravibusque*, 17. 12. 1860; promluva *Nunquam certe*, 22. 6. 1868).

c. 1018 – farář má povinnost učit věřící o svátosti manželství (pramen: list *Verbis exprimere*, 15. 8. 1859).

c. 1038, § 2 – manželské překážky stanovuje pouze nejvyšší církevní představený (pramen: ap. list *Multiplices inter*, 10. 6. 1851; ap. list *Ad Apostolicae*, 22. 8. 1851; *Syllabus errorum*, prop. 68–70).

c. 1040 – rušení a změny manželských překážek vyhrazeno papeži (pramen: ap. list *Ad Apostolicae*, 22. 8. 1851; *Syllabus errorum*, prop. 68).

c. 1072 – překážka svěcení (pramen: ap. list *Ad Apostolicae*, 22. 8. 1851; *Syllabus errorum*, prop. 72; konst. *Apostolicae Sedis*, 12. 10. 1869, § III, n. 1).

c. 1073 – překážka řeholního slibu (pramen: konst. *Apostolicae Sedis*, 12. 10. 1869, § III, n. 1).

c. 1086, § 2 – vyloučení manželství nebo jeho vlastnosti (pramen: *Syllabus errorum*, prop. 73).

c. 1110 – trvalost a výlučnost manželství a milost z něj plynoucí (pramen: ap. list *Ad Apostolicae*, 22. 8. 1851; promluva *Acerbissimum*, 27. 9. 1852; list *Verbis exprimere*, 15. 8. 1859; *Syllabus errorum*, prop. 67).

c. 1118 – nerozlučitelnost platného a dokonaného manželství (pramen: list *Verbis exprimere*, 15. 8. 1859).

c. 1119 – možnost rozloučení nedokonaného manželství (pramen: list *Verbis exprimere*, 15. 8. 1859).

c. 1129, § 1 – právo manžela na odluku z důvodu cizoložství druhého (pramen: list *Verbis exprimere*, 15. 8. 1859).

Lev XIII.

c. 87 – křtem se člověk stává subjektem práv a povinností (pramen: encyklika *Sapientiae*, 10. 1. 1890).

c. 1012, § 1 – Ježíš Kristus povýšil manželství mezi pokřtěnými na svátost (pramen: encyklika *Inscrutabili*, 21. 4. 1878; encyklika *Quod Apostolici*, 28. 12. 1878; list *Ci siamo*,

1. 6. 1879; encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; list *Il divisamento*, 8. 2. 1893; promluva *In litteris Nostris*, 18. 3. 1895; list *Quam religiosa*, 16. 8. 1898; promluva *Afferre iucundiora*, 16. 12. 1901; list *Dum multa*, 24. 12. 1902).

c. 1012, § 2 – pro pokřtné je jedinou platnou manželskou smlouvou svátost (pramen: list *Ci siamo*, 1. 6. 1879; encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; list *Il divisamento*, 8. 2. 1893; list *Dum multa*, 24. 12. 1902).

c. 1013, § 1 – prvotní účel manželství je plodivý (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880).

c. 1013, § 2 – vlastnosti manželství: jednota, nerozlučitelnost (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; encyklika *Humanum genus*, 20. 4. 1884; encyklika *Quod multum*, 22. 8. 1886; encyklika *Caritatis providentiaeque*, 19. 3. 1894; list *Longinqua oceani*, 6. 1. 1895; promluva *In litteris Nostris*, 18. 3. 1895; promluva *Afferre iucundiora*, 16. 12. 1901; list *Dum multa*, 24. 12. 1902).

c. 1016 – nad manželstvím má moc pouze božské a kanonické právo, světská moc jen co do občanských účinků (pramen: list *Ci siamo*, 1. 6. 1879; encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; encyklika *Immortale Dei*, 1. 11. 1885; encyklika *Quod multum*, 22. 8. 1886; list *Il divisamento*, 8. 2. 1893; promluva *In litteris Nostris*, 18. 3. 1895; list *Quam religiosa*, 16. 8. 1898; promluva *Afferre iucundiora*, 16. 12. 1901; list *Dum multa*, 24. 12. 1902).

c. 1018 – farář má povinnost učit věřící o svátosti manželství (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880).

c. 1038, § 2 – manželské překážky stanovuje pouze nejvyšší církevní představený (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880).

c. 1060 – zákaz manželství s nekatolíkem, je-li nebezpečí ztráty víry, je božského práva (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; encyklika *Quod multum*, 22. 8. 1886; encyklika *Constanti Hungarorum*, 2. 9. 1893).

c. 1061, § 1, 3° – dispens pro smíšené manželství po splnění záruk (pramen: encyklika *Quod multum*, 22. 8. 1886).

c. 1069, § 1 – překážka předchozího sňatku (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880).

c. 1071 – překážka *disparitas cultus* (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; encyklika *Quod multum*, 22. 8. 1886; encyklika *Constanti Hungarorum*, 2. 9. 1893).

c. 1081, § 1 – manželství vzniká souhlasem právně způsobilých osob (pramen: dekret *Consensus mutuus*, 15. 2. 1892).

c. 1104 – tajné manželství (pramen: list *Il divisamento*, 8. 2. 1893).

c. 1108, § 3 – manželství uzavíraná v nevhodné doby adventu a půstu (pramen: apoštolský list *Trans Oceanum*, 18. 4. 1897, č. XI).

c. 1110 – trvalost a výlučnost manželství a milost z něj plynoucí (pramen: encyklika *Inscrutabili*, 21. 4. 1878; encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; promluva *Afferre iucundiora*, 16. 12. 1901).

c. 1113 – povinnost rodičů poskytovat potomkům náboženskou, mravní, tělesnou a občanskou výchovu (pramen: list *In mezzo*, 26. 6. 1878; encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880; encyklika *Nobilissima*, 8. 2. 1884; encyklika *Humanum genus*, 20. 4. 1884; list *Officio sanctissimo*, 22. 12. 1887; encyklika *Sapientiae*, 10. 1. 1890; encyklika *Caritatis providentiaeque*, 19. 3. 1894).

c. 1118 – nerozlučitelnost platného a dokonaného manželství (pramen: encyklika *Arcanum*, 10. 2. 1880).

Pius X.

c. 1060 – zákaz manželství s nekatolíkem, je-li nebezpečí ztráty víry, je božského práva (pramen: ap. list *Provida*, 18. 1. 1906, č. II).

c. 1061, § 1, 3° – dispens pro smíšené manželství po splnění záruk (pramen: ap. list *Provida*, 18. 1. 1906, č. II).

c. 1063, § 1 – u smíšených manželství asistuje jedině katolický duchovní (pramen: ap. list *Provida*, 18. 1. 1906, č. II).

c. 1094 – forma uzavření manželství (pramen: ap. list *Provida*, 18. 1. 1906, č. I).

c. 1095, § 1, 3° – asistence faráře při sňatku bez donucení či strachu (pramen: konstituce *Apostolicae*, 15. 4. 1910, č. XVII).

c. 1113 – povinnost rodičů poskytovat potomkům náboženskou, mravní, tělesnou a občanskou výchovu (pramen: ap. list *Editae saepe*, 26. 5. 1910).

c. 1119 – rozloučení nedokonaného manželství (pramen: konstituce *Sapienti consilio*, 29. 6. 1908, § I, č. 3°, 2).

c. 1141 – zplatnění manželství v základu vyhrazeno Apoštolskému stolci (pramen: konstituce *Sapienti consilio*, 29. 6. 1908, § I, č. 3°, 2).

Kromě zde uvedených pramenů je samozřejmě další množství dokumentů a učení předchozích papežů, které poskytly podklad pro vytvoření nesmírně cenné právní sbírky, kterou je první kodex kanonického práva. Naším předchozím exkurzem do historie od

poloviny 18. století až po vznik první celistvé a pro celou katolickou církev právně závazné sbírky zákonů jsme poukázali na skutečnost, že učení pastýřů církve vychází ze života a je pro život. Totéž se tedy dá říci o normách církevního práva, které jsou velkým darem pro ochranu života církve, jakož i každého jejího člena a pro jeho rozvoj, zacílený na šťastný život zde na zemi, který se má jednou dovršit věčným štěstím – *salus animarum*.

1.3. Historický vývoj od 1. světové války

Zatímco práce na kodifikaci kanonického práva postupně šly dovršení, dne 28. 6. 1914 došlo v Sarajevu k zavraždění následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a začalo se schylovat k vypuknutí války. V té době byl již papež sv. Pius X. vážně nemocen a zprávami o předválečném stavu se jeho zdraví ještě víc horšilo, přičemž se snažil ještě o zabránění válečné zkáze. Rakousko-uhersko totiž dnem spáchání atentátu na následníka trůnu vyhlásilo Srbsku válku. Během několika týdnů se do válečného konfliktu zapojila většina evropských zemí. Papež sv. Pius X. zemřel dne 28. 8. 1914. První světová válka trvala do 11. 11. 1918, přičemž jejím výsledkem byl zánik Rakousko-Uherské monarchie, carského Ruska a Německého císařství. Kromě nového rozdělení území a vznik nových států byla důsledkem první světové války nezměrná bída a morální úpadek. Německo muselo platit válečné reparace, které přesahovaly jeho hospodářské kapacity, čeho výsledkem byla nenávist Němců vůči ostatním národům, byť docházelo k mírovým snahám a snižování reparací, které ustaly v roce 1932.²² Mezitím vznikají totalitní ideologie: v Rusku komunismus (1917), v Itálii fašismus (1922) a v Německu, které touží po odvetě za nápravu válečných křivd, národní socialismus – nacismus (1923/1933). Podhoubím pro vyvíjené úsilí o nastolení autoritářských režimů byla krize demokracie, a především světová hospodářská krize.²³ Ta nastala v roce 1929 krachem na newyorské burze. Jelikož Spojené státy měly finanční vazby na mnoho světových oblastí, hospodářská krize brzy zasáhla také do Evropy. Zvláště citelně ji zakoušelo Německo.²⁴ Důsledkem hospodářské krize bylo hromadění zboží ve skladech, pokles průmyslové produkce, rušení menších podniků, krize světového obchodu (zavádění cla), pokles mezd, růst nezaměstnanosti a ztráta životní perspektivy, což vedlo

²² Srov. Kol autorů, *Dějiny Evropy...*, s. 322.

²³ Srov. M. Sochorová, *Dějepis II*, Havlíčkův Brod 1999, s. 118.

²⁴ Srov. Kol. autorů, *Dějiny Evropy...*, s. 336.

k sociálním nepokojům a stávkám.²⁵ Nutno dodat, že v té době se rozvíjí psychologické výzkumy směřující k sexuálnímu osvobození a budoucí sexuální revoluci: psychoanalýza Sigmunda Freuda, která se zaměřovala na sexuální původ neurózy, tj. potlačování impulzů sexuální touhy (např. v knize *Potíže civilizace* z r. 1929); nebo program osvobození podvědomí, tj. erotického instinktu od Wilhelma Reicha (v knihách: *Funkce orgasmu* z r. 1927, *Vpád nátlakové sexuální morálky* z r. 1932). Kromě toho Magnus Hirschfeld usiluje v Německu o legalizaci homosexuality a stává se předchůdcem snah o zrušení pohlavní identity (v r. 1928 v Kodani stojí při zakládání Světové ligy pro sexuální reformu), zatímco Margaret Sangerová v Americe učí, že plození potomků má být vyhrazeno jen „lepší“ lidem a ostatní porodnost má být redukována antikoncepcí, sterilizací a potraty (v r. 1921 založila Americkou ligu pro kontrolu porodnosti – ta měla řešit masovou chudobu v době hospodářské krize; „eugenické hnutí“, jehož byla stoupenkou, je ideologií redukce obyvatel prostřednictvím řízené reprodukce) a synovec Sigmunda Freuda – Edward Louis Bernays zpracovává v Americe techniku *public relations*, ovlivňování názorů široké veřejnosti a vytváření názorů mas. V roce 1928 vydává knihu *Propaganda*, v níž je vysvětlován způsob, jak dosáhnout u veřejnosti požadovaného cíle. Této techniky se později v Německu chopí Joseph Goebbels pro uvedení a realizaci antisemitistické a nacistické propagandy.²⁶ Nutno dodat, že všechny tyto a podobné teorie, filosofie a utopie se dostávají na univerzity a šíří se jejich prostřednictvím jako „vědecké“ a ovlivňují zvláště mladé lidi, kteří následně podle nich mění společnost. Prakticky se dá sledovat, jak dodnes ovlivňují mentalitu lidí.

V roce 1922 nastupuje na Petrův stolec papež Pius XI. (pontifikát 1922–1939), aby lidstvo doprovázel v tomto dějinném, meziválečném úseku. Vydal velké množství encyklik pojednávajících o nejaktuálnějších tématech, upozornil v nich na šířící se zkázonosné ideologie a představil církvi a světu Ježíše Krista jako vládce světa. Založil Rádio Vatikán (1931) a Papežskou akademii věd (1936). Ve své první encyklice *Ubi Arcano* (23. 12. 1922) Pius XI. analyzuje, co způsobila předešlá válka a mentalita vlády lidu: z rodinného společenství byli vytrženi otcové a synové, což přispělo ke zkáze morálky, „...sama manželská věrnost je víc než často porušována a opomíjejí se posvátné povinnosti manželů vůči Bohu a lidské společnosti”.²⁷ Papež poukazuje na to, že rozvrat lidské společnosti souvisí s podkopáním role autority, neboť všeobecným odklonem od Boha ztrácí význam vedení druhých a jejich poslušnost, zatímco vládám pak jde o pouhé vlastní zájmy, nikoli

²⁵ Srov. M. Sochorová, *Dějepis II...*, s. 118.

²⁶ Srov. G. Kuby, *Globální sexuální revoluce...*, s. 38–54.

²⁷ PIUS XI., *Ubi arcano*, 23. 12. 1922, https://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19221223_ubi-arcano-dei-consilio.html (18.10.2019).

o blaho národa. Dalším neštěstím pro rodinu a manželství je, že byl Kristus odstraněn jako její „první hlava“, zatímco bylo manželství „vykázáno“ na pole pouhé občanské smlouvy. Na obranu manželství papež zdůrazňuje, že „*Kristus [...] učinil manželství velkou svátostí (Ef 5, 32) a chtěl, aby bylo svatým nedotknutelným a posvěcujícím obrazem nerozlučného spojení Jeho samého s církví.*“²⁸ Rodina, které vládne jako Král Kristus, „...je založena na svátosti křesťanského manželství a má neporušené trvání jako posvátná věc.“²⁹ Při této příležitosti nutno zmínit, že Pius XI. v encyklice *Quas primas* (11. 12. 1925) vysvětluje Kristovu moc a vládu a stanovuje v církvi slavit slavnost Krista Krále. Odkazuje se přitom na svou první encykliku, kde sdělil, že „...většina lidí vypudila Ježíše Krista a jeho přesvatý zákon jak ze svého osobního života, tak ze života rodinného i ze života občanského“,³⁰ což vidí jako zdroj záplavy zla té doby. Kristus má být Pánem světa i každého jednotlivce. Papež říká, že:

*„Kristus [musí] vládnout v rozumu člověka, jehož povinností jest, v úplné pokoře pevně a neochvějně souhlasiti se zjevenými pravdami a s naukou Kristovou. Kristus musí vládnout ve vůli, jejíž povinností je poslouchat Božích zákonů a příkázání, Kristus musí vládnout v srdci, jehož povinností je, bez ohledu na přirozené touhy, Boha nade všechno milovat a jedině k němu přilnout. Kristus musí vládnout v těle a v jeho údech, které jako nástroje [...] musejí sloužiti vnitřní svatosti duše.“*³¹

Řešení neutěšeného stavu lidstva je tedy spatřováno v návratu ke Kristu a jeho zákonu. Papež Pius XI. jednu ze svých encyklik věnoval také tématu křesťanského manželství. Jedná se o encykliku *Casti connubii* (31. 12. 1930), v níž kromě jiného poukazuje na boje společnosti proti manželství, které je mnoha veřejnými formami (literaturou, rozhlasovým vysíláním, kinematografií atd.) zesměšňováno a tupeno, zatímco neřesti a rozluky jsou stavěny na odív jako vzor. Boje jsou vedeny proti následujícím oblastem:³²

- a) **Proti víře:** negací, že manželství pochází od Boha Stvořitele a je Ježíšem Kristem povýšeno na svátost;
- b) **Proti potomstvu:** zabraňováním početí, potraty a strelizací;

²⁸ Srov. PIUS XI., *Ubi arcano...*, (18.10.2019).

²⁹ Tamtéž.

³⁰ PIUS XI., *Quas primas*, 11. 12. 1925, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_11121925_quas-primas.html (18. 10. 2019).

³¹ Tamtéž.

³² Srov. PIUS XI., *Casti connubii*, 31. 12. 1930, in: *Enchiridion I*, Brno 2019, s. 61–74.

- c) **Proti manželské jednotě** (věrnosti): doporučováním či umožňováním volných svazků s třetími osobami mimo manželství;
- d) **Proti podřízenosti ženy**: nabádáním k emancipaci sociální (tj. osvobození od starosti o domácnost a rodinu), hospodářské (užíváním si vlastního majetku bez ohledu na rodinu) a fyziologické (rozhodováním o potomstvu, zamezováním početí a záhubou vzniklého života);
- e) **Proti manželské lásce**: postavením manželství na základ „citové náklonnosti“, nikoli na rozhodnutí vůle;
- f) **Proti svátostnosti** (nerozlučitelnosti): tvrzením, že manželství je pouze věc světská a občanská, proto je možné je zrušit; cílem tohoto boje je dosažení přesvědčení, že pravá manželská smlouva je totožná s občanským zákonem, že neexistují překážky pro uzavření manželství a že rozluky (rozvody) jsou zcela oprávněné;

Když papež Pius XI. hovoří o křesťanském manželství, odkazuje se přitom na Písmo svaté, církevní sněmy, učení předchozího papeže Lva XIII. a také na Kodex kanonického práva z roku 1917. Zdůrazňuje, že je to Bůh, kdo je původcem trvalého a nezlučitelného manželského svazku, což je nauka Písma, jakož i stále a všeobecné učení církve.³³ Oproti tehdejšímu tvrzení, že manželství vzniká na základě citové náklonnosti, předkládá tento fakt:

*„Manželtvím se tedy spojují a splývají duše, a to dříve a vroucněji než těla, a nikoli prchavým vzrušením citů nebo náklonností srdcí, nýbrž uváženým a pevným rozhodnutím vůle: z tohoto splynutí duší podle ustanovení Božího vzniká posvátný a neporušitelný svazek.“*³⁴

Učení tohoto papeže o „splynutí duší“, jež je totožné s „rozhodnutím vůle“, lze považovat za velmi významné, také s ohledem na naši rozbouřenou dobu. Papež dále ve své encyklice předkládá tyto „léčebné prostředky“ pro napadanou instituci manželství:

- 1) Předně zdůrazňuje, že chceme-li něco napravit, je třeba to **uzpůsobit podle „ideje Boží“**, a odkazuje přitom na sv. Tomáše Akvinského.³⁵
- 2) Dalším prostředkem nápravy je zbožný život křesťanských snoubenců a manželů a jejich **podřízení se Božím zákonům**, neboť *„Kdo se Bohu podrobuje, s radostí*

³³ Srov. PIUS XI., *Casti connubii...*, s. 47.

³⁴ Tamtéž, s. 48.

³⁵ Srov. Tamtéž, s. 80.

zjistí že za pomoci milosti Boží stává se pánem nad žádostivostí a nad hnutím svého nitra... ”. Odkazuje přitom na sv. Augustina.³⁶

- 3) Dále je třeba **šířit správnou nauku** o manželství. Zde hraje důležitou úlohu učitelský úřad církve, jež Kristus ustanovil učitelkou pravdy v otázkách víry a mravů. Papež varuje před slepým a pyšným spoléháním na vlastní rozumový úsudek s odkazem na závěry I. vatikánského koncilu.³⁷
- 4) Důležité je také, že nestačí správné učení jen znát, ale je třeba podle něho žít. Manželé proto musí věrně **zachovávat Boží přikázání a často rozjímat o přijaté svátosti** manželství, neboť ona je podobna eucharistii, která není svátostí jen v okamžiku proměňování, nýbrž i za trvající přítomnosti Pána. Stejně tak manželství není svátostí pouze v době uzavírání, nýbrž i po dobu svého trvání. Papež se zde odkazuje na učení sv. Roberta Bellarmina.³⁸
- 5) Konečně, nezbytná je **dobrá příprava na manželství**, a to již od dětství, učením se konání dobra a odmítáním zla. Prakticky papež rozděluje přípravu vzdálenou a blízkou, která souvisí se správnou volbou snoubence. Toto učení nachází později pevné zakotvení a rozvinutí u papeže sv. Jana Pavla II.

Konec pontifikátu Pia XI. se nesl ve znamení značného utrpení a zklamání. Přestože svým neúnavným učením nabádal neustále k návratu ke Kristu, svět kolem jakoby neslyšel; přestože odsoudil totalitní ideologie, svět kolem se nezvratně řtil do jejich osidel. Po smrti papeže Pia XI. byl zvolen 2. 3. 1939 nástupcem Pius XII. (pontifikát 1939–1958). Schyluje se k temnému válečnému období, které je plně rozpoutáno napadením a obsazením Polska německým Hitlerovým vojskem 1. 9. 1939. Začíná druhá světová válka (1939–1945), která vyplení evropské národy. Po skončení války se Evropa nachází v troskách. Jejím důsledkem je kromě nezměrných materiálních škod nespočet lidských obětí (odhaduje se kolem 5–6 milionů, včetně civilního obyvatelstva);³⁹ dochází ke kolektivizaci viny všech obyvatel německé národnosti a násilnému odsunu Němců z území jiných států, během války a po ní došlo k „vynucené emancipaci” žen, které musely zajišťovat práci mužů, kteří byli na frontách, a musely na sebe vzít jejich zodpovědnost. Po válce byla početní převaha žen, neboť muži válku z velké míry nepřežili. Tato „vynucená emancipace” žen je viděna jako kořen

³⁶ PIUS XI., *Casti connubii...*, s. 81.

³⁷ Tamtéž, s. 83.

³⁸ Srov. PIUS XI., *Casti connubii...*, s. 86.

³⁹ Srov. Kol autorů, *Dějiny Evropy...*, s. 347.

pozdějších feministických hnutí.⁴⁰ Kromě toho bylo v Evropě přestárle obyvatelstvo a válečné ročníky byly slabé. Další generace byly válkou postiženy nejen majetkově a tělesně, ale zvláště morálně.⁴¹

Po skončení války se vítězné mocnosti domluvily na novém uspořádání států a navrhly vznik organizace, která měla dohlížet na mír.⁴² V roce 1945 vzniká v San Franciscu Organizace spojených národů (OSN), jejímž úkolem je:

- chránit národy před válkou;
- prohlásit znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých;
- vytvořit poměry, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a jiných pramenů mezinárodního práva;
- podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě;
- pěstovat snášenlivost a navzájem žít v míru jako dobří sousedé;
- sjednotit své síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti;
- přijmout zásady a zavést metody zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno jinak než ve společném zájmu, a používat mezinárodního ústrojí k podpoře hospodářského a sociálního povznesení všech národů;⁴³

Poválečná výstavba Evropy se nesla v duchu dvou modelů. Zatímco na východě zavládl totalitní komunismus a nesvoboda, západní model byl ve znamení velkého rozmachu a postupného vzrůstání blahobytu. Mezi oběma částmi rozděleného světa začíná období tzv. studené války. V roce 1948 je ve Washingtonu uzavřen Severoatlantický pakt (NATO) na obranu cílů stanovených OSN, a odpovědí Sovětského svazu je v roce 1955 založení Varšavské smlouvy, která znamená podřízení armád členských států východního bloku sovětskému velení. Totalitně represivní systém na východě zamezuje na svých územích náboženskou svobodu, prosazuje znárodnění průmyslu, industrializaci, kolektivizaci a likvidaci soukromého zemědělství, což v konečném důsledku vede k citelnému nedostatku, který obyvatelstvo více či méně zakouší.⁴⁴ Naopak, plodem blahobytu v západní části světa je

⁴⁰ Srov. Kol autorů, Dějiny Evropy..., s. 345.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 352.

⁴² Srov. V. Vladár, Dejiny cirkevného práva, Praha 2017, s. 526.

⁴³ Viz Charta Organizace spojených národů – cíle a zásady, San Francisco 26. 6. 1945; právní účinnost 24. 10. 1945.

⁴⁴ Srov. V. Vladár, Dejiny..., s. 527.

konzumní společnost, které vládne moc reklam. Důsledkem konzumismu je individualismus, který se protiví tradiční soudržnosti. *“Pohodlný život nepřispívá soužití, ale uzavírá jedince doma.”*⁴⁵ Veškeré hodnoty pak ustupují materiálnímu uspokojení. V západním modelu konzumní společnosti začaly feministky bojovat za stejná pracovní práva jako mají muži a za možnost volné lásky.⁴⁶ Tento požadavek souvisí s objevem, resp. zpřístupněním antikoncepce, která umožnila či usnadnila soužití mimo manželství, podpořila rozvodovost a zmnohočetnila potraty.⁴⁷ Ve 40. a následujících letech učí americkou společnost Alfred Charles Kinsey, že předmanželský sex, homosexuální sklony, nevěra a pornografie jsou něco zcela přirozeného. Spolu se svými spolupracovníky představuje veřejnosti výsledky svých výzkumů o sexuálním chování muže a ženy (tzv. Kinseyho zprávy z r. 1948 a 1953), a uvádí tím společnost do diskusí a rozpaků.⁴⁸ V roce 1953 začíná v USA vycházet erotický měsíčník *Playboy*, určený mužům jako podpora sexuálního chování. John William Money se v Americe zabývá otázkami pohlavní identity, zavádí termín “gender” ve smyslu souladu mezi pohlavní rolí a identitou a v 60. letech na své *Gender Identity Clinic* provádí experimenty s chirurgickou změnou pohlaví dětí a jejich následnou převýchovou.⁴⁹ V Německu se Beate Uhseová věnuje sexuální osvětě, distribuci antikoncepce a v roce 1962 zakládá první Sex shop. V roce 1956 vychází v Německu poprvé časopis *Bravo* jako účinný prostředek pro sexualizaci dospívajících. Ve Francii buduje radikální feminismus Simone de Beauvoirová. V roce 1949 vydává knihu *Druhé pohlaví*, kde vysvětluje, jak je žena stavěna mužem do druhotné role, je k ní společností utvářena; kniha je zároveň jedním z nejvlivnějších nástrojů své doby k dosažení nezávislosti žen na mužích.⁵⁰ S tím souvisí propagování realizace žen v povolání, volný sex a únik z „otroctví mateřství“, a to jakýmkoli formami, včetně antikoncepce a potratu.⁵¹

⁴⁵ Kol. autorů, *Dějiny Evropy...*, s. 367.

⁴⁶ Pozn. Feminismus se zrodil z vědomí a zakoušení jisté asymetrie a pohlavní nerovnosti v politické a sociální oblasti. Mužské pohlaví umožňovalo muži vyšší sociální a politické postavení nežli ženě. Ženy zakoušely nerovnost a někdy bezpráví v podřízenosti muži a usilovaly o uznání své role ve společnosti, jakož i uznání své důstojnosti, kterou jako lidské bytosti sdílí s muži. Později se tato snaha změnila v „militantní“ a „radikální“ feminismus, usilující o plné osvobození ženy od společenské role ženy, vedoucí až k prosazení možnosti zvolit si společenský rod (*gender*), který je na pohlaví nezávislý. Viz *Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica*, vol. VI: *Femminismo*, Napoli 2013, s. 263–269.

⁴⁷ Srov. Tamtéž..., s. 369.

⁴⁸ Srov. G. Kuby, *Globálna sexuálna revolúcia...*, s. 56.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 58.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 59–60.

⁵¹ Pozn. Postupné rozvolňování sexuální morálky až do dnešního času vedlo k využívání všech možných dostupných prostředků k realizaci „volného sexu“. Nyní jsou hojně využívány moderní komunikační prostředky k provozování tzv. kybersexu, jenž přivádí k závislosti a poškození psychiky a osobnosti člověka. To má za následek deformaci vztahů, obzvláště v rodinách, a následně ve společnosti jako takové. Nebezpečí postupné degradace společnosti v důsledku sexuálních anomálií a závislostí, vznikajících také nevhodným

Pro aktuálnost neustálých útoků proti počínajícímu lidskému životu papež Pius XII. dne 29. 10. 1951 promlouvá na kongresu Italské unie katolických porodních asistentek. Hovoří zde o důstojnosti lidského života a manželského úkonu; dále o vyloučení dobra potomstva (*bonum proles*), ke kterému dochází, když některý z manželů má již během uzavírání manželství úmysl omezit nikoli výkon, ale samo právo na manželský úkon, byť by šlo pouze o omezení v době plodného období. Papež učí, že prvním cílem manželského spojení je jeho plodivý účinek (služba životu) a jedná se zde o osobní spolupráci na plánu Stvořitele, která však nesmí být redukována na jeho čistě fyziologickou funkci, jako ani nesmí být degradována do formy hedonismu projevujícího se touhou po co největším požitku, byť v míře přiměřené požitku k manželskému spojení rovněž náleží.⁵² Papež zdůrazňuje, že „*Závažnost a posvátnost křesťanského mravního zákona nedovolují bezuzdné uspokojování sexuálního pudu ani tíhnutí výlučně k rozkoši a požitku...*“.⁵³ Dále pak objasňuje, že zdrojem manželského štěstí a jedním z nejpevnějších prvků lásky je vzájemný respekt a úcta, nikoli uspokojování vlastní žádostivosti. Závěrem zdůrazňuje, že tato nauka není „*ničím jiným, než obranou úcty ke křesťanskému manželství a osobní důstojnosti manželů*“.⁵⁴ Měsíc po této slavné promluvě tentýž papež promlouvá na kongresu organizací Fronta rodiny a hnutí početných rodin (26. 11. 1951). Při této příležitosti jmenuje zla, ohrožující manželství a rodinu: bytovou krizi, nezaměstnanost, pro kterou žena musí hledat práci mimo domov, a především rozklad manželské morálky. Dále se věnuje otázce přímého útoku na lidský život, který je nepřípustný, a v případě, že je v nebezpečí život těhotné matky i dítěte, musí se bojovat za záchranu obou životů, nikoli vybrat, který z dvou se zahubí.⁵⁵ K aktuální otázce posvátnosti a nedotknutelnosti lidského života se následně vyjádřil také papež sv. Jan XXIII. (pontifikát 1958–1963) ve své encyklice *Mater et Magistra* (15. 5. 1961). Posvátnost lidského života papež odvozuje od jeho původu, neboť „*předpokládá zásah Boží stvořitelské moci.*“.⁵⁶ Papež znovu opakuje tutéž nauku, že totiž „*plození lidského života je výsadním právem rodiny, která je založena na nerozlučném manželství, jež má pro křesťany svátostnou*

užíváním komunikačních prostředků, již pochopilo mnoho jedinců a manželů, kteří na obranu lidské lásky a celé lidské společnosti vyvíjejí patřičné iniciativy. Například v USA byl v roce 2012 spuštěn projekt *National Sexuality Education Standards*, jehož účelem je začlenit do prostředí základních škol afektivní/sexuální výchovu, jejímž prostřednictvím by byly děti informovány o nebezpečích a možných vážných důsledcích zneužívání nových technologií pro účely sexualizace a šíření pornografie. Více o této tematice odkazujeme na publikaci: G. Cucci, *Dipendenza sessuale online. La nuova forma di un'antica schiavitù*, Milano 2015.

⁵² Srov. PIUS XII., Promluva k účastnicím kongresu Italské unie katolických porodních asistentek, 29. 10. 1951, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 109–111.

⁵³ Tamtéž, s. 112.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ PIUS XII., Promluva ke kongresu organizací Fronta rodiny a hnutí početných rodin, 26. 11. 1951, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 116.

⁵⁶ JAN XXIII., *Mater et Magistra*, 15. 5. 1961, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 121–124.

povahu.”.⁵⁷ Téma důstojnosti lidského života, která má být podtržena také tím, že otcové rodin mají dostat tak vysokou mzdu za svou práci, aby mohli vést důstojný život a mohli zároveň uživit svou rodinu,⁵⁸ v této encyklice papež doplňuje učením ohledně populačního a ekologického problému. Varuje před materialistickou vizí člověka, která se neváhá uchýlit ke způsobům, přičím se lidské důstojnosti, tedy k antikoncepci a nepřírozené kontrole porodnosti, když v některých částech světa vzrůstá počet obyvatelstva, navzdory neúměrným možnostem pro jejich výživu. Důvod nepoměru výživy a obyvatelstva spatřuje papež v „zaviněných nepořádcích v hospodářském a společenském zřízení”⁵⁹ a zdůrazňuje, že „je možno tuto otázku vyřešit jen tehdy, jestliže při hospodářském a společenském rozvoji jednotlivců a celého lidstva budou zachovány a rozmnoženy pravé lidské hodnoty”,⁶⁰ přičemž lidský život je hodnota, která je nade vším ostatním.⁶¹ Papež dále pojmenovává dva nebezpečné extrémy, kdy jedni tvrdí, že lidstvo nemá dostatek prostředků pro život, zatímco druzí využívají technického pokroku a blahobytu „k výrobě ničivých prostředků, které ženou lidské pokolení na pokraj katastrofy”.⁶² Připomíná Boží přikázání „naplňte zemi a podmaňte si ji” (Gn 1, 28) a vysvětluje, že to „neznamená podmanění země ke zničení přírodního bohatství, nýbrž jeho využití k životu člověka”.⁶³ Tento výrok skýtá odpověď na maltuzianismus,⁶⁴ jakož i na tendence ideologického ekologismu, který ztrácí ze zřetele člověka přehnaným nadřazováním přírody.

Šedesátá léta 20. století znamenají hluboký přelom ve smyslu změny socio-kulturního chápání sexuality lidmi „západního“ světa.⁶⁵ Značnou podporou k tomu byla filmová produkce.⁶⁶ Významným mezníkem byl švédský film režiséra Ingmara Bergmana *Tystnaden* [Mlčení] z roku 1963. V tomto filmu se poprvé před očima veřejnosti odehrává sexuální akt, a to mezi sobě neznámými lidmi. Následující roky se staly sexuální epizody

⁵⁷ JAN XXIII., *Mater et Magistra...*, s. 122.

⁵⁸ Srov. Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Srov. Tamtéž.

⁶² Tamtéž, s. 124.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Viz str. 28 této práce.

⁶⁵ Pozn. Tyto změny po pádu komunismu ve „východním bloku“ jsou zřetelné také v naší zemi a mají značný vliv. Výhodou je, že moudří lidé mohou vidět důsledky sexualizace člověka západní kultury a také to, jakého „štěstí“ tím dosáhl ve svém osobním životě a ve společnosti.

⁶⁶ Pozn. Za zmínku stojí např. zdánlivě nevinný, humorně laděný americký film „Some Like It Hot” [Někdo to rád horké] z roku 1959. Muzikanti v ženském převleku prchají před gangstery a potkávají krásnou zpěvačku, kterou ztvárňuje Marilyn Monroeová. Film má sexuální zvýraznění, běžně předkládá volnou lásku, rozvody, implikuje homosexualitu. Jednou z postav je 8 krát ženatý muž, který usiluje o jednoho z muzikantů v domění, že je to žena. Když zjistí, že se jedná o muže, chce se s ním nadále oženit se slovy: „Nikdo není dokonalý”. Tím film končí.

a akty běžnou součástí filmů,⁶⁷ což vedlo nakonec k odstranění *Production Code*⁶⁸ v Hollywoodu. V 60. letech vzniklo v USA hnutí hippies jako reakce na tehdejší dění ve společnosti, jako její opozice, a především jako vyjádření odporu vůči válce ve Vietnamu (1959–1975).⁶⁹ Mladí členové tohoto hnutí žili nekonformním způsobem života, utvářeli vlastní módu a kulturu, jejíž součástí byla volná láska, užívání si života, včetně drog. Tato mladá generace ovlivnila své vrstevníky v jiných zamích a v kultuře a umění má svůj vliv dodnes.⁷⁰ V této době se pod vlivem hnutí hippies rozvíjí náboženská syntéza v podobě hnutí New Age a radikální Ekologismus, který bojovně vystupuje proti technické civilizaci a s ní spojenému znehodnocování životního prostředí.

1.4. Vývoj společnosti a nauka o manželství od II. vatikánského koncilu

Záhy po svém zvolení na papežský stolec, Jan XXIII. oznámil záměr svolat ekumenický koncil.⁷¹ O počátek velké proměny církve (*aggiornamento*) se zasloužil již jeho předchůdce, papež Pius XII.,⁷² který zahájil např. reformu římské kurie, liturgie, řeholního života, využíval komunikačních prostředků.⁷³ I přes veškeré reformní snahy byla církev obviňována ze zpátečnictví a strnulosti.⁷⁴ Započaté reformy našly své vyvrcholení právě díky ekumenickému koncilu, kterému předcházela římská diecézní synoda, svolaná papežem poprvé po 235 letech a měla sloužit jako přípravný orgán pro koncil. Papež chtěl docílit celkové obnovy církve. Zatímco předchozí koncily byly zaměřeny doktrinárně a disciplinárně, záměrem Druhého vatikánského koncilu byla odpověď na potřeby života církve a dialog se světem. Koncil byl svolán konstitucí *Humanae salutis* v roce 1961 s datem zahájení 11. 10. 1962. Tím byla zahájena první fáze koncilu, během níž papež v lednu následujícího

⁶⁷ Pozn. Od roku 1967 to byly např. filmy Oswalda Kolleho. Nutno však dodat, že u nás již v roce 1928 Gustav Machatý uvedl film *Erotikon*, který se zaměřoval na sexuální pud, a v roce 1932 film *Extase*, ve kterém vystupovala nahá herečka. Tento film vzbudil v té době velká pohoršení a odsouzení, jakož i mezinárodní ocenění.

⁶⁸ Pozn. Produkční kodex byla pravidla filmové produkce, která byla zavedena v roce 1930 z iniciativy katolíků. Podrobně popisoval, co je ve veřejně promítaných filmech z hlediska morálky ještě akceptovatelné a co už ne.

⁶⁹ Pozn. Po skončení války se členové hnutí povětšinou asimilovali mezi ostatní obyvatelstvo.

⁷⁰ Pozn. Jedná se např. o odlišný způsob oblékání, rozvolněnou módu, dlouhé vlasy (co převzaly hard rockové a metalové kapely). To vše omezilo a téměř vytlačilo formální společenské oblékání.

⁷¹ Pozn. Bylo to 25. 1. 1959, tj. 90 dní po svém zvolení. Srov. V. Vladár, *Dejiny...*, s. 544.

⁷² Srov. V. Vladár, *Dejiny...* s. 523.

⁷³ Pozn. PIUS XII. byl prvním papežem, který zprostředkovával své promluvy věřícím prostřednictvím rádia a televize.

⁷⁴ Srov. V. Vladár, *Dejiny...*, s. 543.

roku ustanovuje „Komisi pro studium populace, rodiny a porodnosti“⁷⁵ a v březnu „Komisi pro revizi církevního práva“. V témže roce Jan XXIII. umírá.

Následuje pontifikát Pavla VI. (1963–1978). Přestože v té době pokračuje rychlý proces sekularizace společnosti a vytlačování náboženství na okraj zájmu,⁷⁶ papeži Pavlu VI. se daří rozvíjet úspěšné diplomatické styky, takže za jeho pontifikátu je uzavřeno velice množství konkordátů s jinými státy. Pavel VI. činí v roce 1964 významné gesto odložení tiáry. Jedná se o trojitou papežskou korunu, která symbolizovala trojí moc papeže jako nejvyššího kněze, zákonodárce a soudce, přičemž tato moc se týkala nejen duchovních, nýbrž i světských záležitostí a byla symbolem papežské vlády také nad zemí.⁷⁷ Pavel VI. také zahajuje éru papežských misijních cest do zahraničí. Za nejdůležitější prioritu svého pontifikátu však považuje pokračování v přerušném ekumenickém koncilu, jehož předstupněm bylo ohlášení reformy římské kurie.⁷⁸ Koncil zdárně pokračuje od 29. 9. 1963. Ve více výsledných dokumentech koncilu se církevní otcové vyjadřují k tématu manželství a rodiny, na co se nyní, vzhledem k tématu této práce, zaměříme.

Učení o manželství a rodině je znovu potvrzeno a nauka je opět rozvinuta. Do aktuální dobové situace zaznívá hlas církve vyjadřující, že *„šťastný život člověka i [...] společnosti těsně souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného společenství“*.⁷⁹ V dokumentech nacházíme definici manželství: *„důvěrné společenství života a manželské lásky, [...] se uskutečňují manželskou smlouvou neboli neodvolatelným osobním souhlasem. A tak lidským úkonem, jímž se manželé vzájemně sobě dávají a přijímají, vzniká i před společností stav podle Božího řádu pevný...“*,⁸⁰ která našla později své umístění v novém Kodexu kanonického práva.⁸¹ Koncilní otcové znovu opakují a zdůrazňují předchozí učení, že *„tento posvátný svazek nezávisí na lidské libovůli [...]. Sám Bůh je původce manželství...“*.⁸² Proto je nejdůležitějším apoštolátem manželů *„projevovat a potvrzovat vlastním životem nerozlučnost a posvátnost manželského svazku“*.⁸³ Křesťanští manželé naznačují přijatou svátostí tajemství jednoty a plodné lásky, která je mezi Kristem a církví (srov. Ef 5, 32). Manželská láska *„je pozdvižena k účasti na božské lásce“*, a proto *„jsou křesťanští manželé*

⁷⁵ Pozn. Tato komise pracovala během Druhého vatikánského koncilu a také po něm, přičemž výsledkem bylo vydání encykliky *Humanae Vitae* papežem Pavlem VI v roce 1968.

⁷⁶ Srov. V. Vladár, *Dejiny...*, s. 547.

⁷⁷ Srov. M. Buben, *Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a reálie*, Praha 1997, s. 420–421.

⁷⁸ Srov. V. Vladár, *Dejiny...*, s. 546.

⁷⁹ GS 47.

⁸⁰ GS 48.

⁸¹ Srov. CIC kán. 1055, § 1; kán. 1057, § 1, § 2.

⁸² GS 48.

⁸³ AA 11.

posilování a jakoby svěcení k povinnostem a důstojnosti svého stavu zvláštní svátostí“.⁸⁴ Pán Ježíš je církevními otci představen jako Snoubenec církve, který nejenže vychází manželům vstříc, ale zůstává s nimi, aby jim pomáhal milovat se navzájem tak, jako miloval on.⁸⁵ Svátost manželství je silou, která manželům pomáhá skrze manželství dosáhnout svatosti a přivádět na svět a vychovávat děti, jimž jsou rodiče prvními hlasateli víry.⁸⁶ Plození a výchova dětí je charakterizováno jako „*vrchol a koruna manželské lásky*“.⁸⁷ Na rozdíl od sobecké a rychle mizící erotické přitažlivosti, ke které mnozí tíhnou, je manželská láska „*svrchovaně lidská, neboť ji dobrovolná náklonnost vede od jedné osoby k druhé osobě, a proto zahrnuje dobro celého člověka. [...] Pán ozdravil, zdokonalil a povýšil tuto lásku zvláštním darem své milosti a lásky*“.⁸⁸ Proto manželská láska přivádí manžele ke svobodnému a vzájemnému sebedarování objímajícímu celý jejich život.⁸⁹

Koncilní otcové se také vyjádřili k otázce plodnosti a účtě k lidskému životu. Sexuální spojení mezi manželi vidí jako čestné a důstojné (není-li uskutečňováno v nesouladu s důstojností člověka), neboť je vyjádřením a prohloubením vzájemného darování se mezi manžely.⁹⁰ Zároveň otcové definují, že oba významy manželského aktu (tj. sjednocující⁹¹ a plodivý) jsou nerozlučně spojeny.⁹² Spojení „v jedno tělo“ je výrazem nejhlubší manželské lásky, přičemž jeden druhého přijímá jako potenciálního rodiče, neboť oba chtějí, aby jejich láska dávala život.⁹³ Oddělí-li se plodnost od vzájemné lásky, pak dochází ke klamu, a to navzdory upřímnému úmyslu milovat, neboť mravní povaha jednání se odvozuje od objektivního kritéria pocházejícího z lidské přirozenosti.⁹⁴ Rodina, která vzchází z manželství, dává společnosti nové občany a církvi Boží děti, aby dál lidstvo a církev trvala v čase.⁹⁵ Vyhodnocení kdy a kolik dětí manželé přijmou, musí učinit oni sami před Bohem,⁹⁶

⁸⁴ GS 48.

⁸⁵ Srov. GS 48. Pozn. Realizaci spirituality žité přítomnosti Ježíše jako Snoubence uprostřed manželského vztahu je např. projekt založený Mons. Renzem Bonettim „Mistero Grande“ [Veliké Tajemství]: <http://www.misterogrande.org/>, které se odkazuje na biblický text Ef 5, 31–32. Jednou z mnoha aktivit je „Sposi con Gesù“ [Manželé s Ježíšem], která manželům nabízí formaci ve spiritualitě prožívání Ježíšovy přítomnosti ve svátosti manželství, kterou mohou manželé realizovat ve svých domovech.

⁸⁶ Srov. LG 11.

⁸⁷ GS 48.

⁸⁸ GS 49.

⁸⁹ Srov. Tamtéž.

⁹⁰ Srov. GS 49.

⁹¹ Pozn. oproti běžně užívanému pojmu „spojivý“ používáme výraz „sjednocující“, neboť lépe odpovídá definování skutečnosti, o kterou se v manželském aktu jedná, v souvislosti s důstojností *actus humanus*.

⁹² Srov. GS 51.

⁹³ Srov. K. Skočovský, Katolická církev a antikoncepce, Kladno 2012, s. 7.

⁹⁴ Srov. GS 51; pozn. V oficiálním vydání „Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě“ je k tomuto článku uvedena poznámka, že některé otázky k tématu plodnosti předal papež Pavel VI. „Komisi pro studium populace, rodiny a porodnosti“ a vyhradil si pro sebe závěrečné slovo.

⁹⁵ Srov. LG 11.

neboť z důstojnosti manželství vychází svrchované právo přivádět na svět potomky a vychovávat je,⁹⁷ přičemž veřejná moc není kompetentní k usuzování o počtu jejich dětí.⁹⁸ Otcové také zmiňují problematiku růstu obyvatelstva u některých národů, avšak varují před radikálními řešeními, které by byly v nesouladu s mravním zákonem.⁹⁹ Dokonce upozorňují, že tam, „*kde je intimní manželský život přerušen, tam může být nezřídka ohrožena věrnost a poškozeno dobro dětí: tehdy se dostává do nebezpečí výchova dětí i odvaha mít další*“.¹⁰⁰ Aby rodiče mohli mít správný úsudek, je třeba jim dát možnost, aby si vypěstovali pravou „*lidskou zodpovědnost, která má na zřeteli Boží zákon a přihlíží k okolnostem prostředí a doby*“.¹⁰¹ Aby se tak mohlo stát, je třeba v inkriminovaných oblastech jednak umožnit náboženskou nebo alespoň mravní výchovu a jednak vhodně seznamovat obyvatelstvo s pokroky vědeckého výzkumu.¹⁰²

Na tomto místě je třeba připomenout, že od roku 1953 John Billings, později s pomocí své manželky Evelyn, vedl v USA výzkum ohledně možnosti určit plodnost žen pomocí sledování příznaků během menstruačního cyklu. Mezitím v roce 1960 přišla první antikoncepční pilulka na trh v USA, o rok později v Evropě. V roce 1963 John Rock obhájí pilulku v knize *The time has come*. O rok později vydává svou knihu *The Ovulation method* John Billings, kde poprvé seznamuje svět s přirozenou ovulační metodou, která je snahou o nápravný prostředek nepřirozené regulace porodnosti.¹⁰³ V roce 1965 rakouský gynekolog Josef Rötzer jako první publikoval pokyny pro rozpoznávání plodných a neplodných období ženy na základě sledování dvojího příznaku: tělesné teploty a změn hlenu děložního hrdla. Od té doby známá pod názvem symptotermální metoda byla popsána v knize *Kinderzahl und Liebeshe. Ein Leitfadens zur Regulung der Empfängnis*.¹⁰⁴ Vidíme, že otázky početí a plodnosti byly v té době velmi ožehavým tématem a v průběhu Druhého vatikánského koncilu došlo k značnému vědeckému vývoji. To vše pak zohlednil papež Pavel VI. ve své poslední encyklice, které se budeme věnovat později. Vraťme se však ještě ke koncilu samému.

⁹⁶ GS 50.

⁹⁷ Srov. Tamtéž.

⁹⁸ Srov. GS 87.

⁹⁹ Srov. Tamtéž.

¹⁰⁰ GS 51.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Srov. Tamtéž.

¹⁰³ Srov. K. Skočovský, Stručná historie encykliky *Humanae vitae*: klíčové osobnosti a události, in: 50 let *Humanae vitae* – sborník příspěvků z konference, Borotice 2018, s. 38.

¹⁰⁴ Srov. K. Šípr, H. Šiprová, Symptotermální metoda, její spolehlivost a současná role v přirozeném plánování rodičovství, in: 50 let *Humanae vitae* – sborník příspěvků z konference, Borotice 2018, s. 94.

Koncilní otcové upozorňují, že kromě nedovolených zásahů proti plození je manželská láska znesvěcována sobectvím a rozkošnictvím a vážně ji narušují hospodářské, společensko-psychologické a občanské poměry.¹⁰⁵ Lze z toho dojít k závěru, že 60. léta minulého století nebyla nikterak příznivá pro manželství. Tím víc potřebný a cenný vnímají koncilní otcové apoštolát manželů a rodin. Kromě již zmíněného žitého svědectví o nerozlučitelnosti a posvátnosti manželství, jsou manželé koncilem vyzváni, aby se ujímali nuzných manželů a rodin i těch, kteří se ocitli v mravní nouzi, aby pomáhali snoubencům, dospívající mládeži, aby adoptovali opuštěné děti, pečovali o staré lidi, pomáhali při vedení škol a při vyučování náboženství. Pomocí k dosažení cíle jejich apoštolátu jim může být sdružovat se do skupin.¹⁰⁶ Koncilní otcové dále sdělují, že manželský a rodinný život je školou pravého apoštolátu, kde zároveň dochází k jeho „náviku“.¹⁰⁷ Životem v manželství a rodině se navíc koná „duchovní bohoslužba“, je-li vše konáno „v Duchu“: „*všechny jejich skutky, modlitby a apoštolská činnost [...], každodenní práce, odpočinek [...] i těžkosti života, jsou-li snášeny trpělivě, stávají se duchovními oběťmi Bohu milými skrze Ježíše Krista...*“.¹⁰⁸ Tím je potvrzen význam manželství pro život církve, je definováno jako cesta ke svatosti a účinná pomoc pro církev i občanskou společnost, a to nejen s ohledem na přítomnost, ale také ve vztahu k věčnému cíli, tedy ke spáse.¹⁰⁹

Druhý vatikánský koncil skončil 8. 12. 1965 a znamenal zásadní obrat v životě církve. Pavel VI. ještě na úvod závěrečné fáze koncilu vydal motu proprio *Apostolica sollicitudo* (15. 9. 1965), jímž ustanovil stálý orgán, zastupující biskupy z celého světa při Apoštolském stolci, který je vyjádřením biskupské kolegiality (definované koncilem), kdy se biskupové z celého světa podílí na řízení církve spolu s papežem. Papež učinil také změny v organizaci římské kurie, přičemž s přejmenováním Posvátné kongregace Svatého oficia na Kongregaci pro nauku víry (m. p. *Integrae Servandae* 7. 12. 1965) následně souviselo o rok později zrušení Indexu zakázaných knih, který byl dříve veden u Sv. oficia. Pavel VI., který po zbytek svého pontifikátu usiloval o uvedení koncilních změn v život církve, vydal celkem sedm encyklik, přičemž poslední z nich věnoval manželství. Encyklika *Humanae vitae* (25. 7. 1968) je poselstvím o manželské lásce, která je otevřená životu.

¹⁰⁵ Srov. GS 47.

¹⁰⁶ Srov. AA 11.

¹⁰⁷ Srov. LG 35.

¹⁰⁸ LG 34.

¹⁰⁹ Pozn. Na tomto místě opět odkazujeme na projekt „Mistero Grande“, kde je tato duchovní dimenze manželského života formována a rozvíjena.

Všechny socio-kulturní změny v západním světě a silící tlak společnosti, včetně tlaků členů katolické církve, vedly k nutnosti vyjádřit se oficiálně k otázkám lidské plodnosti. Aby měl papež dostatečné podklady pro své rozhodnutí, byla v roce 1963 ustanovena „Komise pro studium populace, rodiny a porodnosti“.¹¹⁰ Komise, jejíž složení se v průběhu doby měnilo, pracovala také po skončení Druhého vatikánského koncilu, kdy se stal jejím členem arcibiskup Karol Wojtyła. Ten však, z důvodu odporu tehdejších komunistických orgánů v Polsku, se nemohl jednání komise v Římě osobně účastnit, takže se zkoumaným vědeckým otázkám věnoval se svými spolupracovníky v Krakově.¹¹¹ V roce 1966 předložila komise papeži Pavlu VI. závěrečnou zprávu. Většina členů „užší komise“, tvořené kardinály a biskupy, se klonila k mínění, že je čas, aby církev změnila své učení o nemorálnosti antikoncepce.¹¹² Bezprostřední příprava textu probíhala pod značným tlakem veřejnosti, neboť došlo k tiskovému uveřejnění komisních zpráv (většinové, která zastávala příznivé stanovisko k antikoncepci, a menšinové, která stála za tradiční naukou církve) a Schématu připravovaného výsledného dokumentu, přestože všechny texty podléhaly papežskému tajemství.¹¹³ Výsledkem bylo pobouření veřejnosti a mimořádně silný tlak na papeže, aby přistoupil na většinové stanovisko. To však papež odmítl z důvodu, že odporuje křesťanské antropologii a stálému učení církve, která byla a je autentickou vykladatelkou mravního zákona.¹¹⁴ Revidovaný text chystané encykliky byl pak ještě upraven Kongregací pro nauku víry (leden 1968). Na základě uveřejněných dokumentů mezitím přepracovala teologická skupina kolem arcibiskupa Karola Wojtyły svůj příspěvek a v únoru 1968 byl předložen papeži jako stanovisko polské biskupské konference, známé jako *Krakovské memorandum*.¹¹⁵ Zároveň v té době dostává arcibiskup Wojtyła k posouzení a vyjádření text vznikající encykliky. Po dalších stylistických a jazykových úpravách je encyklika s názvem *Humanae vitae* uveřejněna s datem 25. 7. 1968.

¹¹⁰ Pozn. Tuto komisi ustanovil na sklonku svého pontifikátu papež Jan XXIII.

¹¹¹ Srov. K. Skočovský, *Stručná historie encykliky...*, s. 36.

¹¹² Srov. Tamtéž, s. 25, 31.

¹¹³ Srov. Tamtéž, s. 32.

¹¹⁴ Pozn. Chybná antropologie spočívá v oddělení plození od manželské lásky, neboť křesťanská antropologie je založena na pojetí osoby v její jednotě tělesně-duševní, přičemž sexuální akty spadají do kategorie *actus humanus*, kdy se pro lidský skutek požaduje vědomí a dobrovolnost. Sexuální spojení je dobrovolné darování sebe sama druhému, přičemž toto tělesné spojení v lásce mezi mužem a ženou zahrnuje dimenzi prokreace. Člověk, který je obdařen rozumem, je pánem svých sklonů a veden ctností čistoty, která jediná je hodna důstojnosti člověka (na rozdíl od zvířat), si rozumně volí toho, koho považuje za hodného lásky a plného sebedarování. Sexuální akty zbavené plodivého rozměru v sobě nezahrnují sebedarování jednoho druhému a postrádají „ctnost“, která usměrňuje lidské jednání a chrání jeho důstojnost. Antikoncepční kultura se nakonec ukazuje jako nepřátelská člověku, neboť jejím důsledkem je ztráta vnitřní svobody a sebeovládání a podrobení člověka nízkému a nechtěnému osobnímu stavu. Srov. *Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica*, vol. III, Contraccezione, Napoli 2010, s. 507–511.

¹¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 36.

Papež v encyklice nejprve vyjmenovává změny, ke kterým došlo a které vyvolávají nové otázky. Jedná se o nárůst obyvatelstva a obavu o jeho výživu, rostoucí nároky na zaopatření více dětí v rodině, změny v pohlížení na roli ženy ve společnosti, změnu pohledu na manželskou lásku a technický pokrok.¹¹⁶ Připomíná, že pouze učitelský úřad církve má pravomoc vykládat přirozený zákon, přičemž jeho zachovávání je pro spásu neodmyslitelné.¹¹⁷ Předkládá církev jako „Matku a Učitelku“,¹¹⁸ aby povzbudil k následování její nauky. Papež sděluje: „...církev tento zákon nestanovila, není jeho soudkyní, nýbrž jen strážkyní a vykladatelkou a nikdy nebude smět prohlásit za dovolené to, co dovoleno není, protože je to svou povahou vždy v rozporu s pravým dobrem člověka.“¹¹⁹ Přestože papež mohl učení o lidské lásce a plození vyhlásit *ex cathedra*, nečiní tak, aby nezpůsobil v případě nepřijetí nauky katolíky jejich exkomunikaci. Navíc v duchu Druhého vatikánského koncilu a jeho pastoračního rázu pojímá způsob učení spíše formou motivační nežli imperativní.¹²⁰ Papež podtrhuje Boží plán s lidskou láskou, když říká:

„... manželé prostřednictvím vzájemného sebedarování, které je pro ně specifické a které je vyhrazeno pouze jim, směřují k vytvoření společenství osob, ve kterém se navzájem zdokonalují a spolupracují s Bohem na tvoření a výchově nových živých bytostí. Pro pokřtěné je manželství navíc obdařeno důstojností posvátného znamení milosti, protože zpodobňuje spojení Krista a Církve.“¹²¹

Ve výše uvedeném textu nacházíme shrnuté stálé a neměnné učení církve, byť nově formulované. Vyjádření *donatio mutua* [vzájemné sebedarování] je později rozvinuto v učení papeže Jana Pavla II, což implikuje vliv tehdy ještě krakovského arcibiskupa na tvorbu výsledného dokumentu encykliky.¹²² Papež Pavel VI. ve své encyklice charakterizuje vlastnosti manželské lásky, která je plně „lidská“ (jedná se především o úkon svobodné vůle), která je určena k ustavičnému růstu; dále „úplná“, kdy manželé vše spolu sdílení a milují druhého pro něho samého; je také „věrná a výlučná“, což z ní činí zdroj hlubokého a trvalého štěstí, jakož i zásluh pro život budoucího věku; a konečně „plodná“, protože se neomezuje na

¹¹⁶ Srov. HV 2., s. 146.

¹¹⁷ Srov. Tamtéž, čl. 4, s. 147.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, čl. 19, s. 156.

¹¹⁹ PAVELVI, *Humanae vitae*, čl. 18, s. 155.

¹²⁰ Srov. K. Skočovský, *Stručná historie encykliky...*, s. 33–34.

¹²¹ HV 8, s. 149.

¹²² Pozn. Arcibiskup Karol Wojtyła rok po zveřejnění encykliky *Humanae vitae* sepsal se svými spolupracovníky úvod k encyklice, čím přispěl k její správné interpretaci a v témže roce (1969) založil v Krakově arcidiecézní Institut studií o rodině. Srov. K. Skočovský, *Stručná historie encykliky...*, s. 37.

společenství manželů.¹²³ Papež také zdůrazňuje neoddělitelnost manželské lásky od plodnosti, neboť se jedná o ustanovení Boží.¹²⁴ Je proto třeba „*vyločit každé jednání, jehož cílem nebo prostředkem je zabránit početí*“.¹²⁵ Při tomto výroku se papež odkazuje na předchozí stálou nauku církve. „Zabráněním početí“ je myšlena jakákoli forma umělé antikoncepce a jako obzvláště nedovolenou jmenuje sterilizaci a přímý potrat v případě již počatého života.¹²⁶ Papež však vybízí k odpovědnému rodičovství, které znamená využití plodných období ženy během menstruačního cyklu, ať už z důvodu velkorysé otevřenosti vůči novému životu, nebo z vážných důvodů a při zachování Božího zákona k vyhnutí se početí.¹²⁷ V druhé části encykliky se pak obrací k různým kategoriím křesťanů, aby je povzbudil přijmout a zachovávat tuto nauku církve. Manžele vybízí, aby pro svůj život a naplnění Božího plánu s jejich láskou využívali pomoci svátostí a byli ochotni pomáhat jiným manželům, což zdůrazňuje jako jejich vlastní apoštolské poslání.¹²⁸ Kněze vybízí, aby byli příkladem poslušnosti učitelskému úřadu církve a manžele učili modlitbě, vzdělávali je a posilovali svátostmi;¹²⁹ zatímco na biskupy naléhá, aby se „*s horlivostí a bez odkladu*“ věnovali ochraně manželství. Doslova říká: „*Považujte to za jeden ze svých největších úkolů a povinností svého poslání v současné době*“.¹³⁰

Po vydání encykliky se zvedla velká vlna nesouhlasu a většinového nepřijetí jejího učení. Dobová situace byla totiž stížena dychtivým očekáváním změny nauky církve ohledně antikoncepce, kterou již používala velká část katolických párů. Toto mylné očekávání zhoršovali s papežem nesouhlasící teologové, kteří rozdmýchávali falešné představy o změnách v církvi a nezřídka mediálně se šířící disenty. Krom toho nahrávalo tomuto neutěšenému stavu uvnitř církve rozšířené sekularizované pojetí lásky, manželství a sexuality, v té době nedostatečného rozvinutí symptotermální metody¹³¹ a v neposlední řadě ztráta víry v Boha nebo alespoň její podlomení.¹³² Jeden ze současných teologů hodnotí situaci kolem encykliky takto: „*...naprostá většina katolických křesťanů encykliku Humanae vitae nepřijala*

¹²³ Srov. HV 9, s. 149–150.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, čl. 12, s. 151.

¹²⁵ HV 14, s. 152.

¹²⁶ Srov. Tamtéž.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, čl. 10, s. 150.

¹²⁸ Srov. HV 25–26, s. 159–160.

¹²⁹ Srov. HV 28–29, s. 160–161.

¹³⁰ HV 30, s. 161.

¹³¹ Pozn. Metoda v současné době je již natolik rozvinutá, že je možné s vysokou pravděpodobností naplánovat narození syna nebo dcery (tj. vybrat pohlaví potomka). Je-li děložní hlen hustější (tj. dny vzdálenější od vrcholu ovulace) a dojde v té době k pohlavnímu styku, odpovídá to narození dcery, zatímco tekutější hlen indikuje narození chlapce. Viz Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica, vol. XI: Sesso, Napoli 2017, s. 295–296.

¹³² Srov. K. Skočovský, Stručná historie encykliky..., s. 37–38.

a ani v súčasnosti podľa jejého učení nežije. [...] Humanae vitae je aktuálny i dnes, a to dokonca viac než ve svojej dobe.“¹³³ Je teda dosť pravdepodobné, že dosiaľ čaká na svoje prijatie v srdciach kresťanov a očakáva ďalšiu generáciu, ktoré budú ochotné slyšať a prijať nauku „Matky a Učiteľky“ pri zistení, že „*Nikto nemôže dosiahnuť pravého šťastia, po ňomž z celého srdca túži, ak by pečlivo a s láskou zachovával zákony vepsané Bohom do jeho prirodzenosti.*“¹³⁴

V roku 2018 si cirkvi pripomínala 50. výročie od vydania tejto významnej encykliky. Po mnoha reflexiách a toľako rokoch sa ukázali obavy pápeža Pavla VI. ako opodstatnené. Ríkal, že následkom používania umelých metód kontroly plodnosti sa otvorila široká a jednoduchá cesta k manželskej nevere a všeobecnému mravnému úpadku.¹³⁵ V súčasnej dobe sme toho svedkami. Pápež tiež upozornil, že kvôli antikoncepciám prostriedkami môžu muži stratiť úctu k ženám.¹³⁶ Po rokoch skúseností a vedeckých overení vieme isté, že antikoncepcia spôsobuje nerovnocenné postavenie ženy voči mužovi, keď ju vystavuje zdravotným rizikám.¹³⁷ Každá forma antikoncepcie ovplyvňuje zdravie ženy a má vplyv na eventuálny budúci tehotenstvo a zdravie dieťaťa; znižuje sexuálnu žiadostivosť u žien, má vplyv na jej vzťah k mužovi a tým, že je spojená s odmietaním plodnosti, ponizuje ženu v jej dôstojnosti a oddeluje tak telesnú stránku sexuality od duchovnej.¹³⁸ Pápež Pavol VI. tiež dôrazne upozornil na nebezpečie, ktoré nastane, dá-li sa do rúk verejnej autority moc vo forme umelých metód kontroly plodnosti. Dôsledky môžeme opäť vidieť na následnom deň. Dňa 10. 12. 1974 bolo vydané v USA *National Security Study Memorandum* (NSSM-200), známe ako *Kissinger Report*. Tvůrcem je americký diplomat Henry Kissinger, ktorý tvrdil, že národná bezpečnosť USA je závislá na zavedení opatrení kontroly plodnosti v rozvojových krajinách. Tým začali potratové a sterilizačné programy za podpory OSN, a to pod rouškou humanitárnej pomoci.¹³⁹ Pripomeňme si, že keď v roku 1945 OSN vznikla, stanovila si za cieľ chrániť „*dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti... národov veľkých i malých, podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň.*“¹⁴⁰ Miesto toho nastolila „antikoncepcný imperializmus“.¹⁴¹

¹³³ K. Skočovský, *Stručná história encykliky...*, s. 37, 39.

¹³⁴ HV 31, s. 161–162.

¹³⁵ Srov. HV 17, s. 154.

¹³⁶ Srov. Tamtéž.

¹³⁷ Pozn. Hormonálna antikoncepcia narušuje biochemické prostredie ženy, zablokuje menštruačný cyklus, spôsobuje zníženie imunity, zvyšuje hladinu stresového hormónu, na úrovni CNS spôsobuje depresie; prípravky sú uvádzané na zozname karcinogénov.

¹³⁸ Srov. J. Laurinec, *Etické a sociálne dôsledky používania antikoncepcie*, in: *Bioetické konflikty. Stav a sociálne dôsledky 40 rokov po Humanae vitae*, Ružomberok 2008, s. 48–57.

¹³⁹ Srov. G. Kuby, *Globálna sexuálna revolúcia...*, s. 88–89.

¹⁴⁰ Viz Charta Organizácie spojených národov – ciele a zásady, San Francisco 26. 6. 1945; právny účinok 24. 10. 1945.

Ne nadarmo Pavel VI. napsal ve své encyklice, že „*existují určité hranice práva člověka rozhodovat o svém těle a o jeho projevech, které nesmí překračovat žádná soukromá osoba ani veřejná autorita. [...] Veřejná autorita může a má zvolit pro řešení problému růstu obyvatelstva jiné cesty: prozíravou rodinnou politiku a moudré vzdělávání obyvatelstva, aby byl chráněn jak mravní zákon, tak svoboda občanů*”¹⁴² Namísto toho vzešlo množství nespravedlnosti a nejedna genocida.

V roce 1975 vydala Kongregace pro nauku víry prohlášení *Persona humana* (29. 12. 1975), v němž konstatovala, že mravní zkaženost roste do neúměrných výšin, když dochází k přemíře vychvalování pohlavního života, co se šíří hromadnými sdělovacími prostředky a „...*tento zjev proniká i do oblasti výchovy a začíná jím být nakažen i celkový všeobecný způsob myšlení*”.¹⁴³ Dále se zdůrazňuje, že člověk sám není oprávněn vykládat přirozený zákon podle vlastního uvážení,¹⁴⁴ a připomíná se zde církevní učení ohledně sexuality. Dokument se vyjadřuje k některým zvláštním otázkám jako předmanželský sexuální styk (jenž je nedovolený, neboť patří pouze do manželství, kde jediné „*odpovídá svému vlastnímu cíli a lidské důstojnosti*”),¹⁴⁵ homosexuální jednání (rozlišuje homosexualitu vrozenou a získanou, nabádá k chápavému postoji vůči lidem stíženým homosexualitou, ale žádá jasné odmítnutí homosexuálních styků jako zvrácených)¹⁴⁶ a masturbace (jež je zcela nepřirozená tím, že při ní chybí manželský sexuální styk, který by obsahoval vzájemné darování a otevření se novému životu; důvod výskytu spatřuje ve vrozené lidské slabosti, ztrátě smyslu pro Boha, úpadku mravnosti, fixaci na bezuzdné filmy, divadla, knihy...).¹⁴⁷ Kongregace upozorňuje, že obtíž zachovávat mravní zákon mají především „méně horliví křesťané”¹⁴⁸ a předkládá jako nápravný či ochranný způsob pěstování ctnosti čistoty. Jako prostředky k jejímu růstu doporučuje: „*udržovat smysly i ducha v kázni, ostražitost*

¹⁴¹ Srov. G. Kuby, *Globální sexuální revoluce...*, s. 89; nebo <https://www.hli.org/resources/exposing-the-global-population-control/> (22.1.2020); Pozn. Podle informací uvedených v těchto odkazech, měla OSN zasahovat do zemí jako je Peru (sterilizací velkého množství chudých žen, někdy bez jejich vědomí) nebo Čína (účastí na zavedení politiky jednoho dítěte).

¹⁴² HV 17 a 23, s. 155, 157.

¹⁴³ Kongregace pro nauku víry, *Persona humana*, čl. 1, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 176.

¹⁴⁴ Srov. Tamtéž, čl. 3, s. 177.

¹⁴⁵ Tamtéž, čl. 7, s. 179–180. Pozn. K tématu předmanželského sexu dodáváme, že v roce 2016 byla v rámci vědecké činnosti na Masarykově univerzitě v Brně publikována studie s výsledky výzkumu ohledně období dospívání a přechodu do dospělosti. Součástí výzkumu byla část věnovaná zákazu předmanželského sexu a respondentkami byly mladé katoličky. Tyto ženy vnímaly většinou sex jako druh závazku a zákaz jako ochranu pro vytváření celoživotního partnerského vztahu, přičemž sex byl chápán jako „*investice ve smyslu darování jedinečného a neopakovatelného panenství*”. M. Galatíková, L. Lacinová, S. Ježek, *Před svatbou ne: Partnerské vztahy a otázky kolem předmanželského sexu u mladých věřících žen*, in: *Cesty do dospělosti. Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*, Brno 2016, s. 121–130.

¹⁴⁶ Srov. Tamtéž, čl. 8, s. 181–182.

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž, čl. 9, s. 182–183.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž, čl. 10, s. 184.

*a opatrnost, kterou se vyvarují příležitosti ke hříchu, zachovávat stud, umírněnost v zábavách, zaměstnávat se užitečnými věcmi, často se modlit, zpovídat a přistupovat k stolu Páně“.*¹⁴⁹ Zvláště mladým pak doporučuje následovat vzory světců a rozvíjení zbožnosti k Matce Boží. Mají vysoce oceňovat ctnost čistoty, protože ona „*slouží lidem ke cti a činí je schopnými opravdové, nezištné a velkodušné lásky, jež respektuje všechny ostatní*“.¹⁵⁰ Prohlášení kongregace potvrdil papež Pavel VI. dne 7. 11. 1975. Tři roky na to papež Pavel VI. umírá ve věku osmdesáti let. Následoval krátký pontifikát Jana Pavla I. (†1978), po němž byl zvolen papežem Karol Wojtyła, jenž přijal jméno Jan Pavel II. (1978–2005).

1.5. Boj o manželství za pontifikátu Jana Pavla II.

Celý pontifikát papeže Jana Pavla II. se nesl ve znamení obrany lidské důstojnosti, lidské lásky a života. Věnoval se přednostně tématu „člověka“, nazval jej „cestou církve“,¹⁵¹ v kontextu s tím také manželství a rodině (kterou rovněž nazval „cestou církve“)¹⁵² a zvláštní pozornost věnoval mládeži. Jeho styl psaní i promluv je dialogický a obsahuje mnohé teologické úvahy a podrobná vysvětlení matérie, což jej výrazně odlišuje od jeho předchůdců. Zatímco oni předkládali pravdu k věření a přijetí, on předkládal pravdu a vysvětloval, proč je třeba ji přijmout a jí věřit. Proto jsou jeho písemná díla rozsáhlejší. Obsahově navázal na učení Druhého vatikánského koncilu a učení svých předchůdců, zvláště papeže Pavla VI. Ještě před svým zvolením papežem sepisoval dílo, v němž chtěl vysvětlit a obhájit učení podané v encyklice *Humanae vitae*, která se setkala mezi katolickými věřícími s tolikerým nepřijetím. Aby je mohl obhájit, vrátil se ve svých argumentacích k původnímu Božímu plánu s člověkem a lidskou láskou, tedy k „počátku“. Cílem bylo ukázat, že učení obhajované encykliky není v rozporu s biblickým poselstvím a učením koncilu o manželské lásce, ale že zapadá do celého kontextu pravdy o člověku. Nakonec své poznámky nevydal, ale použil je jako podklad pro střeční generální audience, již jako papež.¹⁵³ Střeční promluvy na uvedené téma probíhaly na Svatopetrském náměstí v Římě po dobu čtyř let (od září 1979

¹⁴⁹ Kongregace pro nauku víry, *Persona humana*, čl. 12, s. 188.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Srov. JAN PAVEL II., *Redemptor hominis*, 14, AAS 71 (1997), 284–285.

¹⁵² Srov. JAN PAVEL II., *Dopis rodinám*, (2. 2. 1994), čl. 2, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 97.

¹⁵³ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla, Katecheze o lidské lásce podle Božího plánu*, /K. Skočovský, Předmluva/ Praha 2015, s. 15.

do listopadu 1984).¹⁵⁴ Katecheze o lásce a svátostné povaze manželství jsou rozděleny do šesti částí. V první části papež upírá pozornost posluchačů (čtenářů) na počátek při Stvoření, kde líčí tři základní zkušenosti člověka: prvotní samotu (vědomí odlišnosti prvního člověka od tvorů), prvotní jednotu (při společenství s ženou ve vzájemném sebedarování) a prvotní nahotu (kdy se jeden před druhým nestyděli). V další části díla papež hovoří o „vykoupení srdce“, kdy po prvotním hříchu je nezbytná ctnost čistoty a její růst za posily Boží milosti. Třetí část je o „vzkříšení těla“ a je zaměřena na poslední určení člověka, tedy věčné štěstí. V dalším díle hovoří o křesťanském panenství a jeho hodnotě, zatímco pátou část věnuje „svátostné povaze manželství“, kde vysvětluje důležitost vzájemného a úplného darování se manželů sobě navzájem a předkládá a vysvětluje „snubní význam těla“. Až toto vše sdělí, věnuje se nakonec „lásce a plodnosti“ při vysvětlování výroků encykliky *Humanae vitae*.¹⁵⁵

Mezitím v roce 1980 vydává Kongregace pro nauku víry deklaraci *Iura et bona* (5. 5. 1980), v níž hájí právo člověka na život, který má posvátný charakter a nikdo s ním nesmí nakládat svévolně, ale každý má povinnost jej žít ve shodě s Božím plánem.¹⁵⁶ Důrazně se staví proti zabítí lidské bytosti, ať už se jedná o zárodek, nebo starého a nemocného člověka. Vyzdvihuje smysl přijatého lidského utrpení a jeho sjednocení s vykupitelskou obětí Krista, ale také radí užívání prostředků tisících bolest, pokud nezhoršují stav nemocného.¹⁵⁷ Papež Jan Pavel II. Deklaraci přijal a nařídil její zveřejnění. V tomtéž roce se konala biskupská synoda o rodině (26. 9.–25. 10. 1980), kde biskupové projednávali a potvrdili učení o nerozlučitelnosti manželství a učení obsažené v encyklice *Humanae vitae*. Výsledkem byly podklady pro posynodální adhortaci a později vydanou Chartu práv rodiny, jakož i založení Papežské rady pro rodinu.¹⁵⁸ Dne 13. 5. 1981 se chystal papež po skončení generální audience založit Papežský institut, který se měl věnovat studiu, obhajobě a šíření katolické nauky o manželství. Události zabránil atentát, který papeže upoutal na 77 dní na nemocniční lůžko.¹⁵⁹ „Papežský institut pro studium manželství a rodiny“ pak oficiálně založil o rok později.¹⁶⁰ V listopadu 1981 papež vydává očekávanou adhortaci *Familiaris consortio* (22. 11. 1981).

¹⁵⁴ L. Accattoli, Karol Wojtyła, *L'uomo di fine millennio*, Torino 1998, s. 163.

¹⁵⁵ Srov. JAN PAVEL II., *Teologie těla...*, s. 23–590.

¹⁵⁶ Srov. Kongregace pro nauku víry, *Iura et bona*, čl. 5, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 195.

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž, čl. 15, s. 197.

¹⁵⁸ Pozn. Papežská rada pro rodinu byla zrušena papežem Františkem v roce 2016, spojením s Papežskou radou pro laiky a vytvořením nového Dikasteria pro laiky, rodinu a život.

¹⁵⁹ Srov. JAN PAVEL II., *Kronika neobyčejného života*, Praha 2002, s. 100.

¹⁶⁰ Pozn. Papežský institut založený Janem Pavlem II. byl zrušen papežem Františkem v roce 2017, nahrazením za nový, nesoucí nyní název “Papežský teologický institut Jana Pavla II. pro vědy o manželství a rodině”.

V encyklice papež staví před oči čtenářů aktuální situaci, ve které se rodina nachází. Popisuje způsoby útoků na rodinu, hojně šířené sdělovacími prostředky za účelem poškození pravdy a důstojnosti lidské osoby,¹⁶¹ kdy je z důvodu politických inklinací věda neřídka používána proti pravému dobru člověka a proti životu samému.¹⁶² Svoboda je nesprávně chápána, takže se z ní vytváří pojem „nezávislé síly“, kdy člověk může dělat co chce a následovat své sobecké zájmy, a to i na úkor druhého; naproti tomu svoboda má člověku napomoci uskutečňovat pravdu Božího plánu s manželstvím a rodinou.¹⁶³ Smysl pro základní hodnoty se začíná vytrácet,¹⁶⁴ a zatímco v chudých zemích chybí rodinám často i základní prostředky pro život, v rozvinutých a bohatých krajinách, kde je přehnaný blahobyt a konzumní způsob života, se lidem nahání strach z budoucnosti, takže nemají důvěru zplodit nový život, který je pak pokládán za nebezpečí, jež je třeba odvrátit.¹⁶⁵ Biskupská synoda proto nejprve jednala o původním Stvořitelově plánu s manželstvím a vracela se k „počátku“.¹⁶⁶ Vnímáme zde typickou „pečeť“ Jana Pavla II., který ve svém teologickém uvažování stále vrací člověka k původnímu Božímu plánu s lidskou láskou. Tak jako ve svých katechezích (tzv. Teologii těla), upřimuje pozornost na texty Gn 1, 26nn; Gn 2, 24; Mt 19, 4nn, aby ukázal, že nejhlubší pravdou o člověku je, že byl stvořen Bohem jako „Boží obraz“, čili „z lásky ho povolal k životu a současně ho určil k lásce“.¹⁶⁷ Papež trpělivě vysvětluje, že vzájemné sebedarování manželů jeden druhému zahrnuje všechny stránky osoby a je zaměřeno k jednotě srdce a duše. Jejich sexuální spojení se pak týká „nejvnitřnějšího jádra lidské osoby“ a uskutečňuje se opravdu lidským způsobem (*actus humanus*) jedině tehdy, pokud se muž a žena svou vzájemnou a bezvýhradnou láskou vědomě a svobodně zavazují sobě navzájem až do smrti.¹⁶⁸ Tato jejich vzájemná láska je pak uschopňuje „k největšímu možnému darování, k darování života nové lidské osobě, přičemž se stávají Božími spolupracovníky“.¹⁶⁹ Úkolem křesťanské rodiny je „stát se tím, čím je“, tedy společenstvím života a lásky,¹⁷⁰ což je v naprostém protikladu s polygamií, jež narušuje stejnou osobní důstojnost muže a ženy, kteří se v manželství jeden druhému darují láskou úplnou

¹⁶¹ Srov. FC 4.

¹⁶² Srov. FC 8.

¹⁶³ Srov. FC 6.

¹⁶⁴ Srov. FC 7.

¹⁶⁵ Srov. FC 6.

¹⁶⁶ Srov. FC 10.

¹⁶⁷ FC 11.

¹⁶⁸ Srov. Tamtéž.

¹⁶⁹ FC 14.

¹⁷⁰ Srov. FC 17.

a výlučnou.¹⁷¹ Papež dále projednává podrobně další témata, včetně správné úlohy ženy v rodině a ve společnosti (při respektování rozdílného povolání muže a ženy, jejich stejné důstojnosti, což neznamená, aby se žena zřekla svého ženství nebo napodobovala muže)¹⁷² a muže jako manžela a otce. Upozorňuje na nebezpečí umělého vyvolávání strachu z budoucnosti a stále víc šířenou *anti-life* mentalitu, čeho příčinu vidí ve vyhnutí Boha z lidských srdcí.¹⁷³ Vysvětluje a obhajuje výroky *Humanae vitae* ohledně antikoncepce (odtržení od sebe dvou významu sexuálního spojení: spojujícího a plodivého) a využívání přirozeného reprodukčního rytmu.¹⁷⁴ Zdůrazňuje, že církev, která je matkou a učitelkou (*Mater et Magistra*), nikdy nefalšuje a nepřekrucuje pravdu, byť stojí po boku lidem v těžkostech a hledá pro ně řešení a pomoc.¹⁷⁵ Závěrem adhortace papež tuto skutečnost aktualizuje, když vykládá učení církve vzhledem k pastorační rodin v obtížných a neregulérních situacích. Co se týče vystěhovalců, nabádá k jejich přijetí, aby v církvi našli svou rodinu a domov,¹⁷⁶ co se týče katolíků, kteří chtějí žít nebo žijí s nekatolíky nebo nepokřtěnými, nabádá k velké pozornosti při přípravě na manželství a angažovanosti celého církevního společenství, aby si mohla katolická strana uhájit svou víru a svobodně ji mohla praktikovat, včetně pokřtění a výchovy dětí.¹⁷⁷ Tzv. „manželství na zkoušku“ jsou odmítnuta, jelikož s lidskými osobami nelze provádět „pokusy“, a vzhledem k jejich osobní důstojnosti mají být „*cílem láskyplného sebedarování bez jakéhokoli časového nebo jiného omezení*“.¹⁷⁸ Takové „zkoušky“ či „pokusy“ odporují učení o tělesném darování a o samotném manželství, které je „*symbolem jednoty mezi Kristem a jeho církví, jednoty, která není dočasná nebo jen »na zkoušku«, nýbrž znamená věčnou věrnost. Mezi dvěma křesťany může být proto jen nerozlučné manželství*“.¹⁷⁹ Další neregulérní situací je nesezdané soužití, jehož motivem mohou být nejednotnější objektivní skutečnosti, avšak důvodem může být i psychická nezralost, kdy se člověk nedokáže zavázat definitivním poutem. Nezřídka však je příčinou nesezdaného soužití subjektivní odmítání manželství a pohrdání společností, jakož i touha po vlastním požitku. Při čtení výčtu důsledků nesezdaných soužití uvažujeme nad současnou situací a rozpoznáváme, jak všechny papežovy obavy (resp. obavy synodních otců) došly naplnění. Papež hovoří o závažných důsledcích:

¹⁷¹ Srov. FC 19.

¹⁷² Srov. FC 23.

¹⁷³ Srov. FC 30.

¹⁷⁴ Srov. FC 32.

¹⁷⁵ Srov. FC 33.

¹⁷⁶ Srov. FC 77.

¹⁷⁷ Srov. FC 78.

¹⁷⁸ FC 80.

¹⁷⁹ Tamtéž.

„...jak v ohledu nábožensko-mravním (ztráta náboženského vědomí smyslu manželství jako smlouvy Boha s jeho lidem, nepřítomnost svátostné milosti, těžké pohoršení), tak v ohledu společenském (ničí se například pojem »rodina«, oslabuje se smysl pro věrnost, a to i vůči společnosti, mohou vzniknout duševní škody u dětí, utvrzuje se sebeláska a sobectví) [...] působí (to) rozkladně na společnost a škodí důstojnosti, bezpečnosti a blahu jednotlivých občanů.“¹⁸⁰

Ve skutečnosti je toto jako popis dobové situace, ve které žijeme. Mnozí mladí lidé, a to i katolíci, nechápou, proč by měli uzavírat manželství, vždyť přece oni pro svou (domnělou) lásku „*papír nepotřebují*“. Žijí pak sexuálním životem mimo manželství, tj. žijí ve stavu těžkého hříchu, a pokud najdou liberálního či laxního duchovního, dokonce přijímají svátosti, a tím se jejich osobní situace (jakož i negativní vliv na farní společenství) ještě zhorší. Stanou-li se ostatní věřící, kteří o neregulérní situaci ví, „respektujícími“, pak sami nezřídka rezignují na manželství a věrnost. Když se pak z nějakého důvodu (např. změnou duchovního správce) stane, že dotyční přece jen církevní sňatek uzavřou, protože to není z pochopení podstaty katolického manželství a po osobním obrácení, vize pro radostné trvání jejich manželství je nejistá. Tolik k nesezdaným. Papež dále hovoří o katolicích, kteří žijí v civilním manželství, což se považuje za lepší formu než nesezdané soužití, avšak tyto katolíky nelze připustit ke přijímání svátostí, neboť i jejich situace je nepřijatelná.¹⁸¹ Rozvedení, kteří žijí sami, jsou naopak představeni jako vzor kvůli jejich vzácnému svědectví věrnosti, pročez nemají překážku pro přijímání svátostí. Jinak je tomu s rozvedenými, kteří uzavřeli nový nekatolický sňatek. Papež říká, že je to „zlo“, které postihuje stále více katolické věřící.¹⁸² Nelze je pak připustit ke svátostem, protože „*jejich životní poměry jsou v objektivním rozporu se smlouvou lásky mezi Kristem a církví, kterou viditelně zjevuje a zpřítomňuje eucharistie*“.¹⁸³ Navíc by odlišná praxe vedla k tomu, že ostatní věřící budou uvedeni ve zmatek a omyl ohledně učení církve o nerozlučitelnosti manželství. Proto se také kněžím zakazuje asistovat jakoukoli liturgií při uzavírání jejich neplatného manželství. Věřící, žijící ve druhém nedovoleném svazku, mohou být připuštěni ke svátostem, pokud se zaváží žít v úplné zdrženlivosti.¹⁸⁴ Byť ve zmíněných neregulérních situacích není dovoleno přijímat svátosti věřícím, církev je stále matkou, která je doprovází. Papež v adhortaci vždy

¹⁸⁰ FC 81.

¹⁸¹ Srov. FC 82.

¹⁸² Srov. FC 84.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Srov. Tamtéž.

vybízí k laskavé a trpělivé péči o tyto křesťany, k aktivitě celého společenství věřících, kteří je mají doprovázet jak konkrétní pomocí, slovem i modlitbou, aby v čas milosti mohli svůj životní stav změnit a mohli plnohodnotně čerpat z prostředků spásy.

V roce 1983, v den výročí ohlášení revize kodexu kanonického práva z roku 1917 papežem Janem XXIII., vydává papež Jan Pavel II. apoštolskou konstituci *Sacrae disciplinae leges* (25. 1. 1983), kterou vyhlašuje právní účinnost nového Kodexu kanonického práva. Papež sám vysvětluje, že církev má svým založením společenský charakter, a proto potřebuje právní normy, „aby výkon služeb byl řádně uspořádán, aby vzájemné vztahy mezi věřícími podle spravedlnosti spočívaly na lásce při stanovení a zabezpečení práv jednotlivců...“.¹⁸⁵ Kodex má nové uspořádání, vychází z učení Druhého vatikánského koncilu, přijímá koncepci Božího lidu, zdůrazňuje službu, teritorialitu, klade důraz na roli diecézního biskupa a kanonickou umírněnost. Velká část je věnována manželství (kánn. 104, 226, 527, 835, 1055–1165 CIC). Kánony kodexu shrnují dosavadní učení církve o manželství a vtěluje je do právních norem. Rok po vydání kodexu papež zakládá Papežskou komisi pro autentický výklad Kodexu kanonického práva, která má pomoci s výkladem norem kodexu, jakož i ostatních zákonů církve. Později se z této komise stává Papežská komise pro legislativní texty, které papež přidělil širší pravomoci (ap. konstitucí *Pastor Bonus* z 28. 6. 1988).¹⁸⁶

Dne 24. 11. 1981 vychází z pověření papeže Jana Pavla II *Charta práv rodiny*, kterou vypracoval Svatý stolec podle návrhů biskupské synody o rodině a adhortace *Familiaris consortio*. Jedná se o formulaci práv, která přináležejí všem rodinám na celém světě, ať jsou katolické nebo přirozené. Někdy se jedná o závazné normy, jindy o principy pro budoucí legislativu a pro rozvoj rodinné politiky ve prospěch instituce rodiny. Charta je předložena světu ústředním a nejvyšším orgánem vlády katolické církve, aby mohla být přijata také vládami a mezinárodními organizacemi. V roce 1985 zahajuje Jan Pavel II iniciativu mezinárodních setkání s mládeží. První se uskutečnilo v Římě 23. 3. 1986.¹⁸⁷ Právě mladí lidé jsou adresáty učení papeže o důstojnosti člověka a lidské lásce v Božím plánu. Dne 1. 10. 1986 vydává Kongregace pro nauku víry List biskupům o pastorači homosexuálních osob (*Homosexualitatis problema*). List navazuje na prohlášení kongregace o sexuálních otázkách z roku 1975. Popisuje se v něm, že některé homosexuální skupiny se snaží v katolické církvi dojít uznání, ne-li zrovnoprávnění s manželstvím. Upozorňuje, že tyto skupiny „...jsou motivovány viděním protikladným k pravdě o lidské osobě [...] a je hodně

¹⁸⁵ JAN PAVEL II., *Sacrae disciplinae leges*, in: Kodex kanonického práva, Praha 1994, s. XIX.

¹⁸⁶ Srov. <http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/dicastero/competenze.html> (24. 1. 2020).

¹⁸⁷ Srov. http://www.vatican.va/gmg/documents/gmg_chronicle-wyd_20020325_it.html (24. 1. 2020).

*těch, kdo se snaží vyvolávat zmatek ohledně postoje církve a tohoto zmatku využívat k vlastním cílům. [...] V samotné církvi se zformoval proud tvořený nátlakovými skupinami [...] jeho přívrženci (jsou) z větší části lidé, kteří ignorují nauku církve [...] snaží se pod záštitou katolicismu spojit homosexuální osoby, které nemají vůbec úmysl zbavit se svého homosexuálního jednání“.*¹⁸⁸ List dále předkládá biblické argumenty, které homosexualitu vždy odsuzovaly jako nemorální a vysvětluje, že homosexuální jednání je v rozporu s komplementaritou muže a ženy a jejich schopnosti předávat život, čili je v rozporu s posláním bytí prožívaného jako sebedarování.¹⁸⁹ V pojetí církve jsou homosexuálové tak jako ostatní lidé povoláni k čistotě a své sebedarování mají prožívat na základě víry a lásky ke Kristu na kříži prostřednictvím sebeodříkání. Zároveň je třeba si uvědomit, že „*lidská osoba, stvořená k obrazu a podobě Boží, nemůže najít svůj přiměřený obraz v omezení se na pouhou sexuální orientaci*“.¹⁹⁰ Biskupové jsou listem vybídnuti, aby byli bdělí vůči nátlakovým skupinám a aby se starali o rozvoj specializovaných forem pastorece homosexuálních osob, která by jim pomohla upevnit se v přesvědčení o vlastní důstojnosti, nalezení svého místa v církvi a svého specifického povolání, v upevnění se v pravdě o Stvořitelově plánu s lidskou láskou, „*aby nebyli náchylní věřit, že uskutečnění tohoto sklonu v homosexuálních vztazích je volbou mravně přijatelnou*“,¹⁹¹ a také jim má správná pastorece pomoci v praxi vyhýbání se blízkým příležitostem ke hříchu.¹⁹² Pravda totiž jejich osobní utrpení zmírňuje, zatímco omyl je ještě znásobí.¹⁹³ Proč vlastně vznikl tak silný proud nátlakových skupin v této oblasti? Mentalita vně církve se velmi rychle měnila. Zatímco v roce 1952 byla homosexualita uváděna v „*Diagnosticském a statistickém manuálu duševních poruch*“, vedeném u *American Psychiatric Association* jako jedna z poruch osobnosti (asociální porucha), v roce 1968 byla včleněna mezi sexuální deviace a v roce 1973 již nebyla uvedena mezi patologiemi. V revidovaném manuálu z roku 1980 se rozlišovalo mezi homosexualitou egosyntonicou (vnitřně přijatou; ta již nebyla považována za poruchu) a egodystonicou (prožívanou ve vnitřním nesouladu). Manuál z roku 1987 zrušil i toto rozlišení a egodystonicou homosexualitu kategorizoval jako poruchu přizpůsobení. V roce 1981, pod vlivem Americké psychiatrické asociace, odstranila Světová zdravotnická organizace homosexualitu ze seznamu patologií.¹⁹⁴ Fakta o posunu chápání homosexuality svědčí o postupujícím

¹⁸⁸ Kongregace pro nauku církve, *Homosexualitatis problema*, čl. 8–9, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 323.

¹⁸⁹ Srov. Tamtéž, čl. 7, s. 322.

¹⁹⁰ Tamtéž, čl. 16, s. 327.

¹⁹¹ Tamtéž, čl. 3, s. 320.

¹⁹² Srov. Tamtéž, čl. 15, s. 326.

¹⁹³ Srov. Tamtéž, čl. 18, s. 328.

¹⁹⁴ Srov. *Enciclopedia di bioetica e scienza giuridica*, vol. XI: *Sesso*, Napoli 2017, s. 273.

přesvědčení o její „normalitě“. Zatímco vnější svět stále přesvědčivěji tvrdí, že homosexualita je normální a přirozená, církev velmi jasně deklaruje, že přirozená ani normální není. Chápeme, jak tento jev (dodnes) narušuje chápání manželství mezi mužem a ženou.

Dne 22. 2. 1987 vydává Kongregace pro nauku víry instrukci *Donum vitae* o respektování počínajícího lidského života a o důstojnosti plození. Jedná se o velmi konkrétní odpovědi na otázky ohledně postoje k lidským embryím (kdy je třeba respektovat důstojnost lidského života již od okamžiku početí) a umělého oplodnění (které je v rozporu s důstojností manželského spojení s jeho významem spojujícím a plodivým; technický prostředek proto nesmí nahradit manželský styk, může mu však dopomoci k dosažení jeho přirozeného cíle; navíc dítě je nezasloužený Boží dar, nikoli věc, kterou si lze nárokovat). Závěrem instrukce píše kongregace: „*Když Boží církev chrání člověka před zneužíváním jeho vlastní moci, zároveň mu i připomíná důvody jeho pravé vznešenosti. Jen tak lze totiž zajistit budoucím generacím možnost žít a milovat s důstojností a svobodou, která vyplývá z úcty k pravdě*“.¹⁹⁵

V roce 1988 papež Jan Pavel II. vydává apoštolský list *Mulieris dignitatem*, pojednávající o důstojnosti a povolání ženy. V tomto listě nejprve podrobně rozebírá biblické odkazy, osvětlující specifickou a nezastupitelnou roli ženy. Následně ukazuje dvojí rozměr povolání ženy, jímž je mateřství a panenství. Oba tyto rozměry mají být žity způsobem plného darování sebe sama.¹⁹⁶ O rok později vydává Jan Pavel II. apoštolskou adhortaci o svatém Josefovi *Redemptoris custos* (15. 8. 1989). Tímto dokumentem je svatý Josef postaven jako vzor pro celou církev, ale také – tím spíše – pro věřící muže jako „*jedno z nejdůležitějších svědectvích o muži a jeho povolání*“.¹⁹⁷ Je pozoruhodné, že papež v té době psal tolikerá povzbuzení ženám a mužům, jakoby tušil, že se chystá vzejít další nesmírně velké zlo pro lidstvo.

V roce 1990 vychází kniha Judith Butlerové *Gender Trouble – Feminism and the Subversion of Identity*. Americká autorka je velmi vzdělaná filosofka židovského původu, feministka lesbického zaměření. Vymyslela komplikovanou teorii o tom, že mužské a ženské pohlaví je naprosto nepodstatné, neboť je vytvářeno společností jako určité role, a proto nemá význam pro identitu člověka; rod (*gender*), podle ní, není vázán na biologické pohlaví a identita člověka závisí pouze na jeho sexuální orientaci, která je svobodně volitelná

¹⁹⁵ Kongregace pro nauku víry, *Donum vitae*, in: *Enchiridion I*, Brno 2018, s. 359.

¹⁹⁶ Srov. JAN PAVEL II., *Mulieris dignitatem*, 15. 8. 1988, čl. 17–22, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 38–48.

¹⁹⁷ JAN PAVEL II., *Redemptoris custos*, 15. 8. 1989, čl. 17, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 77.

a měnitelná.¹⁹⁸ Tato její teorie se šíří po světě a zasahuje různé země, včetně naší. Chápeme, jak tragické a ničivé následky má tato teorie pro manželství a rodinu, pro jednotlivce i celé národy, zvláště, je-li vládami a státy podporována, jak se to bohužel dělo a nadále děje.¹⁹⁹

V tomtéž roce jako výše uvedená kniha vychází Kodex kánonů východních církví a je promulgován papežem Janem Pavlem II. apoštolskou konstitucí *Sacri canones* (18. 10. 1990). Při třicátém výročí zahájení Druhého vatikánského koncilu vychází Katechismus katolické církve, uvedený v život církve apoštolskou konstitucí *Fidei depositum* (11. 10. 1992) papežem Janem Pavlem II. Toto ohromné dílo vzniklo jako plod biskupské synody z roku 1985 a následné šestileté práce komise, kterou papež ustanovil v roce 1986. V čele komise stál kardinál Joseph Ratzinger. Katechismus „...je výkladem víry církve a katolické nauky, jak je dosvědčuje a osvětluje Písmo svaté, apoštolská tradice a učitelský úřad církve“²⁰⁰ Jedná se proto o spolehlivou a bezpečnou normu k vyučování víře.²⁰¹ Navazuje na katechismus papeže Pia V., který vznikl po Tridentském koncilu, a podle záměru papeže se měl stát podkladem pro vznik katechismů v místních církvích. Pojetí člověka jsou věnována čísla katechismu 355–384. V nich je obsaženo pojetí člověka podle Stvořitelova plánu – jako muže a ženy v jejich osobní důstojnosti. Svátosti manželství je pak věnován 7. článek třetí kapitoly (KKC, 1601–1666). Kromě nauky o víře katechismus obsahuje také učení o morálce a duchovním životě. Je tedy skutkem spolehlivým nástrojem pro uchování a šíření víry, a protože od jeho vydání dosud nedošlo k oficiální změně katolické nauky, zůstává pro každého katolíka směrodatným vodítkem v případě neznalosti či nejistot ve víře a morálce. V katechismu stojí:

*„První příkázání od nás žádá, abychom svou víru rozvážně a bděle živilí a chránili a abychom odmítali všechno, co je proti ní. Proti víře lze hřešit různými způsoby: Dobrovolné pochybování o víře **opomíjí nebo odmítá** považovat za pravdivé, co Bůh zjevil a **co církev předkládá k věření**. Nedobrovolné pochybování označuje váhání uvěřit, obtíže při překonávání námitek spojených s vírou, nebo také úzkost*

¹⁹⁸ Srov. G. Kuby, Globální sexuální revoluce..., s. 76–81.

¹⁹⁹ Pozn. Česká republika podepsala 2. 5. 2016 jako jedna z posledních zemí Evropské Unie „Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí“ (tzv. Istanbulskou úmluvu), v níž, pod rouškou ochrany práv žen se mimo jiné píše: „*Smluvní strany přijmou nezbytná opatření k prosazování změn sociálních a kulturních vzorců chování žen a mužů za účelem vymýcení předsudků, obyčejů, tradic a veškerých dalších zvyklostí, které jsou založené na... stereotypním pojetí rolí žen a mužů*“ (čl. 12), viz https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Istanbulska_umluva.pdf; seznam států, které úmluvu přijaly: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (26. 1. 2020).

²⁰⁰ JAN PAVEL II., *Fidei depositum*, 11. 10. 1992, in: Katechismus katolické církve, Praha 1995, s. 11.

²⁰¹ Srov. Tamtéž.

způsobenou její nejasností. Je-li vědomě pěstováno, může vést k zaslepení ducha“.
(KKC, 2088).

Od dob vydání katechismu po dnešek je stále zřetelnější, že jsme si vytvořili kolem sebe „svět názorů“. Každý si vytváří a má „svůj“ názor na vše, co chce, dokonce i na pravdy katolické víry a morálky, a to i uvnitř katolické církve. Tím vznikla obrovská pluralita názorů, které obvykle mísí dohromady pravdu a lež, světlo a temnotu. Je to dosti matoucí a těžko se v tom orientuje. Hledá-li někdo světlo, tedy pravdu, má k dispozici katechismus jako bezpečnou oporu pro vytvoření si správných názorů a přesvědčení. Zmatek zmizí a nastane jistota. Vytvoření katechismu lze hodnotit, s ohledem na současné názorové matení, jako mimořádně prozřetelné dílo a nesmírně cennou pomoc pro cestu spásy současného člověka.

Dne 2. 2. 1994 adresuje Jan Pavel II rodinám list s názvem *Gratissimam sane*. Jako reakci na iniciativu OSN, která vyhlásila rok 1994 jako Mezinárodní rok rodiny, připojuje svůj příspěvek k tématu také papež. Rodinu nazývá „cestou církve“²⁰² a zve ji k vytváření „kultury lásky“,²⁰³ vycházející ze správného pojetí křesťanské antropologie a pochopení „velikého tajemství“ (Ef 5, 32), jímž je manželství. Antropologie se týká člověka, stvořeného jako muž a žena k obrazu a podobě Boží, z lásky a pro lásku, člověka, kterého jediného z tvorů si Bůh „stvořil pro sebe“.²⁰⁴ Na základě toho pak Jan Pavel II. interpretuje důstojnost člověka jako osoby, manželskou lásku, sexuální spojení mezi manžely prožívané jako úplné sebedarování jednoho druhému, a úctu k vznikajícímu novému životu, který pak naplňuje manželskou lásku tím, že vytváří rodinu. Dítě je viděno jako dar od Stvořitele, dar rodičům, sourozencům, celé rodině, společnosti.²⁰⁵ „Velikým tajemstvím“ je pak myšleno manželství jako svátost manželské smlouvy, která vyjadřuje snubní lásku Krista k jeho církvi.²⁰⁶ Vytváření „kultury lásky“ nebo „civilizace lásky“ se odvíjí od života prožívaného jako dar. Pro rodinu to znamená „být spolu“ jedni pro druhé, vytvářet spolu prostředí, kde každý člověk nachází potvrzení své důstojnosti.²⁰⁷ Naproti tomu existují rozličné formy „anti-kultury“, inspirované konzumní a antinatalistickou mentalitou. Tyto formy se odvrací od plné pravdy o člověku a činí z něj pouhý „objekt“.²⁰⁸ Jedná se např. o utilitarismus (pojímá člověka jako věc určenou k produkci a požitku), nebo racionalismus (odstraňuje cit pro tajemství – resp.

²⁰² Srov. JAN PAVEL II., *Gratissimam sane*, 2. 2. 1994, čl. 2, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 97.

²⁰³ Srov. Tamtéž, čl. 13, s. 119.

²⁰⁴ Srov. Tamtéž, čl. 9, s. 107.

²⁰⁵ Srov. Tamtéž, čl. 11, s. 113.

²⁰⁶ Srov. Tamtéž, čl. 19, s. 138.

²⁰⁷ Srov. Tamtéž, čl. 15, s. 127.

²⁰⁸ Srov. Tamtéž, čl. 13, s. 120.

perspektivu Boha), dualismus (protiklad lidského těla a ducha vedoucí k pojetí lidského těla v jeho podobnosti nikoli Bohu, ale ostatním živočichům) a nový manicheismus (lidské tělo nežije z ducha a duch neoživuje tělo). Krom toho papež upozorňuje na hlubokou krizi pojmů, k níž dochází, když pojmy jako „svoboda“, „láska“, „práva osoby“ apod. získávají odlišný význam od původního,²⁰⁹ což se stává snadným nástrojem pro manipulaci s pravdou, nebezpečně používaným v hromadných sdělovacích prostředcích. Jan Pavel II. proto demaskuje tzv. „bezpečný sex“ (jehož nebezpečí spatřuje především v tom, že člověk jeho praktikováním ztratí pravdu o sobě samém a je přiveden k otroctví vlastním slabostem),²¹⁰ a „volnou lásku“ (která nabádá k poslušnosti citovým popudům, vymaněných ze všech omezení, avšak důsledkem je pro člověka otročení vlastním instinktům). Aby rodiny obstály v této „anti-civilizaci“, vytvářené různými formami egoismu, potřebují hledat a nalézat zdroj duchovní síly u toho, který „*miloval až do krajnosti*“ (Jan 13, 1), a který je titulován jako „Ženich“, který jim stojí po boku v jejich úsilí. S jeho pomocí mají být rodiny „společenstvím osob“, které se stává přípravou na „společenství svatých“²¹¹ s vědomím, že „*Rodinou kráčejí lidské dějiny [...] rodina (se) nachází ve středu velké bitvy mezi dobrem a zlem, mezi životem a smrtí, mezi láskou a tím, co lásce odporuje*“.²¹²

V roce, který byl věnován rodině, také vychází list od Kongregace pro nauku víry, adresovaný biskupům. List *Annus internationalis familiae* (14. 9. 1994) potvrzuje stálou nauku církve ohledně přijímání eucharistie rozvedenými, kteří uzavřeli nový sňatek. Církev nemůže uznat za platný nový svazek, pokud předchozí manželství nebylo zrušeno či prohlášeno za neplatné.²¹³ Jelikož manželství není pouze soukromým rozhodnutím dvou lidí, nýbrž také veřejnou záležitostí, nemohou o něm rozhodovat sami manželé a posoudit platnost sňatku může pouze kompetentní církevní autorita (církevní soud).²¹⁴ Věřící, který žije s jiným než manželským partnerem manželským způsobem, nesmí přistupovat k přijímání eucharistie, neboť jeho životní stav je v přímém rozporu s učením církve.²¹⁵ V listu je znovu připomínána předchozí nauka církve a biskupové jsou povzbuzováni, aby byli věrní učitelskému úřadu církve s vědomím, že je třeba se o lidi v této těžké životní situaci starat, ale že „*opravdové porozumění a pravé milosrdenství nejsou nikdy oddělené od pravdy*

²⁰⁹ Srov. JAN PAVEL II., *Gratissimam sane*, čl. 13, s. 120.

²¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 121.

²¹¹ Srov. Tamtéž, čl. 14, s. 124.

²¹² Tamtéž, čl. 23, s. 152.

²¹³ Srov. Kongregace pro nauku víry, *Annus internationalis familiae*, 14. 9. 1994, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, čl. 3, s. 92.

²¹⁴ Srov. Tamtéž, čl. 7–9, s. 94–95.

²¹⁵ Srov. Tamtéž, čl. 6, s. 94.

[...], že se zde nejedná o žádnou diskriminaci, ale pouze o absolutní věrnost Kristově vůli“.²¹⁶ Během audience papež Jan Pavel II. schválil text listu a nařídil jeho zveřejnění. Koncem roku, věnovaného rodině, papež ještě napsal list pod názvem *Ad paucos dies* (13. 12. 1994) a adresoval jej dětem. V tomto něžně psaném listu se přimlouvá k dětem v předvánočním čase, povzbuzuje je ve víře a prosí je, aby se modlily za mír v rodinách a ve světě a také se modlily, aby dokázaly rozpoznat své životní povolání, ve kterém budou Pána jednou následovat.²¹⁷

Následujícího roku vychází encyklika *Evangelium vitae* (25. 3. 1995) o lidském životě, který je nedotknutelným dobrem. Papež hovoří o „kultuře smrti“, která nás obklopuje, když různými formami bojuje proti lidskému životu, a to mnohdy hybnou silou národních a mezinárodních autorit. Rmoutí se nad zjištěním, že ničení lidského života je systematicky a vědecky naplánováno.²¹⁸ Na základě starozákonního příběhu Kaina a Ábela poukazuje na „do nebe volající“ hřích, když hovoří o antikoncepci, sterilizaci, potratu, umělém oplodnění, prenatalních výzkumech a eutanazii. Reflektuje, že bolest je zcela ze života vytlačována jako zlo, proti němuž se musí za každou cenu bojovat, že lidské tělo již není chápáno jako osobní realita, ale jako materie (komplex orgánů), protože sexualita je zbavena svého významu a stává se pouhým nástrojem k dosažení uspokojení vlastní touhy; v kontextu s tím se plození stává nepřítelem.²¹⁹ Člověk ztrácí vztah k Bohu, a tím ztrácí také vztah k člověku, k jeho důstojnosti a životu.²²⁰ Tato ztráta „vztahu“ vede k praktickému materialismu, individualismu (absenci sociální dimenze), utilitarismu a hédonismu.²²¹ Ábelova krev „křičící ze země“ odkazuje na „hlas krve Kristovy“, který se svým vtělením ztotožnil s každým člověkem. Drahá krev Kristova učí chápat hodnotu každého člověka, za kterého ji na kříži prolil jako znamení své darující se lásky.²²² „Proto odmítnutí lidského života v jakékoliv podobě je ve skutečnosti odmítnutím samotného Krista“.²²³

Jelikož se v září 1995 měla konat světová konference OSN o ženách, píše Jan Pavel II. list pro všechny ženy (*A ciascuna di voi*, 23. 6. 1995), v němž jim děkuje za to, že jsou ženy. Zároveň vyjadřuje politování nad tím, že v předchozích dobách byly často diskriminovány nebo zotročovány a trestány za dar mateřství, kterému ovšem lidstvo vděčí

²¹⁶ Srov. Kongregace pro nauku víry, *Annus internationalis familiae...*, čl. 3, 10, s. 92, 96.

²¹⁷ Srov. JAN PAVEL II., *Ad paucos dies*, 13. 12. 1994, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 165–172.

²¹⁸ JAN PAVEL II., *Evangelium vitae*, 25. 3. 1995, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, čl. 17, s. 188.

²¹⁹ Srov. Tamtéž, čl. 23, s. 195.

²²⁰ Srov. Tamtéž, čl. 21, s. 193.

²²¹ Srov. Tamtéž, čl. 23, s. 194.

²²² Srov. Tamtéž, čl. 25, s. 197.

²²³ Tamtéž, čl. 104, s. 274.

za své přežití. Oceňuje mimořádný přínos žen – „génus ženy“ – jejichž osobní přínos má nedocenitelnou hodnotu pro společnost.²²⁴ Papež byl pln naděje, že světová konference OSN v Pekingu pomůže objasnit pravdu o ženě a položí důraz na „génus ženy“. Místo toho se však na konferenci v Pekingu z úsilí radikálních feministek podařilo prosadit termín „gender“ nahrazující „pohlaví“.²²⁵

V návaznosti na učení papeže Jana Pavla II. a pro naléhavou potřebnost, vydala Papežská rada pro rodinu dokument *Lidská sexualita: pravda a význam* (8. 12. 1995). Opakuje zde známou nauku učitelského úřadu církve a předkládá konkrétní a dosti podrobné zásady pro výchovu v rodině. Především se má jednat o výchovu k čistotě, studu a sebeovládání. Rodiče jsou upozorněni, aby střídavě využívali hromadných sdělovacích prostředků, neboť ony nezřídka narušují lidský stud a skromnost.²²⁶ Děti se mají učit žít čistotu od rodičů, aby byly uchráněny oddělit sexualitu od lásky a pochopily, že „*Křesťanské manželství je svátost, která zahrnuje sexualitu do jedné cesty ke svatosti jako pouto posilující nerozlučnou jednotu manželství*“.²²⁷ Důležitým svědectvím rodičů je jejich vlastní velkomyslnost v přijímání života, kdy vytvoří podmínky, byť prostší, s vědomím, že „*je menším zlem odeprít vlastním dětem jisté pohodlí a hmotné výhody, než je zbavit přítomnosti bratrů a sester, kteří by jim mohli pomoci rozvíjet jejich lidství a vnímat krásu života*...“.²²⁸ Aby mohla rodina dosáhnout takových cílů, musí být „domem víry a modlitby“.²²⁹ V dokumentu se pak podrobně popisuje, jak má probíhat výchova v různých vývojových fázích dítěte a dospívání, a čeho je třeba se vyvarovat. Nevyhýbá se problematice homosexuality a masturbace s upozorněním, že „*Nikdy se nesmí zapomínat na to, že při neuspořádaném užívání sexu hrozí člověku postupné zničení schopnosti milovat, když je pro něj cílem sexuality rozkoš místo upřímného sebedarování a redukuje druhé osoby na předměty vlastního uspokojení. [...] Postupně to pak vede k znevažování života, který by mohl být počat, a který je ještě navíc pokládán za zlo*...“.²³⁰

Následujícího roku vydává Papežská rada pro rodinu dokument týkající se přípravy na svátost manželství. Ten je nabídnut jednotlivým biskupským konferencím, a na jejich žádost, jako podklad pro vytvoření jejich vlastních direktářů. Papežská rada v dokumentu

²²⁴ Srov. JAN PAVEL II., *A ciascuno di voi*, 23. 6. 1995, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, s. 277–286.

²²⁵ Srov. G. Kuby, *Globálna sexuálna revolúcia...*, s. 94.

²²⁶ Papežská rada pro rodinu, *Lidská sexualita: pravda a význam*, 8. 12. 1995, in: *Enchiridion II*, Brno 2019, čl. 56, s. 321.

²²⁷ Tamtéž, čl. 30, s. 302.

²²⁸ Tamtéž, čl. 61, s. 314. Pozn. Dokument v tomto místě odkazuje na homilii Jana Pavla II. ve Washingtonu pronesenou 7. 10. 1979.

²²⁹ Srov. Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž, čl. 105, s. 329.

reflektuje dobovou situaci a nabízí orientační směrnice, jak přistupovat k přípravě. S odkazem na apoštolskou adhortaci *Familiaris consortio* má být příprava rozdělena do tří fází: vzdálenou (pojímanou jako výchova od dětství), bližší (zahrnující dobu zasnoubení) a bezprostřední (týkající se udělení a přijetí svátosti manželství). Veškerá příprava, vzhledem k zpohanštělé společnosti kolem, se má odehrávat formou katechumenátu.²³¹

V roce 1997 vydala Papežská rada pro rodinu *Vademecum* pro zpovědníky ohledně některých otázek manželské morálky. Kromě toho, že tento dokument shrnuje učení církve o manželství a lidské sexualitě, dává zpovědníkům principy pro rozlišování a chování ke kajícím. Jasně definuje, že použití antikoncepce (tj. úmyslné zbavení manželského aktu plodnosti) je samo o sobě vnitřně špatným skutkem, a zdůrazňuje, že je třeba toto učení považovat za definitivní a nezměnitelné. Upozorňuje, že „zákon graduality“ (tj. postupná cesta vedoucí k dokonalému plnění Boží vůle) se nesmí zaměnit za „gradualitu zákona“ (tj. snižování náročnosti zákona a požadavku odklonu od hříchu).²³² Dokument se odkazuje, kromě jiného, víckrát na papeže Pavla VI., který řekl: „*V ničem neslevit ze spasitelné nauky Kristovy je vynikající forma lásky k duším*“.²³³ Kněží jsou vyzváni k dokonalé věrnosti učitelskému úřadu církve a biskupové k starostlivosti o náležitou a jednotnou katechezi, která, bude-li zaměřena na křesťanské povolání k manželské lásce, učiní „pastoraci zpovědi“ účinnější.²³⁴

Svůj příspěvek ohledně rozvedených a znovu sezdáných podala také Papežská rada pro výklad legislativních textů dne 24. 6. 2000, když interpretovala kán. 915 CIC, a jasně přitom potvrdila, že rozvedení, kteří uzavřeli nový necírkevní sňatek, nemohou přijímat Tělo Páně, neboť setrvávají objektivně ve stavu těžkého hříchu, vycházejícího z *more uxorio*. Pokud by ke svatému přijímání přistoupili, dopustili by se činu, který „*pobízí ostatní lidi ke zlému, současně (se) týká svátosti eucharistie i nerozlučitelnosti manželství*“.²³⁵ Ke svatému přijímání mohou přistoupit pouze ti věřící, kteří se zaváží v situaci nového svazku žít v úplné zdrženlivosti, a to tehdy, zamezí-li se zároveň veřejnému pohoršení (jejich situace rozvedených je „zjevná“, zatímco jejich závazek zdrženlivosti je „skrytý“). Pastýři proto mají mít v této věci pevný postoj, neboť „*povinnost potvrdit nemožnost přistoupení*

²³¹ Srov. Papežská rada pro rodinu, Příprava na svátost manželství, 13. 5. 1996, in: Enchiridion II, Brno 2019, s. 345–372.

²³² Srov. Papežská rada pro rodinu, *Vademecum* pro zpovědníky, 12. 2. 1997, in: Enchiridion III, Brno 2019, č. 9, s. 22.

²³³ HV 28.

²³⁴ Srov. Papežská rada pro rodinu, *Vademecum* pro zpovědníky..., č. 16–17, s. 24–25.

²³⁵ Papežská rada pro výklad legislativních textů, Rozvedení a znovu sezdání, 24. 6. 2000, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 30.

*k eucharistii je nutnou podmínkou opravdové pastorace i autentického zájmu o dobro těchto věřících a celé církve“.*²³⁶

Ve stejném roce jako zmíněné interpretující prohlášení ke kán. 915 CIC, vydala Papežská rada pro rodinu dokument s názvem *Rodina, manželství a „nesezdaná soužití“* (26. 7. 2000). Pod „nesezdanými soužitími“ se myslí takové soužití, které oproti manželství necharakterizuje žádné pouto. Vyvěrá z toho tedy trvalá nestabilita, neboť soužití bez pouta lze kdykoli ukončit.²³⁷ Tato soužití (včetně homosexuálních) se snaží zrovnocenit manželství, a tím se vydává v nebezpečí pravda a spravedlnost. Uznání a zrovnoprávnění nesezdaných soužití totiž znamená diskriminaci manželství a velké nebezpečí pro samu společnost.²³⁸ Manželská láska je závazek, který na sebe člověk bere specifickým úkonem vůle, rodí se z dobrovolného a úplného darování jednoho druhému a v okamžiku uzavření manželství se stává právním závazkem.²³⁹ Co se týče homosexuálních svazků, ty se liší od manželství muže a ženy objektivní nemožností plodnosti a chybějící komplementaritou (oblasti tělesné i psychické, která je odlišná u muže a ženy).²⁴⁰ Bohužel, „absolutní relativismus“, který vznikl odtržením svobody od pravdy, čemuž velmi dopomohly hromadné sdělovací prostředky – šířením deformace hodnot,²⁴¹ vede ke stírání a uznání všech rozdílů manželství od jiných soužití.²⁴² Uznat a zrovnoprávnit jiná soužití s manželstvím pak znamená „*naprosté zneuznání antropologické pravdy o lidské lásce mezi mužem a ženou i o tom, co je s touto láskou nerozlučitelně spjato, totiž, že se jedná o trvalé soužití otevřené životu*“.²⁴³ Dokument závěrem vyzývá, aby se neustupovalo „*demagogickým požadavkům nátlakových skupin, které neberou ohled na společné dobro*“.²⁴⁴

Tři roky po tomto dokumentu, vzhledem k aktivitám „nátlakových skupin“, zveřejňuje k tématu právního uznání homosexuálních svazků své mínění Kongregace pro nauku víry. V dokumentu *Diverse questioni* (3. 6. 2003) kongregace praví: „*Neexistuje žádný základ pro připodobňování homosexuálních svazků k manželství nebo pro stanovování analogií, byť vzdálených, mezi nimi a Božím plánem s manželstvím a rodinou. Manželství je*

²³⁶ Papežská rada pro výklad legislativních textů, Rozvedení a znovu sezení..., s. 32.

²³⁷ Srov. Papežská rada pro rodinu, *Rodina, manželství a „nesezdaná soužití“*, 26. 7. 2000, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 4, s. 37.

²³⁸ Srov. Tamtéž, č. 16, s. 47.

²³⁹ Srov. Tamtéž, č. 20–21, s. 51.

²⁴⁰ Srov. Tamtéž, č. 23, s. 53.

²⁴¹ Srov. Tamtéž, č. 46, s. 68.

²⁴² Srov. Tamtéž, čl. 30, s. 58.

²⁴³ Tamtéž, č. 50, s. 70.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 71.

*svaté, zatímco homosexuální vztahy jsou v rozporu s přirozeným mravním zákonem“;*²⁴⁵ navíc homosexuálním svazkům zcela chybí biologické a antropologické prvky manželství a rodiny.²⁴⁶ Není proto možné, aby církev schvalovala homosexuální jednání a uznání homosexuálních svazků, nýbrž musí vždycky hájit hodnotu manželství jako „*základ rodiny a základní buňku společnosti*“.²⁴⁷

Následující rok zasílá Kongregace pro nauku víry List biskupům ohledně spolupráce mužů a žen (31. 5. 2004) s úmyslem napravit nesprávná mínění vyvolávaná některými myšlenkovými proudy,²⁴⁸ ať už se jedná o soupeření mezi pohlavími nebo smazávání jejich rozdílnosti.²⁴⁹ Vyzdvihuje ryze „ženské“ hodnoty a přínos, zvláště pak mateřství ve formě fyzické i duchovní. Ukazuje jako vzor ženy samu „Církev“ a následně Pannu Marii a objasňuje, že „*ženy (mají) v životě církve úkol nejvyšší důležitosti*“,²⁵⁰ a přestože nemají možnost přijmout kněžské svěcení, nic nebrání, „*aby vstupovaly do centra křesťanského života*“.²⁵¹

Vidíme, jak církev neúnavně pracovala a hájila manželství a rodinu. V roce 2005 odešel do věčné radosti papež Jan Pavel II., který zde na zemi tolik bojoval za důstojnost člověka a za lidskou lásku podle původního Božího plánu. S mnoha svými spolupracovníky, s papežskými radami, které Jan Pavel II. založil, aby společně s ním bojovali za „člověka“, sváděl opravdovou „spravedlivou válku“ proti útokům na lidský život, na manželství a rodinu, jež jsou zdrojem lidského života. Tento svatý papež zanechává dalším generacím bohaté duchovní dědictví, které nelze vyčerpat, neboť jeho zdrojem je sám Bůh.

1.6. Učení o manželství a rodině za pontifikátu Benedikta XVI.

V roce 2005 je zvolen papežem Joseph Ratzinger, který po více než 23 let zastával službu prefekta Kongregace pro nauku víry. Dokumenty kongregace, o nichž jsme psali v předchozí kapitole, byly tvořeny pod jeho vedením. Navzdory tomu, že po dosažení kanonického věku žádal třikrát Jana Pavla II. o uvolnění z úřadu, ten jeho rezignaci nikdy

²⁴⁵ Kongregace pro nauku víry, *Diverse questioni*, 3. 6. 2003, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 4, s. 81.

²⁴⁶ Srov. Kongregace pro nauku víry, *Diverse questioni...*, č. 7, s. 84.

²⁴⁷ Tamtéž, č. 11. s. 87.

²⁴⁸ Srov. Kongregace pro nauku víry, List biskupům o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě, 31. 5. 2004, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 1, s. 89.

²⁴⁹ Srov. Tamtéž, č. 2. s. 90.

²⁵⁰ Tamtéž, č. 16, s. 103.

²⁵¹ Tamtéž.

nepřijal.²⁵² Přijmout úřad papeže se kardinál Ratzinger zdráhal, ale nakonec jej v poslušnosti Božímu volání s obtížemi přijal.²⁵³ Zprvu se myslelo, že bude pouhým „*epilogem wojtylovské éry*“.²⁵⁴ Tuto domněnku podpořila skutečnost, že se již jako papež Benedikt XVI. (pontifikát 2005–2013) často na Jana Pavla II. odvolával. Záhy se však ukázalo, že jeho pontifikát s sebou přináší rozdílnost přístupu k řešení otázek, které vyvstávaly.²⁵⁵ V rozhovorech, které poskytl ještě jako kardinál před rokem 2000, vyjádřil, že za dobové nebezpečí považuje „přízpusobené křesťanství“ (tj. přijatelné pro všechny) a „diktaturu určitého názoru“ (tj. subtilní protikřesťanská diktatura požadující plný soulad s *mainstream*).²⁵⁶ Zároveň si byl dobře vědom, že novodobá zmýlená ideologie (*gender*) se šíří prostřednictvím mezinárodních organizací,²⁵⁷ a jejím důsledkem je, že člověk je stále víc pojímán pouze jako individuum bez vztahů, kdy nárok „být sám sebou“ znamená: „dělám, co chci a nikdo mi v tom nesmí bránit“.²⁵⁸ Ve své promluvě při zahájení Diecézního symposia o rodině (6. 6. 2005) papež upozorňuje na působení „rozmanitých sil“, které se snaží vzdálit člověka od víry a křesťanského způsobu života.²⁵⁹ Jmenován je například libertinismus, tj. odklon od uznávané morálky, který vytváří předpoklad, že si člověk může dělat, co chce, a to i s vlastním tělem. Důsledkem pak je dualismus, „*který dělá z těla něco opovrženého a staví je mimo autentické bytí a důstojnost osoby*“.²⁶⁰ Vysvětluje „teologický charakter“ těla muže a ženy, který je dán „*nerozlučitelným spojením mezi duchem a tělem. Člověk je totiž duše, která se vyjadřuje v těle, a tělo, které je ožívováno nesmrtelným duchem*“.²⁶¹ Dále papež hovoří o trojici „spojení“: 1) člověk s Bohem, 2) tělo s duší, 3) osoba s institucí (manželství). Třetí „spojení“ vysvětluje tak, že když člověk vysloví svůj souhlas (při uzavírání manželství), jeho svobodné „ano“ přesahuje přítomný okamžik a otvírá prostor věčnosti, znamená: „navždy“. Lidská svoboda, schopná definitivního rozhodnutí, dosahuje svého vrcholu, protože rozhodnutím pro „definitivní dar“ nalézá znovu plně sebe samu.²⁶² Opakem jsou projevy „anarchické svobody“ (ve formě volných svazků nebo pseudo-manželství),²⁶³ která

²⁵² Srov. F. Halas, F. Stellner, K. Müller, Benedikt XVI. Intelektuál, myslitel a vědec, Praha 2009, s. 41.

²⁵³ Srov. Tamtéž, s. 48–49.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 8.

²⁵⁵ Srov. Tamtéž.

²⁵⁶ P. Seewald, Joseph kardinál Ratzinger. Benedikt XVI. Křesťanství na přelomu tisíciletí, Praha 2005, s. 109.

²⁵⁷ Pozn. Kardinál zmiňuje dokumenty OSN z konferencí v Káhiře (1994) – o populačním vývoji, a v Pekingu (1995) – o ženách.

²⁵⁸ Srov. P. Seewald, Joseph kardinál Ratzinger..., s. 118.

²⁵⁹ Srov. BENEDIKT XVI., Promluva při zahájení diecézního symposia o rodině v Římě, 6. 6. 2005, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 106.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 108.

²⁶¹ Tamtéž, s. 107.

²⁶² Srov. Tamtéž.

²⁶³ Pozn. „Pseudo-manželstvím“ myslí papež homosexuální svazky.

předstírá osvobození člověka, ale přitom ho činí otrokem.²⁶⁴ Papež apeluje na důležitost výchovy dětí ve víře, jejímž základem je „*modlitba, přátelství s Kristem a v Něm kontemplace Otcovy tváře*“²⁶⁵ a upozorňuje na „zákeřnou překážku“ výchovy v podobě relativismu. Ten totiž neuznává nic za definitivní a za poslední měřítko lidského jednání pokládá „*vlastní »já« s jeho rozmary a choutkami a pod zdáním svobody se stává pro každého vězením.*“²⁶⁶ Proto papež vyzývá zvláště rodiny, aby se snažily relativismus překonat, čelit jeho nadvládě ve společnosti a svědčily svým žitím o pravých křesťanských hodnotách.²⁶⁷

Ve své první encyklice *Deus caritas est* (25. 12. 2005) papež vyjasňuje termíny užívané pro „lásku“, jejímž archetypem je vztah mezi mužem a ženou.²⁶⁸ Vysvětluje pojetí *erós – filia – agapé*. Zatímco *erós* byl pohanským náboženstvím považován za extatický výstup k božstvu, ve skutečnosti se jednalo o falešné zbožštění *erótu*, neboť extáze bylo dosahováno na základě „posvátné prostituce“, kde ženy byly v chrámech nástroji k dosažení „sjednocení s božstvím“. Tím se z *erótu* nestal „výstup vzhůru“, nýbrž „pád dolů“.²⁶⁹ Papež dále vysvětluje, že „*Erós degradovaný na čirý »sex« se stává zbožím, obyčejnou »věcí«, již lze kupovat a prodávat, ba dokonce člověk sám se tak stává zbožím.*“²⁷⁰ Křesťanství *erós* (tj. láska vlastnická – touha druhého mít) chápe v kontextu podvojně jednoty bytí, tj. lásky člověka, který se vyjadřuje jako osoba – duší i tělem, a zároveň v jeho spojení s biblickým pojetím lásky *agapé* (chtít dobro druhého – touha žít pro druhého). Pohlíží na Boží lásku k člověku jako na pravý *erós*, který je zároveň láskou *agapé*, jež dochází plnosti v Ježíši Kristu, který se vydal hledat „trpící a ztracené lidství“.²⁷¹ Svou nejradikálnější podobu pak nachází v jeho sebedarování na kříži, jehož zpřítomněním je eucharistie.²⁷² Z tohoto pojetí plyne pochopení lásky člověka, který se podle biblického pojetí stává „kompletní“ pouze ve společenství s druhým pohlavím. Láska pak usiluje o definitivnost ve smyslu „výhradně tato osoba“ a „navždy“.²⁷³ „*Láska zahrnuje celou existenci se všemi jejími rozměry, což se týká také času. [...] příslib lásky míří k definitivnosti, [...] směřuje k věčnosti. Ano, láska je*

²⁶⁴ Srov. BENEDIKT XVI., Promluva při zahájení..., s. 107.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 110.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 111.

²⁶⁷ Srov. Tamtéž.

²⁶⁸ Srov. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, 25. 12. 2005, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 2, s. 114.

²⁶⁹ Srov. Tamtéž, č. 4, s. 115.

²⁷⁰ Tamtéž, č. 5, s. 116.

²⁷¹ Srov. Tamtéž, č. 12, s. 122.

²⁷² Srov. Tamtéž, č. 13, s. 123.

²⁷³ Srov. Tamtéž, č. 6, s. 117.

»extáze« [...] ve smyslu putování, trvalého exodu z já, které je uzavřené do sebe, směrem k jeho osvobození v sebedarování [...] dokonce k objevení Boha...“.²⁷⁴

Ve dnech 2.–23. října 2005 se konala biskupská synoda s názvem „Eucharistie, pramen a vrchol života a poslání církve“, z níž vzešla exhortace papeže Benedikta XVI. s názvem *Sacramentum caritatis* (22. 2. 2007). V ní papež poukazuje na souvislost svátosti lásky (eucharistie) s jedinečným vztahem muže a ženy. Vrcholem snubní lásky, která spojuje Krista – Ženicha s církví – nevěstou (Ef 5, 31–32), je Kristův kříž, jenž je obrazem jeho „svatby“ s lidstvem. Svůj svátostný výraz nachází toto věrné, nerozlučitelné a výlučné pouto v eucharistii.²⁷⁵ Proto ona „posiluje nerozlučitelnou jednotu a lásku každého křesťanského manželství. [...] Vzájemný souhlas, který si manžel a manželka v Kristu předávají [...], má též eucharistický rozměr“.²⁷⁶ Na základě této nauky o nerozlučitelnosti a jedinečnosti manželství synodní otcové potvrdili „církevní praxi založenou na Písmu svatém (srov. Mk 10, 2–12), aby nebyli připouštěni ke svátostem rozvedení, kteří vstoupili do nového manželského svazku. Jejich stav a životní situace stojí objektivně v protikladu k onomu spojení lásky mezi Kristem a církví, jehož výrazem a uskutečněním eucharistie je“.²⁷⁷ Tak jako předchozí dokumenty, i zde je pobídka, aby se tito rozvedení účastnili života církve jinými způsoby. Zároveň, je-li opodstatněná pochybnost o platnosti jejich předchozího manželství, má se podniknout vše potřebné, aby mohly církevní soudy prošetřit jejich manželství. Papež však upozorňuje, že pastore rozvedených nesmí být v rozporu s právem a má vycházet z předpokladu, že „základním bodem pro setkání mezi právem a pastorcí je láska k pravdě; ta není nikdy abstraktní, ale »včleňuje se do lidské a křesťanské životní cesty každého věřícího«“.²⁷⁸ Není-li pak možné prohlásit neplatnost manželství, mají být věřící povzbuzováni, aby žili podle Božího zákona jako bratr a sestra, chtějí-li přistupovat ke svátostem.²⁷⁹ Zajímavým postřehem papeže (ještě z dob, kdy byl prefektem kongregace) ohledně rozvedených je, že otázka svátého přijímání se v průběhu doby měnila. Zatímco dříve všichni věřící přijímali svátost eucharistie jen zřídka, v průběhu staletí se praxe měnila, mohli pak přistupovat častěji, až k dnešní praxi, že lze přistoupit ke svatému přijímání dokonce dvakrát za den. V tomto kontextu se problém rozvedených, žijících v novém necírkevním svazku, zvětšil tím, že přijímání eucharistie se stalo určitým „společenským ritem“, takže se pak cítí „vyloučení“

²⁷⁴ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est...*, č. 6, s. 117.

²⁷⁵ Srov. BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis*, 22. 2. 2007, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 28, s. 129.

²⁷⁶ Tamtéž, č. 27, s. 128.

²⁷⁷ Tamtéž, č. 29, s. 129–130.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 130.

²⁷⁹ Srov. Tamtéž.

ze společenství a cítí jako příkoří, že („jen“) oni nemohou přijímat. Je proto třeba, aby se začala mezi lidmi pravdivě rozlišovat hodnotu přistoupit ke svatému přijímání (tj. absence těžkého hříchu), tak, že ne každý, a ne vždy k němu přistoupí.²⁸⁰

Při příležitosti 40. výročí encykliky *Humanae vitae* (2008) papež Benedikt XVI. při své promluvě k účastníkům mezinárodního kongresu sdělil, že text encykliky byl vypracován „na základě protrpěného rozhodnutí a je významným gestem, jež odvážně potvrdilo kontinuitu nauky a tradice církve“.²⁸¹ Papež dál pokračuje, že žádná technika nemůže nahradit akt lásky mezi mužem a ženou, který je vzájemným darováním otevřeným novému životu. Z toho důvodu papež vybízí, aby bylo znovu objeveno spojení lásky s rozumem, neboť velké věci člověk učiní pouze tehdy, bude-li láska přitakat rozumu a rozum jednat v lásce.²⁸² Byť je vždy dobré hlouběji reflektovat základní principy manželství a lidského plození, nesmí se zapomenout, že „*Co bylo pravda včera, zůstává pravdou i dnes*“.²⁸³ Svoboda člověka pak musí být nutně spojená s pravdou a zodpovědnost s ochotou k oběti pro druhého, nechceme-li, aby se člověk uzavřel „*do dusivého cyklu sobectví*“.²⁸⁴ V tomtéž roce při památce výročí významné encykliky Pavla VI. vydává Kongregace pro nauku víry instrukci *Dignitas personae* (8. 9. 2008), pojednávající podrobně o některých otázkách bioetiky, zvláště ve vztahu k lidskému životu a plození. Tím dala kongregace znovu konkrétní odpovědi na nejasnosti v této oblasti.

O rok později vydává papež Benedikt XVI. další encykliku nazvanou *Caritas in veritate* (29. 6. 2009). V ní vysvětluje, že láska je největším darem, jaký Bůh lidem dal. Vrací se znovu k encyklice *Humanae vitae* se zdůrazněním, že etika života má silný vztah k sociální etice.²⁸⁵ Milovat znamená chtít dobro druhého, ale tím „druhým“ je kromě „druhého milovaného“ také společnost, tedy dobro celku.²⁸⁶ Papež sděluje, že otázku úcty k životu nelze oddělit od otázek týkajících se rozvoje národů.²⁸⁷ Zatímco v ekonomicky vyspělejších zemích je „rozšířena legislativa odporující životu, která ovlivňuje morální zvyklosti a praxi, a tak se šíří mentalita neochoty přijmout dítě“, chudé země jsou v důsledku „imperialismu“ rozvinutějších zemí vystavovány přísným kontrolám porodnosti (a to pod

²⁸⁰ Srov. P. Seewald, Joseph kardinál Ratzinger..., s. 144.

²⁸¹ BENEDIKT XVI., Promluva k účastníkům mezinárodního kongresu při příležitosti 40 let encykliky *Humanae vitae*, 10. 5. 2008, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 2, s. 133.

²⁸² Srov. Tamtéž, č. 5, s. 135.

²⁸³ Tamtéž, č. 3, s. 134.

²⁸⁴ Tamtéž, č. 6, s. 136.

²⁸⁵ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 29. 6. 2009, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 15, s. 166.

²⁸⁶ Srov. Tamtéž, č. 7, s. 165.

²⁸⁷ Srov. Tamtéž, č. 28, s. 166.

²⁸⁸ Tamtéž, č. 28, s. 166.

rouškou rozvojové pomoci).²⁸⁹ Mínění, že hlavní příčina zaostalosti je populační růst, je zcela mylná, a to i z hlediska ekonomiky. Morálně odpovědná otevřenost vůči životu totiž naopak představuje společenské a ekonomické bohatství.²⁹⁰ Papež se v encyklice vyjadřuje také k moderním trendům ekologie. Říká, že církev má odpovědnost i za stvoření, avšak správná ekologie začíná od úcty k životu člověka. Bude-li se respektovat společnost „ekologie člověka“, bude mít z toho prospěch i životní prostředí. Pokud se však nerespektuje právo na život (všemi možnými umělými zásahy a ničením života člověka), „pak svědomí společnosti ztrácí pojem o humánní ekologii, a tím i o ekologii životního prostředí“.²⁹¹ Je pak bezpředmětné formovat mladé generace k ochraně životního prostředí, když „jim výchova ani zákony nepomáhají k úctě k sobě samým“.²⁹²

V souvislosti s aktuálními ideologiemi a morálním rozkladem ve společnosti papež Benedikt XVI. soudil, že „rozptyl duchovních sil je příliš velký“,²⁹³ a tedy „je před námi delší období pokračujících zmatků“.²⁹⁴ Předvídal, že církev se jednou zmenší a stane se menšinovou, proto by se měla „pomalu zařizovat na situaci menšiny, na nové postavení ve společnosti“²⁹⁵ a vytvářet malé skupiny, kde by se křesťané podporovali ve víře a byli nesení zkušeností života v církvi.²⁹⁶ Papež Benedikt XVI. dne 11. 2. 2013 z důvodu věku a chatrného zdraví rezignoval na svůj úřad.

Dne 13. 3. 2013 byl zvolen do papežského úřadu kardinál Jorge Mario Bergoglio z Argentiny a přijal jméno František. Hned v následujícím roce svolává mimořádnou biskupskou synodu, která má projednávat otázky spojené s rodinou.

Závěrem: poté, co jsme prošli relativně dlouhé dějinné období se zaměřením na učení církve ohledně manželství a rodiny, zjistili jsme, že samo učení zůstalo po celou dobu beze změny. Jak jsme viděli, způsob, jakým bylo předkládáno věřícím, se průběžně odlišoval v závislosti na osobnosti „učitele“ a na dobovém kontextu, jež odráží vždy aktuální problematiku. Všimli jsme si, jak někteří papežové zdůrazňovali určité konkrétní aspekty a jak mocí své autority chránili víru, člověka a církev. Do Druhého vatikánského koncilu bylo předkládáno učení církve dosti autoritativně, poté se dikce změnila a nabyla pastoračního

²⁸⁹ Pozn. Více o této problematice pojednává kniha: G. Kuby, Globálna sexuálna revolúcia..., s. 82–99.

²⁹⁰ Srov. BENEDIKT XVI., Caritas in veritate..., č. 44, s. 167–168.

²⁹¹ Tamtéž, č. 51, s. 168–169.

²⁹² Tamtéž, s. 169.

²⁹³ Srov. P. Seewald, Joseph kardinál Ratzinger..., s. 165.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 168.

²⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 184.

charakteru. Původní biblický význam a obsah jednoty a nerozlučitelnosti manželství mezi mužem a ženou však zůstal vždy zachován.

2. NOVÉ PŘÍSTUPY PAPEŽE FRANTIŠKA A REFORMA MANŽELSKÉHO PROCESU

Po nástupu papeže Františka do úřadu se objevilo mnoho nového, jeho nečekané přístupy a postoje přinesly mnohá očekávání, naděje, ale i nepochopení a zklamání. Začalo se hovořit o „církvi papeže Františka“, jako by se mělo jednat o jinou církev, než byla doposud. Církev ale zůstává vždy Kristova. Papež František jako „náměstek Kristův“ začal vyzývat členy církve k tomu, aby „vyšli ze sebe“, zval k aktivní evangelizaci, k „misijní obnově“ církve a k její „konverzi“.²⁹⁷ V následujícím textu pojednáme o dramatu nadějí a jejich ztrátách ve vztahu k papeži Františkovi; ve světle víry se pokusíme předložit správnou interpretaci jeho pontifikátu i jeho konkrétních slov. Podstatnou otázkou k řešení bude pro nás, zda papež František mění učení církve. Budeme se podrobně zabývat prvními biskupskými synodami, které po svém nástupu na Petrův stolec svolal, a stejně tak reformou manželského kanonického procesu, jež byla plodem první biskupské synody. To vše zasadíme do rámce předchozí a trvalé nauky církve s vědomím, že zvláště při realizaci reformy manželského procesu se musí kanonista držet jednak katolické teologie kanonického práva, jejímž východiskem je učení Druhého vatikánského koncilu, a jednak učení „velkého zákonodárce“ Jana Pavla II., který postavil základy pro novou kanonickou hermeneutiku, jíž vtiskl inovátorskou sílu svou schopností interpretovat a rozvíjet misijním způsobem právní struktury církve.²⁹⁸

2.1. Změna paradigmatu za pontifikátu papeže Františka

Poohlédneme-li se zpět k dřívějším pojetím předchůdců papeže Františka, převážně vzhledem k manželství a rodině, jak jsme o tom pojednali v první kapitole, zjistíme, že způsob podávání nauky papežského magisteria se v průběhu dějin měnil. Zprvu se jednalo o dikci ve smyslu zákazů, příkazů a nařízení. Toto pojetí je pochopitelné s ohledem na stav tehdejší společnosti a postavení církve. Evropská společnost fungovala na bázi vládnoucího panovníka a poslušnosti poddaných. Podobný model vidíme v jednání církve, chápání pozice

²⁹⁷ Srov. L. Gerosa, *La Chiesa „in uscita“ di papa Francesco. Spunti per un rinnovo della missione apostolica*, Siena 2018, s. 11–13.

²⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 15–16.

církevní hierarchie jako „vrchnosti“, která má moc oproti „podřízeným“ věřícím. Tento model nechceme nikterak dehonestovat, neboť zdravý a fungující model autority a podřízených, je-li autorita konána způsobem láskyplné služby a péče o svěřené podřízené, jak nakonec chápe autoritu Druhý vatikánský koncil,²⁹⁹ je velkým darem, který poskytuje pro svěřené lidi jistotu a bezpečí pro jejich život. Ze strany podřízených, mohou-li se na autoritu s důvěrou spolehnout, je to způsob skutečné životní jistoty a jedná-li se o věřící, ve vztahu k církevnímu představenému je to pro ně snadný způsob dosažení spásy, neboť poslušnost byla a vždycky bude v křesťanství považována za jistou cestu spásy, přičemž touto Cestou je sám Spasitel Ježíš Kristus.³⁰⁰ V předchozím historickém pojednání jsme viděli, že tento model přestal v evropské společnosti fungovat, přičemž zlomovým obdobím byla polovina 18. století a postupné nastolování „kultury rozumu a svobody“ jednotlivce. Papežové se snažili předkládat nauku církve jako pravdu k přijetí, věření a praktikování. Lidé však postupem času stále víc přestávali být schopni pravdu předávanou církví slyšet a přijmout. Historicko-kulturní kontext implikuje, že důvodem je postupný odklon od Boha a ztráta víry v něj jako důsledek hříchu. Katechismus katolické církve definuje:

*„[...] Hřích se vzpírá Boží lásce k nám a oddaluje od ní naše srdce. Je neposlušností jako prvotní hřích, je vzpourou proti Bohu, protože člověk chce být »jako Bůh« (Gn 3,5) tím, že **zná a stanoví, co je dobré a co je zlé**. Hřích je tedy »sebeláska až k pohrdání Bohem«. Kvůli takovému pyšnému sebevyvyšování je hřích pravým opakem poslušnosti Ježíše, který uskutečňuje spásu.“³⁰¹*

Lze konstatovat, že vrcholnou gradací ztráty schopnosti přijmout pravdu ze strany společnosti bylo nepřijetí učení encykliky *Humanae vitae*, jak jsme o tom pojednali v předchozí kapitole. Došlo tím k dalšímu zlomu. Papež Pavel VI. tehdy bolestně pochopil, že pravda není přijata a ve hře je dobro člověka, a to jak časné, tak věčné. Přichází papež Jan Pavel II. se zcela novým přístupem. Učí novou formou – vede dialog, filosoficko-teologicky diskutuje s posluchačem a čtenářem svých promluv a dokumentů a vysvětluje pravdu doslova „od Adama“, aby mohla být přijata, a tak učinila život člověka šťastným. Sv. Jan Pavel II. obrací pozornost člověka ke svému Původci, k počátku jeho existence a smyslu jeho bytí. Východiskem se stává krása Božího plánu s člověkem a lidskou láskou, což skýtá interpretační klíč pro všechna předchozí vyjádření církevního magisteria, kdy ve světle krásy

²⁹⁹ Srov. např. LG 24, 41.

³⁰⁰ Srov. Jan 14, 6; KKC 1019.

³⁰¹ KKC 1850.

Božího plánu září církev jako „Matka a Učitelka“,³⁰² usilující o dobro a štěstí svých „dětí“. Zpětně lze toto období hodnotit jako relativně klidné, byť tehdejší současníci nesli těžce novost vyjadřování papeže ohledně člověka a lidské lásky. Současníci však na tento pontifikát nezřídka vzpomínají jako na roky, kdy „bylo v církvi dobře“. Následující pontifikát Benedikta XVI. se nesl v duchu hluboké teologické reflexe a konkrétních „tiše konaných“ významných činů. Jasností nauky a hloubkou duchovního významu slova však pro mnohé zůstal papež Benedikt těžko pochopitelný, či dokonce nepřijatelný, tím spíš, že jeho díla nebyla příliš medializována, a tudíž veřejně známa. Jisté však je, že jeho přínos na poli teologie a precizování církevní nauky je nezměrný.

Vyvstává otázka, zda je možné po papeži Benediktovi ještě něco dodat. Jeho teologie se jeví jako vrcholná. Již jsme zmínili, že při nástupu Benedikta XVI. se někteří domnívali, že bude jeho pontifikát pouhým „epilogem vojtylovské éry“,³⁰³ což se ukázalo jako mylné. Nástupem papeže Františka, po rezignaci papeže Benedikta, přichází zcela nové období, nové pojetí, změna paradigmatu. Tato novost vyjadřování papežského magisteria pro mnohé přináší naděje, že dojde ke změně nauky církve, podobně, jak tomu bylo za papeže Pavla VI., zatímco pro mnohé jiné znamená tato novost zmatek a otřesení jistotami. Zdá se, jako by věřící byli rozděleni na dva proti sobě bojující „nepřátelské tábory“. Jedni se radují v přesvědčení, že co bylo učitelským úřadem církve stanoveno dříve, již neplatí, zatímco druzí houževnatě hájí pravost a platnost podlamované víry a morálky, a to až do krajnosti, jež souvisí s odmítnutím současného papežského magisteria. Tento konflikt uvnitř církve vyvolává mnohé otázky typu: „Kde je pravda? Proč říká papež to, co říká? Co nám chce Bůh tímto říct? Jaký je Boží plán s člověkem a církví dnes?“ Na všechny tyto otázky budeme hledat odpověď, neboť ta se jeví jako nezbytné východisko pro veškeré následující pojednání.

Máme-li pochopit a přijmout slova papeže Františka, je třeba si předně uvědomit, že pochází ze zcela jiného sociálně-kulturního kontextu, má myšlení, způsoby a zvyky, které mohou být evropské populaci nesrozumitelné. Zastavíme-li se pouze u osobnosti současného papeže, u jeho způsobů, reakcí, snadno jej jako Evropané nepřijmeme a odsoudíme s ním k nepřijetí i to, co chce člověku a církvi říct ne jako Jorge Bergoglio, ale jako papež František. Abychom naslouchali papeži Františku, nikoli Jorge Bergogliovi, je třeba také nepřikládat přílišnou důležitost některým jeho osobním vyjádřením, ať už se to týká jeho chování,³⁰⁴ nebo

³⁰² Srov. JAN XXIII., *Mater et Magistra*, 15. 5. 1961.

³⁰³ Srov. F. Halas, F. Stellner, K. Müller, Benedikt XVI. Intelektuál..., s. 8.

³⁰⁴ Pozn. Např. incident na Svatopetrském náměstí na sklonku roku 2019, který byl mediálně rozšířen, kdy papež František „ztratil trpělivost“ a rozzlobeně plácl přes ruku jistou ženu, která ho tahala za ruku a nechťela

některých víceznačných výroků,³⁰⁵ případně překlenout nesrozumitelnost některých jeho gest.³⁰⁶ Nebudeme se věnovat ani vlivu teologie osvobození na učení papeže Františka, byť tento latinskoamerický vliv teologie je zřejmý; nezaměříme svou pozornost ani na „teologii zlomu“, která vytváří předěl mezi starším a novým teologickým pojetím ve smyslu neplatnosti dřívějšího, byť taková interpretace se snadno nabízí; a konečně, odhlédneme od všech dalších nebezpečných důsledků nejednoznačných slov či gest papeže, jako je například náboženský synkretismus nebo extrémní černobílé hodnocení osob a institucí, jejich následné odsunutí, nahrazení či odstranění.³⁰⁷

Předně je třeba se ptát, je-li pravda, že papež chce změnu církevní nauky. Víckrát se setkáváme s tím, že sám říká, že si nepřeje měnit nauku, ale postoje v církvi. Vyjadřuje se například těmito slovy: „*Nejedná se o zmírňování či rušení předpisů, nebo o usnadňování toho či onoho, ale spíše o to, abychom vyšli do ulic, hledali lidi a znali je jménem.*“³⁰⁸ Jindy zase své odvážné výroky, které bývají zvláště médií interpretovány tak, že papež konečně změní nauku církve, nakonec skutkem nepotvrdí a nauka zůstává stejná.³⁰⁹ Lze tedy konstatovat, že není pravda, že nauka církve ve věcech víry a morálky se mění, jak se mnozí mylně domnívají.³¹⁰ Jiní se zase pod hrozbou očekávaných změn uzavírají do militantních ultrakatolických skupin a vyvíjejí obranné aktivity,³¹¹ což nikterak neprospívá dobru církve. Postoj katolického věřícího při naslouchání učení papeže Františka by měl být veden touto definicí:

pustit, neboť se snažil vyprostit z jejího sevření (viz <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/dosla-mi-trpelivost-papez-se-omluvil-zene-kterou-placl-pres-ruku-40308745>, 3. 4. 2020).

³⁰⁵ Pozn. Např. kontroverzně pojmávaný výrok papeže v letadle na cestě ze Světového setkání mládeže v Riu de Janeiro v roce 2013 týkající se homosexuálů: „*Pokud je někdo gay a hledá Boha a má dobrou vůli, kdo jsem já, abych ho soudil?*“ (viz https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/homosexualita-papez-frantisek-chile-lgbt_1805241540_dp, 3. 4. 2020).

³⁰⁶ Pozn. Např. se jedná o pohoršení budící pohanský ritus konaný ve Vatikánských zahradách ve vztahu k panamazonské synodě v roce 2019 (viz <https://lanuovabq.it/it/riti-pagani-in-vaticano-dopo-lo-sfregio-lamenzogna>, 3. 4. 2020), byť v přípravném dokumentu synody bylo požadováno pečlivé rozlišování ve vztahu k inkulturované liturgii (srov. Sinodo dei Vescovi, Instrumentum Laboris, Amazonia: Nuovi cammini per la Chiesa e per una ecologia integrale, Vaticano 2019, s. 137).

³⁰⁷ Pozn. Ze zrušených institucí uvádíme jako příklad Papežský institut Jana Pavla II. pro studium manželství a rodiny nebo Papežskou radu pro rodinu.

³⁰⁸ S. Gaeta, Papež František; život a výzvy, Praha, 2013, s. 55–56.

³⁰⁹ Pozn. Vzpomeňme opět jako příklad onen vstřícný výrok vůči homosexuálům v letadle z Ria de Janeiro, nebo reakci papeže na dění v Německu, týkající se sexuality, celibátu a moci kléru (viz List papeže putujícímu Božím lidu v Německu, 29. 6. 2019, 29. 6. 2019, <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=29625> (3. 4. 2020)).

³¹⁰ Pozn. V tomto kontextu uvádíme jako příklad odvážné až opovážlivé a dehonestující ladění knihy Paula M. Zulehnera nesoucí název: Papež František a jeho reforma církve (vydáno 2015 v Německu, český překlad je z roku 2016, citujeme ze str. 65). Tento autor se domnívá, že papež František konečně překoná *Syllabus errorum* papeže Pia IX, neboť podle tohoto autora doposud „*nebyla církev ve svém antimodernismu ochotna uznat vymoženosti moderní doby – svobodu tisku, názoru, náboženství či demokracii*“.

³¹¹ Pozn. Například články na internetových stránkách <https://www.lumendelumine.cz/> (3. 4. 2020).

„Božská pomoc je [...] poskytována i nástupcům apoštolů, kteří učí ve společenství s Petrovým nástupcem, a zvláštním způsobem římskému biskupovi, pastýři celé církve, když předkládají při řádném výkonu učitelského úřadu učení, které přispívá k lepšímu pochopení zjevení ve věcech víry a mravů, přestože nedojdou k neomylnému rozhodnutí a nevysloví se »definitivním způsobem«. Toto autentické učení mají věřící »přijímat s úctou a upřímně« [...].“³¹²

S touto úctou a upřímností se proto budeme nyní zabývat autentickým učením papeže Františka ohledně manželství a rodiny, přičemž za pevné východisko budeme pokládat neměnnost nauky církve ve věcech víry a morálky.

Papež František si je vědom složité situace této doby a ví, že všechna společenství a sociální vztahy, včetně rodiny, prochází hlubokou kulturní krizí.³¹³ Proto navazuje na papeže Jana Pavla II. tím, že svolává synodu o rodině. Navíc v letech 2014–2015 na Svatopetrském náměstí promlouvá k Božímu lidu v rámci středečních generálních audiencí, jak to dělal sv. Jan Pavel II., když vysvětloval Boží plán s lidskou láskou, resp. obhajoval a vysvětloval závěry encykliky *Humanae vitae*, aby je učinil přijatelnými. Papež František přejímá tuto formu, aby připravil Boží lid na něco nového, na změnu postoje.

Svou pozornost zaměřuje papež na Písmo svaté a „čte“ ho novým způsobem, zdůrazňuje jiné aspekty, než jak se dělo doposud. Poukazuje na skutečnost, že Ježíš se narodil jako malé dítě v chudé rodině, žil třicet let na „periferii s nevalnou pověstí“³¹⁴ a ukazuje jej jako toho, kdo má být rodinou přijat. Rodina má Ježíše nejen přijímat, ale má mu naslouchat, mluvit s ním, chránit jej, růst spolu s ním, a tím činit svět lepším.³¹⁵ Zcela nově interpretuje text Gn 1, 26–27, když říká, že nejen muž, a nejen žena jsou obrazem Božím, ale tímto obrazem jsou muž a žena jako „pár“,³¹⁶ jenž je „mistrovským dílem“ Stvořitele.³¹⁷ Zároveň osvětluje text Gn 2, 23, tj. situaci, kdy Bůh přivádí Evu k Adamovi, a říká, že to, co muži chybělo, byla „vzájemnost“. Tato „vzájemnost“ chybí vždy člověku k dosažení plnosti, je proto třeba „mít druhého před sebou“.³¹⁸ Vyhnání z ráje a oděnění člověka interpretuje papež František jako akt Boží něžnosti a „obraz otcovské péče o lidský pár. Samotný Bůh o svoje mistrovské dílo pečuje a chrání je“.³¹⁹ Důstojnost tohoto „mistrovského díla“ podtrhuje Ježíš,

³¹² KKC 892.

³¹³ Srov. FRANTIŠEK, *Evangelii gaudium*, 24. 11. 2013, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, č. 66, s. 187.

³¹⁴ Srov. FRANTIŠEK, *Promluva Nazaret*, 17. 12. 2014, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 193.

³¹⁵ Srov. Tamtéž.

³¹⁶ Srov. FRANTIŠEK, *Promluva Muž a žena*, 15. 4. 2015, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 216.

³¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 219.

³¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 218.

³¹⁹ Tamtéž, s. 219.

když na svatbě v Káně začíná své veřejné působení a koná první zázrak tím, že slavnost milujícího se páru zachrání (srov. Jan 2, 1–11).³²⁰ Analogii vztahu Krista a církve vztahuje papež František na manželský pár, kdy muž a žena si mají navzájem v úctě a lásce sloužit (srov. Ef 5, 21), což považuje za jednoduché a dosažitelné pro všechny, kdo se svěřují Boží milosti.³²¹

Papež dále poukazuje na nejruznější nebezpečí pro rodinu. Kriticky se staví proti stylu společnosti, která neproduktivního člověka přehlíží a pokládá za přítěž, a tento styl nazývá „skartační kultura“.³²² Smutně podotýká, že současná kultura zavedla množství pochybností a skepse, a v tomto kontextu zmiňuje genderovou teorii, která stírá pohlavní různost, což papež vidí jako krok zpět, protože odstranění pohlavní různosti je problém, nikoli řešení.³²³ Jediným vztahovým řešením je podle něj, když spolu muž a žena „budou více mluvit, více si naslouchat, více se znát a více se mít rádi...“.³²⁴ Přijetí vlastního těla jako Božího daru je nutné „k přijetí a akceptaci celého světa jako daru Otcova a jako společného domova“.³²⁵ Dalším nebezpečím současnosti je podle papeže Františka „epidemie nedůvěry a skepticismu“, které útočí na manželskou smlouvu mezi mužem a ženou, a tím dochází k devalvaci manželství.³²⁶ Zároveň papež pokládá otázku k zamyšlení, „zda krize kolektivní důvěry v Boha, která [...] infikuje nevírou a cynismem, nesouvisí také s krizí smlouvy mezi mužem a ženou“,³²⁷ a na tuto otázku vzápětí odpovídá interpretací biblického podání o prvotním hříchu, „že právě společenství s Bohem se odráží ve společenství lidského páru a ztráta důvěry v nebeského Otce plodí rozdělení a konflikt mezi mužem a ženou“.³²⁸ Dalším negativním faktorem ve vztahu k manželství je chudoba, která rodinu vrhá do záhuby,³²⁹ neboť „dnešní ekonomie se často specializuje na užívání individuálního blahobytu, ale hojně praktikuje vykořisťování rodinných vazeb“;³³⁰ a na jiném místě papež upřesňuje, že „hlavní příčinou chudoby je ekonomický systém, který ze svého středu odstranil člověka“,³³¹ co pak vede ke skartační kultuře, kdy člověk ztrácí hodnotu.³³² K tomuto škodlivému materiálnímu faktoru se přidává duchovní, když jsou chudým rodinám předkládány „falešné vzory šířené

³²⁰ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Manželství, 29. 4. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 220.

³²¹ Srov. Tamtéž, s. 222.

³²² Srov. FRANTIŠEK, Promluva Prarodiče, 4. 3. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 206.

³²³ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Muž a žena..., s. 216.

³²⁴ Tamtéž, s. 216–217.

³²⁵ FRANTIŠEK, Laudato si, 24. 5. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 272.

³²⁶ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Muž a žena..., s. 219.

³²⁷ Tamtéž, s. 217.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Chudoba, 3. 6. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 233.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ FRANTIŠEK, Promluva na setkání s rodinami v Manile, 21. 1. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 196.

³³² Srov. Tamtéž.

v médiích a založené na konzumismu a kultu zdání [...] a zvětšují rozklad rodinných vazeb“.³³³

Papež František hovoří dál o vztahu církve a rodiny jako o spojení posvátném a nezcizitelném. S odkazem na papeže Jana Pavla II. při 20. výročí vydání encykliky *Evangelium vitae* upřimuje pozornost na první manželský pár, který dostal od Boha požehnání předávat život. Tímto životem je přeneseně pro církev sama rodina, která se z ní rodí jako Boží dar. Proto se církev „slavnostně zavazuje, že bude pečovat o rodinu, [...] po celý její život v dobrém i zlém.“³³⁴ A dále papež dodává: „Církev jako matka nikdy rodinu neopouští, i kdyby byla nejrůznějšími způsoby pošlapávána, zraňována a sužována. Ani když upadne do hříchu anebo se od církve vzdálí, vždycky se všemožně snaží rodinu opatrovat a uzdravovat, vybízet ji k obrácení a směřovat ji s Pánem“.³³⁵ Pět let poté papež František v souvislosti s toutéž encyklikou připomíná, že „každá lidská bytost je Bohem povolána těšit se z plnosti života; je svěřena do mateřské péče církve, jejíž srdce i mateřské útroby se nemohou nezachvátit při jakémkoli ohrožení lidské důstojnosti a lidského života“.³³⁶ Mateřský vztah církve se uplatňuje tedy vůči každému člověku, jakož i vůči každé rodině. A protože je ve světě tolik chudoby, která jednotlivci i rodině škodí, církev – protože je matka – „nesmí na toto drama svých dětí zapomínat. Také ona musí být chudá, aby byla plodná a dávala odpověď na tolikerou bídu“.³³⁷ Chudoba církve se má projevovat dobrovolnou prostotou jak v institucích, tak v životním stylu věřících.³³⁸ Ve vztahu k výše zmíněné „krizi kolektivní důvěry v Boha“ papež František konstatuje, že církev, jakož i všichni věřící, obzvláště samy věřící rodiny, mají odpovědnost za „znovuobjevování krásy stvořitelského plánu, který vpisuje Boží obraz také do smlouvy mezi mužem a ženou“.³³⁹ Z toho vyplývá, že je-li manželství muže a ženy prožíváno dobře, má to vztah k celkové kvalitě života na Zemi.³⁴⁰ Jde-li pak o svátostné manželství, které zobrazuje vztah Krista a církve, je církev sama „plně zapojena do dějin každého křesťanského manželství: roste jeho úspěchy a strádá jeho nezdary [...] obohacuje (se) krásou svatební smlouvy, stejně jako se ochuzuje pokaždé, když je zohyžděna“.³⁴¹ Papež zdůrazňuje nerozlučitelnost svátostného manželství, když říká:

³³³ FRANTIŠEK, Promluva Chudoba..., s. 234.

³³⁴ FRANTIŠEK, Promluva Modlitba za synodu, 25. 3. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 212.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ FRANTIŠEK, Promluva Evangelium života, 25. 3. 2020, viz <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=30838> (5. 4. 2020).

³³⁷ FRANTIŠEK, Promluva Chudoba..., s. 234.

³³⁸ Srov. Tamtéž.

³³⁹ FRANTIŠEK, Promluva Muž a žena..., s. 217.

³⁴⁰ Srov. Tamtéž.

³⁴¹ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Manželství..., s. 223.

„Směr cesty je [...] vyznačen navždy. Je to trasa lásky, totiž mít rád jako miluje Bůh, navždy.“³⁴² a protože každé svátostné manželství jde touto cestou lásky Krista k církvi, je třeba, aby pastýři, jakož i ostatní věřící přijali odpovědnost za každý nerozlučitelný svazek.³⁴³ Papež také připomíná, že identita rodiny se zakládá na slibu. Vzájemná věrnost manželů „je slib závazku, který potvrzuje sám sebe růstem ve svobodné poslušnosti danému slovu“³⁴⁴ a je nezbytné, aby se této věrnosti dostalo opět společenského uznání.³⁴⁵

Papež se také zabývá příčinou poklesu uzavíraných sňatků a vidí jej ve strachu mladých lidí ze selhání a z eventuality krachu manželství, byť je přesvědčen, že téměř každý touží po stabilní citové jistotě, solidním manželství a šťastné rodině.³⁴⁶ Člověk tedy zůstává malomyslný v pohledu na svou lidskou křehkost, místo aby se spolehl na Kristův příslib milosti manželskému spojení a rodině.³⁴⁷ Mladí lidé proto potřebují přitažlivé svědectví žité vzájemnosti, radikální rovnosti a komplementarity manželů, aby dostali odvahu uvěřit.³⁴⁸ Důležitou etapou mladých, kteří se rozhodují pro manželství, je doba zasnoubení, jež je „časem vzájemného poznání a sdílení jediného plánu“.³⁴⁹ Papež František zdůrazňuje, že doba zasnoubení je rozdílná od manželství ve smyslu tělesném, neboť otevření se tělesnosti v této době otvírá prostor hlubokým zraněním.³⁵⁰ Místo toho vybízí snoubence, aby se připravovali na manželství rozjímáním textů Písma, liturgickým a svátostným životem a žitým bratrstvím s chudými a potřebnými. Tímto způsobem „Pán přichází přebývat ve snoubencích a vzájemně je připravuje, aby se přijali opravdu s Kristovou milostí“.³⁵¹ Zde si můžeme všimnout, že papež zdůrazňuje vzájemné přijetí, nikoli sebedarování, jak to známe z učení sv. Jana Pavla II. Chápeme to však jako akcent a pohled na tutéž skutečnost z jiné strany, nikoli kontrapozici. Pochopitelné je to v souvislosti s dnešní individualistickou mentalitou a absencí prožívání stavu „být milován“, tj. být druhým přijat.

Papež František se obzvlášť láskyplně vyjadřuje vůči manželským svazkům, které jsou narušené, nebo zcela vyprázdněné a rozpadlé. Vysvětluje propojení vztahů v rodině, kdy jedni ovlivňují druhé. Zatímco manželé jsou jedním tělem, „děti jsou tělem z jejich těla“,³⁵²

³⁴² FRANTIŠEK, Promluva Manželství..., s. 223.

³⁴³ Srov. Tamtéž.

³⁴⁴ FRANTIŠEK, Promluva Věrnost lásky, 21. 10. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 259.

³⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 260.

³⁴⁶ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Manželství..., s. 220–221.

³⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 221.

³⁴⁸ Srov. Tamtéž.

³⁴⁹ FRANTIŠEK, Promluva Zasnoubení, 27. 5. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 232.

³⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 231.

³⁵¹ Tamtéž, s. 232.

³⁵² FRANTIŠEK, Promluva Zranění, 24. 6. 2015 a 5. 8. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 240.

a proto rány a zanedbání rodičů se vždy odrážejí „na živém těle dětí“.³⁵³ Z toho důvodu je někdy dokonce nutné, aby nastalo oddělení či rozvod manželů, aby byly děti uchráněny dalších ničivých ran.³⁵⁴ A protože ne každý rozvedený vnímá a přijímá povolání od Pána dosvědčovat manželskou věrnost, jak to církev vždy doporučovala a ctěla, dochází pak k neregulérním situacím nových civilních sňatků.³⁵⁵ Zde jsou opět nejvíce poškoditelné děti, a proto papež apeluje, aby dětem nebyla nakládána další břemena ze strany církve. Tak, jako je nezbytné, aby docházelo ke správnému rozlišování jednotlivých situací rozvedených, aby cítily ze strany církevního společenství přijetí, stejně tak je nezbytné, aby děti mohly zakoušet, že „církev je jako matka pozorná ke všem a vždy připravená k naslouchání a k setkání [...] ve svém pohledu učitelky čerpá vždy ze svého mateřského srdce“.³⁵⁶ Papež proto připomíná, že církevní společenství má přijímat osoby žijící v neregulérních situacích a pomáhat jim účastnit se na jeho životě všude, kde mohou. Přitom odkazuje na tytéž opakované výzvy svých předchůdců.³⁵⁷ Papež nakonec vyzývá k otevřenosti vůči všem – církev má být „otevřeným domem Boha Otce“,³⁵⁸ kde každý má své místo a účast na jejím životě. Vzorem každého křesťana pak má být postava „Dobrého pastýře, který zná každou ze svých ovcí a žádnou z nich nevylučuje ze své nekonečné lásky“.³⁵⁹ Církev má proto mít formu „pohostinného domu“, kde je každý vítán, má být otevřená všem a tak jako Ježíš „přijímat všechny a mluvit se všemi, včetně toho, kdo už nečeká, že se ve svém životě setká s Bohem“.³⁶⁰ Jako důležité vidí papež František, aby církev měla rodinného ducha, který se projevuje ve všech dimenzích jejího života – ať už se jedná o jednotlivce, rodiny, společenství nebo instituce.³⁶¹ Tento „otevřený a pohostinný dům“ církve má také svou bránu, kterou je sám Ježíš, zatímco církev je „vrátnou, nikoli paní“ tohoto domu, a proto má nechat vejít všechny, které Pán jako Dobrý pastýř přivádí,³⁶² protože „nehostinná církev, stejně jako rodina uzavřená do sebe, uráží evangelium a zatvrzuje svět“.³⁶³

O křesťanských manželích učí papež František, že jsou subjektem pastore, nikoli jejím pouhým objektem. Jejich rozhodnutí „vzít se v Pánu“ totiž obsahuje účast na poslání církve, a tedy misionářskou dimenzi. Právě manželé jsou povoláni zprostředkovat Boží

³⁵³ FRANTIŠEK, Promluva Zranění..., s. 240.

³⁵⁴ Viz kán. 1153, § 1 CIC.

³⁵⁵ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Zranění..., s. 241.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 242.

³⁵⁸ FRANTIŠEK, Evangelii gaudium, 47, Praha 2014, s. 35.

³⁵⁹ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Zranění..., s. 242.

³⁶⁰ FRANTIŠEK, Promluva Společenství, 9. 9. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 251.

³⁶¹ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Rodinný duch, 7. 10. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 255–256.

³⁶² Srov. FRANTIŠEK, Promluva Brána přijetí, 18. 11. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 265–266.

³⁶³ Tamtéž, s. 265.

požehnání a milost všem,³⁶⁴ protože obdrželi od Stvořitele „plán zdomácnění světa“.³⁶⁵ Proto vidí jako důležité v pastoraaci vrátit vedoucí úlohu rodině,³⁶⁶ neboť rodina je „jednou z nejdůležitějších sítí petrovského a církevního poslání. Nikoli sítí, která uvěžňuje, nýbrž sítí, jež vysvobozuje z kalných vod samoty a lhostejnosti, ve kterých se mnoho lidí topí v moři osamění a nezájmu“.³⁶⁷ Právě křesťanské rodiny se pak mají jako Dobrý pastýř ujímat zraněných rodin a doprovázet je v životě víry ve společenství.³⁶⁸

Poté, co jsme zde shrnuli nauku papeže Františka o manželství a rodině, můžeme potvrdit, že jeho učení neztrácí kontinuitu s jeho předchůdci a učením Druhého vatikánského koncilu.³⁶⁹ Vzhledem k výše definovanému východisku, že papež si nepřejí změnu nauky, nýbrž změnu postoje v církvi, jsme pak mohli jeho slova správně zasadit do kontextu, s mírným doplněním nám známé tomistické terminologie. Nové pojetí papeže Františka se týká především ekleziologie, neboť církev neustále představuje jako matku a její mateřství pojímá v jeho všeobecné dimenzi, vycházející ze základního principu, že Bůh je Stvořitelem každého člověka, je dárce života; Boží Syn zemřel a vstal z mrtvých pro všechny, aby otevřel cestu spásy všem. Z toho pak vychází pojetí „všeobecného bratrství“ a s tím spojená nutnost otevřenosti vůči všem a přijetí každého člověka bez ohledu na jeho stav, názory či vyznání. Papež František zve církev k vytvoření „kultury setkávání“,³⁷⁰ kdy nejpodstatnější je setkat se s druhým, zvláště s tím, kdo je nějak znevýhodněn (v tomto pojetí je to onen „chudý“). Církev jako matka chce proto ukazovat, že stojí o každé své dítě (v rovině jejího „všeobecného mateřství“), a jak je vlastní identitě matky, chce udělat všechno proto, aby pomáhala na cestě života každému ze svých dětí, a to obzvláště tehdy, když se z ní odchýlí. Vrátime-li se k výše citovanému článku z katechismu (KKC 1850) a dáme-li ho do kontextu socio-kulturních změn během posledních dějinných období, získáme obraz dnešního člověka, vzdáleného od Boha. Nejenže tento člověk krácel cestou vzpoury proti Bohu jeho odmítáním a určováním dobra a zla, ale došel tak daleko, že ve své lhostejnosti a tvrdosti již není schopen „jít do sebe“ jako marnotratný syn,³⁷¹ a proto zůstává tam, kde je. Z Lukášova

³⁶⁴ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Manželství..., s. 223.

³⁶⁵ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Lidé různých národů, 16. 9. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 253.

³⁶⁶ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Evangelizace, 2. 9. 2015, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 250.

³⁶⁷ FRANTIŠEK, Promluva Rodinný duch..., s. 256.

³⁶⁸ Srov. FRANTIŠEK, Zranění..., s. 242.

³⁶⁹ Viz např.: *Všichni křesťané [...] spolupracují s Boží vůlí a také ve své časné službě projevují všem tu lásku, kterou Bůh miloval svět.* (LG 41); „...máme naléhavou povinnost chovat se jako bližní vůbec ke každému člověku, a kdekoli se s ním potkáme, poskytnout mu účinnou službu...“ (GS 27); *Hlavním účelem výroby (je) [...] služba člověku, [...] služba každému člověku i každé skupině lidí jakékoli rasy a z kterékoli části světa.*“ (GS 64).

³⁷⁰ J. Bergoglio, A. Skorka, *O nebi a zemi*, Praha-Litomyšl 2013, s. 11.

³⁷¹ Srov. Lk 15, 17.

podobnosti známe obraz Milosrdného Otce, který ztraceného syna vyhlíží.³⁷² Papež František svým učením předkládá evangelijní přesah tohoto podobnosti, když ukazuje Boží mateřskou tvář, odrážející se ve tváři církve. A zatímco otec svého syna čeká a vyhlíží, matka se vydává na cestu a jde za svým dítětem, hledá ho, a když ho najde, obejmě ho (přijme) a zve ho k cestě domů. To je tedy nové paradigma.

Nový ekzeziologický přístup však s sebou nese různá úskalí pro pastorační praxi. Důvodem je jednak, jak jsme zmínili v úvodu této kapitoly, pro Evropany ne snadno čitelná osobnost papeže Františka; jeho atypický slovník, postrádající termíny klasické teologie; a jednak různost interpretačních přístupů ze strany věřících. V důsledku nedostatečného teologického vzdělání některých vlivnějších věřících a nátlakových skupin tvořených nezřídka právě těmito věřícími, toužícími prosadit změny v morálním učení církve, je podsouván slovům papeže význam, který neobsahují. Zdá se, že pod vlivem jistého duchovního laxismu je „všeobecné mateřství“ církve nesprávně interpretováno ve významu onoho „přizpůsobeného křesťanství“ (tj. křesťanství pro všechny, kdy všichni mohou všechno), které podrobil kritice papež Benedikt XVI. ještě jako kardinál.³⁷³ Ať už z důvodu nedostatku vzdělání, lenosti, laxismu, či naopak pod vlivem nadšení, se může stát, že slova papeže Františka budou interpretována způsobem, který vede k nesprávné pastorační praxi. Je to taková pastorační praxe, která není v souladu se stálým a neměnným učením církve ve věcech víry a morálky. Aby věřící byl obrazem Dobrého pastýře, jak žádá papež František, musí být nutně veden kardinální ctností moudrosti (*prudentia*) při rozlišování a konkrétních činech.³⁷⁴ Při nedostatku této ctnosti totiž hrozí, že se při hledání ztracené ovečky³⁷⁵ ztratí i hledající pastýř. Správná a účinná pastorační péče musí být totiž vždy v souladu s pravdou, tj. stálým učením církve a právem. A je to láska k pravdě, která pak udává směr veškerému pastoračnímu působení církve, a zároveň působí, že pastore a právo nejsou v rozporu.³⁷⁶

³⁷² Srov. Lk 15, 20.

³⁷³ Srov. P. Seewald, Joseph kardinál Ratzinger..., s. 109.

³⁷⁴ Srov. KKC 1806.

³⁷⁵ Srov. Lk 15, 4.

³⁷⁶ Srov. BENEDIKT XVI, Sacramentum caritatis 29, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 130.

2.2. Biskupské synody o rodině v letech 2014 a 2015

Biskupská synoda je živý orgán církve, který nově vzešel z požadavků koncilních otců shromážděných na Druhém vatikánském koncilu.³⁷⁷ Papež Pavel VI. jej ustanovil svým motu proprio *Apostolica sollicitudo* (15. 9. 1965). Krátce nato byl nový sněm včleněn do koncilního dekretu *Christus Dominus* (28. 10. 1965), kde koncilní otcové zdůraznili jeho roli poskytovat „*platnější pomoc nejvyššímu pastýři církve*“.³⁷⁸ V Kodexu kanonického práva jsou biskupské synodě věnovány kánony 342–348. V kán. 343 CIC je zdůrazněn konzultační charakter sněmu, jehož úkolem je diskutovat o určitém tématu a vyjadřovat se k němu, aby tak papež mohl následně zaujmout a vyjádřit své stanovisko vzhledem k prospěchu církve.³⁷⁹ Proto má papež v rámci biskupské synody hlavní úlohu: synodu svolává, předsedá ji, může ji přerušit, uzavírá ji a rozhoduje o tom, jakým způsobem zužitkuje závěry synody pro církev.³⁸⁰ Tento poradní orgán papeže, tvořen převážně biskupy, kteří jsou v plném společenství církve, má formu řádnou, mimořádnou a zvláštní. K řádnému shromáždění, které projednává otázky všeobecného zájmu, zasedají biskupové zvolení biskupskými konferencemi každé tři roky. První řádné shromáždění biskupů se sešlo dva roky po skončení Druhého vatikánského koncilu³⁸¹ a v současné době poslední se uskutečnilo v roce 2018.³⁸² Mimořádné shromáždění se koná v případě, že některé otázky si vyžadují urychlené projednání. První mimořádné shromáždění se sešlo čtyři roky po skončení Druhého vatikánského koncilu³⁸³ a v pořadí poslední bylo dosud v roce 2014. O tomto shromáždění bude níže podrobněji pojednáno. Co se týče zvláštní formy synody, jedná se o specifický sněm, jehož jednání je určeno pro vybranou zeměpisnou oblast. První zvláštní synoda se konala v roce 1980 a projednávala pastorační situaci církve v Nizozemí.³⁸⁴ Mezitím se konalo ještě deset dalších zvláštních synod, přičemž poslední byla v roce 2019 a týkala

³⁷⁷ L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto canonico* (1), Bologna 2011, s. 436.

³⁷⁸ ChD 5.

³⁷⁹ Srov. L. Chiappetta, *Il Codice...*, s. 439.

³⁸⁰ Srov. Tamtéž. Pozn. Papež také může v některých případech udělit synodě fakultu rozhodovací moci.

³⁸¹ Pozn. Jednalo se o projednání tématu zachování a posílení katolické víry. Biskupská synoda za přítomnosti 197 účastníků se sešla ve dnech 29. 9.–29. 10. 1967. Srov. N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi, 40 anni di storia*, Vatikán 2005, s. 113.

³⁸² Pozn. Biskupská synoda projednávala otázku víry a rozlišování povolání u mládeže, uskutečnila se ve dnech 3.–28. 10. 2018 a výsledný post-synodální dokument nese název *Christus vivit* (25. 3. 2019).

³⁸³ Pozn. Jednalo se o projednání otázky spolupráce biskupských konferencí se Svatým stolicí (ve dnech 11.–28. 10. 1969) za účasti 146 účastníků. Srov. N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi...*, s. 113.

³⁸⁴ Pozn. Synoda se konala ve dnech 14.–31. 1. 1980 a účastníků bylo pouhých 19. Srov. N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi...*, s. 114.

se místní situace v Amazonii.³⁸⁵ Souhrnně můžeme konstatovat, že biskupská synoda jako poradní orgán papeže, tvořená zástupci celého katolického episkopátu, je znamením a vyjádřením kolegiality všech biskupů, kteří se tak podílejí na péči o celou církev.³⁸⁶ Kolegialita je vyjádřena několika způsoby: a) biskupské konference dávají podněty k volbě tématu; b) rada stálého generálního sekretariátu synody podněty zpracuje a zašle zpět biskupským konferencím v podobě dokumentu *Lineamenta*; c) zpracované reakce na *Lineamenta* pak biskupské konference zašlou zpět sekretariátu; d) rada generálního sekretariátu podle reakcí zpracuje přípravný dokument *Instrumentum laboris*, jenž slouží jako základ pro jednání biskupů na sněmu; e) synodní otcové na sněmu vyjadřují své konkrétní zkušenosti života víry a vypracují závěrečné *Propositiones*, které předloží papeži k dalšímu použití.³⁸⁷ Obvykle papež vydává po biskupské synodě apoštolskou exhortaci, která může mít morální nebo právní závaznost pro celou církev,³⁸⁸ nebo může taky vydat motu proprio s normativně disciplinárním obsahem,³⁸⁹ jak se stalo po mimořádné synodě v roce 2014. Vrátime-li se zpět ke zmíněné kolegialitě biskupů, jež v sobě biskupská synoda zahrnuje, můžeme vzpomenout obraz, který představil kardinál Jozef Tomko při XI. řádné synodě v roce 2005, když přirovnal „orgán“ synody k srdci v těle. Tělem je církev, srdcem je synoda. Nejprve ve společenstvích partikulárních církví posbírání pozitivní i negativní zkušenosti, jako když do srdeční síně přitéká odkysličená krev. Následně se zkušenosti vyhodnotí, prodiskutují a po evangelním rozlišování se závěry předloží papeži, který plody synodní práce předá partikulárním církvím; jako když přes plíce projde okysličená krev srdcem do celého těla.³⁹⁰ Máme-li na mysli tento obraz, můžeme postoupit k synodě, kterou na počátku svého pontifikátu svolal papež František. Nejprve se podívejme na orientační časový harmonogram, který budeme v dalším textu sledovat:

³⁸⁵ Pozn. Biskupská synoda při zvláštním shromáždění se konala ve dnech 6.–27. 10. 2019 a projednávala téma integrální ekologie a nových cest života víry v panamazonské oblasti.

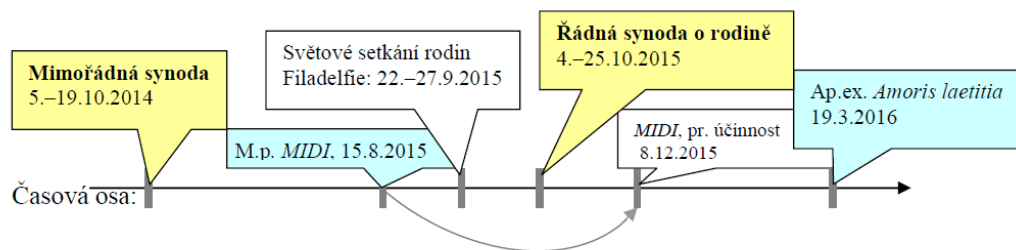
³⁸⁶ Srov. ChD 5.

³⁸⁷ Srov. P. Erdő, Aspetti giuridici del Sinodo dei Vescovi, in: N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi, 40 anni di storia*, Vatikán 2005, s. 51–52.

³⁸⁸ Pozn. Právní a morální závaznost byla přičena z vůle papeže Jana Pavla II. apoštolské exhortaci *Familiaris consortio*, což bylo v roce 1983 na generálním shromáždění synody oznámeno. Srov. P. Erdő, *Aspetti giuridici...*, s. 53.

³⁸⁹ Srov. Tamtéž.

³⁹⁰ Srov. J. Tomko, *Aspetti teologici del Sinodo dei Vescovi*, in: N. Eterović, *Il Sinodo dei Vescovi, 40 anni di storia*, Vatikán 2005, s. 36–37.

Kromě toho, že papež považoval manželství a rodinu za téma mimořádné důležitosti, zvážil, že je nutno tuto oblast života církve „urychleně projednat“, čili svolal nejprve mimořádnou synodu. Ta se nesla v duchu nebyvalé otevřenosti, ke které papež vyzval všechny účastníky³⁹¹ a požádal je, „aby upřímně a odvážně hovořili a pokorně naslouchali, aby se nebáli vyslovit vše, co mají na srdci“.³⁹² Tento požadavek s sebou samozřejmě přinesl střet názorů, takže jeden z komentátorů synody podotkl, že účastníci (většinou biskupové) mohli při intenzivní práci, plném naslouchání a konfrontací, zakusit, že jsou sami radostnou, ale zároveň zraněnou rodinou.³⁹³ Jiný komentátor zdůraznil, že požadovaná otevřenost při naslouchání jedni druhým umožňuje účastníkům plněji zakusit církev jako *Ecclesia* (společenství), které se projevuje růzností názorů a postřehů, je důležitou formou „společného přemýšlení“, přičemž ochotné naslouchání jedni druhým otvírá možnost plnějšímu pochopení projednávané materie.³⁹⁴ Synoda byla zahájena promluvami a příspěvky čerpajícími z *Instrumentum laboris*, které předtím zpracoval sekretariát synody po předchozích konzultacích v rámci celé církve. Na základě všech vystoupení byla vypracována předběžná zpráva, nad níž následně účastníci ve skupinách diskutovali. Z předchozích vystoupení, jakož i z podnětů vzešlých ze skupinové práce byla vypracována Závěrečná zpráva (*Relatio Synodi*) a také Závěrečné poselství (*Messaggio*).³⁹⁵ Papež František posléze velmi ocenil otevřenost při sdílení i ochotu všech účastníků synody naslouchat.³⁹⁶ Projednávaným tématem byly *Pastorační výzvy rodiny v kontextu evangelizace*. Synodní otcové poznamenali, že velkou výzvou je především věrnost manželské lásky, která se jeví v současné době jako nesmírně těžká. V rodinách spatřují oblasti temné i zářící. Důvody, které bývají příčinou manželských

³⁹¹ Srov. FRANTIŠEK, Saluto ai padri sinodali durante la I congregazione generale, 6. 10. 2014, in: F. Garelli, Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015, Bologna 2015, s. 47–48.

³⁹² FRANTIŠEK, Promluva Rodina, 10. 12. 2014, in: Enchiridion III, Brno 2019, s. 190.

³⁹³ Srov. A. Grillo, Sinodo approssimato. Le gioie e le ferite delle famiglie, Assisi 2015, s. 61.

³⁹⁴ Srov. P. Gherri, Consultare e consigliare nella Chiesa, in: Apollinaris LXXXVIII/2 (2015), s. 596, 609, 611.

³⁹⁵ Pozn. Průběh synody shrnuje ve své promluvě papež František: srov. FRANTIŠEK, Promluva Rodina..., s. 190–191.

³⁹⁶ FRANTIŠEK, Discorso per la conclusione della III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, 18. 10. 2014, in: F. Garelli, Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015, Bologna 2015, s. 122.

krizí a krachu, ubližování nevinným dětem, nových soužití a nemanželských vztahů: ekonomické krize, stres, neodpuštění, oslabení víry a lidských hodnot jsou problematickými body pro rodiny;³⁹⁷ na druhou stranu láska, která tíhne k tomu, aby trvala navždy, a dokonce dala život za milovaného (srov. Jan 15, 13), je zářícím světlem, vycházejícím z jediné a nerozlučné manželské lásky, otevřené novému životu.³⁹⁸ Za svědectví věrné manželské lásky vyjadřuje církev manželům vroucí vděčnost.³⁹⁹ Byť si je církev vědoma, že pro pokřtěné není jiného manželského pouta, než svátostného, jako matka si všímá situace všech svých dětí, tedy i těch, které jsou vzdáleny evangelnímu ideálu.⁴⁰⁰ A protože Kristus chtěl, aby jeho církev – jako nevěsta a matka – byla vždy otevřeným domem, odkud nikoho nevyloučí, a kde každý bude vítán,⁴⁰¹ proto se ona starostlivě sklání právě k těm, kdo jsou nebo se cítí být od ní vzdáleni a nehodní jejího přijetí. Synodní otcové proto pečlivě zvažovali situace rozvedených, spolužijících a znovu sezdáných civilní formou, jakož i jejich účast na životě církevního společenství, přičemž diskutovali také o možnosti jejich eventuálního připuštění ke svátostem. Diskuse byly nejednoznačné.⁴⁰² Každopádně, tito věřící mají být ze strany církve s velkým respektem doprovázeni.⁴⁰³ K tomu však je zapotřebí „misijního obrácení“ církve, která sama vykročí od teorie vstříc živým lidem⁴⁰⁴ a začne používat nový, lidem srozumitelný jazyk, kterým pak dokáže předkládat nikoli normy, nýbrž hodnoty.⁴⁰⁵ Je třeba především dobře rozlišovat jednotlivé situace, vážit si pozitivních stránek konkrétního civilního manželství nebo nesezdaného soužití, vstoupit s těmito lidmi do „pastoračního dialogu“, pomalu je vést krok za krokem k větší otevřenosti evangelnímu pojetí manželství v jeho plnosti⁴⁰⁶ a pomoci jim způsobem „Boží pedagogiky“ dosáhnout realizace Božího plánu s jejich životy.⁴⁰⁷

³⁹⁷ Srov. III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, *Messaggio*, 18. 10. 2014, in: F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 89–90.

³⁹⁸ Srov. III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, *Messaggio...*, s. 91–92.

³⁹⁹ III Assemblea generale straordinaria del Sinodo dei vescovi, *Relatio Synodi*, 18. 10. 2014, in: F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, čl. 23, s. 106.

⁴⁰⁰ Srov. RS 24.

⁴⁰¹ Srov. *Messaggio...*, s. 91.

⁴⁰² Pozn. Ohledně možnosti přijímat svátosti lidmi, žijícími se svými protějšky mimo platné církevní manželství, se synodní otcové vyjádřili tak, že eventualita udělení svátostí těmto věřícím by musela být předcházena životem v pokání a musela by být závislá na dovolení diecézního biskupa. Srov. RS 52 (souhlas vyjádřilo 104 účastníků synody, oproti 74 nesouhlasícím).

⁴⁰³ Srov. RS 51.

⁴⁰⁴ Srov. RS 32.

⁴⁰⁵ Srov. RS 33.

⁴⁰⁶ Srov. RS 41.

⁴⁰⁷ Srov. RS 25.

Součástí Závěrečné zprávy synody byl také požadavek na urychlení a zpřístupnění procesů sporu o platnost manželství, včetně jejich bezplatnosti, přičemž synodní otcové navrhli několik změn: odstranění nutnosti dvojího shodného rozsudku, možnost administrativního řízení pod vedením diecézního biskupa, souhrnný zkrácený proces v případě notoricky známé neplatnosti manželství.⁴⁰⁸ O těchto návrzích se diskutovalo, někteří otcové měli obavu, že tím bude ohrožena pravda o platnosti svazku. Závěrečným hlasováním k tomuto bodu vyjádřilo svůj souhlas 143 účastníků oproti 35 nesouhlasícím.⁴⁰⁹ Kromě primární důležitosti role diecézního biskupa vzhledem k řízení o platnost manželství, byla dále zdůrazněna nutnost přítomnosti dostatečného množství vzdělaných a připravených pracovníků, kteří by byli pověřeni diecézním biskupem a mohli tak poskytovat konzultace a rady věřícím ohledně platnosti jejich manželství, přičemž by k tomu mohl být zřízen v rámci diecéze samostatný úřad.⁴¹⁰ S návrhem souhlasilo 154 účastníků, oproti 23 nesouhlasícím.⁴¹¹ Jedná se prakticky o apel na celistvost „soudní pastorace“, především v rámci předsoudního přípravného řízení, ale i celkově na lepší ukotvení procesů do oblasti pastorace.⁴¹² Tyto požadavky účastníků synody upevnil papež František v úmyslu zahájit reformu manželského sporného procesu, a proto ustanovil komisi, která pod vedením děkana Římské rotý zpracovala návrh realizace změn,⁴¹³ jenž se posléze vtělil do nové procesní legislativy obsažené v posynodálním motu proprio papeže Františka *Mitis Iudex Dominus Iesus*.⁴¹⁴

Jak bylo již zmíněno, přestože pracovní atmosféra synody s sebou nesla množství emocí a protichůdných názorů, papež František ji zhodnotil v závěru velmi kladně a byl všem účastníkům a spolupracovníkům vděčný. Zároveň sdělil ve své závěrečné promluvě své postřehy, které mohou být nadále směrodatné a prospěšné všem, kdo se zabývají církevní manželskou problematikou. Papež vyjmenoval pět druhů pokušení, kterých si v průběhu synody povšiml:

- 1) **nevraživá umíněnost** tradicionalistů a intelektualistů, kteří ulpívají na liteře, chrání jistotu poznaného a nechtějí se nechat „překvapit Bohem“;

⁴⁰⁸ Srov. RS 48.

⁴⁰⁹ Srov. F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 116.

⁴¹⁰ Srov. RS 49.

⁴¹¹ Srov. F. Garelli, *Famiglie...*, s. 117.

⁴¹² M. J. Arroba Conde, C. Izzi, *Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio*, Milano 2017, s. 12.

⁴¹³ Srov. FRANTIŠEK, *Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15. 8. 2015, in: *Apoštolské listy papeže Františka*, Brno 2015, s. 5.

⁴¹⁴ Pozn. A také m.p. *Mitis et Miresicors Iesus* pro výchovni církve. Podrobněji se budeme novou legislativou zabírat v další části této práce.

- 2) **ničivé dobráctví** bázlivců, dobráků, pokrokářů a liberálů, kteří pod rouškou lživého milosrdenství ovazují rány, místo aby léčili podstatu nemoci;
- 3) **pokoušení proměnit kámen v chléb** překlenutím dlouhého a náročného období půstu (srov. Lk 4, 1–4) **a chléb v kámen**, aby se hodil po slabých, nemocných a hříšných (srov. Jan 8, 7), a tak se z něj stalo neúnosné břímě (srov. Lk 10, 27);
- 4) **pokoušení sestoupit z kříže** za účelem uspokojení davů a sklonění se před duchem světa, namísto setrvání na kříži, vyplnění Boží vůle a podrobení světského ducha Božímu Duchu;
- 5) **nedbalost vůči depositum fidei**, dělat ze sebe jeho vlastníky, místo správce, říkat mnoho a zároveň nic.⁴¹⁵

S ohledem na situaci, kterou synoda vyvolala, především díky mediálním zprávám, ne vždy úplným a pravdivým, můžeme dosud sledovat v církvi nejružnější protichůdné tendence a přiřadit si je k výše citovaným pokoušením, které ani jedno není správnou cestou interpretace a realizace závěrů synody. Papež také jako už vícekrát zdůraznil, že nepřipouští diskuse ohledně základních pravd o svátosti manželství, jimiž jsou nerozlučitelnost, jednota, věrnost a otevřenost novému životu;⁴¹⁶ a připomíná pastýřům církve, že jejich první povinností je „živit stádo“ a přijímat ztracené ovečky, což znamená jít a najít je.⁴¹⁷

Necelý rok po skončení mimořádné synody o rodině se konalo v severovýchodní části Spojených států v městě Filadelfii světové setkání rodin. Projednaná témata byla především pastorační. Zahraničním biskupům papež František řekl: „*Co je dnes důležité, zdá se být určováno konzumem. Spotřeba vztahů, spotřeba přátelství, spotřeba náboženství, spotřeba, spotřeba.... [...] Svazky jsou pouhým »prostředkem« k uspokojení »mých potřeb« . Bližní se svojí tváří, svým příběhem a svými city přestává být důležitý*“.⁴¹⁸ Následně zdůraznil, že největší lidskou chudobu současné doby spatřuje v „radikální samotě“, kdy člověk hledá především pocit uznání; a zároveň tlak vytvořené kultury směřuje proti zakládání rodin, ať už z důvodu nedostatku materiálních prostředků, či jejich přebytku a snahy o udržení vlastního pohodlí.⁴¹⁹ Biskupy vybídl, aby v této těžké situaci rodin byli dobrými pastýři, a vysvětluje: „*Dobrý pastýř se zřiká vlastních rodinných citů, aby všechny svoje síly a milost svého*

⁴¹⁵ FRANTIŠEK, Discorso per la conclusione..., s. 123.

⁴¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 124.

⁴¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 125.

⁴¹⁸ FRANTIŠEK, Promluva k zahraničním biskupům přítomným na Světovém setkání rodin, Filadelfie, 27. 9. 2015, český text <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=22453> (29. 4. 2020).

⁴¹⁹ Srov. Tamtéž.

*zvláštního povolání oddal evangelnímu žehnání muže a ženy, kteří propůjčují život plánu Božího stvoření, počínaje těmi ztracenými, opuštěnými, raněnými, zdrčenými, odcizenými a postrádajícími vlastní důstojnost“.*⁴²⁰ Zdůrazňuje dál, že je nutně zapotřebí rodiny, církve i pastýřů, přičemž rok 2015, který byl vyhlášeným Rokem milosrdenství, definuje jako Boží dar vzájemného sblížení církve a rodiny.⁴²¹

Vskutku, krátce po tomto významném světovém setkání se sešli opět biskupové z celého světa při zasedání řádné biskupské synody, aby projednali téma *Povolání a poslání rodiny v církvi a v současném světě*. Předcházející mimořádná synoda otevřela mnohá témata a vedla k dalším hlubším reflexím, přičemž svoláním synody se měla mezi biskupy opět realizovat „afektivní kolegiálnita“, kterou si papež František přál,⁴²² stejně jako to, aby přípravná fáze synody v jednotlivých diecézích, potažmo farnostech, institutech a všeobecně mezi Božím lidem byla „reálná, nikoli formální“, protože bylo předem vyžádáno prostřednictvím biskupských konferencí vyplnění speciálních dotazníků.⁴²³ Naslouchání věřícím a možnost vyjádření jejich názorů má přinést biskupům zkušenost se *sensus fidei* věřících, kteří tak zase mohou zakusit svou spoluzodpovědnost za církev.⁴²⁴ Nutno dodat, že příspěvek do diskuse ze strany laiků byl pevněji zakotven a osvětlen v pozdější apoštolské konstituci *Episcopalis communio* (15. 9. 2018).

Biskupská synoda v roce 2015 se nesla v duchu soucitu „...*Dobrého Pastýře se svým stádem, zejména s lidmi a rodinami, které jsou z různých důvodů »vysílení a skleslí jako ovce bez pastýře« (Mt 9, 36). Takto [...] bude církev moci [...] dosvědčovat pravdu o Boží lásce a Jeho milosrdenství vůči rodinám celého světa, nevylučující žádnou...“.*⁴²⁵ Synodní otcové ve své závěrečné zprávě zdůraznili opět krásu a vznešenost rodiny a jejího rozměru „domácí církve“ a vyjádřili, že církev chce rodině naslouchat a doprovázet ji.⁴²⁶ Dále vyjádřili vděčnost těm rodinám, které jsou věrné svému poslání a povolání,⁴²⁷ jakož i jednotlivým manželům rozvedeným nebo separovaným, kteří neuzavřeli nový svazek a žijí sami, a tím

⁴²⁰ FRANTIŠEK, Promluva k zahraničním biskupům..., (29. 4. 2020).

⁴²¹ Srov. Tamtéž.

⁴²² Srov. P. Valdrini, Il Sinodo dei vescovi nel pontificato di Papa Francesco. Riflessioni di un canonista, in: Famiglia e matrimonio di fronte al Sinodo. Il punto di vista dei giuristi, Milano 2015, s. 485–486.

⁴²³ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Rodina..., s. 191.

⁴²⁴ Srov. M. Miele, Papa Francesco e gli sviluppi recenti del metodo sinodale, in: Famiglia e matrimonio di fronte al Sinodo. Il punto di vista dei giuristi, Milano 2015, s. 339–343.

⁴²⁵ FRANTIŠEK, Promluva Modlitba za synodu..., s. 213.

⁴²⁶ XIV Assemblea generale ordinaria del Sinodo dei vescovi, Relazione finale al santo padre Francesco, 24. 10. 2015, in: F. Garelli, Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015, Bologna 2015, čl. 4, s. 181.

⁴²⁷ Srov. RF 1.

vydávají nesmírně cenné svědectví o věrnosti manželské lásky.⁴²⁸ Zároveň konstatovali, že ze strany církve je nutné ocenit „sílu rodiny“, aby bylo možné podepřít její křehkost. Zmíněnou „silou“ je schopnost milovat a schopnost učit milovat.⁴²⁹ Tyto pozitivní prvky lze spatřovat i v různých neregulérních formách soužití, kde lze pomaličku krok za krokem věřící doprovázet a vést je postupně směrem k realizaci Božího plánu v jejich životech, tj. ke svátostnému manželství, nakolik to jejich situace umožňuje. Navzdory „zraněním a křehkostí“ může každá (i neregulérní) rodina růst od lásky a je to právě tento bod, který je odrazovým můstkem pro jakékoli doprovázení ze strany církve.⁴³⁰ Svátostné manželství je chápáno jako povolání, k němuž je člověk Bohem volán jako k životnímu poslání a spolupráci na Božím plánu spásy, a to rovněž vyžaduje upevňování v jistotě směru cesty a doprovázení ze strany církve.⁴³¹ Synodní otcové se nevyhnuli ani popisu socio-kulturních situací, které mnohdy negativně ovlivňují životy rodin. Ať už se jedná o ekonomické záležitosti způsobující bídu či blahobyť, ideologii *gender*, feminismus, sexualizaci, antikoncepci či antinátální kulturu, všechno toto způsobilo světu sociální a kulturní krizi,⁴³² s níž je spojena i krize manželství jakožto instituce. Do této oblasti vstupuje také otázka výchovy a formace mladých lidí k afektivní zralosti, čili ke schopnosti sebedarování, které se kvůli stávající kulturní situaci jeví jako těžko dosažitelný cíl.⁴³³ Právě všeobecně rozšířené formy „sexuality bez hranic“ podporují afektivní křehkost, narcistickou afektivnost a vztahovou nestálost, jež jsou silným protivníkem trvalého manželského pouta mezi mužem a ženou, a zároveň vedou ke ztrátě naděje a životnímu negativismu.⁴³⁴ Dokonce i nemanželská soužití či civilní svazky volí katolíci často v důsledku místní kulturní situace, nikoli z důvodu odporu či předsudků vzhledem ke svátostnému manželství.⁴³⁵ Synodní otcové také připomněli, že cestou pro mnohé věřící, jimž se rozpadlo manželství, je prozkoumání jeho platnosti, přičemž motu propria vzešlá z předchozí synody mají dopomoci k jednoduššímu dosažení případného prohlášení neplatnosti manželství; zatímco diecézní biskupové mají sami soudit některé kauzy, a zároveň se mají postarat, aby věřící měli snadnější přístup k dosažení spravedlnosti.⁴³⁶ Otcové také zdůrazňují, že ze strany diecézních biskupů je důležité postarat se, aby byl v diecézích dostatečný počet připravených

⁴²⁸ Srov. RF 83.

⁴²⁹ Srov. RF 10, 37, 71.

⁴³⁰ Srov. RF 10, 37, 71.

⁴³¹ Srov. RF 36, 37.

⁴³² Srov. RF 7–8, 10.

⁴³³ Srov. RF 31.

⁴³⁴ Srov. RF 32.

⁴³⁵ Srov. RF 71.

⁴³⁶ Srov. RF 82.

a pověřených lidí, kteří by mohli poskytovat kompetentní pomoc, mediaci, konzultace a rady manželům, kteří prožívají krizi, manželství se jim rozpadá nebo se už rozpadlo, a tedy je doprovázeli na jejich životní cestě.⁴³⁷ To znamená, nabídli jim účast na jejich radostech a trápeních, někdy jim byli po boku a mlčky naslouchali, zatímco jindy spíš ukazovali směr cesty, kterou se mají vydat, podpírali je a povzbuzovali.⁴³⁸ Ať už se jedná o případná centra naslouchání v rámci diecéze⁴³⁹ nebo jednotlivě angažované a pověřené lidi v pastorači, včetně kněží, je nezbytně nutné, aby tato specifická služba v církvi, konaná z jejího pověření a jejím jménem, byla dostatečně profesně připravená a kompetentní, pravdivá a v plném souladu s učením církve. K tomu je zároveň zapotřebí přiměřené formace, včetně té, která vede k afektivní zralosti jednotlivých osob (např. seminaristů), aby nebyla poskytována ke škodě, nýbrž k prospěchu.⁴⁴⁰ Podobně jako v roce 2014 se synodní otcové opět vyjádřili, že jakmile manželé zakouší problémy ve vztahu, „...musí smět počítat s pomocí a doprovázením ze strany církve“.⁴⁴¹ S celkovým pojetím otevřenosti církve jako matky vůči všem svým dětem souvisí také její umění rozlišování a integrace těch, kteří se jeví jako těžko přijatelní. Proto byla během synody právě tato věc horkým tématem, a to obzvláště vzhledem k rozvedeným a civilně znovu sezdáným katolíkům. Po všech diskusích byla nakonec vyjádřena důležitost jejich doprovázení, a nakolik je to možné, i začlenění do společenství, a to vždy při dodržení zásady souladu s učením církve a nevyvoláním pohoršení, přičemž nemají být opomenuty konkrétní směrnice ze strany diecézního biskupa,⁴⁴² ať už jsou písemně vydány pro diecézi nebo ústně sděleny pro jednotlivé případy. Podstatným prvkem doprovázení rozvedených a civilně znovu sezdáných je proces zpytování svědomí, který má vést k jejich osobnímu obrácení,⁴⁴³ a to s velkou trpělivostí, krok za krokem.⁴⁴⁴

Svatý otec František se na závěr synody zamýšlel nad tím, co skončená synoda o rodině přinese nového církvi. Podle jeho slov má přinést větší pochopení důležitosti instituce manželství muže a ženy, založené na jednotě a nerozlučitelnosti, pro společnost a lidský život; dále má poskytnout důkaz, že církve se nebojí „špinit si ruce“ všemožnými otázkami týkajícími se manželství a rodiny; má přinést naději a světlo do života lidí, kteří prožívají různé druhy životních krizí tím, že se církve sama dívá „Božíma očima“ na lidskou

⁴³⁷ Srov. RF 82.

⁴³⁸ Srov. RF 77.

⁴³⁹ Srov. RF 79.

⁴⁴⁰ Srov. RF 61, 77.

⁴⁴¹ RS 44, RF 81.

⁴⁴² Srov. RF 84–85.

⁴⁴³ Srov. RF 86.

⁴⁴⁴ Srov. RF 37.

realitu; má poskytnout svědectví o „věčné novosti evangelia“ a odmaskovat ty, kdo se schovávají za učení církve, aby odsuzovali těžké případy a zraněné rodiny; má otevřít další horizonty hermeneutiky, aby novým jazykem předávala krásu křesťanské novosti.⁴⁴⁵ Přitom všem je třeba mít na zřeteli mnohonásobnou odlišnost církve v různých částech světa, jež si vyžaduje přiměřenou a správnou inkulturaci,⁴⁴⁶ bránit rodinu před všemi ideologiemi a nezapomínat, že Bůh si přeje spásu všech a nejedná s námi podle našich hříchů, nýbrž podle svého bezmezného milosrdenství.⁴⁴⁷ První povinností církve totiž je „...hlásat Boží milosrdenství, volat k obrácení a vést všechny lidi ke spáse...“.⁴⁴⁸

Mnohé závěry obou synod o rodině papež František zahrnul do apoštolské exhortace *Amoris laetitia* (19. 3. 2016), a tím se staly součástí řádného magisteria církve.⁴⁴⁹ Kromě teologie rodiny, spirituality a popisu a vlivu dobové reality, v níž se rodina nachází, se papež věnoval specifickým otázkám pastorage, týkajících se tzv. „neregulérních“ situací. Jedná se právě o ona velmi diskutovaná témata na obou synodách, která se papež snaží v exhortaci předložit celé církvi, aby ji vyzval k obrácení a novému postoji. Připomíná, že krize v manželství je věc přirozená, zahrnuje mnoho etap během manželství a je vždy výzvou k prohloubení a upevnění lásky mezi manžely.⁴⁵⁰ Protože se jedná o nesnadné situace, vyžadují si pomoc a doprovázení ze strany církve, obzvláště od zkušených manželských párů.⁴⁵¹ Zároveň si je papež vědom, že některá manželství nezbyvá, než ukončit odloučením či rozvodem, pokud dlouhodobě ničí důstojnost jednoho z manželů nebo dobro dětí. Tyto případy si vyžadují odbornou pastorační pomoc ve formě mediaci a smíření i v rámci poradenských institucí v rámci diecéze,⁴⁵² včetně služby, která je schopna poskytnout předběžné šetření k zahájení manželskému procesu.⁴⁵³ Přitom papež odkazuje na nedávno vydaná motu propria, jejichž cílem bylo usnadnit věřícím přístup ke spravedlnosti, aby se jejich situace mohla co nejdříve vyřešit. Ve vztahu k rozvedeným a civilně znovu seždaným katolíkům papež věřícím (zvláště pastýřům) připomíná, že je třeba mít vůči nim láskyplný postoj, neodsuzovat je, „neházet do jednoho pytle“, rozšířit černo-bílou škálu vlastního

⁴⁴⁵ Srov. FRANTIŠEK, *Discorso a conclusione dei lavori*, 24. 10. 2015, in: F. Garelli, *Famiglie. I testi principali in versione integrale dei Sinodi dei vescovi 2014 e 2015*, Bologna 2015, s. 256–257.

⁴⁴⁶ Srov. FRANTIŠEK, *Discorso a conclusione...*, s. 257–258.

⁴⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 258.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 259.

⁴⁴⁹ Srov. KKC 892.

⁴⁵⁰ Srov. AL 232–238.

⁴⁵¹ Srov. AL 232.

⁴⁵² Srov. AL 241–242.

⁴⁵³ Srov. AL 244.

posuzování⁴⁵⁴ o další barvy a odstíny, učit se pozorně rozlišovat jejich konkrétní situace a nakolik je to možné, zapojovat je do společenství věřících a života farnosti. Zdůrazňuje, že při rozlišování jednotlivých situací je třeba pevného zakotvení v učení církve v oblasti víry a morálky,⁴⁵⁵ aby se lehkovážným udělováním „výjimek“ nebudilo zdání, „že církev zastává dvojí morálku“;⁴⁵⁶ zároveň připomíná klasické morální učení o hříchu, které zahrnuje rozdíl mezi hříchem materiálním a formálním, dále otázku morální přičitatelnosti skutků a principu graduality,⁴⁵⁷ jenž nespočívá v odstupňování zákona, nýbrž v postupném vedení člověka k jeho naplnění, což má být zásadou při doprovázení lidí v „neregulérních“ situacích.⁴⁵⁸ Morální zákon totiž obsahuje vždy objektivitu, zatímco princip graduality má subjektivní, nikoli však subjektivistickou perspektivu. Nutno zdůraznit, že se tímto nemíní pojetí „situační etiky“.⁴⁵⁹ Dále papež František odkazuje na učení sv. Tomáše Akvinského, když říká, že „...obecné normy představují dobro, které nelze nikdy pustit ze zřetele nebo zanedbávat, ale v jejich formulaci nemohou být zahrnuty všechny jednotlivé situace“.⁴⁶⁰ Prakticky se jedná o výjimky, které kanonické právo zná a aplikuje jako dispenze a epikii. S ohledem na tuto nauku církve papež naznačuje, že v určitých případech by se v objektivně neregulérních situacích mohla uskutečnit také svátostná pomoc. Nijak zvlášť to ale nespecifikuje. Jedná se o vsuvky některých poznámek pod čarou v 8. kapitole *Amoris laetitia*,⁴⁶¹ které následně v církvi vyvolaly bouřlivé diskuse, ukvapené kroky a úsudky, jako by nauka o svátostech, v historii církve tolikrát definovaná a rozvíjená a papežem Františkem nikdy nezměněná, neměla platit.⁴⁶² Jak jsme zmínili, kanonické právo zná a aplikuje kanonickou umírněnost (epikii), a navíc zná možnosti odluky manželů,⁴⁶³ která, po schválení diecézním biskupem, opravňuje věřící k svátostnému životu.⁴⁶⁴ Poznámka papeže Františka ohledně Eucharistie,

⁴⁵⁴ Srov. AL 305.

⁴⁵⁵ Srov. např. AL 300–301, 307–308, 311.

⁴⁵⁶ AL 300.

⁴⁵⁷ Srov. Tamtéž. Pozn. Při popisování obsahu exhortace papeže Františka se držíme metody, kterou jsme použili v předchozí kapitole, kdy, pro větší srozumitelnost, jeho slova „překládáme“ do klasické teologické terminologie, aniž bychom nějak zasáhli do podstaty papežem předávané nauky. Volíme pouze jiná slova pro totéž sdělení, a to vzhledem k tomu, že papež František sám často zdůrazňuje, že církevní nauka se nemění.

⁴⁵⁸ Srov. AL 295.

⁴⁵⁹ Srov. P. Carloti, *La morale di papa Francesco*, Bologna 2017, s. 85.

⁴⁶⁰ AL 304.

⁴⁶¹ Pozn. Především se jedná o poznámky č. 329, 336, 351 a 364.

⁴⁶² Pozn. V roce 2016 probíhala poměrně bouřlivá teologicko-kanonická diskuse také v rámci České biskupské konference a byla navrhována různorodá řešení. Např. viz Instrukce pro aplikaci CIC a m.p. Mitis Iudex /pracovní text/, in: ČBK 106-XIV-2 (7/2016).

⁴⁶³ Srov. CIC kán. 1153.

⁴⁶⁴ Pozn. Pro zajímavost uvádíme, že v brněnské diecézi bylo v roce 2015 uděleno dekretem diecézního biskupa 5 odluk, v roce 2016 jich bylo 6, v roce 2017 opět 6, v roce 2018 to byly 2 případy a v roce 2019 byly případy 3. Jedná se o odluky administrativní, nikoli soudní. Viz Registr odluk manželství, vedený u Diecézního církevního soudu v Brně, 1. 5. 2020.

kteřá „není pokrmem pro dokonalé, nýbrž velkorysým lékem a pokrmem slabých“,⁴⁶⁵ v kontextu celého jeho učení, je spíše upozorněním, že katolík, žijící v „regulérní“ životní situaci se nemá povyšovat nad toho, který žije v situaci „neregulérní“, čili jedná se zde o žádaný postoj pokory, nikoli svátostnou praxi.

Závěrem lze konstatovat, že obě biskupské synody otevřely zvláště bolestivá témata, týkající se rodin, a v souladu s vnímavostí a soucitem papeže Františka s těmi nejchudšími a nejslabšími hledaly řešení pro ty nejsvízelnější rodinné a lidské situace. Církev, která se přitom snažila „dívat Božíma očima“⁴⁶⁶ na člověka a jeho trápení, se ukázala jako matka, jejíž srdce bije pro všechny. Byť ví, že „...důležitější, než pastorage nezdarů je dnes pastorační snaha upevňovat manželství, a tak předcházet jejich rozpadu“,⁴⁶⁷ ví také, že mnoha svým dětem musí trpělivě naslouchat, doprovázet je, ukazovat jim správnou cestu, učit je lépe žít a nalézat své místo,⁴⁶⁸ vědoma si vždy toho, že „Ježíš se představuje jako Pastýř, který má sto ovcí, a ne jenom devětadevadesát. Chce je všechny“.⁴⁶⁹ K realizaci tohoto úkolu však potřebuje církev od svých služebníků a jednotlivých členů „misijní obrácení“, tolik zdůrazňované synodními otcí,⁴⁷⁰ čili změnu postoje, vyjadřování a jiný pohled na každého člověka. „Dívat se Božíma očima“ je tedy výzvou pro každého, kdo má člověku a rodině pomáhat jménem církve, aby se tak morální zákony nestávaly „kameny, které je možno házet na život lidí“,⁴⁷¹ nýbrž pozváním kráčet po cestě lásky.⁴⁷²

2.3. Reforma manželského procesu jako plod biskupské synody

Zkušenost dvou biskupských synod o rodině odkazuje na význam církve „synodní“, v níž jsou shromážděni biskupové celého světa za přítomnosti a pod vedením papeže, který církev doprovází, naslouchá jí, nechává ji růst, a zároveň se učí z reality, kterou církev žije v různých částech země, aby jednotlivé situace pomohl rozlišit, usměrnit a předat ostatním.⁴⁷³ Jak jsme zmínili v pojednání o synodě v roce 2014, synodní otcové vyslovili požadavek

⁴⁶⁵ Poznámka 351 v 8. kapitole, 305. odstavce AL s odkazem na exhortaci *Evangelii gaudium*, 44.

⁴⁶⁶ Srov. FRANTIŠEK, *Discurso a conclusione...*, s. 256.

⁴⁶⁷ AL 307.

⁴⁶⁸ Srov. AL 312.

⁴⁶⁹ AL 309.

⁴⁷⁰ Srov. RS 32–33.

⁴⁷¹ AL 305.

⁴⁷² Srov. AL 306.

⁴⁷³ Srov. A. Marchetto, „La riforma e le riforme nella Chiesa“. Una risposta, Città del Vaticano 2017, s. 6.

na urychlení a zpřístupnění procesů sporu o platnost manželství, včetně jejich bezplatnosti a navrhli tyto změny: odstranění nutnosti dvojího shodného rozsudku, možnost administrativního řízení pod vedením diecézního biskupa, souhrnný zkrácený proces v případě notoricky známé neplatnosti manželství.⁴⁷⁴ Dne 27. 8. 2014 ustanovil papež František speciální komisi, jejímž úkolem byla revize dosavadního procesního manželského práva, přičemž měla zachovat církevní nauku ohledně manželství, jakož i podstatné normy manželského práva, se zachováním a ochranou nerozlučitelnosti manželství.⁴⁷⁵ Byť již od předchozího pontifikátu pracovala jedna komise na téže záležitosti při Papežské radě pro legislativní texty, přesto papež František ustanovil komisi jinou.⁴⁷⁶ Té předsedal děkan Římské rotě Mons. Pio Vito Pinto.⁴⁷⁷ Tato komise pracovala při jiném dikasteriu – při soudu Římské rotě. Podklady jejich práce tvořily tyto prameny: oba platné kodexy kanonického práva (CIC, CCEO), *Instrumentum laboris* synody o rodině 2014, později také *Relatio synodi* 2014 a *Instrumentum laboris* synody o rodině 2015.⁴⁷⁸ Kromě požadavků synodních otců obdržela komise také návrhy od kanadské i americké *Canon Law Society*, které mimo jiné navrhovaly kvůli stále častější migraci obyvatel rozšíření kompetencí soudů, větší zapojení laiků do procesu a použití ústního řízení.⁴⁷⁹ Komise při Římské rotě skončila svou práci v květnu 2015, kdy předala své návrhy papeži Františkovi.

Na základě práce speciální komise odpověděl papež František na žádost biskupů obsaženou v čl. 48 *Relatio synodi* dvěma listy motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (pro západní církev) a *Mitis et Misericors Iesus* (pro východní církve). Oba uvedené listy byly podepsány 15. 8. 2015, zveřejněny 8. 9. 2015 a vstoupily v účinnost 8. 12. 2015. Důvodem vydání těchto dokumentů je „*péče o spásu duší, která zůstává dnes stejně jako v minulosti nejvyšším cílem všech institucí, zákonů i práva...*“⁴⁸⁰ Uveřejnění obou dokumentů bylo značným překvapením pro mnohé biskupy i kanonisty,⁴⁸¹ zřejmě proto, že se neočekávalo tak brzké uvedení procesních změn do života, tím spíš, že dříve ustanovená komise při Papežské radě pro legislativní texty ani po dlouhých letech ještě neukončila svou práci. A protože

⁴⁷⁴ Srov. RS 48.

⁴⁷⁵ Srov. P. Akpoghiran, *Mitis iudex: text and commentary*, New Orleans 2017, s. 15–17.

⁴⁷⁶ Srov. J. I. Arrieta, *Rozvoj a aplikace m. p. Mitis Iudex a aktivita Papežské rady pro legislativní texty*, in: *Adnotatio iurisprudentiae, Supplementum* 5, Brno 2010, s. 71–72.

⁴⁷⁷ Pozn. Dalšími členy komise byli: J. Em. Francesco Coccopalmerio, Mons. Luis Francisco Ladario, J. E. Dimitri Salachas, Mons. Maurice Monier, Leo Xavier Michael Arokiraj, Alejandro W. Bunge, P. Nikolaus Schoch, OFM, P. Konstanc Miroslav Adam, OP, P. Jorge Horta Espinoza, OFM, prof. Paolo Moneta, P. Francis Morrissey. Srov. P. Akpoghiran, *Mitis iudex...*, s. 16.

⁴⁷⁸ Srov. P. Akpoghiran, *Mitis iudex...*, s. 18.

⁴⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 19.

⁴⁸⁰ MIDI, předmluva, s. 6.

⁴⁸¹ Srov. P. Akpoghiran, *Mitis iudex...*, s. 26.

média šířila zavádějící informace a oficiální překlady do národních jazyků nebyly zprvu dostupné, nové procesní změny přinesly velké rozčarování,⁴⁸² které muselo být v následujících měsících i letech postupně překonáváno pečlivým studiem všech zprvu nejasných otázek, které nová normativa vyvolávala. Hned po uveřejnění *Mitis Iudex* byly na Papežskou radu pro legislativní texty zaslány první otázky k zodpovězení.⁴⁸³ Ta do roku 2019 podala respondentům přes 60 různých odpovědí.⁴⁸⁴ Kromě soukromých odborných právních názorů Papežské rady pro legislativní texty, jejichž cílem bylo poskytnutí pomoci při aplikaci zákona, to byl sám papež František, který upřesnil některá nejasná místa obsažená v dokumentu *Mitis Iudex*. Jednalo se o následující papežovy autentické interpretace: 1) *Nóta* publikovaná v *L'Osservatore Romano* dne 8. 11. 2015, zdůrazňující svobodu diecézních biskupů zřídit inter-diecézní soud bez schválení Svatého Stolce; 2) Reskript *ex audientia* ze dne 9. 12. 2015, adresovaný děkanu Římské rotý, jenž se týkal abrogace motu proprio *Qua cura* z roku 1938, a řešil situaci církevních soudů v Itálii; 3) Promluva pro účastníky kurzu na soudu Římské rotý dne 25. 11. 2017, týkající se závaznosti *processus brevior*, jsou-li splněny podmínky pro jeho zahájení.⁴⁸⁵ Po uveřejnění nové normativy, měnící dosavadní manželský proces, se v různých zemích realizovalo množství národních i mezinárodních konferencí a sympózií na téma „reforma manželského procesu“⁴⁸⁶ s cílem, aby se kanonisté, biskupové a soudní pracovníci obeznámili s novým zákonem, pochopili jej a mohli jej správně aplikovat.

Než přistoupíme k představení změn, které přináší nová normativa, je třeba konstatovat, že změny a urychlení manželského procesu je možné uplatnit pouze při zachování plného respektu k hledání pravdy o konkrétním manželství, jak potvrzuje sám papež František: „*cílem není usnadnit prohlášení neplatnosti manželství, ale zvýšit rychlost procesů a přiměřeně je zjednodušit, aby srdce věřících, kteří očekávají ujasnění ohledně svého osobního stavu, v důsledku průtahů s vydáním soudního výroku nesušovaly příliš dlouho temnoty pochybností.*“⁴⁸⁷ Jelikož jde v řízeních o prohlášení neplatnosti manželství o nalezení pravdy, je třeba podotknout, že milosrdenství vůči zraněným manželům nemůže

⁴⁸² Srov. P. Akpoghiran, *Mitis iudex...*, s. 26–27.

⁴⁸³ Pozn. První otázka byla položena již v den uveřejnění motu propria *Mitis Iudex*, další dvě otázky následovaly o pět dnů později. Srov. J. I. Arrieta, *Rozvoj a aplikace...*, s. 79.

⁴⁸⁴ Srov. J. I. Arrieta, *Rozvoj a aplikace...*, s. 78. Pozn. Některé z nich jsou uveřejněny na internetových stránkách dikasteria: <http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/risposte-particolari/procedure-per-la-dichiarazione-della-nullita-matrimoniale.html> (21. 5. 2020).

⁴⁸⁵ Srov. J. I. Arrieta, *Rozvoj a aplikace...*, s. 75–78.

⁴⁸⁶ Pozn. V ČR organizovala v brněnské diecézi Akademie kanonického práva již v roce 2015 mezinárodní symposium týkající se procesní reformy. Zabývalo se těmito tématy: a) urychlení procesu nulity manželství; b) svátostná důstojnost manželství; c) ekonomika soudu a možnost vedení bezplatného procesu. Na tomto symposiu byl přítomen tehdejší předseda Papežské rady pro legislativní texty, J. Em. Francesco Coccopalmerio.

⁴⁸⁷ MIDI, předmluva, s. 6.

převyšovat a pomíjet pravdu, jinak by byla snížena věrohodnost učení o nerozlučitelnosti manželství,⁴⁸⁸ protože soudce musí vždy zůstat nestranný a nesmí podléhat žádným vlivům ani falešnému soucitu.⁴⁸⁹ Proto zůstává hledání pravdy o manželství ponecháno soudní cestě, nikoli administrativní.⁴⁹⁰ Dále je nezbytné zdůraznit, že kanonický proces prohlášení neplatnosti manželství zůstává procesem ověření, zda je určité manželství neplatné, na základě jakého důvodu, a prokáže-li se tento důvod, je prohlášena, čili konstatována neplatnost manželství. Nejedná se tedy o proces „zneplatnění“ manželství, při kterém by se „vynalézala“ případná existence určitého důvodu neplatnosti.⁴⁹¹ To vše je třeba mít na paměti při aplikování nové procesní reformy papeže Františka.

Součástí motu proprio *Mitis Iudex* je nahrazení kánonů 1671–1691 VIII. Knihy Kodexu kanonického práva (část 3 stat' I hlava 1) novými kánony. Mezi nejvýznamnější změny, které přináší nová normativa ve snaze urychlit průběh procesů neplatnosti manželství, patří bezesporu odstranění dvojího shodného rozhodnutí. Afirmativní rozsudek neplatnosti manželství, který musel postoupit z úřední povinnosti k odvolacímu soudu, přičemž jeho vykonatelnost byla uplatněna až po druhém shodném rozhodnutí vyšší instance,⁴⁹² nyní nabývá právní účinnosti již po prvním prohlášení nulity, poté, co uplynou stanovené lhůty.⁴⁹³

Další důležitou procesní změnou je nové složení soudních tribunálů, kdy se zdůrazňuje možnost samosoudce, kterým ovšem může být také sám diecézní biskup, jako garant jednoty katolické víry a mravů.⁴⁹⁴ Role diecézního biskupa je celkově posílena, jelikož „...vůlí Zákonodárce, jak zdůrazňuje i čl. III a IV úvodu k motu proprio, je to, aby diecézní biskup osobně vykonával svou soudní pravomoc (*potestas regimini*) (srov. kán. 391, § 2 CIC)“.⁴⁹⁵ Co se týče ustanovení soudu pro manželské procesy, je-li to možné, má být kolegiální,⁴⁹⁶ nejlépe tvořený ze tří soudců kleriků,⁴⁹⁷ a pokud to není možné, mohou to být i dva laici a jeden klerik, který je zároveň předsedou. Soud druhé instance musí být každopádně kolegiální.⁴⁹⁸ Jestliže v první instanci není možné ustanovit kolegiální soud, může o manželství rozhodnout samosoudce s podmínkou, že se bude jednat o klerika, který

⁴⁸⁸ Srov. P. Malecha, Záruka spravedlnosti a reforma manželského řízení..., s. 40.

⁴⁸⁹ Srov. JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 17. 1. 1998, AI XXXIV (2012), s. 112.

⁴⁹⁰ Srov. MIDI, předmluva, s. 6.

⁴⁹¹ Srov. F. Coccopalmerio, Obnova manželského kanonického systému ve světle nedávných prací Biskupské synody o rodině, AI Supplementum 2 (2016), s. 249.

⁴⁹² Srov. ~~Kán. 1682, § 1 CIC~~.

⁴⁹³ Srov. MIDI, kán. 1679 CIC.

⁴⁹⁴ Srov. Tribunale Apostolico della Rota Romana, Sussidio applicativo del Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus*, Città del Vaticano 2016, s. 11.

⁴⁹⁵ J. I. Arrieta, Rozvoj a aplikace..., s. 84.

⁴⁹⁶ Srov. MIDI, kán. 1673, § 3 CIC.

⁴⁹⁷ Srov. F. Coccopalmerio, Obnova manželského kanonického systému..., s. 250.

⁴⁹⁸ Srov. MIDI, kán. 1673, § 5 CIC.

si k sobě přivolá dva přísedící. Všichni tito však musí být pověřeni ke službě biskupem moderátorem.⁴⁹⁹ V tomto bodě přesouvá Zákonnodárce dřívější pravomoc biskupských konferencí v manželských záležitostech na diecézní biskupy. Ustanovení soudců laiků v senátu podle kán. 1421, § 2 CIC je pro manželské záležitosti změněno kán. 1673, § 3 [MIDI], zatímco ustanovení samosoudce podle kán. 1425, § 4 CIC je podobně abrogováno kán. 1673, § 4 CIC [MIDI].⁵⁰⁰

Další významnou novinku, sledující záměr urychlit procesy neplatnosti manželství, nalezneme v kánonech 1683–1687 a týká se *processus brevior* neboli zkráceného řízení před biskupem. Jedná se *ad validitatem* o biskupa, jenž obdržel platné biskupské svěcení a je ustanoven do čela diecézního společenství věřících (podle kán. 381, § 2 CIC).⁵⁰¹ Jsou-li splněny podmínky pro řešení kauzy tímto urychleným způsobem, je povinností biskupa, nikoli možností, aplikovat zkrácené řízení.⁵⁰² Je to tehdy, když je žaloba na platnost manželství předložena oběma stranami (nebo se souhlasem nežalující strany),⁵⁰³ kdy svědecké i listinné důkazy jsou evidentní a jasně vyjevují, že se jedná o neplatnost manželství.⁵⁰⁴ Nezbytný procesní princip kontradikce zajišťuje přítomnost obhájce svazku.⁵⁰⁵ Řízení má trvat ode dne předvolání zúčastněných třicet dnů⁵⁰⁶ a po uplynutí patnácti dalších dnů pro předložení *animadversiones* a *defensiones* se stává afirmativní rozsudek vykonatelný. Není-li možné vynést pozitivní rozhodnutí, postupuje kauza k řádnému soudnímu řízení.⁵⁰⁷ V případě odvolání proti rozsudku kauza postupuje k biskupu metropolitovi a jedná-li se o rozsudek metropolity, pak k nejstaršímu sufragánnímu biskupovi,⁵⁰⁸ tj. podle právního názoru Papežské rady pro legislativní texty biskup nejstaršího biskupského sídla na území metropolity.⁵⁰⁹ Co se týče častosti projednávání zkrácených řízení, ze zkušenosti několika let po právní účinnosti *Mitis Iudex* lze konstatovat, že jejich projednávání nebývá nijak časté, a to vzhledem k podmínce, že se má jednat o „notorickou“ neplatnost prokazatelnou dokumenty a potvrzenou výpovědí obou stran, tj. obou manželů, kteří jsou oba společně žalobci svého

⁴⁹⁹ Srov. MIDI, kán. 1673, § 4 CIC.

⁵⁰⁰ Srov. J. I. Arrieta, Rozvoj a aplikace..., s. 87.

⁵⁰¹ Srov. Tamtéž, s. 83.

⁵⁰² Srov. Tamtéž, s. 83–84.

⁵⁰³ Srov. MIDI, kán. 1683, 1° CIC.

⁵⁰⁴ Srov. MIDI, kán. 1683, 2° CIC.

⁵⁰⁵ Srov. C. Caviglia, I nuovi equilibri tra le diverse istanze nel processo più breve. L'istanza del bene del matrimonio: il ruolo del difensore del vincolo, in: Quaderni di diritto ecclesiale 32 (2019), 322–359.

⁵⁰⁶ Srov. MIDI, kán. 1685 CIC.

⁵⁰⁷ Srov. MIDI, kán. 1687, § 1 CIC.

⁵⁰⁸ Srov. MIDI, kán. 1687, § 3 CIC.

⁵⁰⁹ Srov. Papežská rada pro legislativní texty, soukromá odpověď ze dne 13. 10. 2015, Prot.N. 15155/2015 <http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/risposte-particolari/procedure-per-la-dichiarazione-della-nullita-matrimoniale.html> (21. 5. 2020).

manželství. K dodržení těchto podmínek dochází v praxi dosti zřídka. I když by byla neplatnost manželství snadno prokazatelná, druhý manžel s neplatností nemusí souhlasit, a tedy se k žalobě nepřipojí. Nelze proto projednávat kauzu formou zkráceného řízení a musí být předána soudu k řádnému projednání.⁵¹⁰ Je tomu stejně, není-li vyjádření nežalující strany explicitní, nebo, je-li neznámé místo pobytu nežalující strany, takže se jí nelze dotázat.⁵¹¹ Přestože případů, pro něž je aplikovatelný *processus brevior* je méně, resp. minimum, oproti řádnému řízení, tento nový kanonický institut zůstává svědectvím o velikosti Božího milosrdenství, které je ústředním tématem pontifikátu papeže Františka.⁵¹²

Přestože nová normativa abrogovala část Kodexu kanonického práva, zbývající ustanovení kodexu nadále platí. V případě kontrastů mezi novými kánony a ostatní procesní kanonickou disciplínou je třeba aplikovat kán. 1691, § 3 CIC [MIDI] a řídit se kánony o procesu obecně a o řádném řízení sporném.⁵¹³ Rovněž instrukce *Dignitas Connubii* mimo nahrazené kánony zůstává směrodatnou a její obecné znění se má nadále považovat za platné.⁵¹⁴ Tato instrukce totiž, podle papeže Františka, „...skutečně vede jako za ruku soudní úředníky, aby řádně postupovali v procesu, který má být jistý a zároveň rychlý. [...] Znalost této instrukce [...] bude moci také v budoucnu pomáhat [...] zkrátit procesní cestu“.⁵¹⁵

Závěrem lze konstatovat, že normy obsažené v motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* má za cíl urychlit manželské procesy, obecně se má za to, že průtahy v záležitostech neplatnosti manželství obvykle nepramení z nedostatečného procesního práva, jež už dříve skýtal různé možnosti pro urychlení procesu,⁵¹⁶ ani ze složitosti kontaktu věřících se soudem, jako spíš z neznalosti platných právních předpisů či jejich nedostatečného

⁵¹⁰ Pozn. Pro zajímavost uvádíme, že u Diecézního církevního soudu v Brně se od roku 2015 projednávaly pouze 4 zkrácená řízení, přičemž pouze 2 byla rozhodnuta *pro nullitate* jako *processus brevior*. Další 2 kauzy byly po prošetření předány diecézním biskupem k řádné soudní cestě, jelikož diecézní biskup nedošel morální jistoty o neplatnosti zkoumaných manželství. V celé ČR byly v roce 2017 pouhé 4 zkrácená řízení, z nichž 2 byla předána k řádnému řízení (jedná se o již zmíněné brněnské kauzy), na Slovensku bylo v roce 2017 sedm zkrácených řízení, rozhodnutých rozsudkem. V roce 2018 nebylo v ČR žádné zkrácené řízení a SR zaznamenalo 5 zkrácených případů. Srov. P. Malecha, Fungování české a slovenské církevní justice v kontextu každoročních hlášení zasílaných Apoštolské signatuře, in: *Adnotatio iurisprudentiae, Supplementum* 5, Brno 2020, s. 261–269.

⁵¹¹ Srov. Papežská rada pro legislativní texty, soukromé odpovědi ze dne 1. 10. 2015, Prot.N. 15138/2015 a 15139/2015, in: *Adnotatio iurisprudentiae* 1–2/2015 a 1–2/2016, Brno 2016, s. 23–25.

⁵¹² Srov. L. Sabbarese, R. Santoro, *Il processo matrimoniale più breve. Disciplina canonica e riflessi concordatari*, Bologna 2016, s. 5–11.

⁵¹³ Srov. J. I. Arrieta, *Rozvoj a aplikace...*, s. 86–87.

⁵¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 74; srov. P. Akpoghiran, *Mitis iudex...*, s. 29.

⁵¹⁵ FRANTIŠEK, Promluva k účastníkům Mezinárodního kongresu Papežské Gregoriánské Univerzity, 24. 1. 2015, AAS 107, s. 191–192; *český text* in: *Adnotatio iurisprudentiae* 1–2/2015 a 1–2/2016, Brno 2016, s. 17–18

⁵¹⁶ Např. možnost povolání samosoudce (kán. 1425, § 4 CIC), ustanovit soudcem laika (kán. 1421, § 2 CIC), možnost věřícího získat právní radu (IDC čl. 113), možnost využití auditora (kán. 1428 CIC).

aplikování.⁵¹⁷ Protože církev žije na všech kontinentech, právě zkušenosti z různých oblastí nyní vedou k hlubšímu pochopení celého díla reformy a k jeho možnému normativnímu upřesnění. Sama právní praxe dává po několika letech právní účinnosti norem definitivní podobu nové struktury manželského procesu.⁵¹⁸

2.4. Důraz reformy na procesní ekonomii

Tématika zdoluhavosti procesů se jeví jako velmi dávná. Již papež Řehoř IX. v jedné dekretálii stanovil, že soudní proces u první instance nemá trvat víc jak tři roky⁵¹⁹ a Tridentský koncil zkrátil uvedenou lhůtu na dva roky.⁵²⁰ To bylo převzato do kodexu z roku 1917 a v současně platném kodexu z roku 1983 byla tato doba zkrácena na polovinu. Srovnáním kánonů kodexů z roku 1917 a 1983 ohledně délky řízení prohlášení neplatnosti manželství se budeme zabývat v prvním oddílu této kapitoly. Následně zmíníme místa v papežských promluvách u příležitosti zahájení soudního roku Římské roty od platnosti kodexu z roku 1983, která se týkají spěšnosti procesu a jejího vztahu ke spravedlnosti, na co navážeme novým autentickým učením papeže Františka.

2.4.1. Pojetí spěšnosti procesu podle kodexů kanonického práva a instrukce *Dignitas Connubii*

Abychom mohli lépe srovnat předchozí a současnou legislativu obsaženou v posledních dvou kodexech a dosud platné instrukci *Dignitas connubii*,⁵²¹ pokusíme se

⁵¹⁷ Srov. P. Malecha, Záruka spravedlnosti a reforma manželského řízení..., s. 41–42.

⁵¹⁸ Pozn. Tak to předpokládal F. Coccopalmerio v roce 2015, když vedl přednášku na Symposiu kanonického práva v ČR. Srov. F. Coccopalmerio, Obnova manželského kanonického systému..., s. 252.

⁵¹⁹ Srov. F. Catozzella, Činnost advokáta a prokurátora..., s. 197.

⁵²⁰ Srov. Tamtéž.

⁵²¹ Pozn. V souvislosti s instrukcí *Dignitas connubii* je třeba zdůraznit, že i přes procesní reformu papeže Františka z roku 2015, o níž pojednáváme v následující podkapitole, nadále zůstává instrukce v platnosti (ovšem mimo nově stanovené normy v *motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*) a je dál závazná pro praxi u církevních soudů. Papež František na Mezinárodním kongresu, pořádaném Papežskou Gregoriánskou Univerzitou v Římě počátkem roku 2015 instrukci *Dignitas connubii* označil jako užitečné *Vademecum* pro pracovníky soudů, jenž má napomoci, aby byl kanonický proces, projednávající platnost manželství, jednak jistý a jednak rychlý. Sám papež František zdůraznil, že „kráčí rychleji ten, kdo zná cestu“ a vyjádřil naději, že tato instrukce, jejíž pomocné prostředky k urychlení procesu nebyly dosud plně odhaleny, napomůže ke zkrácení kanonického procesu. Srov. FRANTIŠEK, Promluva k účastníkům Mezinárodního kongresu Papežské Gregoriánské Univerzity, 24. 1. 2015, AAS 107, s. 192.

o analýzu kánonů souvisejících s problematikou spěšnosti procesů vedoucích k prohlášení neplatnosti manželství. K přehlednosti nám poslouží následující tabulka:

CIC'17 kán. 1620	CIC'83 kán. 1453	IDC čl. 72
Iudices et tribunalia curent ut quam primum, salva iustitia, causae omnes terminentur, utque in tribunali primae instantiae ultra biennium non protrahantur, in tribunali vero secundae instantiae ultra annum.	Iudices et tribunalia curent ut quam primum, salva iustitia, causae omnes terminentur, utque in tribunali primae instantiae ultra annum ne protrahantur, in tribunali vero secundae instantiae, ultra sex menses.	Iudices et tribunalia curent ut quam primum, salva iustitia, causae omnes terminentur, utque in tribunali primae instantiae ultra annum ne protrahantur, in tribunali vero secundae instantiae, ultra sex menses.

Hned z první analýzy můžeme poznat, že instrukce *Dignitas connubii* v článku 72 přesně cituje kán. 1453 CIC. Zaměříme tedy svou pozornost na normativu obou kodexů. Nejprve se podíváme na společné body a následně na rozdíly.

Iudices et tribunalia se nacházejí v obou kánonech. Je třeba zdůraznit, že záležitost spěšnosti řízení se týká nejen soudců, nýbrž všech členů soudu, kteří spolupracují na jednom díle hledání pravdy, jak jsme o tom pojednali v první kapitole této práce. Nutno podotknout, že povinnost bdění nad spěšností procesu se kromě soudců⁵²² týká především ochránce spravedlnosti a obhájce svazku,⁵²³ přičemž strany samy mají rovněž právo ohradit se v případech neomluvitelných průtahů v řízení⁵²⁴ a mohou podat stížnost k soudnímu vikáři, moderátorovi soudu nebo k Apoštolské signatuře.⁵²⁵

Quam primum je obsaženo opět v obou kánonech. Zákonodárce zdůrazňuje potřebu spěšnosti a naléhavosti a následně vymezuje maximum trvání procesu vedoucího k prohlášení pravdy o manželství, následujíc tak starou zásadu *Iustitia retardata est iustitia denegata*.

Salva iustitia výmluvně nařizuje soudcům a členům soudu, aby spěšnost procesu, o kterou mají dbát, nebyla na újmu spravedlnosti čili hledání pravdy o konkrétním manželství. Normativ času tedy platí pouze s výhradou, že nebude opomenuta spravedlnost, přičemž plynulý průběh řízení je také příkazem spravedlnosti vůči stranám.⁵²⁶ Je prvořadým úkolem soudce rozhodnout s morální jistotou, tedy s přesvědčením o pravdě, a zároveň dbát o včasné

⁵²² Srov. Kán. 1465, § 3 CIC.

⁵²³ Srov. G. Erlebach, A. Dzięga, J. Krukowski, R. Sztymmer, Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego (V), s. 78.

⁵²⁴ Srov. L. Chiappetta, Il Codice di Diritto canonico (3), s. 57.

⁵²⁵ Srov. K. Lüdicke, *Dignitas connubii*, odborný komentář, čl. 72/9, s. 76.

⁵²⁶ Srov. Tamtéž, 72/8, s. 76.

rozhodnutí, bez zbytečných průtahů, neboť požadavky spravedlnosti souvisí s respektem k délce trvání procesu a soudce musí uplatňovat tuto rovnováhu mezi spravedlností a spěšností.⁵²⁷

Rozdílnost ve výše uvedených kánonech předchozího a současného kodexu lze spatřit v ohraničení maximální délky trvání procesu, kterou kodex z roku 1917 vymezuje na dva roky u první instance, zatímco u druhé instance na jeden rok. Naproti tomu kánon 1453 CIC zkracuje délku trvání předchozího ustanovení na polovinu čili na jeden rok u první instance a na půl roku u druhé instance. Zůstává v patrnosti, že soudy mají nadále usilovat o to, aby toto časové ohraničení nebylo ledabyly překračováno. Toto ustanovení kodexu z roku 1983, tj. délka řízení u první a druhé instance, zůstává nadále v platnosti i po vydání motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, nepoužije-li se v ojedinělých případech nového zkráceného řízení před biskupem.

Závěrem je třeba poukázat na zodpovědnost soudců ve smyslu délky trvání sporů. Kromě zákonných lhůt (*fatalia legis*), které je třeba dodržet, mohou soudci lhůty ze spravedlivého důvodu prodloužit nebo případně se souhlasem stran zkrátit.⁵²⁸ Zákonodárce vyzývá soudce, aby měli dohled nad sporem a neprodlužovali jej zbytečně.⁵²⁹ Nutno poznamenat, že termíny, které jsou v kánonech kodexu použity: *expeditissime*, *continenter*, *quam primum*, jsou směřovány k soudcům a jejich rozvaze a moudré zodpovědnosti.⁵³⁰

2.4.2. Nauka papežů s ohledem na spěšnost řízení v promluvách k Římské rotě od doby platnosti CIC 1983

Promluvy papežů mají bezesporu velkou důležitost pro pochopení důležitosti spěšnosti řízení ohledně platnosti manželství. Od doby platnosti CIC 1983 nalezneme více proslovů, v nichž je patrná péče papežů o Boží lid, který očekává od církve pomoc v tak těžkých situacích, jakými jsou rozpadlá manželství. Dříve, než uvedeme promluvy od vydání současně platného kodexu, pokusíme se o zasazení těchto promluv do rámce historické kontinuity nástupců sv. Petra.

Tématiku zdlouhavosti procesů a požadavku na jejich urychlení můžeme nalézt již v dobách Řehoře IX., který stanovil v jedné dekretálii, že soudní proces může na první

⁵²⁷ Srov. Kol. autorů, Exegetical commentary on the Code of canon law (IV/1), s. 876.

⁵²⁸ Srov. Kán. 1465, § 1–2 CIC.

⁵²⁹ Srov. Kánn. 1465, § 3; 1593, § 1 CIC.

⁵³⁰ Srov. Kol. autorů, Exegetical commentary on the Code of canon law (IV/1), s. 876.

instanci trvat maximálně tři roky, což Tridentský koncil zkrátil na dva roky. Toto následně bylo převzato do kodexu z roku 1917.⁵³¹ V roce 1944 papež Pius XII. ve své promluvě k Římské rotě zdůraznil, že procesní spěšnost či rychlost není absolutní hodnotou, nýbrž se musí vždy podříditi konečnému cíli procesu, jímž je nalezení pravdy.⁵³² Papež Pavel VI. v roce 1965 vybízí pracovníky soudů, aby postupovali pečlivě a hbitě s odkazem na zásadu *iustitia retardata est iustitia denegata*. Papež ve své promluvě říká, že každé zaviněné opoždění v naplňování či výkonu spravedlnosti, způsobené nedbalostí nebo zbytečnými starostmi, se samo o sobě stává určitou nespravedlností, které se každý člen církevních soudů musí snažit pečlivě a zdaleka vyhýbat.⁵³³ V roce 1973 doplňuje předchozí proslov zdůrazněním hodnoty spěšnosti procesu, kdy rychlost neznamena úspěchanost, a tedy poškození spravedlivého rozhodnutí. Zároveň varuje před liknavostí, která se naopak může proměnit ve skutečnou nespravedlnost a může duším způsobit značné škody.⁵³⁴ V roce 1978 tentýž papež varuje před úspěchaností na jedné straně a těžkopádností na druhé straně, kdy jedna může vést k povrchnosti při shromažďování důkazů a jejich vyhodnocování a druhá k odepření přiměřeně rychlé odpovědi na problémy zúčastněných stran.⁵³⁵

Po vydání kodexu v roce 1983 připomíná papež Jan Pavel II., že nová legislativa nabádá k rychlému procesu, což ale nesmí být na újmu spravedlnosti ani zabezpečení práv všech účastníků řízení.⁵³⁶ V roce 1984 papež zdůraznil, že „reforma procesního práva“, ve smyslu tehdy nově vydaného kodexu, vychází vstříc časté kritice ohledně přílišné zdoluhavosti procesů, jelikož inkorporuje úsilí o hbitější a účinnější výkon spravedlnosti, jednodušší procedury, urychlení formalit, zkrácení lhůt, rozšíření soudcovské pravomoci apod.⁵³⁷ Významná je promluva Jana Pavla II. z roku 1986,⁵³⁸ v níž papež zdůrazňuje, že práce členů církevních soudů je především službou lásky, ze které se budou zodpovídat před Bohem, nejvyšším zákonodárcem. S tím nepřímou souvisí také délka manželských procesů. Výslovně v této promluvě papež poukazuje na to, že je prospěšné, když se řízení neprodluhuje, přičemž sám s pochopením uznává, že může být mnoho různých faktorů, působících opoždění. Papež vybízí soudní pracovníky k co největšímu úsilí, aby mohli díky jejich poctivé a pečlivé práci věřící dosáhnout vnitřního pokoje, jehož lze jedině v důsledku

⁵³¹ Ohledně historického vývoje viz F. Catozzella, Činnost advokáta a prokurátora..., s. 196–201.

⁵³² Srov. PIUS XII., Promluva k Římské rotě, 2. 10. 1944, AAS 36 (1944), s. 282.

⁵³³ Srov. PAVEL VI., Promluva k Římské rotě, 11. 1. 1965, AAS 57 (1965), s. 235.

⁵³⁴ Srov. PAVEL VI., Promluva k Římské rotě, 8. 2. 1973, AAS 65 (1973), s. 103.

⁵³⁵ Srov. PAVEL VI., Promluva k Římské rotě, 28. 1. 1978, AAS 70 (1978), s. 182.

⁵³⁶ Srov. JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 26. 2. 1983, AAS 75 (1983), s. 556.

⁵³⁷ Srov. JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 26. 1. 1984, AAS 76 (1984), s. 647.

⁵³⁸ Srov. JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 30. 1. 1986, AI XXXI (2011), s. 983–986.

služby spravedlnosti. Papež se dále odkazuje na kán. 1453 CIC, o kterém bylo pojednáno výše. Následně opět zdůrazňuje význam pečlivého vedení procesu, protože dobro duší si tuto pečlivost vyžaduje. Pečlivost se však nemá stát příčinou ustavičného a neužitečného prodlužování procesu. Zároveň papež poukazuje na nebezpečí, které může způsobit nepřiměřená délka procesu, a to: a) věřící nepředloží vůbec svůj případ k prošetření; b) žalující strana se vzdá řízení; c) žadatel zvolí snadnější cestu v životě, která však může být neslučitelná s naukou katolické církve.

V promluvě z roku 1989 se Jan Pavel II. věnuje tematice práva na obhajobu. Aby byl proces nestranný, musí být kontradikcí, čili je třeba vyslechnout a znát důkazy a závěry druhé strany a moci jim protirečít. Aby se tohoto cíle dosáhlo, nabádá papež k použití „všech prostředků“, aby se druhá strana, tj. strana nežalující, účastnila sporu a vyjádřila své stanovisko. V případě, že strana nežalující nechápe důvod a sama žádný nemá k tomu, aby se vyjádřila, je úkolem soudce poskytnout této straně „...všechny vhodné informace o případech neplatnosti manželství a trpělivě se snažit dosáhnout její plné spolupráce na procesu, aby se v tak závažné věci vyhnul, mimo jiné, jednostrannému rozhodnutí“.⁵³⁹ Jisté je, že takový postup sám o sobě vyžaduje více času.

V promluvě z roku 1996 papež hovoří o osobitém charakteru každého jednotlivého případu manželského sporu, který je nutno zasadit vždy do konkrétní kultury, v níž konkrétní osoby vyrůstaly a v níž žijí. Je třeba proto každý případ posuzovat zvlášť a brát ohled na individualitu. Zároveň ale papež vybízí ke spěšnosti procesu, když říká: „...současné církevní zákonodárství ukazuje, jak silně vnímá požadavek, aby stav konkrétních osob – je-li tento předmětem sporů – nezůstával v pochybnosti příliš dlouho.“⁵⁴⁰ Následně papež odkazuje na legislativu podle kán. 1673 CIC, která umožňuje obrátit se na různé soudy, a dále zmiňuje situaci, kdy v případě odvolání může případ řešit tentýž soud *tamquam in prima instantia* (srov. kán. 1683 CIC), a konečně také zkrácené odvolací řízení končící rozhodnutím formou dekretu (srov. kán. 1682 CIC), což umožňuje vypuštění všech procesních formalit.⁵⁴¹ Papež na závěr promluvy vyjádřil svou naději a přání, aby jeho úvahy pomohly „odstranit těžkosti, které by mohly překážet včasnému vyřešení jednotlivých případů“.⁵⁴²

V roce 1998 Jan Pavel II. promlouval k pracovníkům soudu Římské rotý jako starostlivý pastýř, který dbá na celé jemu svěřené stádo. Poukazuje na „dramatický problém, který prožívají věřící, jejichž manželství se bez jejich vlastní viny rozpadlo a kteří by chtěli,

⁵³⁹ JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 26. 1. 1989, AAS 81 (1989), s. 922–927.

⁵⁴⁰ JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 22. 1. 1996, AI XXXIV (2012), s. 114.

⁵⁴¹ Srov. Tamtéž.

⁵⁴² Tamtéž.

*aby jejich nový svazek byl požehnaný a posvěcený zástupcem církve dříve, než dosáhnou možného církevního rozhodnutí, které by legitimně vyhlásilo neplatnost jejich manželství“.*⁵⁴³ Papež zdůrazňuje, že žádná soudní, čistě formální, norma nesmí představovat překážku pro řešení takových situací. Ovšem je třeba je řešit v lásce a spravedlnosti. Jako pastýř si je zároveň vědom nutnosti „*dovést takové manželské případy do konce s odpovídající vážností a rychlostí, které si vyžaduje sama jejich povaha*“.⁵⁴⁴ Výše zmíněné slovní spojení: „láskaspravedlnost“ používá papež v promluvách vícekrát a je jím zdůrazněn dvojí aspekt jedné lásky – milosrdné a spravedlivé – která by bez obou těchto forem byla pouze karikaturou. Lze pomyslet na to, jaké důsledky by mělo pro věřící, kdyby rozhodnutí soudu nebyla spravedlivá, ale pouze z jakési „pseudo-lásky“ by se rozhodlo bez ohledu na pravdu a spravedlnost. Sám papež v téže promluvě závěrem nabádá soudce, aby se při svém rozhodování nechávali vždycky vést „*nejvyšším kritériem, jímž je hledání pravdy*“.⁵⁴⁵

V roce 2005 Jan Pavel II. hovořil k soudu Římské rotě naposledy a ve své promluvě důrazně odmítl procesní postupy motivované „falešnou spěšností“, která nehledí na pravdu a je tedy mnohem nespravedlivější než jistá zdlouhavost, která by ovšem zaručila vynesení pravdivého rozsudku.⁵⁴⁶ Je tedy třeba varovat se takového hbitého jednání, které je ve své podstatě povrchní a nehledí na cíl procesu, jímž je poznání objektivní pravdy, ve spravedlnosti a lásce.

Na poslední z promluv Jana Pavla II. v této práci zmíněných navážeme promluvou papeže Benedikta XVI. z roku 2006. Papež se v ní věnuje tematice lásky k pravdě, ve smyslu hledání objektivní pravdy o platnosti manželství, a zároveň podtrhuje pastorační hodnotu, kterou opět nelze oddělit od lásky k pravdě. Tato „*pravda hledaná při procesech o neplatnosti manželství není abstraktní, ani zcela nesouvisející s dobrem lidí. Je to pravda zakotvená v lidské i křesťanské cestě každého věřícího. Je tedy důležité, aby byla prohlášena bez dlouhých odkladů*“.⁵⁴⁷ Máme zde tedy před očima lásku k pravdě, která je objektivní. Zároveň si dobro věřících vyžaduje bezodkladné jednání. Jedinečným způsobem však papež dál zmiňuje situace, kdy Boží prozřetelnost může dopustit i průtahy v řízení. Doslova říká: „*Boží prozřetelnost dokáže bezpochyby vytěžit dobro ze zla, i kdyby se stalo, že by církevní instituce zanedbaly svou povinnost nebo se dopustily omylů*“.⁵⁴⁸ Zde se poprvé dozvídáme

⁵⁴³ JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 17. 1. 1998, AI XXXIV (2012), s. 111.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 17. 1. 1998, AI XXXIV (2012), s. 112.

⁵⁴⁶ JAN PAVEL II., Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2005, AAS 97 (2005), s. 166.

⁵⁴⁷ BENEDIKT XVI., Promluva k Římské rotě, 28. 1. 2006, AI XXIV (2009), s. 525.

⁵⁴⁸ Tamtéž.

o průtazích v řízení jako o určitém možném dobru pro věřící, pro které má v Božím plánu delší čas průběhu řízení jistý význam pro *salus animarum*.

Pontifikát papeže Františka přinesl mimo veškerou již zmíněnou novost také změnu dikce vůči členům soudu Římské roty. Jeho promluvy jsou z velké části vedeny spíše v pastoračním duchu a předkládají mnohá pastorační, ne vždy kanonická témata. V roce 2014 papež František apeloval na deontologickou kvalitu církevního soudce a hovořil o službě soudce jako o diakonii. V roce 2015 poukázal na skutečnost, že odklon lidí od Boha a krize víry je mnohdy podhoubím a zdrojem manželských krizí, přičemž vyslovil přání, aby měl každý církevní soud ustanoven stálé patrony a advokáty, kteří by byli věřícím nápomocni při přípravě a pozdějším vedení řízení ohledně jejich manželství.⁵⁴⁹ Jak víme, tento požadavek vzešel z naléhání biskupů shromážděných na synodě o rodině v roce 2014, přičemž papeži Františkovi právě tato věc ležela velmi na srdci, a proto ji předložil také pracovníkům Římské roty. Promluva z roku 2016 se nesla v duchu nezbytnosti dobré přípravy na manželství. Zároveň papež doplnil své vyjádření z předchozího roku, ohledně vlivu absence víry na zralost vůle k uzavření manželství, jež vyvolalo jisté pochybnosti, když sdělil: „*Nedostatky formace ve víře a také omyl, týkající se jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti manželství činí manželský souhlas vadným pouze tehdy, jestliže determinují vůli k uzavření manželství*“.⁵⁵⁰ V následujícím roce papež znovu zdůraznil, že absence víry může snadno vést ke ztroskotání manželství, a proto je nezbytné použití „léků“, jimiž jsou 1) formace mládeže a 2) evangelizace snoubenců a jejich posilování ve víře při přípravě na manželství. Cílem takové přípravy na manželství je, „...*aby mohli uzavřít manželství nejen platně a dovoleně, nýbrž i plodně*“.⁵⁵¹ Papež se odkázal na učení Jana Pavla II. ohledně „nového katechumenátu“ (FC 66), přičemž zdůraznil, že se má „...*příprava na manželství stát integrální součástí celé svátostné dynamiky manželství jako protilek bránící uzavírání neplatných či nesoudržných manželství*“.⁵⁵² V roce 2018 papež František rozvíjel téma významu svědomí a dosažení morální jistoty, posuzování svědomí věřících soudci při rozhodování jejich záležitosti. Zmínil důležitost „permanentního katechumenátu“, jenž má pomoci formovat svědomí věřících. Jako se i v předchozích letech věnoval papež tématu přípravy na manželství, v následující

⁵⁴⁹ Srov. FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 23. 1. 2015, AI 1–2/2015 a 1–2/2016, s. 15. Pozn. Na druhou stranu, v roce 2017 reflektoval situaci v procesním kanonickém právu jeden z kanonistů, který vyjádřil svou obavu o budoucnost advokátů (patronů) v církvi. Více k tématu: P. Moneta, Il ruolo dell'avvocato nel nuovo ordinamento processuale, in: Annales III: La riforma del processo matrimoniale ad un anno del motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, Città del Vaticano 2017, s. 153–171.

⁵⁵⁰ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 22. 1. 2016, AI 1–2/2015 a 1–2/2016, s. 21.

⁵⁵¹ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 21. 1. 2017, AI 1–2/2017, s. 9.

⁵⁵² Tamtéž.

promluvě téma ještě upřesnil, když hovořil, že je nezbytná příprava vzdálená, blízká a trvalá. Trvalá „příprava“ má poskytovat příhodnou formaci pro uskutečňování náročného povolání manželů a má zahrnovat různé etapy manželského života.⁵⁵³ V roce 2020 papež představil soudcům Římské rotý svaté manžele Priscilu a Akvilu jako vzory blízkosti a nezištnosti, která je podstatou reformy manželského procesu.⁵⁵⁴

K tématu spěšnosti řízení papež František ve svých promluvách k Římské rotě hovořil pouze jednou, a to v souvislosti s „pastoračním poradenstvím“, k němuž vybídl vydáním *Mitis Iudex*. Pracovníkům soudu Římské rotý připomněl potřebu, „...aby se v diecézích začalo utvářet pastorační poradenství, čímž se celé soudní řízení nejenže urychlí, ale bude moci být i spravedlivější díky náležitému poznání příčin a důvodů, stojících u kořenů ztroskotání manželství“.⁵⁵⁵ Touto tematikou se budeme zabývat v následujících kapitolách. Byť papež František k Římské rotě výslovně nemluví, mimo uvedený úryvek, o spěšnosti řízení, víme, že rychlost vyřešení manželských záležitostí u církevních soudů je jedním z ústředních bodů reformy manželského procesu. Při její realizaci je a vždycky bude třeba brát vážně dědictví právní moudrosti, která je církvi vlastní,⁵⁵⁶ a být si vědomi, že jakékoli zrychlení a zjednodušení si nevyžaduje tolik změnu formy jednání, jako spíše změnu mentality,⁵⁵⁷ a to může být otázkou dlouhé doby, ne-li nástupu nových generací.

Závěrem: v pojednání druhé kapitoly jsme zjistili, že papež František si nepřeje měnit nauku církve, ale postoj v církvi. Díky použitému interpretačnímu klíči podle čl. 892 KKC jsme došli k přesvědčení, že jeho učení je v plné kontinuitě s předchozí naukou církve, ale zároveň přináší nové pohledy na tytéž skutečnosti. Novost spočívá především v jeho pojetí církve v jejím „všeobecném mateřství“, a proto má být „otevřenou“ vůči všem lidem. Tímto tématem se zabývaly také synody o rodině v letech 2014 a 2015, kromě jiného i ve vztahu k rozvedeným manželům. Plodem první synody je pro církve západního obřadu motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Kromě toho, že jsou zde nastoleny procesní změny napomáhající spěšnosti řízení, papež vyzývá ke konání předsoudního nebo pastoračního šetření, které eventuálně může vyústit k sestavení žaloby na platnost manželství.

⁵⁵³ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2019, AI 1–2/2018 a 1–2/2019, s. 12.

⁵⁵⁴ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 25. 1. 2020, AI 2020, s. 11–15.

⁵⁵⁵ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2018, AI 1–2/2017, s. 16.

⁵⁵⁶ Srov. L. Gerosa, La Chiesa „in uscita“..., s. 17.

⁵⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 22.

3. PŘEDSOUDNÍ NEBO PASTORAČNÍ ŠETŘENÍ

V této části zaměříme pozornost na specifický požadavek *Mitis Iudex* ohledně poradenské a konzultační pomoci věřícím, kteří se nacházejí v iregulérních situacích, jak si to přáli synodní otcové,⁵⁵⁸ a jak se mnohokrát vyslovil papež František: „...aby se v diecézích začalo utvářet pastorační poradenství, čímž se celé soudní řízení nejenže urychlí, ale bude moci být i spravedlivější díky náležitému poznání příčin a důvodů, stojících u kořenů ztroskotání manželství“⁵⁵⁹ Nejprve se podíváme, jaký je vztah „předsoudního a pastoračního řízení“ ke kanonickému procesu, a položíme si otázku, zda se jedná o tytéž nebo jiné formy řízení. Následně si představíme různé právní možnosti, které se v katolické církvi nabízí pro řešení rozpadlých manželství, a které by měl každý církevní „poradce“ alespoň okrajově znát. Závěrem se budeme věnovat otázce deontologie konzultorů a jejich struktury v rámci diecéze, přičemž budeme řešit otázku, jaký je důvod rozšíření právního poradenství z církevních soudů na oblast běžného života v rámci diecéze a farností. Vzhledem k absenci odborných konzultorů při většině církevních soudů v České republice se však zaměříme na konzultační službu tzv. „třetího stupně“, která by měla být k dispozici věřícím, jimž má být umožněn a usnadněn přístup ke spravedlnosti.⁵⁶⁰

3.1. *Investigatio* a jeho vztah ke kanonickému procesu

Abychom se mohli zabývat specifiky předsoudního a pastoračního šetření, jež je zakotveno v motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, je třeba je zasadit do kontextu širšího rámce kanonických procesů a pochopit, jaký k nim mají vztah. Kodex kanonického práva člení procesy na základě různých kategorií. Následující přehled nám poskytne podklad pro další popis:

⁵⁵⁸ Srov. RS 49.

⁵⁵⁹ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2018..., s. 16.

⁵⁶⁰ Srov. AL 344.

podle autority	→ soudní → nesoudní	podle matérie	→ specifický ⁵⁶² → nespecifický
podle formy	→ řádný → ústní	podle předmětu (kán. 1400)	→ sporný → trestní → administrativní ⁵⁶³

Z hlediska autority, jež se jednotlivým procesem zabývá, lze dělit proces na soudní a nesoudní neboli administrativní. Soudní rozhodnutí jsou platná tehdy, jestliže soudní autorita plně zachovává jak procesní normy, tak právo na obhajobu.⁵⁶⁴ Typickým příkladem jsou rozsudky ohledně platnosti manželství nebo také oprávněnosti manželské odluky, pro kterou byla zvolena v jednotlivém případě soudní cesta. Nesoudní rozhodnutí vydává autorita s mocí výkonnou, řízení je obvykle vedeno podle speciálních norem. Představitel výkonné moci se při rozhodování řídí nejenom procesními normami, ale rovněž rozvahou nad jednotlivými případy ve vztahu k obecnému dobru.⁵⁶⁵ Výsledkem těchto řízení bývají dekrety a dispenze. Pro manželské záležitosti se jedná například o administrativní odluky, dovolení uzavřít sňatek za použití *privilegia paulina*, dispenze zrušení nesvátostného manželství *in favorem fidei*, nebo zrušení nedokonaného manželství *super rato*. Co se týče kategorizace procesu podle matérie, kodex poukazuje na „některé specifické procesy“, mezi které člení: a) manželské záležitosti (neplatnost,⁵⁶⁶ odluka, nedokonané manželství, domnělé úmrtí manžela); b) neplatnost svěcení; c) způsoby předcházení soudním sporům. Všechny ostatní, mimo zmíněné, lze tedy považovat za procesy „nespecifické“.⁵⁶⁷ Podle formy pak rozlišujeme proces řádný a ústní. Řádný proces lze považovat za ryze písemný, byť některé úkony se mohou odehrávat ústní formou, avšak musí být nutně posléze písemně zaznamenány. Dále je řádný proces charakterizován propadnými lhůtami, které vymezují jednotlivé právní úkony.

⁵⁶¹ Pozn. Uspořádáno podle: M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale canonico*, Roma 2012, s. 51–66.

⁵⁶² Pozn. V kodexu jsou řízení nazývána v českém překladu jako „zvláštní“. Dalo by se užít také slova „speciální“, které by korespondovalo s latinským originálem, avšak obě zmíněná slova se jeví jazykovým významem v češtině jako zavádějící. Slovo „zvláštní“ evokuje smysl „divný“, zatímco slovo „speciální“ spíše odkazuje na smysl „mimořádný“. Z toho důvodu volíme v tomto pojednání termín „specifický“, také proto, že v kategorii „specifických procesů“ jsou „specifikovány“ jeho tři konkrétní druhy.

⁵⁶³ Pozn. V českém překladu kodexu je tento druh procesu nazýván „správní“. Z důvodu mezinárodní srozumitelnosti a kompatibility s ostatní užitou kanonickou terminologií však volíme pro „správní řízení“ terminologii „administrativní proces“.

⁵⁶⁴ Srov. M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale...*, s. 51.

⁵⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 52–53.

⁵⁶⁶ Pozn. Proces ohledně platnosti manželství podle současné legislativy rozlišujeme na: 1) řádný, 2) zkrácený před biskupem, 3) dokumentární (listinný).

⁵⁶⁷ Srov. M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale...*, s. 55.

Ty pak nemohou být zahájeny dříve, než započne lhůta, ani nemohou být uskutečněny po jejím skončení.⁵⁶⁸ Na rozdíl od řádného procesu tyto lhůty v ústním procesu nehrají tak významnou roli, neboť sama ústní forma napomáhá časové úspornosti,⁵⁶⁹ takže není třeba, aby byl ústní proces poháněn „motorem“ propadných lhůt; v ústním procesu by se lhůty mohly stát spíše brzdami než motorem. Poslední zde zmíněné dělení vychází z kán. 1400 CIC, jenž třídí soudní proces do tří velkých kategorií: sporný, trestní a administrativní. Aby vznikl spor, je třeba alespoň dvou stran, kdy se jedna oproti druhé domáhá dosažení určitého práva nebo jeho ochrany. Vzniká zde kontradikce, která si vyžaduje delší dokazování a diskusi, při zajištění práva na obhajobu protistran. Jedná se například o záležitosti majetkové škody, nebo poškození dobré pověsti (tzv. kauzy *iurium*), nebo na církevních soudech převažující spor o platnost manželství. V tomto posledně zmíněném sporu stojí na jedné straně obhájce svazku jako „veřejný obhájce“ platnosti manželství a na druhé straně manželé (nebo žalující manžel), případně ochránce spravedlnosti jako „veřejný žalobce“ ve prospěch obecného dobra.⁵⁷⁰ Spor o platnost manželství je tedy veden mezi dvěma protichůdnými stranami, přičemž v tomto druhu procesu není možné uplatnit protižalobu (*actio reconventionalis*), a tedy není možné, aby se z nežalující strany stal protižalobce.⁵⁷¹ Nežalující strana má možnost zaujmout pozici spolužalobce nebo se svěří do spravedlnosti soudu, nebo se přikloní ke stanovisku obhájce svazku. Co se týče trestního procesu, ten není předmětem našeho pojednání, takže se jím nebudeme blíže zabývat.⁵⁷² Vedle již zmíněného administrativního procesu existuje ještě administrativní soudní proces, jenž se týká oprávněnosti správních aktů jako je dekret, reskript, dispenze, příkaz, proti nimž se může domněle poškozený bránit podáním hierarchického rekuru (k vyššímu představenému vydavatele rozhodnutí, s nímž domnělý poškozený nesouhlasí), nebo může svou záležitost předložit Apoštolské signatuře, která prozkoumá legálnost konkrétního rozhodnutí (*in procedendo* nebo *in decernendo*). Podaný rekurz je předložen církevní autoritě, jež má nikoli výkonnou, ale soudní moc, byť rozhoduje ve věci administrativní. Výsledkem

⁵⁶⁸ Srov. M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale...*, s. 55.

⁵⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 56.

⁵⁷⁰ Srov. kán. 1430 CIC, čl. 53, § 1 IDC, kán. 1674, § 1, 2° MIDI.

⁵⁷¹ Srov. Decreto in una Romana, nullitatis matrimonii, nullitatis decreti iudicis instructoris, coram Pompedda, 28 října 1988, n. 9, in *Decreta Selecta VI*, 204.

⁵⁷² Pozn. Ve vztahu k manželství lze pomýšlet na trestní proces v souvislosti s definováním manželské překážky zločinu, tj. způsobení smrti manželovi za účelem uzavření nového manželství; nebo nezpůsobilosti pro manželství v rámci trestního řízení: např. potvrdí-li se pedofilie spojená s homosexualitou u laického pracovníka církve, jejímž důsledkem může být zákaz uzavřít církevní manželství. Těmito mimořádnostmi se však pro omezení stanoveným tématem nebudeme podrobněji zabývat.

administrativního sporu je pak rozhodnutí, které původní výnos potvrdí, modifikuje, nebo zruší.⁵⁷³

Kromě toho, že v církvi existuje více soudních a administrativních procesů, lze hovořit také o předprocesních přípravných krocích, při nichž se shromažďují informace, které mohou vést k započetí procesů. Dokument *Mitis Iudex* zmiňuje v tomto smyslu *investigatio*, které má být konáno před zahájením soudního řízení. Abychom pochopili, co se slovem „*investigatio*“ myslí, podíváme se na použití tohoto slova v kodexu a představíme si některé významné situace. Zákonodárce je užívá ve vztahu ke křtu pod podmínkou, když se ani po veškerém provedeném pátrání (*post seriam investigationem*) nezjistí, zda byla osoba pokřtěna (srov. kán. 869, § 1 CIC). Dále je termínu užito v případě, kdy soudce připouští ústní žalobu, je-li „...žalobci zabráněno ji vyhotovit písemně nebo jde o věc snadno zjistitelnou [*causa sit facilis investigationis*] a méně závažnou“ (kán. 1503 CIC). Dále nacházíme užití tohoto slova v kán. 1683 MIDI, když zákonodárce popisuje možnost zahájení zkráceného řízení ohledně platnosti manželství tehdy, není-li třeba k prokázání nulity manželství podrobnější rozlišení nebo pátrání (...*accuratiorem disquisitionem aut investigationem non exigant*). Logicky to znamená, že aby byl započat zkrácený proces o platnost manželství před biskupem, musí mu předcházet kvalitní *investigatio preiudicialis*. Totéž se vyžaduje, aby mohl diecézní biskup prohlásit domněle mrtvého manžela za skutečně zemřelého. V kán. 1707, § 2 CIC zákonodárce stanoví, že chybí-li úřední dokument o smrti manžela, je možné vydat prohlášení o jeho smrti biskupem pouze po náležitém šetření (*peractis opportunis investigationibus*), které v tomto případě zahrnuje svědecké výpovědi a další nepřímé důkazy o smrti. Konečně, *investigatio praevia* (předchozí řízení: kánn. 1717–1719 CIC)⁵⁷⁴ je specifické pro přípravu trestního procesu, který je podmíněn předchozím shromážděním dostatečného množství podkladů, které následně dávají (nebo nedávají) ordináři popud k zahájení trestního řízení. Souhrnně lze tedy konstatovat, že pod slovem *investigatio* zákonodárce myslí pátrání, šetření, zjišťování, sbírání podkladů, aby se následně zvažilo, zda je možné a vhodné zahájit soudní nebo administrativní proces, případně vykonat jiný závažný úkon.⁵⁷⁵

Shora pojednaná tematika implikuje také význam slova *praeiudicialis*. Sbírají se podklady, aby se zvažilo, zda zahájit soudní proces, nebo zda udělat nějaký jiný rozhodující krok. Nahlédneme-li opět do kodexu, zjistíme, že slova *praeiudicialis* bylo užito před novou

⁵⁷³ Srov. M. J. Arroba Conde, *Diritto processuale...*, s. 62–65.

⁵⁷⁴ Pozn. Česká terminologie obsažená v kodexu toto řízení nazývá „přípravné“. Ovšem slovo *praeivus* znamená „předchozí, předcházející“, nikoli přípravné, byť je pravda, že toto řízení připravuje podklady pro eventuální započetí trestního procesu.

⁵⁷⁵ Pozn. Například v situaci pochybného křtu osobu pokřtít pod podmínkou.

procesní normativou MIDI pouze jedenkrát, a to pro situaci, kdy lze zahájit spor o platnost manželství po smrti jednoho nebo obou manželů jakožto nezbytné vyřešení jiného sporu, jenž se řeší nebo má být řešen před civilním nebo světským soudem (srov. kán. 1675 CIC).⁵⁷⁶ Tím pádem se spor o platnost manželství stává kauzou *praeiudicialis* – tedy kauzou, jejíž vyřešení zásadně ovlivňuje výsledek probíhajícího „hlavního“ sporného řízení. Jiná předsoudní řízení, která kodex přímo nezmiňuje, můžeme nalézt v praxi soudu Římské roty. Jedná se konkrétně o přijetí žaloby (*admissio libelli*) a nové předložení kauzy (*nova causae propositio*).⁵⁷⁷ Otázka přijetí žaloby, jíž se budeme ještě podrobněji zabývat, je prakticky vždy jistou předsoudní otázkou pro toho, kdo má žalobu přijmout.⁵⁷⁸ Nové předložení kauzy je, podle kán. 1681 MIDI, vyhrazeno „soudu třetí instance“, čili Římské rotě, která období mezi podáním žaloby a doplněním nových argumentů a důkazů (ve lhůtě 30 dnů) nazývá termínem *praeiudicialis*. Podle Norem soudu Římské roty, čl. 78 se v těchto předsoudních otázkách má postupovat jako při řešení nahodilých záležitostí.⁵⁷⁹ Přitom je vždy třeba slyšet obhájce svazku a stranu nežalující, která se tak ještě před přijetím žaloby nebo po podání žádosti o *nova causae propositio* dozvídá o této skutečnosti a může na ni reagovat, čímž je chráněno její právo na obhajobu.⁵⁸⁰ Období mezi žalobou/žádostí, sepsáním připomínek *per memorialia*,⁵⁸¹ na podkladě kterých soudce rozhodne, zda žalobu či kauzu přijme nebo odmítne,⁵⁸² a samotným rozhodnutím soudce se nazývá *praeiudicialis*. Předsoudní záležitosti, které jsou ještě mimo jakýkoli proces, se tedy u soudu Římské roty řeší jako nahodilé záležitosti, které jsou vždy součástí nějakého procesu. Normy vztahující se k nahodilým záležitostem však musí být každopádně vhodně přizpůsobeny jednotlivým případům.⁵⁸³ Vystává nyní otázka, zda papež František myslel ve svém motu proprio termínem

⁵⁷⁶ Pozn. Totéž znění kánonu bylo převzato do nové legislativy, avšak pod jiným číslem. Aktuálně se jedná o kán. 1674, § 2 MIDI. Co se týče jiného „hlavního“ sporu, nejčastěji půjde o dědické nároky. Žalobcem manželství zemřelých manželů nebo jednoho z nich může být v takovém případě blíže nespecifikovaná „třetí strana“, která prokáže legitimní důvod pro podání žaloby předsoudního řízení (*investigatio praeiudicialis*). Kánon 1644, § 2 MIDI tedy umožňuje v tomto smyslu podat žalobu na platnost manželství komukoli. Srov. Chiappetta L., *Il Codice di Diritto canonico* (3), Bologna 2011, s. 57–222.

⁵⁷⁷ Pozn. Český text kodexu překládá jako „nové projednání záležitosti“.

⁵⁷⁸ Pozn. Podle kán. 1675 MIDI se má soudce před přijetím žaloby přesvědčit, zda je manželství nenapravitelně rozvrácené, než žalobu na platnost manželství přijme. Soudní vikář má zvážit, zda je žaloba odůvodněná, zda nepostrádá *fumus boni iuris* (srov. kán. 1676, § 1 MIDI). Prakticky se tedy před každým přijetím žaloby i na nižších soudech koná jakési *investigatio praeiudicialis* ze strany soudce. Podobně instrukce *Dignitas connubii* zmiňuje *investigatio praevia* v případě, kdy je třeba ověřit příslušnost soudu (srov. čl. 120 IDC).

⁵⁷⁹ Srov. Norme del Tribunale della Rota Romana, in: Norme procedurali canoniche commentate, Roma 2013, čl. 78, s. 199. Pozn. Nahodilé záležitosti a jejich projednání kodex definuje v kánn. 1587–1591 CIC, instrukce *Dignitas connubii* v čl. 217–228, a normy Římské roty v čl. 75–77.

⁵⁸⁰ Srov. S. Villegiante, *Le questioni incidentali presso il Tribunale della Rota Romana*, in: *Le „normae“ del Tribunale della Rota Romana*, Città del Vaticano 1997, s. 246.

⁵⁸¹ Srov. Norme del Tribunale..., čl. 75, s. 197.

⁵⁸² Pozn. Tak to požaduje také kán. 1589, § 1 CIC pro nahodilé záležitosti.

⁵⁸³ Srov. Komentář k čl. 78 Norem soudu Římské roty od autora D. Teti in: Norme del Tribunale..., s. 199.

investigatio praeiudicialis předsoudní šetření, které bude zahrnovat také vyjádření strany nežalující a bude nějakým způsobem podobné procesním nahodilým záležitostem. Sesbírání podkladů pro zahájení procesu je tedy zcela zřejmou nutností. Které to podklady jsou, si představíme později. Budeme však přitom muset vyřešit otázku, zda je vhodné či nutné při přípravném předsoudním řízení kontaktovat druhou stranu a jaká „vhodná přizpůsobení“ si příprava jednotlivých případů bude vyžadovat.

Nová legislativa obsažená v *Mitis Iudex* hovoří o *investigatio praeiudicialis seu pastoralis*. Předně je třeba vyřešit otázku, zda se jedná o totožná šetření ve smyslu užití synonyma,⁵⁸⁴ vzhledem k tomu, že je známo, že soudní práce má být vedena vždy v pastoračním duchu, nebo zda se jedná o dvě odlišné formy šetření. Použitá spojka „seu“ (nebo její synonymum „sive“) je spojkou podmínkovou či rozlučovací, ve smyslu: „pokud ne, tak“ nebo „případně“, „eventuálně“. Sama užitá spojka tedy pomáhá rozumět, že se jedná o dvě odlišné formy šetření. Předsoudním šetřením jsme se zabývali výše, ačkoli ještě zbývá vyjasnit některé konkrétnosti ve vztahu k zamýšlenému předsoudnímu šetření, jak je požaduje *Mitis Iudex*, k čemu se ještě vrátíme. Nyní se podívejme, zda kodex zná nějakou formu „pastoračního šetření“. Nacházíme je například pro situaci před přijetím svěcení, kdy musí biskup ověřit vhodnost kandidáta. Kodex tento druh šetření nazývá *scrutinium*.⁵⁸⁵ Podobné pastorační rozvažování musí učinit Apoštolský stolec při výběru kandidáta biskupského svěcení⁵⁸⁶ a vyšší řeholní představený při přijetí uchazeče do noviciátu.⁵⁸⁷ Dále v kánonech 1063–1072 CIC nacházíme *investigatio praematrimonialis*. Tyto kánony obsahují jak normy pastoračního, tak právního charakteru a týkají se období přípravy na uzavření manželství. Již první kanon 1063 CIC definuje důležitost péče pastýřů a celého křesťanského společenství o manželský stav. Pramenem a nejlepším komentářem tohoto kánonu je čl. 66 *Familiaris consortio*, kde jsou popsány tři etapy přípravy na manželství. Jedná se o přípravu vzdálenou, blízkou a bezprostřední.⁵⁸⁸ Právě poslední zmíněná etapa se týká několika měsíců před

⁵⁸⁴ Pozn. Někteří z kanonistů mají za to, že se jedná o pouhý alternativní název: „preiudicialis/pastoralis“. Srov. P. Skonieczny (red.), *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus papieża Franciszka*, Tarnów 2015, s. 44.

⁵⁸⁵ Srov. Kánn. 1050–1052 CIC.

⁵⁸⁶ Srov. Kán. 378 CIC.

⁵⁸⁷ Srov. Kánn. 641–645 CIC.

⁵⁸⁸ Pozn. Toto dělení přebírá a podrobněji obsahově vysvětluje dokument Papežské rady pro rodinu „Příprava na svátost manželství“ z roku 1996 a „Směrnice ČBK pro přípravu na svátost manželství v ČR“ z roku 2010. Pro připomenutí dodáváme, že „vzdálená příprava“ se týká období dětství, ve kterém jsou prvními svědky víry a svátosti manželství rodiče dítěte. Týká se klimatu primární rodiny, v níž dítě vyrůstá, postojů rodičů, jejich chování a jednání, které dítě připravuje (nebo nepřipravuje) na jeho vlastní volbu životního stavu a jeho následnou realizaci. „Blízká příprava“ zahrnuje přípravu ke svátostem: svátost smíření, eucharistie a biřmování, jak na to odkazuje také kán. 1065 CIC, když doporučuje přijetí těchto svátostí před svátostí manželství. To si vyžaduje určitou „katechumenátní“ cestu, aby mladý člověk prožíval svátosti s potřebnými

svatbou a zahrnuje jisté předmanželské šetření. Před slavením svátosti manželství je nezbytné se ujistit, zda nic nebrání jeho dovolenosti a platnosti.⁵⁸⁹ Z toho důvodu je třeba zjistit, zda jsou snoubenci svobodní, zda nebrání uzavření manželství překážka,⁵⁹⁰ dále je třeba zjistit, zda je souhlas kontrahentů svobodný a platný⁵⁹¹ a konečně, zda znají křesťanské učení, zvláště týkající se manželství a zda je akceptují a chtějí v tomto smyslu to, co chce církev.⁵⁹² Úkol vykonat předmanželské šetření náleží faráři spravující farnost místa bydliště jedné ze stran. Pokud by vykonal toto šetření jiný farář, musí o tom podat písemnou zprávu kompetentnímu faráři.⁵⁹³ Všichni věřící pak mají povinnost vyjevit faráři nebo místnímu ordináři před zkoumaným budoucím sňatkem jakoukoli překážku, která je jim známa.⁵⁹⁴ Existují také případy manželství, která si vyžadují obzvláštní pozornost, neboť jsou nedovolená a zakázaná, pokud se pro jejich uzavření nezíská dovolení ze strany místního ordináře. Jedná se nejčastěji o dovolení pro smíšená manželství mezi katolíkem a křesťanem jiného vyznání (*mixta religio*),⁵⁹⁵ nebo katolíka s ateistou či věřícím jiného náboženství (*disparitas cultus*),⁵⁹⁶ dále se může jednat například o snětí zákazu (*vetitum*),⁵⁹⁷ dovolení pro manželství bezdomovců, nebo osob, které odmítly katolickou víru a dalších, o nichž se zmiňuje kán. 1071 CIC. Kompetentní farář musí pro taková manželství obdržet dovolení od ordináře. Součástí předmanželského šetření je také zajištění dodržení předepsané kanonické formy,⁵⁹⁸ případného udělení delegace k asistování, propuštění snoubenců do jiné farnosti nebo místa sňatku, je-li snoubenci žádáno o uzavření manželství v nesakrálním prostoru

morálními a duchovními dispozicemi. Katechumenátní úsilí této etapy přípravy na manželství má zahrnovat všechny oblasti, které představují manželství jako interpersonální vztah muže a ženy, jenž se má postupně rozvinout v otcovství a mateřství, a které duchovně disponují věřící, aby pochopili, co je to křesťanské manželství. „Blízká“, jakož i následně „bezprostřední“ příprava má snoubence duchovně disponovat ke svatosti života a k přijetí a plnění nových stavovských povinností. Ve finální fázi zahrnuje také liturgickou přípravu, která má snoubencům pomoci pochopit, že manželé jsou posvátným znamením jednoty a plodné lásky mezi Kristem a církví, na niž mají mít manželé účast. Srov. FC 66; Kol autorů, Ammissione alle nozze e prevenzione della nullità del matrimonio, Milano 2005, s. 105–136.

⁵⁸⁹ Srov. kán. 1066 CIC.

⁵⁹⁰ Srov. kán. 1083 CIC.

⁵⁹¹ Viz kán. 1095 CIC.

⁵⁹² Pozn. Nedostatek vůle chtít to, co chce církev, by implikovalo uzavření neplatného manželství podle kán. 1101 CIC.

⁵⁹³ Srov. kán. 1070 CIC.

⁵⁹⁴ Srov. kán. 1064 CIC.

⁵⁹⁵ Srov. kánn. 1124–1125 CIC.

⁵⁹⁶ Srov. kán. 1086 CIC. Pozn. Zatímco u ostatních zmíněných dovolení jejich neobdržení způsobuje pouze nedovolenost manželství, nezískání dovolení pro překážku rozdílnosti náboženství by znamenalo uzavření neplatného manželství.

⁵⁹⁷ Srov. kán. 1077 CIC, kán. 1682, § 2 MIDI, čl. 250, 3° a 251 IDC. Pozn. Dříve uložený zákaz, ať už ordinářem nebo papežem (prakticky místními nebo nejvyššími soudy) má umožnit osobě, na niž se vztahuje, aby znovu neuzavřela nové neplatné manželství ze stejných důvodů, pro které byla dříve vyhlášena neplatnost předchozího manželství. Srov. C. Gullo, Il procedimento di rimozione del divieto di passare a nuove nozze, in: I procedimenti speciali nel diritto canonico, Città del Vaticano 1992, s. 227.

⁵⁹⁸ Viz kánn. 1108–1123 CIC.

katolické církve.⁵⁹⁹ Účelem veškeré přípravy na manželství, včetně *investigatio prae matrimonialis (pastoralis)*, je uchovat manželský stav v křesťanském duchu, pomoci manželům prospívat na cestě ke křesťanské dokonalosti a vyhnout se krachu manželství a neregulérním situacím.⁶⁰⁰ Vzpomeňme dříve zmíněné promluvy papeže Františka k Římské rotě,⁶⁰¹ kdy nejednou apeloval na důležitost dobré přípravy na manželství, aby byla manželství uzavírána „...nejen platně a dovoleně, nýbrž i plodně“.⁶⁰² Aby bylo dosaženo tohoto cíle, je nezbytné vyvinout úsilí jak ze strany pastýřů, tak ze strany celého křesťanského společenství, jak to požaduje zákonodárce v kán. 1063 CIC. Závěrem můžeme tedy konstatovat, že veškerá „pastorační šetření“ mají za cíl uchovat, rozvinout a ochránit dobro jednotlivce i celého církevního společenství a zamezit zbytečným škodám.

Na základě výše pojednaného lze dojít k závěru, že v *Mitis Iudex* zmíněné *investigatio praeiudicialis* se týká samotné přípravy na soudní proces, která zahrnuje sbírání nezbytných podkladů pro podání žaloby na platnost manželství. Je otázkou, zda v rámci právní teorie můžeme do této kategorie příprav zařadit také sbírání podkladů pro zahájení administrativního procesu, nebo zda analogicky k dělení procesů podle druhu můžeme přípravu na administrativní proces zařadit do kategorie *investigatio pastoralis*. V praxi je toto rozlišení samozřejmě irelevantní, jelikož farář, konzultor či poradce nebude takovou teoretickou nuanci při přípravě jakékoli žaloby nebo žádosti pro soud, kurii či ordináře brát v potaz. Zařazení do oblasti „pastorační“ by však v rámci právní teorie přináleželo formě „zamezení zbytečným škodám“, jak jsme o tom psali výše, a to ve smyslu odrazení žadatele od podání žaloby na platnost manželství nebo žádosti o administrativní proces. Připadá to do úvahy v situacích, kdy klient není rozhodnut, zda věnuje přípravě dostatečné úsilí, zda uhradí případné poplatky, není srozuměn s autoritou církve nad manželstvím, má předsudky vůči církevní autoritě, nebo je natolik psychicky v nepohodě, že by jej zabývání se předchozí manželskou situací zlomilo nebo mu vážně ublížilo. V takovém případě je jistě dobré, aby konzultor příjemci konzultace jistě věci vysvětlil, povzbudil jej k odkladu nebo dalšímu společnému setkání za nějaký čas, kdy bude rozhodnější, situace se ustálí apod. Do kategorie „investigatio pastoralis“ můžeme zařadit také konzultační a poradenskou službu v širším

⁵⁹⁹ Pozn. V tomto kontextu zmiňujeme nedávno vydaný generální dekret Polské biskupské konference ohledně přípravy na manželství, kde jsou podrobně sepsány všechny aspekty, které je třeba vzít v potaz při předmanželském šetření, včetně předlohy formulářů. Srov. Konferencja Episkopatu Polski, Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego, 8. 10. 2019, in: Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr. 31 (2019), s. 28–93; *recognitio* od Kongregace pro biskupy získal dekret 4. 11. 2019 a právní účinnost dekret je datována ke dni 1. 6. 2020.

⁶⁰⁰ Srov. M. A. Ortiz, *Ammissione alle nozze...*, s. 283–360.

⁶⁰¹ Viz promluvy na počátku roku 2016, 2017, 2019.

⁶⁰² FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 21. 1. 2017, AI 1–2/2017, s. 9.

slova smyslu v rámci nesoudních církevních struktur jako jsou farnosti nebo jednotlivá společenství věřících. Podle papeže Františka má být nabídnuta nejen rozvedeným manželům, ale také manželům v krizi informační, poradenská a mediační služba, „...*kteřá v rámci pastore rodin bude k dispozici také pro případy předsoudního šetření...*“.⁶⁰³ Je proto pochopitelné, že papež František zamýšlí zmíněnou službu ve smyslu každodenního kontaktu s lidmi. V jedné ze svých promluv se přimluvil k farářům, které považuje za adresáty svého motu proprio *Mitis Iudex*, a doslova řekl: „...*právě vy ho budete konkrétně aplikovat v každodenním kontaktu s rodinami. [...] Na vás se také obracejí manželé, kteří ve svém vztahu prožívají vážné problémy; [...] v některých případech se vás pak ptají na to, jak zahájit proces neplatnosti. [...] Jste povoláni být druhy na cestě každého a v každé situaci...*“.⁶⁰⁴ Jak je vidět, papež František chápe tuto otázku v širším slova smyslu, nikoli na základě přesné teoretické distinkce, nýbrž ve formě celistvé pastorační péče o ty, kdo jsou nebo se cítí být na okraji církevního společenství.

3.2. Právní řešení rozpadlých manželství

Z výše zjištěných skutečností můžeme dojít k přesvědčení, že *investigatio praeiudicialis seu pastoralis* zahrnuje úzeji vymezené pole pastore a vyžaduje si kompetentní řešení ze strany církve. Zatímco širší oblast pastore zahrnuje jak přípravu na uzavření manželství, jež má, podle církevních dokumentů, zahrnovat u katolického věřícího celou fázi výchovy od dítěte po dospělost, přes přijetí prvních svátostí až ke svátosti manželství, případně k uzavření nesvátostního církevního manželství, tak také období po uzavření manželství.⁶⁰⁵ Je přirozené, že v průběhu manželství dochází ke vzniku nejrůznějších těžkostí a ke krizím.⁶⁰⁶ V takových obdobích manželé potřebují specifickou pomoc také ze strany církve. Mnohé nápomocné pastorační programy nabízí diecézní centra pro rodinu a těžkosti či krize jsou připraveny řešit manželské poradny. Samozřejmě, předními pomocníky manželů jsou kněží ve farnostech, kteří jim naslouchají a mají jim být „druhy

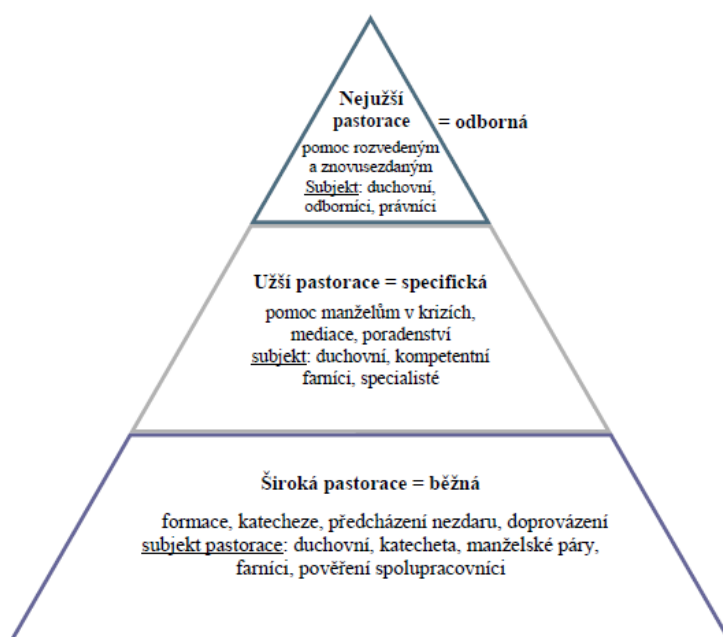
⁶⁰³ AL 244.

⁶⁰⁴ FRANTIŠEK, Promluva k účastníkům kurzu o manželském procesu, 25. 2. 2017, AI 1–2/2017, s. 11.

⁶⁰⁵ Pozn. Specifická pastore po uzavření manželství je podrobněji popsána např. v knize: L. MELINA (ed.), První roky manželství: pastorační doprovázení v tomto krásném a náročném období. Brno 2017.

⁶⁰⁶ Srov. AL 231–240.

na cestě“⁶⁰⁷ tím, že manžele v různých etapách života doprovázejí. Pomoc manželům v těžkostech řadíme mezi specifickou pastorační nebo pastorační, která v jistých případech vyžaduje také mezioborovou součinnost; někdy může zasahovat do oblasti psychologie či psychiatrie a v některých případech může vyžadovat dokonce zásah policejních či justičních státních orgánů. Důraz, který kladli synodní otcové, spolu s papežem Františkem, během synody o rodině v roce 2014 a 2015, a který se zhmotnil v 6. a 8. kapitole posynodální adhortace *Amoris laetitia*, se týká doprovázení manželů po ztroskotání manželství a po rozvodu. V uvedeném přehledu „Rozdělení oblastí manželské pastorační“ na obrázku trojúhelníku řadíme tuto pastorační na vrchol a nazýváme ji „odborná“, jelikož si v mnoha případech vyžaduje vysoce kompetentní odbornou pomoc, nezřídka i „mimopastorační“. Do „odborné“ pastorační řadíme jednak tzv. „soudní pastorační“,⁶⁰⁸ a jednak do ní včleňujeme požadavek papeže Františka, obsažený v *Mitis Iudex*, ohledně „předběžného soudního nebo pastoračního šetření“,⁶⁰⁹ jímž se budeme v následujícím textu výhradně zabývat.

Obrázek: Rozdělení oblastí manželské pastorační od běžné k odborné, která se zabývá manželstvím po krachu.

⁶⁰⁷ Srov. FRANTIŠEK, Promluva k účastníkům kurzu..., s. 11.

⁶⁰⁸ Srov. M. J. Arroba Conde, *Nullità del matrimonio canonico: aspetti pastorali e giuridici*, Pescara 2018, s. 15.

⁶⁰⁹ Srov. MIDI, PN čl. 2.

Skutečnost, že „předsoudní a pastorační šetření“ má být realizováno „v rámci jednotné pastorační péče o rodiny v diecézi“,⁶¹⁰ implikuje vztah pastore a práva jako by to byla dvojčata jedné matky (církve), nebo analogicky zrcadlí snubní jednotu muže a ženy. Nepochopitelně někteří věřící zpochybňují tuto souvztažnost, jako by právo stálo v opozici pastorači, kterou naopak staví do role nepřítele práva. Jestliže se pastore oddělí od práva, stane se škodlivou anarchií; a když se právo oddělí od pastore, stane se zhoubným formalistickým despotismem. Pastore, která je uskutečňována v mezích kanonického práva, je jako životodárná voda plynoucí korytem spásy, napájející žíznivé;⁶¹¹ a právo realizované v pastoračním duchu je právě oním korytem, jež umožňuje vodě téci správným směrem, aby dosáhla napojení žíznivého.⁶¹² S tímto vědomím si představíme jednotlivá možná právní řešení, týkající se „odborné pastore“ manželů, jejichž manželství je nenávratně rozbité. Pro všechny z nich však je společná přípravná fáze, shromáždění podkladů a jejich předložení kompetentní církevní autoritě. Než se tak stane, měla by být manželům ze strany církve nabídnuta kompetentní odborná pomoc, která „v rámci farních či diecézních struktur [...] má za cíl seznámit je s jejich situací a shromáždit vhodné poznatky pro případné zahájení soudního řízení...“.⁶¹³ S ohledem na širší pastorační záměr papeže Františka, se nebudeme věnovat pouze řešením, jaká se nabízí při pochybnosti o platnosti manželství, nýbrž také dalším možnostem, které představují východisko ve formě administrativního procesu.

3.2.1. Zrušení manželství

Manželství vzniká v pojetí katolické církve latinského obřadu oboustranným „souhlasem“, neboli smlouvou (*foedus*).⁶¹⁴ Slovy manželského slibu, se jedná o vzájemné odevzdání a přijetí. Vzájemným, a z druhé strany přijatým, darováním se manželů vzniká

⁶¹⁰ MIDI, PN čl. 2.

⁶¹¹ Pozn. Taková pastore může plně realizovat všechny prvky života církve: společenství (*koinonia*), slavení jako pramen života (*liturgia*), službu jako důsledek života s Kristem a pro Krista (*diakonia*), stejně jako svědectví, které je nedílnou součástí hlásání evangelia (*martyria*).

⁶¹² Pozn. Nesmíme zapomenout, že nejvyšším zákonem v církvi je spása duší. Tento zákon moderuje veškeré pastorační působení církve, stejně jako aplikaci všech církevních zákonů. Proto se při aplikaci práva používá kanonická umírněnost, vždy s ohledem na obecné dobro, dobro jednotlivce; jedná se dobro, zacílené k nejvyššímu cíli, jímž je osobní spása a spása členů lidského společenství (srov. kán. 1752 CIC). Proto je pochopitelný požadavek na doprovázení manželů v těžkostech, krizích a po zániku manželského soužití, co je charakteristikou také pro přípravnou fázi vedoucí k případnému podání žaloby nebo žádosti církevnímu soudu. Srov. G. Belfiore, I processi di nullità matrimoniale nella riforma di papa Francesco, Troina 2017, s. 68–69.

⁶¹³ MIDI, PN čl. 2.

⁶¹⁴ Srov. kán. 1055, § 1 CIC.

mezi nimi pouto, svazek, který v případě dvou pokřtěných dává vzniknout svátosti čili nerozlučitelnému poutu, jež je obrazem nerozlučné jednoty Krista a církve (srov. Ef 5, 21n). Svátostné manželství mezi dvěma pokřtěnými, po jehož uzavření následoval manželský sexuální akt uskutečněný lidským způsobem (*actus humanus*),⁶¹⁵ se těší mimořádné důstojnosti a kvalitě, neboť vrcholným způsobem reprezentuje nerozlučnou jednotu Krista a církve. Z toho důvodu se na takový svazek vztahuje charakter tzv. „absolutní nerozlučitelnosti“⁶¹⁶ a jedině smrt může takový svazek rozvázat (srov. 1 Kor 7, 39).⁶¹⁷ Církev vždy chránila posvátný charakter nerozlučitelnosti manželství, a proto v minulosti stanovila z pastoračních důvodů například manželské překážky, které měly zabránit uzavírání takových manželství, která by s vysokou pravděpodobností nevyhnutelně spěla ke krachu.⁶¹⁸ Na druhou stranu církev se stejnou pastorační starostlivostí dozнала, že existují manželství, která nedosahují výše zmíněné „plné“ kvality (tj. udělená svátost a konzumování manželství důstojným pohlavním aktem), mají tedy charakter „relativní nerozlučitelnosti“. Manželský svazek tohoto typu může být v jednotlivých případech ze spravedlivého důvodu rozvázan, čili zrušen.⁶¹⁹ Jedná se o manželství platné a svátostné, které nebylo dokonáno pohlavním spojením mezi manžely (*super rato*); dále o platné manželství uzavřené mezi dvěma nepokřtěnými, z nichž jeden přijal nebo chce přijmout křest (*privilegium paulinum*) nebo o platné manželství mezi dvěma nepokřtěnými, nebo alespoň jedním nepokřtěným, z důvodu privilegia víry (tzv. *privilegium petrinum*).

A) Řízení „super rato“ je administrativní řízení, jehož cílem je dosažení mimořádné milosti zrušení platného a svátostného, ale nedokonaného manželství. Rozvázáno může být manželství osob pokřtěných nebo osoby pokřtěné a nepokřtěné,⁶²⁰ po jehož uzavření nedošlo

⁶¹⁵ Srov. kán. 1061 CIC; pozn. v kánonu je užitá terminologie *humano modo*, která však významově odpovídá klasickému morálnímu termínu *actus humanus*.

⁶¹⁶ Srov. F. Coccopalmerio, *Indissolubilità e scioglimento del matrimonio canonico nella società contemporanea*, in: *Lo scioglimento del matrimonio canonico*, Città del Vaticano 2013, s. 25–26.

⁶¹⁷ Pozn. Více k tématu nového manželství po smrti manžela odkazujeme na publikaci B. Petrá, *Divorziati risposati e seconde nozze nella Chiesa*, Assisi 2012, s. 124–148.

⁶¹⁸ P. Amenta, *Le procedure amministrative in materia di matrimonio canonico: storia, legislazione e prassi*, Città del Vaticano 2008, s. 72.

⁶¹⁹ Srov. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto canonico* (2), Bologna 2011, s. 417–418. Pozn. Jedná se o skutečnou výjimku z všeobecného principu nerozlučitelnosti, kdy je za jistých okolností možné rozvázat, tj. zrušit platné manželství. Srov. P. Amenta, *Le procedure amministrative...*, s. 77.

⁶²⁰ Pozn. V ojedinělých případech se může stát, že je podána žádost o rozvázání nedokonaného manželství poté, co byl pokřtěn i původně nepokřtěný manžel z původního rozpadlého manželského svazku. Samotným křtem, pokud se stanou oba manželé pokřtěnými, se stává manželství svátostným. V praxi se někdy stane, že katechumen, připravující se na přijetí svátosti křtu zamlčí skutečnost předchozího sňatku nebo podá nepřesné informace, takže připravující kněz nepojme podezření, že nastane pro novokřtěnce problém, bude-li chtít později uzavřít manželství. Nastane-li taková situace, je řešitelná pomocí žádosti o dispenzi „super rato“, která je v tomto případě podána jinému dikasteriu, totiž Kongregaci pro nauku víry, která záležitost řeší v komisích pojednávajících případy udělení dispenze ve prospěch víry. V praxi kongregace známe podobný

k započetí intimního života lidsky důstojným způsobem vhodným k početí dítěte.⁶²¹ Předpokladem pro zahájení řízení je neexistence oprávněných pochyb o platnosti svátostného manželství.⁶²² Manželství domněle neplatné se po právní stránce řeší jinou procesní cestou. Dalším předpokladem *ad validitatem* pro zahájení řízení „*super rato*“ je spravedlivý důvod. Tím není nic jiného, než *salus animarum* při posouzení jednotlivých případů: může se jednat například o absolutní nekompatibilitu manželů, která činí soužití nesnesitelným; manželé jsou rozvedeni a alespoň jeden již žije s jiným partnerem; dále se může jednat o neuzdravitelnou nakažlivou nemoc jednoho z manželů; vážnou psychickou chorobu nebo třeba odpad od víry.⁶²³

Při přípravě žádosti o rozvázání nedokonaného manželství je třeba žadateli poskytnout jak právní, tak pastorační pomoc; zjistit okolnosti kolem skutečnosti nedokonání manželství, posoudit, zda se jedná o věc prokazatelnou, kdo to může dosvědčit a zda manželský partner, jehož se týká problém s dokonáním manželství, je ochoten poskytnout při administrativním řízením nezbytnou součinnost, případně se podrobit lékařskému vyšetření. Pakliže je zde „spravedlivý důvod“ i naděje na prokazatelnost, může se přistoupit k formální přípravě žádosti. Diecézní kurie, případně církevní soud, je-li k tomuto řízení diecézním biskupem delegován, poskytuje obvykle k použití a usnadnění patřičný formulář, který žadatele vede k tomu, aby neopomenul zaznamenat nezbytná fakta, jakož i doplnit povinné přílohy. Těmi jsou zpravidla: potvrzení o křtu manžela a manželky, potvrzení o církevním sňatku, kopie rozsudku civilního soudu o rozvodu, podrobná zpráva o průběhu známosti

případ z roku 1953, kdy byla udělena dispenze *super rato* z důvodu nedokonání manželství po křtu manželů, kteří se předtím rozvedli a později žili v jiném partnerství. Srov. Sacra Congregatio Sancti Officii, Responsum Dispensatio matrimonii super rato et non consummato post baptismum, 20. 10. 1953, in: Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Collectanea documentorum, Città del Vaticano 2004, n. 22, s. 94–95. Také praxe Diecézního církevního soudu v Brně potvrzuje, že tyto případy řeší nadále Kongregace pro nauku víry. Za poslední tři roky byly uděleny dvě dispenze *super rato* pro manželství, která se stala svátostná po křtu jednoho z manželů, a tudíž proces prošel „běžnou“ cestou *in favorem fidei* na Kongregaci pro nauku víry.

⁶²¹ Pozn. Manželství má být dokonáno *humano modo*, čili za dokonání manželství se nepovažuje například znásilnění, které odporuje lidské důstojnosti. Rovněž trvalé užívání antikoncepce je v protikladu s důstojností lidského pohlavního styku otevřeného početí. Je však obtížné tuto skutečnost prokázat důkazními prostředky. Podobně obtížné může být prokázat nedokonání manželství po umělém oplodnění. Může se stát, že byt' bylo fakticky manželství nedokonané (např. trvalým užíváním kondomu, nebo se narodilo dítě z umělého oplodnění), může být z morálních důvodů odmítnuto udělení milosti dispenze. Srov. L. Chiappetta, Il Codice di Diritto canonico (2)..., s. 421.

⁶²² Pozn. Zákonodárce v MIDI, kán. 1678, § 4 CIC pamatuje na eventualitu *transitu*, čili ukončení probíhajícího sporného soudního řízení o platnost manželství a plynulého zahájení administrativního řízení za účelem získání dispenze *super rato* pro nedokonané manželství. Je to v případě, kdy se během dokazování neplatnosti manželství zjistí, že je opodstatněná a prokazatelná skutečnost nedokonaného manželství. Podklady a důkazy z již provedeného řízení se pak dearchivují a včlení do nové kauzy *super rato*. Srov. A. Sateriano, Il passaggio dal processo giudiziale di nullità matrimoniale al processo amministrativo di dispensa super rato et non consummato, Roma 2007, s. 58–96.

⁶²³ Srov. L. Chiappetta, Il Codice di Diritto canonico (2)..., s. 421.

a manželství; pokorná prosba Svatému Otci o udělení milosti. K žádosti mohou být dodány také další dokumenty, které prokazují faktický stav nedokonaného manželství (např. lékařské zprávy nebo policejní dokumenty). V průběhu přípravy žádosti je vhodné žadatele informovat o délce řízení⁶²⁴ a výši administrativních poplatků.⁶²⁵

Řízení probíhá ve své první fázi v diecézi místa trvalého nebo alespoň přechodného kanonického bydliště žadatele.⁶²⁶ Po přijetí žádosti kompetentním úřadem diecézní kurie jsou určeni konkrétní pracovníci, kteří budou záležitost projednávat. Tím je zahájeno řízení, o němž je kromě žadatele obeznámena také strana nežádající (tj. druhý partner z rozvazovaného manželství) a je vyzvána, aby se k záležitosti vyjádřila. Během probíhajícího šetření je třeba dokázat, že manželství nebylo dokonáno lidsky důstojným manželským úkonem otevřeným pro zplození potomstva. Skutečnost dokonání manželství je prošetřována na základě výsledků a obvykle také za pomoci znaleckého posouzení. V aktech kauzy musí být obsaženo svědectví o věrohodnosti (*testimonium credibilitatis*) vyslechnutých osob a písemná zmínka o snaze o usmíření stran.⁶²⁷ Po provedení důkazního řízení, v němž nebyla zpochybněna oprávněnost žádosti, je spis předán k posouzení obhájci svazku a nakonec diecéznímu biskupovi, který se jako nejvyšší pastýř diecéze vyjádří ohledně možnosti udělení milosti Svatým otcem.⁶²⁸ Jestliže diecézní biskup doporučí udělení milosti, je spis přeložen do latiny, italštiny nebo do některého ze světových jazyků a je doručen na kompetentní úřad Římské rotý.⁶²⁹ Druhá fáze řízení probíhá v Římě u soudu Římské rotý. Po přijetí spisů kauzy soudem Římské rotý následuje šetření u několika ustanovených komisích. Ty pak na závěr předloží prostřednictvím děkana výsledek celého šetření Svatému otci,⁶³⁰ který na základě

⁶²⁴ Pozn. Obvykle bývá žádost vyřízena i s odpovědí dikasteria do jednoho roku.

⁶²⁵ Pozn. Řízení na diecézní úrovni bývá zpoplatněno (v Brně je to 2.450 Kč), dále se hradí překlad spisu do cizího jazyka (v Brně 150 Kč / NS) a následně žádá Římská rota za provedené řízení 650 Eur. Kongregace pro nauku víry žádá 130 Eur. Samozřejmě, jako i v jiných procesních případech lze vždy žádat o snížení nebo odpuštění platby.

⁶²⁶ Srov. kán. 102; 1699 CIC.

⁶²⁷ Srov. Rotae Romanae Tribunal, Promemoria per l'istruttoria di una causa di dispensa da matrimonio rato e non consumato, n. 3, 11. Pozn. Listina byla předána brněnskému soudu při elektronické komunikaci dne 31. 10. 2019 v rámci akt kauzy prot.n. 3505/684C/19.

⁶²⁸ Srov. M. C. La Morgia, La dispensa dal Matrimonio Rato e non Consumato nella legislazione vigente, Roma 2015, s. 114–140.

⁶²⁹ Pozn. Do roku 2011 byla kompetentním úřadem k projednávání žádosti o rozvázání nedokonaného manželství Kongregace pro svátosti. Papež Benedikt XVI motu proprio *Quaerit semper* (30. 8. 2011) přenesl kompetenci na úřad, který byl ustanoven u soudu Římské rotý. Tím došlo k abrogaci čl. 67 a 68 konstituce *Pastor Bonus*. Účelem bylo uvolnit kongregaci, aby se mohla plně věnovat Božímu kultu a kráse katolické liturgie, jelikož aktivita kolem řízení „super rato“ si žádá procesně technické úsilí, jež působí obtíže pro plné věnování se jiným aktivitám kongregace. Přenesení kompetence se uskutečnilo po souhlasu prefekta Kongregace pro svátosti, děkana Římské rotý a po slyšení Apoštolské signatury a Papežské rady pro legislativní texty. Srov. M. C. La Morgia, La dispensa dal Matrimonio Rato..., s. 93–94.

⁶³⁰ Pozn. Udělení milosti rozvázání nedokonaného manželství náleží jedině do kompetence papeže, jak to také historie udělení milosti a stálá nepřetržitá praxe v církvi potvrzuje. Srov. R. L. Burke, Il processo di dispensa

prozkoumaného udělí nebo neudělí žádanou milost. Pokud Svatý otec na základě výsledků řízení zjistí, že byla splněna podmínka spravedlivého a rozumného důvodu, udělí milost rozvázání nedokonaného manželství. Římská rota posléze zašle dispenzi diecéznímu biskupovi. Církevní soud pak vyzve žadatele, aby si udělenou dispenzi přišel vyzvednout, oznámí tuto skutečnost straně nežádající a zašle oznámení do matrik farností křtu a sňatku žadatelů. Dřívější nedokonané manželství je rozvázáno okamžikem udělení milosti Svatým otcem. V případě zamítnutí žádosti není proti rozhodnutí Svatého otce možné odvolání.⁶³¹

B) Privilegium paulinum⁶³² je milost rozvázání nesvatostního manželství dvou nepokřtěných, z nichž jeden touží žít životem víry jako pokřtěný a druhý s ním nechce v manželství setrvat.⁶³³ Důležitost víry a spásy má v tomto případě přednost před manželským svazkem.⁶³⁴ Řeší se zpravidla při obrácení původně nevěřícího partnera, který je již rozvedený a žije v jiném partnerském svazku.⁶³⁵ Kompetentní k udělení této milosti je místní ordinář žadatele, jemuž je třeba žádost předložit, a který prošetří (on sám, nebo jím delegovaný vyšetřovatel), zda je možné udělení této milosti. Ten, kdo žadateli pomáhá s přípravou podání žádosti, by jej měl stručně informovat o velikosti hodnoty víry, která vytváří „svazek s Bohem“, který převyšuje „lidský svazek“, v němž víra nehraje žádnou roli, a proto může být v takovém případě zrušen. K podání žádosti existuje obvykle na kuriích formulář, který je pomůckou k vyplnění všech potřebných náležitostí. K žádosti se přikládají všechna potvrzení o křtech, sňatcích a rozvodech.⁶³⁶ Vzhledem k tomu, že v řízení figurují tři strany,⁶³⁷ může být dokumentů mnohem víc (např. úmrtní list zemřelého manžela třetí strany). Předkladatelem žádosti bývá zpravidla některá římskokatolická farnost, přičemž farář žádost doprovází svým

dal matrimonio rato e non consumato: la grazia pontificia e la sua natura, in: I procedimenti speciali nel diritto canonico, Città del Vaticano 1992, s. 144; srov. P. Amenta, Le procedure amministrative..., s. 77.

⁶³¹ Srov. kán. 1404 CIC.

⁶³² Srov. kánn. 1143–1147 CIC; pozn. biblickým základem je 1 Kor 7, 11–15.

⁶³³ Pozn. Žadatelem může být také nekatolicky pokřtěný křesťan, který chce uzavřít nový sňatek se svobodným katolíkem. Srov. G. Trevisan, Privilegio paulino. Delineazione fondamentale del privilegio, in: Quaderni di diritto ecclesiale 4 (2007), s. 345.

⁶³⁴ Srov. L. Chiappetta, Il Codice di Diritto canonico (2)..., s. 423.

⁶³⁵ Pozn. V brněnské diecézi se, v souladu s kán. 1144, § 2 CIC, tyto případy řeší obvykle již během katechumenátu, když připravovatel ke křtu zjistí, že katechumen je vázán překážkou předchozího sňatku, přičemž žije ve společné domácnosti s novým partnerem, takže kdyby jej kněz pokřtil, uvedl by jej do neutešeného morálního „stavu hříchu“, takže by nově pokřtěný nemohl posléze přijímat svátosti.

⁶³⁶ Pozn. Může se z listin zjistit, že například strana nežádající byla již při uzavírání manželství rozvedená, takže by se případ mohl řešit listinným řízením a prohlášením manželství za neplatné z důvodu překážky předchozího sňatku.

⁶³⁷ Pozn. „První stranou“ je žadatel, „druhou stranou“ je jeho bývalý manžel, tj. strana nežádající a také v řízení figuruje současný partner žadatele, tzv. „třetí strana“.

písemným doporučením s uvedením podrobností případu. Je vhodné, aby farnost uhradila za žadatele (tím spíš, jedná-li se o katechumena), případné poplatky za řízení.⁶³⁸

Když je ordináři předložena písemná žádost, zákonodárce v kán. 1144, § 2 zmiňuje, že má být provedeno „alespoň zkrácené a mimosoudní řízení“, což implikuje listinnou podobu tohoto řízení. Sama existence listinných podkladů zaručuje odůvodněnost rozhodnutí ordináře a vyhnutí se případné pochybnosti ohledně platnosti rozhodnutí, analogicky ke kán. 90 CIC. Během šetření je třeba *ad validitatem* prověřit, jaká je pozice a stav nepokřtěné strany, tj. strany nežádající. Za tím účelem je třeba se jí úředně dotázat (*interpellatio*), zda je pokřtěna⁶³⁹ a zda chce zachovat soužití s katolicky věřícím manželským partnerem. V případě, že by nebyla strana nežádající úředně dotázána, mohlo by dojít ke značné nespravedlnosti, protože její pozice by mohla být vůči žadateli zcela jiná, než negativní.⁶⁴⁰ Otázka vůle nepokřtěné strany je totiž centrálním prvkem pro udělení *privilegia paulina*.⁶⁴¹ Zákonodárce dává ordináři také možnost učinit výjimku z interpelace, která může být ze závažného důvodu dispenzována.⁶⁴² Kromě interpelace je třeba také úředním dotazem zjistit skutečnost nepokřtěnosti, a to poctivým a řádným pátráním.⁶⁴³ Ke zjištění úmyslu žadatele je vhodné jej vyslechnout, stejně jako jeho nového partnera (tzv. „třetí stranu“ v řízení). Důležité je také zjistit, zda žadatel nenese převažující vinu na rozpadu manželství. V případě, že sám zapříčinil rozpad svého manželství poté, co přijal křest, *privilegium paulinum* by nebylo aplikovatelné z důvodu zavinění.⁶⁴⁴ Pokud byla příčina rozpadu na jeho straně, avšak k jeho obrácení a křtu by došlo až po rozpadu manželství, má se za to, že vina je

⁶³⁸ V Brně je žádána za řízení úhrada 1.850 Kč.

⁶³⁹ Pozn. Pokud by pokřtěná byla, a stalo se tak již před uzavřením zkoumaného manželství, kauza by postoupila cestu neplatnosti manželství z důvodu nedostatku formy. Pokud by byla pokřtěna po rozpadu manželství (po rozvodu), je třeba se jí dotázat, zda nechce dál žít manželským životem s žadatelem.

⁶⁴⁰ Pozn. Může se stát, že je-li strana nežádající pokřtěná nebo přeje-li si přijmout zpět manželského partnera, který žádá o *privilegium paulinum*, nebyla-li by slyšena, mohlo by dojít k vážné křivdě. V praxi brněnského církevního soudu, který je k tomuto druhu řízení diecézním biskupem delegován, se objevilo již velké množství různých případů. V roce 2017 se projednávalo 5 případů, v roce 2018 to bylo 14 případů a v roce 2019 bylo řešeno 13 kauz. U některého případu se například během řízení zjistilo, že jeden manželský partner byl pokřtěn, tedy byla prohlášena neplatnost *ob defectum formae*. Také se stalo, že nebylo potvrzeno, že úmyslem, který měl žadatel, byla katolická víra, tudíž bylo udělení dovolení zamítnuto. Jiný případ zase během šetření vyjevil, že nová katolická partnerka odvedla muže z jeho prvního manželství. Muž se rozvedl, vzal si katoličku civilně a žádal biskupa o dovolení ke křtu a o *privilegium paulinum*, aby si mohl vzít zmíněnou novou ženu. Jeho první manželka se soudem komunikovala a zjistilo se, že touží svého manžela přijmout zpět a že nová žena, kvůli které muž žádá milost rozvázání prvního manželství, byla příčinou jeho rozpadu. To vše je pak povinen ordinář zvážit v optice *salus animarum*, než vydá finální rozhodnutí k jednotlivým případům. Dává to pak pochopit povinnost *ad validitatem*, podle kán. 1144 CIC, kontaktovat nežádající stranu.

⁶⁴¹ A. Giraudo, La volontà della parte non battezzata: oggetto, modalità e conseguenze delle interpellazioni nel privilegio paolino, in: Quaderni di diritto ecclesiale 4 (2007), s. 362.

⁶⁴² Srov. kán. 1144, § 2 CIC.

⁶⁴³ Srov. J. Kašný, Bůh nás povolal k pokoji (1 Kor 7, 15). Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei, České Budějovice 2005, s. 65–66.

⁶⁴⁴ Srov. A. Giraudo, La volontà della parte non battezzata..., s. 350.

křtem smazána, tudíž *privilegium paulinum* může být uplatněno.⁶⁴⁵ Po sesbírání všech podkladů dospěje kauza k uzávěru řízení, ideálně po vyjádření obhájce svazku. Není-li vyšetřovatelem sám ordinář, je vhodné, aby vyšetřovatel poskytl písemné hodnocení případu (*Apta relatio*), které ordinář vezme v potaz při svém závěrečném rozhodnutí. Ordinář případ posoudí a vydá dekret s udělením dovolení aplikovat *privilegium paulinum*, nebo jeho zamítnutím. Délka řízení bývá různá, s ohledem na komplikovanost případu,⁶⁴⁶ obvykle bývá kauza ukončená do tří měsíců. Je-li ordinářem uděleno dovolení, je možné, po splnění všech náležitostí, aby žadatel uzavřel nové církevní manželství. Uzavřením nového manželství je *ipso iure* rozvázáno (tj. zrušeno) předchozí nesvátostné manželství. Děje se tak nikoli novým manželstvím, ale mocí církve, která se realizuje při uzavírání nového manželství.⁶⁴⁷ Faktem zrušení původního manželství je zároveň volný pro nový svazek nepokřtěný partner, který má posléze rovněž možnost uzavřít nový sňatek v katolické církvi. Z toho důvodu musí být o skutečnosti zrušení manželství informován také on. To je obzvláště důležité v případě, žije-li ve společné domácnosti s katolicky pokřtěným partnerem.

C) Pod běžně užívaným názvem „*privilegium petrinum*“ se myslí milost rozvázání nesvátostného manželství v případech, kdy nelze využít pavlovského privilegia.⁶⁴⁸ Tato praxe se objevila v 16. století jako odpověď na misijní úsilí církve ve vztahu ke konverzi ke křesťanství dříve pohanských obyvatel, kteří byli vázáni předchozími sňatky, ale z důvodu nové víry a z praktických důvodů,⁶⁴⁹ nemohli manželství s původním manželským partnerem obnovit a zachovávat. Papežové tak museli řešit situace obrácených křesťanů, kteří dříve žili v mnohoženství. V té době se rodila praxe, která je nyní zakotvena v kán. 1148, § 1 CIC, totiž, že nově pokřtěný si má vybrat jednu z manželek, s tou zůstat a ostatní propustit. Stejně tak žena, má-li více manželů. Zrušení předchozích nesvátostných manželství je úkonem

⁶⁴⁵ Srov. A. Giraudo, *La volontà della parte non battezzata...*, s. 351.

⁶⁴⁶ Pozn. Může se stát, že strana nežádající žije v zahraničí, co si vyžaduje časově náročnější komunikaci, nebo se řeší v rámci jedné kauzy více manželství (např. žadatel chce uzavřít v pořadí 4. sňatek). Takové řízení si pak žádá mnohem více času a vyšetřování.

⁶⁴⁷ Srov. G. Trevisan, *Privilegio paolino...*, s. 345.

⁶⁴⁸ Pozn. Kanonisté vedou diskuse ohledně užití termínu „*privilegium petrinum*“ nebo „*favor fidei*“. Námi užitým termínem, který je všeobecně užívaný od 40. let 20. století (srov. Chiappetta, *Il Codice di Diritto canonico* (2)..., s. 426–427) označujeme řízení vedoucí k rozhodnutí Svatého otce – k udělení nebo neudělení dispenze od platného nesvátostného manželství ve prospěch víry. Více ohledně užití termínu: srov. M. Vintrová, *Lo scioglimento del matrimonio non sacramentale in favorem fidei per la dispensa pontificia alcuni casi nella Repubblica Ceca*, Roma 2014, 35–36.

⁶⁴⁹ Pozn. Jednalo se o životní situace otroků, kteří byli pokřtěni a někdy byli také odtrženi od svých manželů, přičemž chtěli časem uzavřít nové manželství. Stejně tak se jednalo o situace za pronásledování, která znemožňovala manželské soužití, nebo případy věznění. Papežové na takové situace odpovídali mimořádným udělováním dispenzí pro tyto případy: v roce 1537 Pavel III. vydal konstituci *Altitudo divini consilii*, v roce 1571 Pius V. vydal konstituci *Romani Pontificis*, v roce 1585 papež Řehoř XIII. konstituci *Populis ac nationibus*. Jednalo se o řešení pro oblasti Jižní Ameriky, Filipínských ostrovů, Afriky. Srov. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto canonico* (2)..., s. 427–428; J. Kašný, *Bůh nás povolal k pokoji...*, s. 26–29.

nejvyšší autority církve, jejíž limitací je pouze svátostné, dokonané manželství, které nemůže být žádnou lidskou mocí rozloučeno.⁶⁵⁰

Řízení „in favorem fidei“ je administrativní řízení, jehož cílem je získat „privilegium petrinum“, čili zrušení nesvátostného, platného a dokonaného manželství, které je už nenapravitelně rozpadlé a civilně rozvedené, aby mohl vzniknout platný církevní sňatek zpravidla mezi dvěma pokřtěnými partnery. Proces postupuje podle norem Kongregace pro nauku víry ze dne 30. 4. 2001 *Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, známé pod názvem *Potestas Ecclesiae*.⁶⁵¹ Rozlučitelná mohou být tato manželství: a) dvou nepokřtěných, kteří manželství uzavřeli civilně a později se rozvedli; žadatel o dispenzi sice nezamýšlí v blízké době křest, ale je víře otevřený, a zároveň přislíbí, že nebude bránit katolickému manželovi v praktikování víry a v pokřtění a náboženské výchově dětí.⁶⁵² Toto manželství může být rozvázáno ve prospěch víry katolického partnera, s kterým nepokřtěný žadatel touží uzavřít církevní sňatek; b) manželství uzavřené civilní formou nebo v nekatolické církvi, později rozvedené, z nichž jeden z partnerů je nepokřtěný a druhý pokřtěný v nekatolické církvi; pokud chce z tohoto manželství uzavřít kanonické manželství s katolíkem nepokřtěným, aplikuje se kán. 1125 CIC; c) manželství uzavřené kanonickou formou mezi katolíkem a nepokřtěným při udělení dispenze *disparitas cultus*, později civilně rozvedené, přičemž katolicky pokřtěný partner si v tomto případě může vzít pouze pokřtěného; v případě, že se jedná o nepokřtěného partnera z tohoto manželství, musí tento zamýšlet přijmout křest a chtít vstoupit do nového manželství s pokřtěným partnerem, z nichž aspoň jeden musí být pokřtěn jako katolík. Žádné z těchto manželství však nemůže být rozvázáno, jestliže a) existuje možnost obnovení původního manželského života; b) žadatel byl výhradně nebo převážně vinen na rozpadu původního manželství; c) současný partner žadatele zavinil rozpad původního manželství; d) existuje rozumná pochybnost o upřímnosti obrácení žadatele;⁶⁵³ e) žadatel již jednou získal dispenzi in favorem fidei.⁶⁵⁴ Všechny tyto předpoklady se během řízení zkoumají. Proto při přípravě

⁶⁵⁰ Srov. kán. 1141 CIC.

⁶⁵¹ Srov. *Normae Potestas Ecclesiae, de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, E Civitate Vaticana 2001. Pozn. Zajímavostí je, že pro výjimečnost aplikace „privilegia petrina“ nebyly ani současně platné normy, ani ty předchozí uveřejněny v *Acta Apostolicae Sedis*. Srov. M. Vintrová, *Lo scioglimento del matrimonio...*, s. 76.

⁶⁵² Srov. kán. 1125 CIC; PE 5.

⁶⁵³ Srov. PE 4.

⁶⁵⁴ Srov. PE 6. Pozn. Je možné získat dispenzi in favorem fidei pouze jednou. V případě, že by žadatel dispenzi získal, ale neuplatnil, např. z důvodu rozpadu svazku s třetí stranou, je možné později, až si najde vhodnějšího partnera, znovu požádat kongregaci o aktualizaci téže dispenze. Je ale vhodné, poté, co žadatel převezme neaplikovatelnou dispenzi (protože nemá s kým uzavřít manželství) úřadem, který věc projednával na diecézní úrovni, oznámit kongregaci, že dispenze nebyla uplatněna a že lze očekávat časem její obnovení.

žádosti, pokud žadateli někdo s přípravou pomáhá, by se měl vhodně dotázat na jeho situaci a na konkrétní okolnosti jeho původního manželství a jeho rozpadu. Rovněž by měl být žadatel stručně informován o předpokládaném průběhu řízení a alespoň okrajově o stanovených poplatcích.⁶⁵⁵

Při podání žádosti o rozvázání nesvátnostního manželství použije žadatel k tomu určený formulář (pokud jej kurie používá), který doplní náležitými přílohami. Povinnými přílohami jsou potvrzení o křtu, a to i všech pokřtěných dětí, potvrzení o sňatcích, kopie rozsudků státních nebo církevních soudů, doporučení duchovního správce. Nejpodstatnější přílohou je žadatelem sepsaná prosba o udělení žádané milosti, adresovaná Svatému otci. Pokud má být rozvázáno církevní manželství, připojí se k žádosti také snubní dokumentace.⁶⁵⁶ Žádost o udělení milosti se vyřizuje v diecézi místa trvalého kanonického bydliště žadatele (viz kán. 102 CIC). Žadatel je katolicky pokřtěná osoba, která formálním úkonem vůle nevystoupila z církve a pro jejíž duchovní prospěch se má milost rozvázání nesvátnostního manželství udělit. Za žadatele lze mimořádně připustit i katechumena, pokud je mravně jisté, že katechumen brzy přijme křest. Žadatelem může být též osoba nepokřtěná, která je otevřená přijetí daru víry a která při řízení přislíbí, že nebude bránit katolickému manželovi v praktikování víry a v pokřtění a náboženské výchově dětí. Doporučení duchovního správce je vyjádření vlastního faráře žadatele k udělení žádané milosti, které by mělo obsahovat jeho mínění ohledně života z víry žadatele i jeho nastávajícího partnera, zda pokládá případné udělení milosti „ve prospěch víry“ za užitečné a zda se tím nezavdává příčina k nejasnostem a zmatkům ohledně učení o nerozlučitelnosti církevního manželství. Prosba Svatému otci je pokorná osobní žádost žadatele o udělení milosti, v níž by neměl chybět stručný popis rozpadlého manželství, důvod pro udělení milosti a závěrečný příslib udělat vše pro zdar budoucího manželství.

Po přijetí žádosti na kurii je určeno konkrétní kolegium, které se bude záležitostmi zabývat. Pokud vyšetřování nevede sám diecézní biskup, určí vyšetřovatele (instruktora), kterým může být i laik,⁶⁵⁷ dále notáře a obhájce svazku.⁶⁵⁸ Tím je zahájeno řízení, o němž je kromě žadatele obeznámena také strana nežádající. Následně musí být na základě listinného důkazu prokázána nepokřtěnost strany či stran.⁶⁵⁹ Dále je prostřednictvím výsledků

⁶⁵⁵ Pozn. V Brně je žádáno za administrativní řízení 3.050 Kč, dále je účtován překlad spisu podle rozsahu a sazby 150 Kč za normostranu. Kongregace pro nauku víry žádá za provedené řízení 130 Eur.

⁶⁵⁶ Srov. L. Sabbarese, *Lo scioglimento dei matrimoni non sacramentali in favorem fidei*, Roma 2005, s. 54.

⁶⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 55.

⁶⁵⁸ Srov. PE 11.

⁶⁵⁹ Srov. PE 16.

zkoumáno,⁶⁶⁰ jestli víra žadatelů je opravdu živá a jestli podle ní chtějí náležitě žít v novém svazku a vést v této víře i své děti. Také je třeba prokázat, že žádný z žadatelů nezavdal důvod k rozpadu dřívějšího nesvátostného manželství. Z téhož důvodu je vyslechnuta také nežádající strana, tj. bývalý manželský partner. Ten může zastávat v řízení trojí pozici: buď se k řízení připojí a stane se spolužadatelem; nebo setrvává na pozici „strany nežádající“, která sice poskytne nezbytnou součinnost, ale jinak větší zájem nejeví; anebo se do řízení nijak nezapojuje, nebo je dokonce blokuje, protože je dekretem prohlášena za nepřítomnou v řízení.⁶⁶¹ Po provedení důkazního řízení a získání morální jistoty o nepokřtěnosti strany či stran je spis předán k posouzení obhájci svazku a nakonec diecéznímu biskupovi, který se jako nejvyšší pastýř diecéze vyjádří ve svém *votum pro rei veritate* ohledně možnosti udělení milosti Svatým otcem.⁶⁶² Po provedení překladu do latiny, italštiny nebo do některého ze světových jazyků je spis doručen na Kongregaci pro nauku víry poté, co byly vyhotoveny věrohodné kopie, podepsané notářem.⁶⁶³

Před Kongregací pro nauku víry postupuje kauza ve třech fázích. Nejprve se prověří, zda je spis kompletní, poté se vyjádří místní obhájce svazku. Následně spis prostudují tři komisaři, sepíší *Votum* a sejdou se k zasedání, kde o záležitosti diskutují, a nakonec vydají rozhodnutí. To může být trojí: *negative*; *dilata ut compleantur acta*; *pro gratia*.⁶⁶⁴ V případě negativního rozhodnutí není záležitost předložena Svatému otci a kauza končí. Diecézní biskup je následně informován o výsledku řízení, s odůvodněním, proč byla záležitost zamítnuta.⁶⁶⁵ Jindy, jestliže něco zásadního ve spisu chybí, žádají komisaři o jeho doplnění. Jakmile jsou na kongregaci dokumenty do spisu z diecéze doplněny, pokračuje se v rozhodování.⁶⁶⁶ Jestliže komise rozhodne pozitivně *pro gratia*, předloží se záležitost spolu se stručným shrnutím podstaty Svatému otci. Obvykle se tak děje při audienci prefekta kongregace.⁶⁶⁷ Pokud se Svatý otec vysloví souhlasně k provedenému řízení, udělí milost rozvázání nesvátostného manželství ve prospěch víry žadatelů. Kongregace pro nauku víry zašle dispenzi diecéznímu biskupovi,⁶⁶⁸ ten ji předá žadateli buď sám, nebo prostřednictvím delegovaného zástupce. Dřívější nesvátostné manželství je zrušeno udělením dispenze

⁶⁶⁰ Srov. PE 12.

⁶⁶¹ Srov. PE 15.

⁶⁶² Srov. PE 24.

⁶⁶³ Srov. PE 13.

⁶⁶⁴ Srov. L. Sabbarese, *Lo scioglimento dei matrimoni...*, s. 95–96.

⁶⁶⁵ Pozn. Může se jednat například o situaci, kdy „třetí strana“ zavinila rozpad původního manželství žadatele.

⁶⁶⁶ Srov. J. Kennedy, *Prassi ed orientamenti della Congregazione per la Dottrina Fede*, in: *Lo scioglimento del matrimonio canonico*, Città del Vaticano 2013, s. 102.

⁶⁶⁷ Srov. L. Sabbarese, *Lo scioglimento dei matrimoni...*, s. 97.

⁶⁶⁸ Srov. J. Kennedy, *Prassi ed orientamenti...*, s. 100.

Svatým otcem, avšak právní účinnost dispenze nastává až uzavřením nového manželství žadatele. Dispenze je udělována pro konkrétní osoby, takže není-li uzavřeno manželství žadatelem a třetí stranou, nemůže být dispenze uplatněna. Pokud je manželství uzavřeno, pověřený pracovník (obvykle notář) oznámí tuto skutečnost straně nežádající a zašle oznámení do matrik farností křtu, popřípadě sňatku žadatele. V případě zamítnutí dispenze Svátým otcem není proti jeho rozhodnutí možné odvolání.

3.2.2. Odluka manželství

Právní institut odluky (jinými slovy separace, rozluka, rozdělení, odloučení či rozvod), je velmi starý. Známe jej z různých náboženství, přes polyteistická až k monoteistickým. Zpravidla se rozdělení manželů dělo z důvodů přesně vymezených a jeho pojetí plynulo z účinků, které vyvolalo uzavření manželství. V římském právu byla žena podřízena muži (*conventio in manum*), přijímala jeho bohy a stala se součástí celé jeho rodiny (*agnatio* s živými i zemřelými). Uzavřením manželství vzniklo *ius sacrum*, které určovalo povinnosti ženě (být věrná svému muži a udržovat rodinný krb) a dávalo právo i limitace muži, který mohl ženu propustit z přesně vymezených motivů. Těmi bylo ze strany ženy zjevné cizoložství (pro které měl muž právo, po vyslechnutí příbuzných, ženu dokonce zabít), pokus o potrat a opilství. Jestliže se porušilo *ius sacrum*, následovaly určené tresty jak pro ženu, tak pro muže, v případě, že by ženu propustil nebo prodal z neoprávněného důvodu. Právní motivací trestů bylo utišení hněvu božstev, jejichž hněv vyprovokovalo zavinění rozpadu manželského svazku nebo nespravedlivý rozvod.⁶⁶⁹ Postupem doby se právní situace měnila, možnostmi *divortio* v klasickém římském právu byla pouze smrt nebo ztráta svobody a pod následným vlivem křesťanství se důvody ještě víc modifikovaly.⁶⁷⁰ V židovském náboženství je manželství pojímáno jako pevný svazek muže a ženy, který však je za určitých okolností rozlučitelný. Sám fakt rozlučitelnosti manželství vychází z předmanželské smlouvy (*ketubà*), kterou muž přijímá morální a ekonomickou zodpovědnost vůči ženě, a kterou se zavazuje chránit také v případě, kdyby došlo k rozvodu.⁶⁷¹ Muž mohl opustit ženu „*neboť na ní shledal něco odporného*“ (Dt 24, 1), což bylo vykládáno v širokém významu, nebo úzce

⁶⁶⁹ Srov. P. G. M. Lobiati, *Profili di comparazione della separazione coniugale canonica*, Città del Vaticano 2014, s. 33.

⁶⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 51–52.

⁶⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 308–321.

ve smyslu prohřešku v sexuální oblasti.⁶⁷² V současném rabínském právu se jedná o přestupek vůči náboženství nebo morálce, neskromnost ženy, škodící manželově cti; také z důvodu vzdorovitosti ji může manžel vykázat z domu a po roce odděleného bydlení má právo se s ní rozvést; anebo tehdy, když došel k omylu o jejích fyzických či sociálních kvalitách.⁶⁷³ Pokud se chce rozvést žena,⁶⁷⁴ je odkázána na manželův rozlukový lístek (*get*), nebo se obrátí na rabínský soud, který může manželovi nařídit, aby napsal *get* a předal ho ženě, čím ona dosáhne rozvodu.⁶⁷⁵

Na rozdíl od výše uvedených právních systémů, v právu Římskokatolické církve pojem „rozvod“ (*divortio*) neexistuje. V případě, že je manželský život nesnesitelný, je u některých manželství možné prohlásit jejich neplatnost, nebo je zrušit, jak jsme o tom pojednali v předchozím oddílu, nebo zůstává možnost fyzického oddělení manželů, aniž by byla dotčena trvalost jejich manželského svazku.⁶⁷⁶ Tento stav oddělení nazýváme odluka. V době před kodifikací kanonického práva se rozlišovalo mezi oddělením pouze „od lože“ (*separatio quoad thorum*) anebo „od stolu a lože“ (*quoad mensam et thorum*), zároveň se rozlišovalo mezi odlukou trvalou (*perpetua*) a časově omezenou (*temporaria*). Rozhodnutí ohledně odluky „od stolu a lože“ se projednávaly jako sporné záležitosti u soudu, přičemž nebyla vyžadována v procesu přítomnost obhájce svazku z důvodu, že svazek neměl být dotčen.⁶⁷⁷ Kodex z roku 1917 hovoří o „odloučení od lože, stolu a bydlení“, vytváří ucelenou legislativu ohledně odluky. Tu může udělit ordinář „ze spravedlivého důvodu“. Mezi důvody patří cizoložství, které zakládá právo opustit provinilého manžela na trvalo. Dalšími důvody, které posuzuje místní ordinář, jsou: vstup manžela do nekatolického společenství; nekatolická výchova dětí; zločinný a nečestný život manžela; působení druhému manželu vážné nebezpečí pro duši či pro tělo; špatné zacházení s druhým manželem a činění společného života příliš těžkým, a „podobné důvody“.⁶⁷⁸ Zatímco kodex z roku 1917 pojednává o možnosti odluky ve vztahu k povinnému zachovávání společného manželského života („*servare debent vitae coniugalis communionem...*“),⁶⁷⁹ nová legislativa kodexu z roku 1983 hovoří o zachovávání

⁶⁷² Srov. P. G. M. Lobiati, *Profili di comparazione...*, s. 315–318.

⁶⁷³ Pozn. Může se jednat o neplodnost nebo věznění.

⁶⁷⁴ Pozn. Důvodem žádosti o rozvod ze strany ženy může být neplodnost manžela, jeho nemorální chování vůči ženě, neuskutečňování toho, k čemu se při svatbě zavázal – starat se o ženu fakticky i ekonomicky.

⁶⁷⁵ Srov. P. G. M. Lobiati, *Profili di comparazione...*, s. 319–321. Pozn. V řecké tradici je rovněž znám rozvod, a to *cum damno* a *bona gratia*. Druhý v pořadí zrušil manželství např. rozhodl-li se jeden z manželů pro mnišský život nebo z důvodu prokázané impotence. Více k tématu viz B. Petrá, *Divorzio e seconde nozze nella tradizione greca*, Assisi 2014, s. 145–147.

⁶⁷⁶ P. Amenta, *Le procedure amministrative...*, s. 77.

⁶⁷⁷ P. Kasprzyk, *Separacja prawna małżonków*, Lublin 2003, s. 58–61.

⁶⁷⁸ Srov. kán. 1131, § 1 CIC'17.

⁶⁷⁹ Kán. 1128 CIC'17.

manželského soužití jako o povinnosti a právu (*officium et ius*).⁶⁸⁰ Dostáváme se k personalistickému pojetí, které animuje celé pojednání o manželství, obsažené v novém kodexu. Kán. 1055, § 1 CIC představuje manželství jako společenství celého života (*consortium totius vitae*),⁶⁸¹ jež v sobě zahrnuje manželský život plný, výlučný, nerozlučitelný, kde jsou plně aktivní obě manželské osobnosti; objímá celou lidskou existenci, včetně nejintimnějších oblastí.⁶⁸² Podle výčtu účinků manželství, které udává kodex, můžeme chápat, že prvním a nejdůležitějším je společné úsilí o svatost, což v sobě zahrnuje manželskou věrnost;⁶⁸³ další vychází z důstojnosti, jíž si jsou muž a žena rovni, a to úplné vzájemné darování (*consortium vitae coniugalis*), které převyšuje pouhé sexuální akty ve smyslu *ius in corpus*,⁶⁸⁴ a třetí je zaměřen na výchovu dětí.⁶⁸⁵ Význam „společenství celého života“ dává rozumět situacím, kdy dojde k narušení manželského vztahu, ale odpovědí páru není snaha o zrušení manželství, nýbrž o jeho zachování s tím, že dojde k derogaci některých jeho účinků.⁶⁸⁶ Tyto účinky manželství se totiž mohou každodenně setkávat s osobními nezdary a pády, které vedou k manželským krizím a mohou učinit společný život nesnesitelným.⁶⁸⁷ Pro situace tohoto druhu zákonodárce umožňuje manželům odluku.⁶⁸⁸ Zákonnými důvody pro odluku podle aktuální normativy jsou: neodpuštěné cizoložství⁶⁸⁹ a uvádění druhého manžela nebo dětí do nebezpečí pro duši nebo pro tělo.⁶⁹⁰ Cizoložství jako zákonný důvod musí být morálně jisté, zaviněné, nenásilné sexuální spojení s osobou odlišnou od manžela. O dovolení nezachovávat manželské soužití může požádat manžel, který cizoložství nespáchal, nezavdal k němu příčinu, s cizoložstvím výslovně nebo mlčky nesouhlasil, pokud cizoložství nepodporoval nebo k němu nenaváděl. Zákonným důvodem k odchodu podle ustanovení kán. 1153 CIC může být jednání, které má povahu hříchu: a) zatvrzelé setrvávání v morálně závadném chování;⁶⁹¹ b) fyzické nebo psychické

⁶⁸⁰ Srov. kán. 1151 CIC.

⁶⁸¹ Pozn. Pramenem tohoto kánonu je koncilní definice manželství, obsažená v konstituci *Gaudium et spes*, čl. 48.

⁶⁸² Srov. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto canonico* (2)..., s. 260–261.

⁶⁸³ Srov. kán. 1134 CIC; P. G. M. Lobiati, *Profili di comparazione...*, s. 77.

⁶⁸⁴ Srov. kán. 1135 CIC; Tamtéž, s. 78.

⁶⁸⁵ Srov. kán. 1136 CIC.

⁶⁸⁶ Srov. P. G. M. Lobiati, *Profili di comparazione...*, s. 73.

⁶⁸⁷ Srov. Tamtéž, s. 81.

⁶⁸⁸ Pozn. Kán. 1151 CIC odkazuje na kán. 104, kde se definuje společné bydlení manželů – bydliště trvalé a přechodné.

⁶⁸⁹ Srov. kán. 1152 CIC.

⁶⁹⁰ Srov. kán. 1153 CIC.

⁶⁹¹ Pozn. Např. se může jednat o alkoholismus, gamblerství, užívání drog, zadlužování, sledování pornografie a nabádání k ní, svádění dítěte nebo dětí k zahálčivému nebo nemravnému životu.

týrání páchané na druhém manželovi nebo na dětech;⁶⁹² c) setrvávání v hříchu apostaze, hereze nebo schizmu, podněcování druhého manžela nebo dětí k těžkému hříchu. Zákonodárce nabádá primárně k odpuštění a přijetí provinilého manžela,⁶⁹³ přičemž o odluku lze žádat až poté, co byly vyčerpány prostředky k usmíření a znovuoobnovení manželského společenství.⁶⁹⁴

Žádost o odloučení manželů za trvání manželství podává manžel, který se neprovinil proti manželskému soužití. Žádost se podává do šesti měsíců od případného opuštění společné domácnosti,⁶⁹⁵ a to písemně spolu s přílohami. Obvykle se jedná o potvrzení o křtu obou manželů, potvrzení o církevním sňatku a dále, je-li k dispozici, rozsudek civilního soudu o rozvodu manželství, případně další dokumenty rozhodné pro prokázání důvodnosti žádosti. Za nesporný důkaz o zákonném důvodu pro odluku se považují např. rozsudky soudů, rozhodnutí o přestupku, písemné prohlášení nežádajícího manžela s popisem skutku, který vedl k odloučení apod. V žádosti je nutné přesně určit, z jakého zákonného důvodu došlo k odloučení manželů a tento důvod v žádosti stručně skutkově popsat. Je vhodné v žádosti uvést alespoň dva svědky, kteří budou ochotni dostavit se k případnému jednání.

Odluka manželství může probíhat administrativní cestou, kdy se předloží žádost diecéznímu biskupovi, který rozhodne udělit či neudělit dovolení nezachovávat manželské soužití, anebo, je-li záležitost nejasná či sporná, bude řešena soudní cestou,⁶⁹⁶ za použití ústního sporného procesu, případně, na žádost stran nebo ochránce spravedlnosti, řádným sporným procesem.⁶⁹⁷ V dovolení o odloučení manželů, vydaného ať dekretem (v případě administrativního procesu) či rozsudkem (v případě soudního procesu), je třeba manželům připomenout povinnost pečovat o dobro dětí i druhého manžela, aby nikdo z nich nebyl ohrožen hmotnou nouzí. Odluka může být trvalá⁶⁹⁸ nebo časově omezená, přičemž po uplynutí stanoveného času mají manželé povinnost obnovit manželské soužití.⁶⁹⁹

Opuštění manželského společenství a krach manželství je v současné době častým jevem, který církev vyzývá k pastoračním aktivitám a bdělosti. Také papež František zve služebníky církve, aby manželům, jimž se rozpadá nebo rozpadlo manželství, pomáhali.

⁶⁹² Pozn. Např. se může jednat o navádění k potratu nebo k eutanázii, fyzické napadání, nadměrná svárivost, bezdůvodná a opakovaná žárlivost, sexuální zneužívání nebo znásilnění.

⁶⁹³ Srov. kán. 1152, § 1 CIC; kán. 1155 CIC.

⁶⁹⁴ Srov. P. G. M. Lobiati, *Profili di comparazione...*, s. 94.

⁶⁹⁵ Srov. kán. 1152, § 3 CIC.

⁶⁹⁶ Srov. kán. 1692, § 1 CIC.

⁶⁹⁷ Srov. kán. 1693 CIC.

⁶⁹⁸ Pozn. Trvalá odluka může být dovolena z důvodu neodpuštěného cizoložství nebo také z důvodu rozhodnutí pro zasvěcený život.

⁶⁹⁹ Srov. kán. 1153, § 2 CIC.

Důkazem zájmu o prevenci rozpadu manželství je také procesní reforma *Mitis Iudex*, která institut odluky manželství nezměnila ani nezrušila. Z mnoha důvodů krachu manželství jmenujme alespoň některé: a) výchovné modely, které ovlivňují člověka; b) změna role ženy ve společnosti; c) chápání manželství jako emoční záležitosti s egoistickou vizí.⁷⁰⁰ Zkušenost krachu manželství bývá pro manžele velmi traumatizující a podle statistik jsou právě manželé, zasažení manželským rozchodem, největšími konzumenty antidepressiv a uklidňujících léků. Navíc manželský nesoulad poznamenává jejich děti, které pak jsou později těžko schopné založit trvalé a stabilní manželské společenství celého života, neboť samy ztratily emoční a materiální zázemí.⁷⁰¹ To vše je dnes významným polem pastorače.

3.2.3. Neplatnost manželství

Učení církve o nerozlučitelnosti manželství – svátosti – je zakotveno v kán. 1141 CIC, který definuje: „*Matrimonium ratum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest*“. Ohledně možnosti zrušení nesvátostného manželství jsme pojednali výše, jakož i manželství svátostného, které nebylo konzumováno. Zůstává však ještě možnost pochybovat, zda konkrétní manželství bylo *matrimonium ratum*. Jinými slovy, zda bylo manželství uzavřeno platně podle Božích a církevních zákonů. Během tisíciletých zkušeností církev reflektovala ve světle víry, teologie a pastorače životní situace lidí a vypracovala podrobné soupisy faktů, které jsou příčinou neplatného uzavření manželství. Jedná se o jednotlivě definované manželské překážky,⁷⁰² závažnou vadu manželského souhlasu⁷⁰³ a předepsanou formu uzavření manželství.⁷⁰⁴ Zároveň církev během tisícileté praxe církevních soudů vypracovala důkladné právní postupy (důkazní sylogismy), jak s jistotou prokázat, zda manželství bylo či nebylo uzavřeno platně. Výrok církevního soudu má formu deklaratorní, nikoli konstitutivní. Neustavuje něco nového, nýbrž prohlásí, jaká skutečnost vždy byla. Z toho důvodu lze proces, vedoucí k soudnímu

⁷⁰⁰ Srov. V. Adriano, *La normativa canonica sul matrimonio e la riforma del processo di nullità*, Città del Vaticano 2016, s. 158–159.

⁷⁰¹ Srov. Tamtéž.

⁷⁰² Srov. Kánn. 1083–1094 CIC.

⁷⁰³ Srov. Kánn. 1095–1105 CIC.

⁷⁰⁴ Srov. Kánn. 1108–1111 CIC.

výroku o platnosti či neplatnosti manželství, nazvat sporem o *veritas matrimonii* čili hledání pravdy o manželství.⁷⁰⁵

Během přípravné fáze je třeba pomoci věřícímu (resp. žadateli), který si přeje podat žalobu na platnost svého manželství, aby jeho žaloba nepostrádala právní podklad. Duchovní, nebo odborník, který s věřícím konzultuje případnou pochybnost o platnosti manželství, by mu měl pomoci s formulací podstatných bodů, týkajících se důvodů neplatnosti manželství, a zároveň mu pomoci vidět obtíže prokazatelnosti těchto důvodů. Přitom je vhodné připomenout, že o platnosti manželství rozhoduje kompetentní církevní soud, že žalováno je samo manželství a nerozhoduje se o vině jednoho či druhého manžela. Důležité je znát také pozici nežalující strany, zda je ochotna se řízení před soudem účastnit, a pakliže ne, je třeba ujistit věřícího, který chce žalovat manželství, že je možné projednávat platnost manželství i bez přítomnosti druhého manžela. Cennou informací je také skutečnost, že si žadatel může zmocnit právního zástupce či obhájce ze seznamu soudních advokátů. Také je vhodné poučit věřícího o finanční stránce soudního sporu o platnost manželství s tím, že případná finanční nouze žalobce není překážkou pro řízení u církevního soudu. Konečně, je třeba povzbudit žadatele, aby svá tvrzení před soudem podložil svědeckými důkazy – ať dokumenty, či svědky – a také mu vysvětlit důležitost ochoty k případnému znaleckému vyšetření, bude-li ho během řízení potřeba.⁷⁰⁶ Je-li žadatel takto poučen a připraven, může podat u příslušného soudu žalobu na platnost manželství. Konkrétnějšími způsoby vedení konzultací a přípravy kauzy se budeme zabývat v následující kapitole. V tuto chvíli nám postačují obecná kritéria.

Spor o platnost manželství tedy vychází ze skutečnosti, že je podána žaloba, předložená právoplatným žalobcem. Ve sporu o platnost manželství může být žalobcem pouze některá ze stran, čili jeden z kontrahentů, a je-li neplatnost obecně a veřejně známa, pak ochránce spravedlnosti.⁷⁰⁷ Kromě uvedených osob, které mají právo žalovat manželství, musí zároveň předkladatelé splnit další náležitosti žaloby, tj. uvést adresu soudu, popsat předmět sporu, navrhnout důkazy atd.⁷⁰⁸ Nová legislativa zdůraznila možnost předložení

⁷⁰⁵ Srov. L. R. Burke, Proces vyhlásenia kánonickej neplatnosti manželstva ako hľadanie pravdy, in: Vytrvať v Kristovej pravde, Kežmarok 2015, s. 173–196.

⁷⁰⁶ Srov. M. J. Arroba Conde, Nullità del matrimonio canonico..., s. 16–18.

⁷⁰⁷ Srov. Kán. 1674 CIC. Pozn. Nutno dodat, že není-li žaloba podána kompetentním žalobcem, který musí mít ovšem „právní způsobilost“, je třeba ji dekretem odmítnout (srov. kán. 1505 CIC; čl. 121, § 1, 1° IDC), rovněž je-li žaloba podána prokurátorem, který nemá právoplatné zmocnění (srov. kán. 1484, § 1 CIC).

⁷⁰⁸ Srov. Kán. 1504 CIC; čl. 116 IDC. Pozn. G. P. Montini vyjmenovává přesně definované prvky žaloby, které mají charakter: 1) podstatný, 2) nezbytný, 3) integrující, 4) doplňující. Jestliže chybí v žalobě podstatné prvky, bude žalobce vyzván k doplnění a otvírá se možnost odmítnutí žaloby. Srov. G. P. Montini, De iudicio contentioso ordinario. De processibus matrimonialibus. II. Pars dinamica, Roma 2020, s. 109–113.

žaloby oběma stranami⁷⁰⁹ – stranou žalující a nežalující (resp. spolužalující) – s možností zahájit tzv. zkrácené řízení před biskupem.⁷¹⁰ Před platností *Mitis Iudex* bylo úkolem soudce vyzvat manžele, kteří žalují své manželství, aby se usmířili, a je-li to možné, aby se navrátili ke *consortium totius vitae*. Současná normativa pokus o smír přesouvá do předsoudní fáze, čili do etapy, kdy se manželům věnují v rámci mediace nebo doprovázení faráři nebo kompetentní laici.⁷¹¹ Během fáze *praevia*, kdy soudce zkoumá náležitosti žaloby k jejímu přijetí, se má soudce pouze přesvědčit, že manželství je „nenapravitelně rozvrácené“,⁷¹² přičemž průkaznost takové skutečnosti může být snadno doložena rozvodovým rozsudkem a eventuální existencí spokojeného nového civilního manželství žalobce.⁷¹³ Soudce má ověřit kanonické bydliště stran, aby rozhodl, zda je soud kompetentní k projednávání záležitosti.⁷¹⁴ I když se po vydání motu proprio *Mitis iudex* zjednodušila příslušnost soudu,⁷¹⁵ přesto je nutné došetření.⁷¹⁶ Podle IDC, čl. 11 je povinností soudce, pokud má nějakou nejistotu ohledně kompetence, aby se dotázal strany a vyzval ji k předložení dokumentů, které dokládají s jistotou její kanonické, at' trvalé či přechodné bydliště. Další věci, která se při přijetí žaloby rozhoduje, je její meritum, čili zdali je obsažen v žalobě *fumus boni iuris*, případně z jakého titulu se manželství žaluje. Nakonec se nesmí zapomenout na formální náležitosti žaloby jako je datum, místo a podpis.⁷¹⁷ K zabránění zbytečných průtahů má žalobce k žalobě připojit vše, co je nezbytné pro započetí řízení. Jedná se především o potvrzení o uzavření manželství, o jeho rozvodu apod.⁷¹⁸ Je-li navržen listinný důkaz, má být rovněž k žalobě připojen, stejně jako jména a kontakty svědků⁷¹⁹ a nežalující strany.⁷²⁰ Z uvedeného vyplývá, že je-li žaloba neúplná, bude pravděpodobně odmítnuta nebo vrácena

⁷⁰⁹ Srov. MIDI, kán. 1683, 1° CIC.

⁷¹⁰ Srov. MIDI, kánn. 1683–1687 CIC.

⁷¹¹ Srov. MIDI, PN 1–3; Sussidio applicativo 13–15.

⁷¹² Srov. MIDI, kán. 1675 CIC.

⁷¹³ Srov. E. B. O. Okonkwo, A. Recchia (ed), Tra rinnovamento e continuità. Le riforme introdotte dal motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, Roma 2016, s. 29–30.

⁷¹⁴ Srov. Kánn. 1501; 1502; 1505, § 1 CIC.

⁷¹⁵ Pozn. Před vydáním MIDI bylo nutno prostřednictvím soudního vikáře požádat o stanovisko nežalující strany v případě, že byla podána žaloba u soudu mimo bydliště nežalující strany či mimo místo uzavření manželství, avšak pouze v rámci území jedné biskupské konference. Jedině se souhlasem nežalující strany bylo možno projednávat manželství v místě „trvalého kanonického bydliště“ žalující strany (srov. kán. ~~1673~~, 3° CIC). Současná legislativa umožňuje podání žaloby v místě trvalého i přechodného kanonického bydliště jedné či druhé strany sporu (srov. MIDI, kán. 1672, 2° CIC).

⁷¹⁶ Srov. Čl. 120 IDC.

⁷¹⁷ Srov. Kán. 1504, 3° CIC; čl. 116, 4° IDC.

⁷¹⁸ Srov. Čl. 116, § 2 IDC.

⁷¹⁹ Srov. Čl. 117 IDC. Pozn. V praxi se mnohdy stává, že žaloby, které nejsou připraveny s pomocí znalého odborníka (konzultora), postrádají potřebné přílohy, zvláště lékařské zprávy či jiné listinné důkazy, o něž je však žaloba opřena. Z doplňování těchto příloh pak mnohdy vznikají zbytečné časové prodlevy. Srov. P. Bianchi, L'esperienza di applicazione dell'Istruzione nei tribunali locali – Italia, in: Periodica de re canonica, 104 (2015), s. 493.

⁷²⁰ Srov. Kán. 1504, 4° CIC; čl. 116, 5° IDC.

k doplnění a její doplňování způsobí dosti značnou časovou prodlevu.⁷²¹ Proto je velmi důležité, aby bylo podání žaloby dobře připraveno. Za účelem pomoci předkladatelům žalob má být u každého soudu úřad stálých advokátů,⁷²² kteří jsou placeni soudem a jsou připraveni klientům poskytnout právní poradu a pomoc při přípravě žádosti či žaloby, včetně jejího náležitého doplnění.⁷²³ Zde připomínáme požadavek nových procesních norem, kde papež František zdůrazňuje potřebu právní a pastorační pomoci při přípravě žalob na platnost manželství.⁷²⁴ Pečlivá příprava všech podkladů pro započetí procesu má vliv také na formu, kterou bude probíhat, tedy zda bude postupovat řádnou soudní cestou, nebo formou zkráceného procesu před biskupem nebo dokumentárního procesu.

Řádný proces ohledně platnosti manželství prochází standardně pěti fázemi a vzhledem k provázanosti jednotlivých úkonů vytváří jakýsi „procesní ekosystém“.⁷²⁵ V úvodní fázi (1) je přijata žaloba, je ustanoven soudní senát, jsou obeslány sporné strany, strana nežalující je o žalobě informována a zároveň žádána o vyjádření. Po uplynutí lhůty po přijetí žaloby je obhájce svazku vyzván, aby se vyjádřil k žalobním důvodům a způsobu projednávání. Po jeho vyjádření bývá stanoven předmět sporu a po přípravě otázek k výsledkům začíná důkazní fáze (2). Během ní jsou shromažďovány důkazy obvykle formou výsledků a listin. Často bývá součástí spisu také znalecký posudek nebo lékařské zprávy. Po shromáždění důkazního materiálu je spis kauzy zveřejněn sporným stranám, které k ní mohou podat připomínky nebo návrhy dalších důkazů. Po zveřejnění, které trvá zpravidla 30 dní, se přistoupí k uzávěru záležitosti, a tím začíná diskusní fáze (3). Uzávěrem záležitosti jsou strany vyzvány k obhajobám čili k závěrečné možnosti se ke sporu vyjádřit. Obhajoby jsou pak navzájem směněny a všechny strany se mohou vyjádřit také k obhajobám ostatních stran sporu, přičemž právo posledního vyjádření má obhájce svazku. Po provedení diskusní fáze bývá stanoven termín zasedání soudců k vynesení rozhodnutí ve sporu. V rozhodovací fázi (4) dojdou-li soudci ke konečnému rozhodnutí, následuje měsíční lhůta k vypracování textu rozsudku, který je následně zaslán stranám, jež mají možnost se proti rozsudku odvolat. Je-li

⁷²¹ Pozn. Pro stížnost proti odmítnutí žaloby je dáno 10 užitečných dnů (srov. kán. 1505, § 4 CIC; čl. 124 IDC). Vzhledem k tomu, že dříve přijímal nebo odmítal žalobu předseda již ustanoveného senátu, bylo možno podat stížnost k senátu. Nyní, vzhledem k tomu, že přijímá nebo odmítá žalobu soudní vikář, zbývá možnost podání stížnosti k soudnímu vikáři odvolacího soudu nebo k děkanu Římské rotý. Lze si představit, jaké časové ztráty by taková stížnost s sebou přinesla. Zdá se být tedy mnohem lepší a časově výhodnější vyčkat na uplynutí lhůty po odmítnutí žaloby a doplněnou a dobře připravenou žalobu předložit znovu.

⁷²² Srov. Kán. 1490 CIC.

⁷²³ Srov. Čl. 113 IDC.

⁷²⁴ Srov. MIDI, PN 2–5.

⁷²⁵ Srov. J. Llobell, *Le norme della Rota Romana in rapporto alla vigente legislazione canonica: la «matrimonializzazione» del processo. La tutela dell'«ecosistema» processuale; il principio di legalità nell'esercizio della potestà legislativa*, in: *Studi giuridici XLII: Le «Normae» del Tribunale della Rota Romana*, Città del Vaticano 1997, s. 56–60.

vynesen rozsudek o neplatnosti manželství a žádná ze stran se neodvolá, nabývá rozsudek právní účinnosti, což je součástí exekutivní fáze (5). Přestože procesní reforma obsažená v *Mitis Iudex* zrušila povinnost dvojího shodného rozsudku o neplatném manželství, *favor veritatis*, jímž je celý proces veden a prodchnut, umožňuje odvolání proti rozsudku k soudu II. instance a potažmo získání dvojího shodného rozhodnutí.⁷²⁶ Pokud je vynesen rozsudek o platnosti manželství a žádná ze stran se neodvolá, proces končí a kauza je uložena do archivu. Řádný proces má trvat jeden rok. Tento čas je však vždy závislý na součinnosti všech účastníků řízení a v mnoha případech jej z objektivních důvodů ze strany soudu nelze dodržet.⁷²⁷

Co se týká zkráceného procesu před biskupem, odkazujeme na předchozí pojednání v části 2. 3.⁷²⁸ Dokumentární proces ohledně platnosti manželství se zahajuje v případě, že „z listiny, která neobsahuje rozpor a proti níž nejsou námitky, se bezpečně zjistí existence zneplatňující překážky nebo nedodržení zákonné normy...“⁷²⁹ V takovém případě dochází v poměrně krátké době k finálnímu rozhodnutí, jehož autorem je diecézní biskup, nebo soudní vikář, případně samosoudce.⁷³⁰ Zda bude kauza postupovat rychle, je podmíněno primárně její dobrou přípravou před podáním žaloby. Z toho důvodu je zde tolik žádoucí předchozí *investigatio preiudicialis (seu pastoralis)* v rámci „nejužší“ a odborné pastorace, o níž jsme na počátku kapitoly pojednali.

3.3. Konzultační služba v diecézi jako pomoc manželům

V rámci pastorace rodin, jež přednostně zahrnuje kázání, vyučování, přípravu na manželství, liturgická slavení a pomoc sezdaným,⁷³¹ má své místo také informační, poradenská a mediační služba, která je k dispozici manželům v krizi a rozvedeným pro případy předběžného šetření k manželskému procesu.⁷³² Posledně zmíněná služba církve je

⁷²⁶ Srov. P. M. Dugan, L. Navarro, E. Caparros (ed), *The Reform Enacted by the m. p. Mitis Iudex. Commentaries and Documentation*, Montréal 2016, s. 51–55.

⁷²⁷ Pozn. Důvody prodlev bývají zapříčiněny nejčastěji nespoluprací nežalující strany, nepřebíráním poštovních zásilek, posouváním termínů výsledků předvolanými, zasíláním žádostí o výsledky na jiné soudy – často zahraniční – s nutností překladů.

⁷²⁸ Viz s. 103–104 této práce.

⁷²⁹ MIDI, kán. 1688 CIC.

⁷³⁰ Srov. Tamtéž.

⁷³¹ Srov. kán. 1063 CIC.

⁷³² Srov. MIDI, PN 2.

součástí tzv. „nepřímé pastorace“, do níž spadá také „soudní pastorace“.⁷³³ V následujícím pojednání se podíváme, jaké druhy poraden a konzultačních služeb pro manžele v krizi a rozvedené se na území diecéze nabízejí a předpokládají, a zároveň jaká má být jejich forma a jaké zásady pro realizaci.

3.3.1. Druhy a stupně konzultorů

Přání papeže Františka, jakož i synodních otců, aby byl věřícím usnadněn přístup ke spravedlnosti,⁷³⁴ můžeme číst v kontinuitě úmyslu zákonodárce (viz kán. 1490 CIC), který v roce 1983 stanovil, že každý církevní soud má, podle možnosti, poskytovat právní pomoc věřícím v podobě služby stálých advokátů nebo prokurátorů, placených soudem. V roce 2005 tutéž skutečnost zdůrazňuje a rozvíjí Papežská rada pro legislativní texty, jež z pověření papeže, sv. Jana Pavla II., vypracovala instrukci *Dignitas connubii* jako pomůcku pro ulehčení a podporu respektování procesního práva. V článku 113, § 1 IDC čteme:

„Při každém soudu ať je úřad nebo osoba, u které by kdokoliv mohl volně a rychle získat radu ohledně možnosti podat žalobu na platnost manželství, a je-li žaloba možná, o způsobu, jakým je třeba postupovat.“

„Úřadem nebo osobou“ je myšlen advokát či prokurátor, zmiňovaný v kán. 1490 CIC, následně uvedený také v čl. 113, § 3 IDC. Význam konzultační služby v rámci církevních soudů vyzdvihuje papež František v jedné ze svých promluv k Římské rotě.⁷³⁵ K posunu dochází vydáním *Mitis Iudex* (2015), neboť za subjekt této odborné, nepřímé pastorace je považován na prvním místě farář, dále kněží a jáhni, zasvěcené osoby, ale také pověření laici.⁷³⁶ Zákonodárce v kán. 1064 CIC hovoří o povinnosti místního ordináře dbát na pastorační péči o manžele a rodiny a radí přitom využít zkušenosti a znalosti osvědčených mužů a žen. Podobně v čl. 3 PN, MIDI radí zákonodárce místnímu ordináři svěřit „předsoudní nebo pastorační šetření“ lidem, které považuje za vhodné, a kteří „jsou kompetentní nejen v oblasti kanonického práva“.⁷³⁷ Tím se okruh „pastoračních subjektů“ velmi rozšiřuje

⁷³³ Srov. M. J. Arroba Conde, *Nullità del matrimonio canonico...*, s. 9.

⁷³⁴ Srov. RF 82; AL 244; MIDI, PN 2–3.

⁷³⁵ Srov. FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 23. 1. 2015, AI 1–2/2015 a 1–2/2016, s. 14.

⁷³⁶ Srov. MIDI, PN 3.

⁷³⁷ Tamtéž.

a nezůstává exkluzivní doménou právních expertů. Význam „zpřístupnění“ a snadnějšího dosažení této pastorační služby odloučeným a rozvedeným manželům je zřejmý z důrazu, který klade papež František ve svém učení na blízkost církve „chudým“, přičemž do skupiny „chudých“ se řadí mimo jiné velká skupina odloučených a rozvedených manželů. Zdálo by se tedy, že poradenskou a konzultační službu může vykonávat kdokoli; zákonodárce však neopomenul specifikovat přesná kritéria pro výběr člověka, vhodného k této službě, takže výsledně, služebníkem církve v této oblasti nemůže být „kdokoli“.

Podívejme se nyní na zmíněná kritéria. Předně je třeba zdůraznit, že pastorační péče o odloučené a rozvedené je svěřena v první řadě diecéznímu biskupovi,⁷³⁸ který se ve své apoštolské horlivosti nezastavuje před situacemi věřících, jejichž život neodpovídá hodnotám evangelia, a kteří třeba i opustili náboženskou praxi, a má je doprovázet.⁷³⁹ Diecézní biskup dává podíl na pastorační péči o věřící, kteří jsou v těžkých životních situacích, farářům.⁷⁴⁰ Diecézní biskup, jakož i farář tedy doprovází odloučené a rozvedené manžely z moci svěřeného úřadu. Jedná-li se o ostatní spolupracovníky, ti musí mít schválení od místního ordináře, a zároveň „předběžné soudní nebo pastorační šetření“ konají „v rámci farních či diecézních struktur“,⁷⁴¹ čili v koordinované pastoraci, za kterou zodpovídá místní ordinář.⁷⁴² Aby mohli mít kněží (mimo faráře), jáhni, zasvěcené osoby nebo laici schválení ke službě „předběžného soudního nebo pastoračního šetření“ (dále jen konzultori), musí v očích místního ordináře splňovat „kritérium vhodnosti“.⁷⁴³ Abychom měli představu, co toto kritérium obnáší, použijeme analogie, kterou nám poskytuje kán. 1483 CIC ve vztahu k roli církevního advokáta. Požaduje se, aby byl zletilý, katolík, měl dobrou pověst, a byl doktorem, nebo alespoň znalcem kanonického práva. Zletilost je důležitý osobní stav, který s sebou nese větší míru zodpovědnosti, poznání a životní zkušenosti. Katolické vyznání předpokládá znalost nauky církve ohledně víry a morálky, co je podstatné proto, aby konzultor dokázal dosáhnout prvního cíle „předběžného soudního nebo pastoračního šetření“, jímž je seznámení věřících s jejich osobní situací.⁷⁴⁴ Dalším předpokladem je dobrá pověst konzultora. Má-li hovořit, na základě schválení místním ordinářem, jménem církve, stává se z jejího pověření jejím představitelem a mluvčím. Není tedy možné, aby jeho osobní životní situace byla v rozporu s učením církve a s evangeliem, nebo aby bylo veřejně známo, že je například

⁷³⁸ Srov. Kán. 383, § 1 CIC; MIDI, PN 1.

⁷³⁹ Srov. Tamtéž.

⁷⁴⁰ Srov. Kán. 529, § 1; MIDI, PN 1.

⁷⁴¹ MIDI, PN 2.

⁷⁴² Srov. Kán. 1063 CIC.

⁷⁴³ Srov. MIDI, PN 3.

⁷⁴⁴ Srov. MIDI, PN 2.

člověkem nečestným, nedůvěryhodným apod. Konzultor má znát kanonické právo. Tato znalost je předpokladem k dosažení druhého cíle „předběžného soudního nebo pastoračního šetření“, jímž je shromáždění vhodných poznatků pro případné zahájení soudního nebo administrativního řízení.⁷⁴⁵ Samozřejmě, úroveň znalosti kanonického práva se může mezi jednotlivými konzultory lišit. Obecné informace a povědomí o právním řešení rozpadlých manželství by však měl mít každý konzultor, aby mohl věřícího, který za ním přijde, správně nasměrovat. Samozřejmě, kromě odborných znalostí, co se týče učení církve a kanonického práva,⁷⁴⁶ by mělo být během jeho formace dbáno také na vzdělání a dovednosti v dalších lidských vědách, obzvláště v psychologii. Formace konzultora – jak počáteční, tak trvalá – má zahrnovat též stránku afektivní a duchovní.⁷⁴⁷

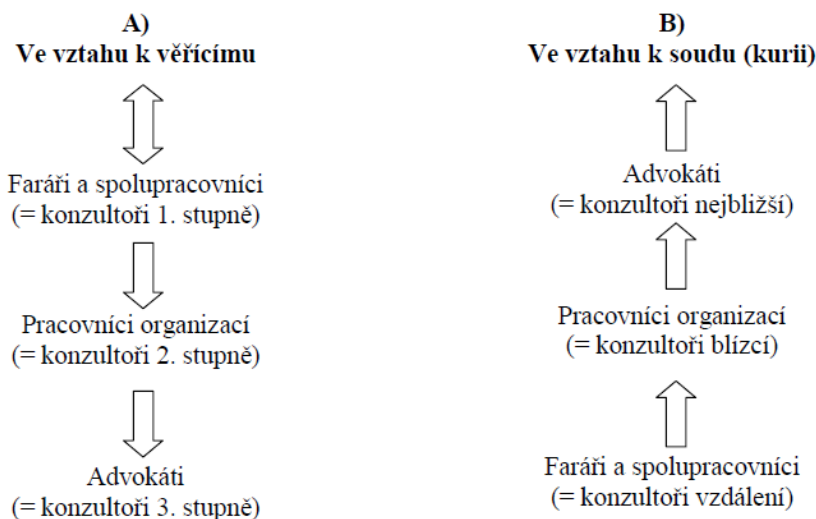
Ohledně získání znalostí z oblasti kanonického práva vydala Kongregace pro katolickou výchovu instrukci *Novis postulatis* (29. 4. 2018),⁷⁴⁸ v níž představuje různé úrovně vzdělání v oboru kanonického práva. Kromě klasického licenciátu a doktorátu z kanonického práva kongregace předkládá možnost dosažení diplomu v manželském procesním právu pro pracovníky soudů a akademické kurzy. Navíc dokument pojednává o formaci pro konzultory. Ty rozčleňuje na tři úrovně: 1) faráři a farní spolupracovníci; 2) pracovníci stálých struktur; 3) advokáti. Nejblíže k věřícím mají samozřejmě tzv. konzultoři prvního stupně, tedy na úrovni farnosti, jejichž pomoc bude více duchovní, psychologicko-pastorační, mediátorská, zatímco advokáti jsou na vrcholu odstupňované odbornosti, co se týče znalosti kanonického procesního práva ve vztahu k přípravě žaloby nebo žádosti pro církevní soud nebo biskupskou kurii. Podíváme-li se v opačném pořadí na rozlišení úrovně konzultorů vzhledem k přípravě žaloby nebo žádosti, můžeme hovořit o konzultorech a) vzdálených (ti jsou však lidem nejblíže – ve farnosti, v místě bydliště); b) blízkých (odborníci v diecézních centrech); c) nejbližších (přímo na kurii, církevním soudu). K rekapitulaci rozdělení druhů konzultorů nám poslouží následující nákres:

⁷⁴⁵ Srov. MIDI, PN 2.

⁷⁴⁶ Pozn. Jeden z kanonistů je názoru, že konzultor by měl především chápat právo církve jako nástroj k usnadnění křesťanského života, nikoli k jeho komplikování. Srov. M. J. Arroba Conde, *L'esperienza sinodale e la riforma del processo matrimoniale*, in: P. Palumbo (ed.), *Matrimonio e processo per un nuovo umanesimo. Il M.P. Mitis Iudex Dominus Iesus* di papa Francesco, Torino 2016, s. 137.

⁷⁴⁷ Viz RF 61.

⁷⁴⁸ Viz Kongregace pro katolickou výchovu, instrukce *Novis postulatis*, 27. 4. 2018, AAS 110 (2018), s. 659–680.

Vidíme, že tímto dělením se nabízí vcelku logická struktura konzultační služby v rámci diecéze, kterou reflektuje i zmíněná instrukce Kongregace pro katolickou výchovu. Faráři a jejich spolupracovníci jsou tedy v prvním kontaktu s lidmi, kteří se potenciálně mohou zajímat o prověření neplatnosti svého manželství. Co se týče poradenství ve farním prostředí, vzorem nám může být církve v Polsku, neboť tamní biskupská konference v *Direktoriu pro pastorační rodin* již v roce 2003 stanovila konkrétní instrukce a předpoklady pro jeho fungování,⁷⁴⁹ včetně zásad pro pomoc rozvedeným manželům,⁷⁵⁰ a následně jednotlivé polské diecéze při konání diecézních synod včlenily farní poradenskou službu do svého partikulárního práva a ještě více ji zkonkretizovaly.⁷⁵¹ Jiným příkladem, tentokrát diecézní poradenské služby, nazývané často *Centro di ascolto* (Centrum naslouchání), mohou být diecéze na území Itálie. Ukázkově v Milánské arcidiecézi zřídil arcibiskup v rámci kurie „Diecézní úřad pro přijetí rozvedených věřících“ (*L'Ufficio diocesano per l'Accoglienza dei Fedeli Separati*),⁷⁵² což bylo odpovědí na biskupské synody v letech 2014 a 2015. Reakce arcibiskupa na důraz, který položily biskupské synody na péči o rozvedené, nastala prakticky okamžitě. Zmíněný úřad zřídil hned v roce 2015. Jedná se o konzultační a poradenskou službu, provozovanou na třech místech arcidiecéze, která spolupracuje jak s katolickými

⁷⁴⁹ Srov. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, Warszawa 2003, čl. 37–42, s. 33–35.

⁷⁵⁰ Srov. Tamtéž, čl. 73, s. 53.

⁷⁵¹ Pozn. Například se jedná o synodu v diecézi Toruňské, Lodžské nebo Opolské. Podrobněji se tématu farního rodinného poradenství v Polsku věnuje R. D. Jerzy Adamczyk ve svém článku. Viz J. Adamczyk, *Zadania proboszcza w zakresie poradnictwa rodzinnego*, in: *Ius Matrimoniale*, č. 25 (2017/2), s. 65–82. Dále se tentýž autor podrobně zabývá strukturou rodinného poradenství. Jedná se o poradny na území diecéze, děkanství a farnosti. Viz Adamczyk J., *Poradnie małżeńsko-rodzinne w diecezji w aspekcie kanoniczno-duszpasterskim*, in: *Ius Matrimoniale* 26 (2015/4), s. 83–108.

⁷⁵² Viz <https://www.chiesadimilano.it/ufficiodiocesanoperlaccoglienzadeifedeliseparati/news/presentazione-288.html/> (9. 9. 2020).

rodinnými poradci, tak se stálými patrony (advokáty) církevního soudu. Doprovázení manželů v obtížných životních situacích, jež je poskytováno zdarma, se tím jeví jako celistvé. Konečně, třetí formu konzultací, podle výše uvedeného schématu, který sledujeme, můžeme nazvat jako „technickou“. Jedná se o pomoc stálých advokátů nebo patronů u církevního soudu, kteří jsou největšími specialisty na manželský proces – ať už soudní, vedoucí k odluce nebo neplatnosti manželství, tak administrativní, vedoucí k jeho zrušení. Funguje-li v diecézi struktura poradenství všech tří stupňů, pak pomoc konzultorů třetího stupně (tj. advokátů) se může skutečně věnovat výhradně technické stránce přípravy žaloby nebo žádosti, včetně sbírání podkladů pro její podání k příslušnému diecéznímu úřadu. Pokud ale některý konzultační stupeň v diecézi chybí, bude pole jejich působnosti muset zahrnovat daleko širší oblast, včetně podpory pastorační, psychologické a duchovní (alespoň v určité možné míře), jelikož v takovém případě budou muset „suplovat“ nepřítomné konzultory věnující se zvláště těmto oblastem lidského života a prožívání. Věřícího, který se na soudního konzultora (advokáta) obrací, bude třeba totiž připravit po všech stránkách na zahájení soudního nebo administrativního procesu, včetně všech možných vysvětlení, neboť pro věřícího to představuje často velmi náročné a zátěžové situace, které by bez vnější pomoci nemusel zvládnout. Pakliže u církevního soudu chybí konzultační služba stálých patronů (advokátů), ale první dva konzultační stupně jsou aktivní, důsledkem může být skutečnost, že pracovníci soudu se s přijatou, nedostatečně připravenou kauzou budou „trápit“, bude třeba vyzývat k jejímu doplnění, čeho důsledkem může být vzdání se řízení ze strany žalobce/žadatele nebo neuspokojivý výsledek kvůli chybějícím nebo nejasným důkazům. Chybí-li v diecézi druhý a třetí stupeň konzultorů, zbývá ještě farář nebo dobří lidé ve farnosti, kteří mohou věřícímu pomoci a nasměrovat ho. Záleží však na úrovni jejich znalostí a získané formaci, neboť se může stát, že poskytnou nepřiměřenou či nesprávnou radu, která může věřícího ještě víc poškodit.⁷⁵³ Jestliže v diecézi chybí kompetentní poradci (konzultoři), pak se jeví důvodnými výzvy papeže Františka, „aby pastýři hledali ztracené ovečky“, ⁷⁵⁴ a také je na místě odkaz

⁷⁵³ Pozn. V kauze neplatnosti manželství (zn. 435N), projednávané u brněnského církevního soudu, vyjevila žalující žena při výslechu, že když se radila s knězem, který ji duchovně doprovázel, ohledně možnosti odejít od manžela, který v rodině páchal domácí násilí, dostala poučení: „*Když jste si ho jednou vzala, musíte to vydržet. Děti potřebují otce.*“. Žena pak hledala pomoc jinde a prakticky jí byla tato rada potvrzena také z jiných úst. Snášela proto, spolu s dětmi, mnoho let utrpení, které ji přivedlo do bídneho zdravotního stavu. Rovněž psychika některých jejích dětí byla bohužel narušena. Až teprve když děti dospěly nebo dospívaly (jednalo se o početnou rodinu), ony samy matku povzbuzovaly: „*Mami, tak už se s tátou konečně rozved'*“. Na základě této motivace pak žena požádala o rozvod a vyhledala konzultační službu církevního soudu, kde podala žalobu na platnost svého manželství. Neplatnost ze strany muže byla u církevního soudu jednoznačně prokázána.

⁷⁵⁴ Srov. FRANTIŠEK, *Discurso per la conclusione...*, s. 125.

biblického textu Ez 34, 11–17, kde se zdůrazňuje zodpovědnost pastýřů, v našem případě diecézních biskupů,⁷⁵⁵ jejichž péči je svěřena část Božího lidu.⁷⁵⁶

3.3.2. Zásady a způsob vedení konzultací

Výše jsme si představili strukturu konzultační služby, která má fungovat v rámci diecéze. Nyní se podíváme, jaké zásady by ji měly při realizaci provázet. Předně si připomeňme již zmíněné promluvy papeže Františka, který si přeje církev jako „*otevřený dům Boha Otce*“,⁷⁵⁷ kde každý má své místo, „pohostinný dům“, kde je každý vítán.⁷⁵⁸ Branou „otevřeného a pohostinného domu“ církve je sám Ježíš, zatímco církev je „*vrátnou, nikoli paní*“ tohoto domu, a proto má nechat vejít všechny, které Pán jako Dobrý pastýř přivádí.⁷⁵⁹ Tedy první zásadou je „otevřenost“ a také „přijetí“ druhého člověka s vědomím, že věci nebývají černo-bílé a morální přičitatelnost eventuálního hříchu má své stupně.⁷⁶⁰ Důležité je, aby manželům, hledajícím pomoc, ať vinným či nevinným na krachu manželství, bylo jasné dáno na vědomí, že nikdo není vyloučen ze zákona spásy⁷⁶¹ a v každém případě je třeba s nimi začít budovat na základech pozitivních aspektů.⁷⁶² Typem „pohostinného, otevřeného domu“ má být tedy každý církevní úřad, kancelář, instituce, na kterou se věřící obrací, ale také jím má být srdce „pastýře“, vyhledávající ztracené (v rámci konzultací prvního stupně). Jestliže věřící přijde sám, nebo jej vyhledá konzultor, následuje druhá etapa, během níž kráčí konzultor bok po boku s věřícím v tichém naslouchání. Jakmile konzultor pozná osobní stav a situaci doprovázeného, může zvážit a nabídnout nejvhodnější způsob dalšího doprovázení⁷⁶³ – zda jej předat do kompetence jiné osoby, nebo zda a jak jej doprovázet sám. Někdy je zapotřebí dopomoci manželskému usmíření, uskutečnit mediaci, jindy je třeba člověka odeslat ke specialistům manželských nebo psychologických poraden, a jindy jej pomalu vést k přípravě podání žaloby či žádosti pro diecézní soud nebo kurii.

⁷⁵⁵ Viz kán. 383, § 1 CIC; MIDI, PN 1; Pozn. V direktáři pro pastýřskou službu biskupů *Apostolorum successores* (22. 2. 2004) je zdůrazněna zodpovědnost biskupů na poli pastore rodin, která má zaujímat prioritní místo. V rámci ní je třeba věnovat zvláštní péči těm, kdo žijí v iregulárních vztazích. Viz Kongregace pro biskupy, *Apostolorum successores*, Città del Vaticano 2004, čl. 202, s. 212.

⁷⁵⁶ Viz kán. 369 CIC.

⁷⁵⁷ FRANTIŠEK, *Evangelii gaudium*, 47, Praha 2014, s. 35.

⁷⁵⁸ Srov. FRANTIŠEK, *Promluva Společnosti*, 9. 9. 2015, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 251.

⁷⁵⁹ Srov. FRANTIŠEK, *Promluva Brána přijetí*, 18. 11. 2015, in: *Enchiridion III*, Brno 2019, s. 265–266.

⁷⁶⁰ Srov. AL 305.

⁷⁶¹ Viz kán. 1752 CIC; srov. M. J. Arroba Conde, *Nullità del matrimonio canonico...*, s. 8.

⁷⁶² Viz RF 10, 37, 71; AL 306.

⁷⁶³ Srov. E. Zanetti, *Consulenza e introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 19 (2006), s. 76.

Nezbytnou zásadou při doprovázení věřícího je také diskrétnost, respekt a úcta. To se týká jak předsoudního a pastoračního šetření, tak případného pozdějšího soudního řízení. „Soudní pastore“ musí být rovněž oděna do „umění doprovázet“, co si vyžaduje čas. „*Musí se jednat o důvěrné, srdečné, chápavé a zároveň přiměřeně nezaujaté naslouchání, umožňující lidem klidně formulovat myšlenky a dojít k jejich co nejobjektivnějšímu hodnocení.*“⁷⁶⁴ Celé doprovázení – ať pastorační, předsoudní či soudní – se musí nacházet mimo „kulturu spěchu“, jelikož řešení, která mají být ve výsledku doprovázenému nabídnuta, se musí zakládat nikoli na zdání, nýbrž na pravdě.⁷⁶⁵ Toto vědomí nás přivádí k další zásadě, kterou je pravdivost. Pro každého konzultora musí být proto naprosto zásadní, že „*Církev miluje pravdu*“.⁷⁶⁶ Proto je u konzultora nepostradatelná ctnost pokory a láska k církvi a jejímu učení,⁷⁶⁷ jež vylučuje upřednostnění nejistých osobních názorů a domněnek před objektivním a jistým učením církve, které bylo a je předkládáno věřícím také formou písemných dokumentů, v nichž lze snadno dohledat, jaké je závazné stanovisko církve k určitým sporným otázkám, a vzhledem k tomu, že k závěrům dochází církev ve svém oficiálním stanovisku po dlouhých šetřeních, zkoumáních, studiu mnoha odborníků a konzultacích, vskutku by odporovalo zdravému rozumu domýšlet si, že vlastní osobní názor, nebo názor toho či onoho člověka, byť věhlasného, jenž je v rozporu s oficiální naukou církve, je pravdivý a vedoucí ke spáse.

Jak jsme již výše zmínili ve vztahu ke kritériím pro výběr vhodného konzultora, konzultor musí bezpečně ovládat učení katolické církve ohledně víry a morálky a musí být pro něho samého směřodátné.⁷⁶⁸ Má-li doprovázet nějakého manžela na úseku jeho životní cesty tichým nasloucháním, povzbuzováním, dodáváním odvahy a ukazováním cesty kudy kráčet po cestě spásy,⁷⁶⁹ nemůže mu nabízet povrchní a falešné milosrdenství, vzdálené od pravdy. Církev, jakož i její zákony, se snaží věrně interpretovat evangelijní ideál, a proto nelze chránit a podporovat to, co je evangeliu vzdáleno a místo evangelia upřednostnit osobní, mnohdy

⁷⁶⁴ Kol. autorů, *Reforma manželského procesu podle papeže Františka*. Průvodce pro každého, Brno 2016, s. 22.

⁷⁶⁵ Srov. M. J. Arroba Conde, *Nullità del matrimonio canonico...*, s. 15. Pozn. Tento autor představuje aktivitu církevního soudu jako „pravé doprovázení“, plné respektu a úcty před pravdou, jak ji vnímá každý jednotlivec. Poukazuje na skutečnost, že „kontradikce“, která je podstatou sporného řízení, je právě ono „vyzutí si opánek na posvátné půdě, kterou je ten druhý“; nejedná se totiž o „protiřečení“ jeden druhému, ale o nabídku vlastní subjektivní verze faktů, zasazenou do rámce komunikace s druhou stranou. Srov. Tamtéž, s. 16.

⁷⁶⁶ G. Müller, *Indagine sulla speranza. Dialogo con Carlos Granados*, Siena 2017, s. 181.

⁷⁶⁷ Viz RF 86.

⁷⁶⁸ Pozn. Subjektivismus advokáta (konzultora) vůči církevní nauce, morálním a etickým principům by mohl mít za následek volbu nesprávných prostředků k dosažení spravedlnosti. Srov. A. Gullo, *Principi deolgologici riguardanti gli avvocati*, in: *Studi giuridici XCII: Deontologia degli operatori dei tribunali ecclesiastici*, Città del Vaticano 2011, s. 172.

⁷⁶⁹ Srov. RF 77.

egoistický požadavek.⁷⁷⁰ Konzultor, jako představitel církve, který v jejím jménu hovoří, díky schválení obdrženému od místního ordináře,⁷⁷¹ je přesvědčen, že církev nikdy nebude mít autoritu dispenzovat Boží přikázání, a to ani z důvodu domnělého láskyplného soucitu vůči situacím, které neodpovídají pravdě Božího slova.⁷⁷² „Církev s ohledem na jisté náročné rodinné situace může dovolit přerušení manželského soužití, avšak nemůže rozlomit manželské pouto“.⁷⁷³ Důležitou pravdou, týkající se manželství – svátosti – je, že Bůh sám, který ve svátosti působí (*ex opere operato*), nikdy nezlame. I kdyby se manželé dopustili hříchů proti manželské čistotě a věrnosti, svátost tím nezmizí; i kdyby se spojili s jinými osobami v nemanželském soužití, svátost se svým nerozlučitelným poutem trvá dál.⁷⁷⁴ Čili manželství jako svátost nikdy nezkrachuje.⁷⁷⁵ Jiná věc však je pochybovat, zda toto posvátné pouto vzniklo a zvažovat, zda se vydat směrem zkoumání jeho platnosti. Z hlediska víry lze povzbudit doprovázeného pravdou, že Bůh stvořil člověka ke svému obrazu a podobě, tj. milovat a být milován, což dává smysl lidské existenci. Dojde-li však ke krachu lidského „projektu lásky“, církev nabízí prostředky k jeho revizi a pomáhá vidět a chápat, zda se nejednalo pouze o „zdánlivý“ projekt. Kanonické důvody neplatnosti manželství jsou vlastně věrným přetlumočením teologických důvodů, kvůli nimž je manželský projekt objektivně nepřiměřený dosáhnout svých vnitřních hodnot.⁷⁷⁶ A protože, jak jsme zmínili, „církev miluje pravdou“, nemůže zůstat netečná vůči „zdánlivým projektům lásky“. V jednom nedávno vydaném dekretu Římské rotý soudcové sdělili:

„Infrascripti Patres prae oculis sacrum officium habent tuendi matrimonium ac principium canonicum quod idem gaudet „favore iuris“. Sed necesse est eruere et distinguere matrimonium apparens ab illo valido et vero. Supra „favorem iuris“ adsunt „pondus veritatis“ et „salus animarum“. Non declarare nullum quod certitudine morali uti tale revelatur haud tueretur et foveretur matrimonium. Id irect contra sanctitatem et veritatem matrimonii validi ac haud tueretur ius obiectivum et subiectivum fidelium ne

⁷⁷⁰ Srov. M. J. Arroba Conde, *Nullità del matrimonio canonico...*, s. 8; S. Košč, *Pomáhať láske rásť. Komentár k „Amoris Laetitia“ a inšpirácie pre pomáhajúce profesie*, Brno 2019, s. 120.

⁷⁷¹ Srov. MIDI, PN 3.

⁷⁷² Srov. G. Müller, *Indagine sulla speranza...*, s. 181–182.

⁷⁷³ Tamtéž, s. 182.

⁷⁷⁴ Srov. S. Kampowski, *La fecondità di una vita. Verso un'antropologia del matrimonio e della famiglia*, Siena 2017, s. 129–133.

⁷⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 180–181. Pozn. V katolické církvi existují některé chvályhodné iniciativy, které pomáhají katolickým manželům zůstat věrnými svátosti manželství i poté, co se jejich manželské soužití rozpadlo. Jako příklad uvádíme bratrstvo „Manželé navždy – odloučení a rozvedení, věrní svátosti“: viz <http://www.fraternitasposipersempre.it/> (11. 9. 2020).

⁷⁷⁶ Srov. M. J. Arroba Conde, *Nullità del matrimonio canonico...*, s. 9.

maneant iuridice devincti vinculo iugali falso ec inexistenti. Falsitas defendi nequit, nec favore iuris gaudere debet.“⁷⁷⁷

Uvedená citace dokládá starost církve o nedotknutelnost svátosti manželství, ale také o věřící, kteří setrvávají v pomyslném svazku neexistující svátosti čili neplatném manželství. Z téže citace můžeme interpretovat, že se přičí pravdě, aby tito věřící setravali v domnění, že byla svátost udělena, když tomu tak není. Stejně jako nelze strpět, aby byla udělena eucharistie bez proměnění (tj. neplatná, nereálná), nelze v tomto smyslu strpět, aby setravali věřící svázání nereálným poutem manželství. Je proto pochopitelné, že papež František vyzývá pastýře církve, aby tyto věřící hledali a pomohli jim, tím spíš, že neudělená svátost může stát u kořene krachu domnělého manželství a navázání jiných partnerských mimomanželských vztahů a soužití. Není proto divu, že synodní otcové, včetně papeže, kladou tolikrát důraz na tuto skupinu věřících a vybízí je ke všemožným způsobům jejich zapojení do života církve, jakož i k pomoci formou blízkosti soudů a usnadnění přístupu ke spravedlnosti, včetně předsoudního šetření k manželskému procesu.⁷⁷⁸

Vrátíme-li se ke konkrétnímu způsobu vedení konzultací, je samozřejmě rozdíl, zda se jedná o konzultaci prvního, druhého či třetího stupně. Z výsledků biskupské synody o rodině, ale také na základě učení papeže Františka, lze mít za jisté, že důraz je nyní položen na konzultory prvního stupně čili faráře a jejich spolupracovníky, kteří jsou v denním kontaktu s lidmi svého bydliště, své farnosti. Je to právě toto místo, na němž lze uskutečňovat „hledání ztracených ovcí“ v roli Dobrého pastýře – jít a hledat ty, kdo možná již ztratili naději spásy a víru v Boha. Zatímco institucionální konzultace bývají místem, kam musí přijít klient (zájemce o službu), konzultace prvního stupně nepostrádají svěžest onoho „hledání ztracených“ – konzultori jdou, aby vzbudili zájem o službu, o nabízenou pomoc. Těžko si lze představit, že by advokát jezdil po diecézi a zval věřící, aby si k němu přišli připravit třeba žalobu na platnost manželství. Je však naprosto reálné, aby farář a jeho spolupracovníci vycházeli v každodenním kontaktu za lidmi svého okolí, setkávali se, hovořili s nimi,

⁷⁷⁷ Decretum turni Coram Esteban, Brunen, Prot. No. 22.941, 24. 6. 2020, s. 17–18, non publicata, in: Archiv Diecézního církevního soudu v Brně. Pozn. Překlad citace: [„Níže podepsaní otcové mají před očima posvátnou povinnost chránit manželství a kanonickou zásadu, která stanoví, že manželství se těší přízni práva „favor iuris“. Ale je nezbytné vyzdvihnout a rozlišit zdánlivá manželství od manželství platných a pravých. Nad „favor iuris“ (přízni práva) jsou „pondus veritatis“ (váha pravdy) a „salus animarum“ (spása duší). Neprohlásit za neplatné manželství, které se s morální jistotou netěší přízni práva, a není jí chráněné, by bylo proti svatosti a pravdivosti platného manželství, a nebylo by chráněno objektivní a subjektivní právo věřících nezůstávat právně svázání manželstvím falešným a neexistujícím. Nepravdivost nesmí být chráněna, ani se nesmí těšit přízni práva.“].

⁷⁷⁸ Srov. AL 244.

doprovázeli je a pomaličku jim ukazovali cestu, která nakonec třeba vyústí v setkání s advokátem církevního soudu. Proto první konzultace na území místa bydliště, pracovního prostředí a každodenního kontaktu je mimořádně důležitá, a to tím spíš, že může napomoci řešit osobní krize či krize společného manželského života dřív, než manželský vztah ztroskotá.⁷⁷⁹ Navíc, k tolik nezbytné integraci těch, kteří se považují za vzdálené či vyloučené z církve,⁷⁸⁰ může dojít výhradně v místním společenství, nikoli v rámci institucí. V institucích, týkajících se druhého a třetího stupně konzultací, může být člověk samozřejmě povzbuzen, správně poučen nebo nasměrován, ale těžko tam bude tvořit součást společenství. V tuto chvíli ponecháme otevřenou formu konzultací prvního a druhého stupně pro další badatele, jelikož si vyžaduje hlubší pastorační prozkoumání a rozbor ve spolupráci s některými lidskými vědami (psychologie, pedagogika, sociologie), včetně hledání správné koordinace všech pastoračních aktivit, a zaměříme nyní pozornost na předsoudní šetření v rámci „soudní pastore“.

Jestliže mají mít věřící usnadněný přístup ke spravedlnosti,⁷⁸¹ je podstatné, aby dobře fungovaly církevní soudy a jejich poradenství, resp. konzultační služba, definovaná jako „třetí stupeň“.⁷⁸² Přestože uzákonění advokátní pomoci při soudech nacházíme již v roce 1983 v Kodexu kanonického práva, jak jsme na to poukázali výše, přestože v roce 2005 byla potvrzena konzultační služba advokátů instrukcí *Dignitas connubii* a v roce 2015 byla ještě více konkretizována a rozšířena v motu proprio *Mitis Iudex*, na mnoha místech dosud není samozřejmostí. Všechny konzultační stupně spolu souvisí, avšak kdyby fungoval první i druhý stupeň, ale třetí by neexistoval, jak by se věřící mohli dovolat „snadněji“ spravedlnosti? Jestliže je v této době kladen důraz na konzultace prvního stupně, nelze negovat, že dříve bylo žádáno vytvoření konzultačních míst třetího stupně, i když se takto

⁷⁷⁹ Pozn. O řešení osobních a manželských krizí podrobně projednává papež František v exhortaci *Amoris laetitia*, čl. 232–240. Z textu vyplývá, že včasnost pomoci na „každodenní úrovni“ je jednou z nejdůležitějších. Stejně jako lékař může pacientovi pomoci snadněji na začátku, kdy propuká určitá nemoc, může konzultor prvního stupně zarazit mnohá zla i budoucí utrpení, k němuž by došlo, pokud by nebyla poskytnuta manželům pomoc již v počátečních potížích. V této souvislosti nutno zmínit, že autoři z bývalého Papežského institutu Jana Pavla II. pro studium manželství a rodiny v Římě vydali užitečnou publikaci, věnující se doprovázení manželů v prvních 5–7 letech manželství, tedy v etapě, kdy dochází k počátečním krizím. Toto období manželského života je považováno za jedno z nejobtížnějších. Více viz: Kol. autorů, *První roky manželství*, Brno 2017.

⁷⁸⁰ Srov. RF 84n; AL 297; J. Granados, S. Kampowski, J. J. Pérez-Soba, *Nová pastorační péče o rodiny. Průvodce podle Amoris laetitia*, Brno 2017, s. 69–92.

⁷⁸¹ Srov. RS 48; AL 244; MIDI, Předmluva, s. 6.

⁷⁸² Pozn. Na tomto místě znovu připomínáme zodpovědnost diecézních biskupů. Viz kán. 383, § 1 CIC; MIDI, PN 1. Kromě již zmíněných odkazů je zde vhodné ocitovat z úvodu instrukce *Dignitas connubii*: „...*Episcoporum est, graviter onerata eorumdem conscientia, curare ut idonei ministri iustitiae pro suis tribunalibus apte et tempestive iure canonico efformentur...*“ [...“je přísnou povinností svědomí biskupů pečovat o to, aby pro vlastní soudy včas vyučili zdatné soudní úředníky odpovídající požadavkům v kanonickém právu...“]. IDC, Úvod, s. 17.

nenazývaly. Pokud v některé diecézi chybí, zřejmě by se měl nejprve „dohonit skluz“ a pak se teprve věnovat novějším věcem. Ty totiž předpokládají existenci „těch starších“. Dejme tomu, že konzultační služba třetího stupně v diecézi funguje. Pakliže se na ni zájemce obrací, jak má poskytování služby vypadat? K odpovědi na tuto otázku, a především k inspiraci, využijeme zkušeností dvou vybraných odborníků. Prvním bude Mons. Eugenio Zanetti, soudní vikář z diecéze Bergamo a druhým Donatella Saroglia, stálá patronka při Lombardském církevním soudu.

Mons. Zanetti ve svém pojednání o konzultacích a možnosti předložení žaloby na platnost manželství, které napsal již v roce 2006,⁷⁸³ uvádí následující: důležité je umět rozlišit mezi různými situacemi, proto je třeba nejprve dobře poznat situaci člověka, který přichází a také jeho aktuální životní stav, včetně motivací, které jej přivádí.⁷⁸⁴ Rozhovor má být ze strany konzultora srdečný a ze strany žadatele upřímný; konzultor má člověku důvěrně a s chápavostí naslouchat, ale má si zároveň udržet jistý odstup, aby mohl následně s moudrostí a respektem posoudit situaci vyprávěných skutečností, připouštět odlišnou interpretaci faktů druhým manželem.⁷⁸⁵ Při vedení dialogu je na místě použít vhodnou metodologii: využít toho, že žadatel přinesl sepsané body nebo popis svých vzpomínek, případně vyplněný dotazník, anebo vést přímý rozhovor. Při rozhovoru má konzultor nahlédnout do těchto sousledných oblastí: období chození, zasnoubení, rozhodnutí ke sňatku, úmysly a podmínky před svatbou, psychický stav a vnější okolnosti během uzavírání sňatku, rady a mínění příbuzných a přátel, průběh blízké a bezprostřední přípravy na manželství, svatba; následně období novomanželské – afektivní, duchovní a sexuální soulad manželů, početí a narození dětí a jejich výchova, těžkosti a krize v manželství, okolnosti a důvody krachu manželského soužití a rozvodu, aktuální situace.⁷⁸⁶ Důvodem vyprávění o všech těchto životních etapách a okolnostech není posouzení viny jednoho či druhého manžela, ale snaha o celistvý a pravdivý náhled. Proto může konzultor během rozhovoru využít maieutickou metodu,⁷⁸⁷ kterou může doprovázenému pomoci získat lepší náhled a touhu po hledání pravdy; konzultorovi je doporučováno, aby se při doprovázení klienta vyhnul příliš přímým a technickým otázkám.⁷⁸⁸ Již zmíněný postoj určitého odstupu umožní konzultorovi zároveň

⁷⁸³ E. Zanetti, *Consulenza e introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, in: *Quaderni di diritto ecclesiale* 19 (2006), s. 70–92.

⁷⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 75.

⁷⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 77.

⁷⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 77–78.

⁷⁸⁷ Pozn. Jedná se o filosofický (sokratovský) způsob vedení dialogu, při němž je doprovázený přiveden do stavu zdánlivě neřešitelného (aporie), takže je nucen sám hledat pravdivá řešení a odpovědi.

⁷⁸⁸ Srov. E. Zanetti, *Consulenza e introduzione...*, s. 77.

zachytit významné aspekty, které by mohly svědčit pro eventuální existenci důvodů neplatnosti manželství. Během setkání je dobré projednat, zda tvrzení, svědčící pro neplatnost manželství lze podložit svědeckými důkazy, a jakými. Na konci setkání (jednoho nebo více) je třeba, aby konzultor vyjádřil své odůvodněné stanovisko. To může být: pozitivní, negativní nebo pochybující.⁷⁸⁹ Pozitivní v případě, že vidí reálnou možnost předložit kauzu neplatnosti manželství. Tehdy je však třeba patřičně ohodnotit, zda je vhodné podat žalobu hned, nebo až za nějaký čas, případně vůbec (např. v současné době není možné již podložit tvrzení důkazy, nebo žadatel je v tak špatném psychickém stavu, že by nebyl schopen unést jakoukoli konfrontaci s druhým manželem apod.).⁷⁹⁰ Negativní stanovisko vyjádří konzultor tehdy, zjistí-li, že nic neodpovídá tomu, že by manželé uzavřeli neplatné manželství a příčina krachu manželského soužití byla způsobena nepříznivými okolnostmi a zanedbáním vhodných prostředků k překonání krize. V takovém případě stanovisko nemůže být jiné než negativní, neboť nelze člověka, který žádá o radu a pomoc, klamat.⁷⁹¹ Pokud má konzultor pochybnost, zda je možné podat žalobu na platnost manželství, může klienta odeslat ještě k jinému expertovi. Jestliže po důkladné analýze případu nevyplývá, že jsou přítomny důvody pro neplatnost manželství, je třeba pomoci člověku pochopit a přijmout jeho situaci – stav rozvedeného manžela v církvi – a v ideálním případě jej předat jinému doprovázejícímu nebo mu doporučit vhodné pastorační aktivity a projekty.⁷⁹²

Nyní se podívejme, jakou inspiraci pro způsob vedení konzultací třetího stupně nám nabízí advokátka Saroglia. Ve svém příspěvku na Symposiu kanonického práva v brněnské diecézi v roce 2017 popsala konzultační službu u Lombardského regionálního církevního soudu. Připomeňme, že to bylo v době, kdy již v Milánské arcidiecézi dva roky fungoval „Diecézní úřad pro přijetí rozvedených věřících“, jenž poskytuje konzultace druhého stupně. Pochopitelně bude proto její popis více „technického“ rázu. Advokátka Saroglia říká, že důležitou zásadou pro konzultora je zachování si nestrannosti. Konzultor se nemá nechat strhnout soucitem natolik, že by přestal být objektivní; „...*nesmí nikdy suplovat psychologa ani sociálního asistenta*“.⁷⁹³ Pakliže člověk potřebuje pomoci, je třeba jej odeslat

⁷⁸⁹ Srov. E. Zanetti, *Consulenza e introduzione...*, s. 78.

⁷⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 76.

⁷⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 79.

⁷⁹² Pozn. Velkou pastorační výzvou je vytvoření projektu pomoci pro rozvedené katolíky typu „Sposi per sempre“, které jsme výše již zmínili. Viz <http://www.fraternitasposipersempre.it/> (11. 9. 2020). Nejedná se o čistě psychologickou podporu, ale pravý pastorační projekt „bratrstva“, které sdružuje rozvedené katolíky, aby dostali potřebnou pomoc (především duchovní) žít věrně vzhledem k jejich manželským závazkům, navzdory zkrachování životního projektu lásky.

⁷⁹³ D. Saroglia, *Poskytnutí právní pomoci a metodika přípravné fáze v manželských řízeních*, in: *AI Supplementum 4*, Brno 2018, s. 216.

ke kompetentnímu odborníkovi. Pokud existuje reálná naděje na záchranu manželského života, je vhodné mu poradit např. párovou terapii v rámci jiných pastoračních aktivit,⁷⁹⁴ a někdy je na místě ukázat cestu konvalidace nebo sanace manželství. Při prvním setkání je také důležité informovat příchozího, že *favor matrimonii* má v kanonickém procesu vždy prvenství.⁷⁹⁵ U Lombardského regionálního církevního soudu probíhají odborné konzultace s použitím dvou předem vyplněných podkladů. Jedná se o „Seznam údajů“ a „Dotazník“. Seznam údajů poskytuje základní fakta o manželské dvojici, data o době seznámení, délce soužití, datu sňatku, místě uzavření manželství, o dětech, datu odloučení a rozvodu a o případném novém občanském manželství. Je to přehled, který konzultorovi umožní se zorientovat a udělat si časovou osu. První setkání s konzultovaným probíhá nejprve základním poučením, pak četbou „Seznamu údajů“ a následnou četbou vyplněného „Dotazníku“, který obsahuje otázky se stručnými nebo obsírnějšími odpověďmi ohledně chronologie vztahu a manželského života. Přitom konzultor zjišťuje a prověřuje podstatné skutečnosti pro případné zahájení soudního procesu, včetně podkladů pro prokázání tvrzení, a při rekonstrukci událostí si dělá poznámky k případu.⁷⁹⁶ Zároveň zjišťuje, kde jsou nesrovnalosti nebo nesnáze, které bude eventuálně nutné překonat. Závěrem prvního rozhovoru konzultor zváží, zda je vhodné pokračovat dál. Pokud ano, bývá zvykem kontaktovat druhého manžela, předpokládanou nežalující stranu, a pozvat jej rovněž k osobnímu setkání s konzultorem.⁷⁹⁷ Pozvání se odehrává obvykle písemnou formou. Stejně jako s potenciální žalující stranou, také s druhým manželem probíhá rozhovor, který jej má informovat, případně přivést ke spolupráci, obzvláště je-li případ průkazný a řešitelný formou zkráceného řízení před biskupem. Analogicky snubnímu šetření, kdy se se snoubenci probírají osobní otázky s každým zvlášť, také v této konzultační fázi přistupuje ke každému z manželů jednotlivě a nestranně, aby získal co největší objektivitu.⁷⁹⁸ Je také zvykem, že budoucí žalující strana je konzultorem vyzvána, aby oslovila své svědky, které má požádat o sepsání vzpomínek na vyšetřované manžele a jejich manželství. Své zprávy svědci zašlou konzultorovi, aniž by se s ním setkali. Na základě těchto zpráv si konzultor vytvoří ucelený obraz, také o procesní kvalitě svědků.⁷⁹⁹ Sebraný materiál tvořený Seznamem údajů, Dotazníkem, osobními poznámkami konzultora, případnou komunikací se stranami,

⁷⁹⁴ Srov. D. Saroglia, *Poskytnutí právní pomoci...*, s. 217.

⁷⁹⁵ Srov. Tamtéž.

⁷⁹⁶ Srov. Tamtéž, s.

⁷⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 224, 227–228.

⁷⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 228.

⁷⁹⁹ Srov. Tamtéž, s. 226.

dokumenty, zprávami svědků a dalších případných dokumentů je zakládán do „Archivu konzultací“, kde každé projednávané manželství má své jednací číslo. Navíc je uloženo v elektronickém „Informačním archivu“, takže je spis snadno dohledatelný pro další zpracování.⁸⁰⁰ Nejedná se zde o soudní archiv, nýbrž archiv konzultační služby. Tento materiál slouží pro případy, že se osoba po delší době za konzultorem vrátí, anebo pro situace, kdy se osoba obrátí na jiného konzultora.⁸⁰¹ Pakliže je závěrečné stanovisko konzultora pozitivní, přistoupí se k sepsání žaloby, která je zároveň dobře podložena a připravena.⁸⁰² Výsledkem bývá žaloba, která je plodem pečlivé rekonstrukce skutečných událostí, je odůvodněná a nepostrádá *fumus boni iuris*, jehož absence by vedla patrně k odmítnutí žaloby soudcem. Prakticky celé předsoudní řízení, tvořené sesbíráním podkladů a soupisem žaloby, má za cíl přijatelnost žaloby,⁸⁰³ jelikož z důvodu podstatných nedostatků by byla nedostatečně připravená žaloba soudcem odmítnuta.⁸⁰⁴ Odborná konzultace se proto jeví jako velmi důležitá etapa doprovázení. Výhodou také je, že přípravné konzultační období může, na rozdíl od soudního procesu, trvat jakkoli dlouho, a tedy se může přizpůsobit potřebám a dispozicím žalující strany, která tak má čas se disponovat na budoucí soudní řízení,⁸⁰⁵ které, bude-li kauza dobře připravena, bude později soudci snadněji souzena, ať už dospějí k jakémukoli výsledku.

Někteří kanonisté praxi konzultací, popsanou advokátkou Sarogliou, rozporují, jelikož v ní vidí nebezpečí poškození nebo zničení důkazů, které by byly jinak předloženy až během soudního řízení.⁸⁰⁶ Komunikace konzultora zvláště se stranou nežalující, ale i se stranou žalující, může nechtěně vést k instruktáži, co má nebo nemá u soudu říkat nebo předložit. Pokud by ale strana chtěla jednat nečestně a účelově, měl by to být právě konzultor,

⁸⁰⁰ Srov. D. Saroglia, Poskytnutí právní pomoci..., s. 227.

⁸⁰¹ Pozn. Archivní materiály konzultací jsou zvláště důležité v případě, že konzultor ukončí službu, takže případ může převzít jiný konzultor. Také je to praktické v situaci, kdy osoba není spokojená s konzultacemi, takže oslovuje více konzultorů nebo advokátů.

⁸⁰² Pozn. Někteří kanonisté hovoří také o možném „předběžném znaleckém posudku“, který může posloužit jako podklad pro prokázání odůvodněnosti žaloby. Takový posudek je obzvláště důležité, má-li se kauza projednávat ve zkráceném řízení před biskupem. Viz P. Bianchi, Předchozí znalecký posudek: vhodnost, kritéria hodnocení, důkazní hodnota a užitečnost v procesní dynamice, in: AI Supplementum 4, Brno 2018, s. 249–281.

⁸⁰³ Pozn. Žaloba musí splňovat parametry podle kán. 1504, 1°–4° CIC.

⁸⁰⁴ Viz kán. 1505, § 2, 2° CIC.

⁸⁰⁵ Srov. D. Saroglia, Poskytnutí právní pomoci..., s. 224, 226. Pozn. Konzultor může také během konzultační fáze pomoci straně, aby rozuměla smyslu kanonického procesu, jakož i důvodu, pro který žaluje manželství. Ze soudní praxe plyne totiž zkušenost, že pokud není strana poučena konzultorem, nemusí vůbec rozumět důvodu, pro který žaluje manželství, takže pak celé vyšetřování může minout skutečný cíl (resp. důvod neplatnosti manželství může spočívat v odlišné materii).

⁸⁰⁶ Pozn. Například v jednom článku M. J. Arroba vidí přípravnou aktivitu tohoto typu jako před-výsledek strany, který by se však měl odehrávat až během soudního řízení. Srov. Arroba Conde M. J., Le „Litterae motu proprio datae“ sulla riforma dei processi di nullità matrimoniale: prima analisi, in: Apollinaris 88 (2015/2), s. 564.

který ji poučí a správně ji naformuje (např. odradí od podání žaloby, aby nedošlo k podvodnému jednání). Lidé dnes snadno získávají informace ohledně kanonického procesu a důvodů nulity na internetu nebo z médií, takže je bezpředmětná obava, že by konzultor byl jediný, kdo by strany informoval. Ale právě v této situaci, kdy lidé získávají množství různých informací předem, se jeví jako nezbytné, aby konzultor podal jejich správnou interpretaci a opravil omyly. Obvykle totiž informace z internetu nemají záruku ověřenosti, pravdivosti a správnosti. Kdyby nebylo odborných konzultací, mohlo by se stát, že by člověk očekával na základě mylných informací jiný výsledek, než jaký je reálný. Také z těchto důvodů je důležité, aby konzultori u církevních soudů byli činní. Na druhou stranu, každá církevní služba může být špatně vykonávána nebo zneužita. Tak jako se může stát, že jednotlivý soudce není čestný a poctivý, může se to stát také u konzultora. To je však otázka disciplinární a trestní, kterou se zde nemůžeme kvůli rozsahu zabývat. Samotný fakt zneužitelnosti kterékoli služby v církvi však nemůže být nikdy důvodem, že nebude uskutečňována.

Ve vztahu k předsoudní fázi řízení a ke všemu výše sdělenému, je nezbytné ještě zdůraznit, že ani dobrá příprava žaloby, včetně kvalitní konzultační služby, nemůže zajistit afirmativní rozsudek v záležitosti ohledně platnosti manželství. Konzultace vede, po formální stránce, pouze k doložení opodstatněnosti podané žaloby a pravdivé rekonstrukci faktů,⁸⁰⁷ avšak nepředjímá výsledek soudního sporu. Je-li tomu tak, může někdo namítnout, proč se tedy tolik času věnuje předsoudní fázi řízení, když není sto „zajistit“ prohlášení neplatnosti manželství. Zde je třeba připomenout, že proces ohledně platnosti manželství je procesem směřujícím k *veritas matrimonii*. Jakákoli lež nebo podvodně získané, a tedy nepravdivé, prohlášení neplatnosti manželství postrádá smysl v optice *salus animarum*. Vrátime-li se k výše zmíněné námitce, nelze než zdůraznit, že přípravný čas a celá etapa předsoudní fáze je pastoračně cenné období, neboť ze strany církve je službou doprovázení a formace, vedoucí k poučení a nasměrování osoby, s níž jsou vedeny konzultace, a to správným směrem. Na jaké „cestě“ se člověku ze strany církve nabízí společnost formou doprovázení? Kráčí se spolu po cestě, kterou je Kristus.⁸⁰⁸ Tato „Cesta“ je zároveň „Pravdou“; a její ontologickou součástí je život, k jehož plnosti ona vede.⁸⁰⁹ Z toho důvodu není objektivně důležité, zda se dosáhne toho, či onoho výsledku (např. zrušení manželství nebo prohlášení jeho neplatnosti), ale je

⁸⁰⁷ Srov. P. Bianchi, *Dinamiche e attenzioni nel reperimento e nella raccolta delle prove nelle cause di nullità matrimoniale*, in: *Studi giuridici CVIII: L'istruttoria nel processo di nullità matrimoniale*, Città del Vaticano 2014, s. 30.

⁸⁰⁸ Srov. Jan 14, 6.

⁸⁰⁹ Srov. Jan 10, 10; Viz »Žít v nebi znamená „být s Kristem“. Vyvolení žijí „v něm“, ale uchovávají si, ba nacházejí svou pravou totožnost, své vlastní jméno: „Život totiž, to je být s Kristem, protože kde je Kristus, tam je život, tam je království.“«. KKC 1025.

podstatné pomoci člověku poznat a přijmout pravdu a setkat se na své cestě s Kristem. To je skutečným cílem doprovázení. Výsledkem konzultací proto může být buď podání žaloby či žádosti kompetentnímu církevnímu úřadu, nebo její nepodání, a pomoc přijmout pravdu a v této pravdě dál žít.

Výše jsme si ukázali zásady a možné způsoby vedení konzultací, se zaměřením na konzultory třetího stupně čili odborné konzultory. Neopomenuli jsme zdůraznit také skutečnost, že konzultori prvního stupně jsou v současné době v církvi velmi žádáni. Přestože faráři, katecheti a další farní spolupracovníci mnohdy nemají dostatečnou erudici v právním oboru, oni jsou ti, kdo mohou jako první odpovědět na potřebu přijetí věřícího, jehož manželství je v krizi nebo troskách, a „...*přivést jej k pochopení, že jeho situace neobnáší sama o sobě žádné vyloučení z života víry ani nějaké méněcenné postavení oproti ostatním lidem*“.⁸¹⁰ Pozornost papeže Františka vůči těmto věřícím – v manželské krizi, rozvedeným, znovu sezdaným – je vyjádřením jeho pastýřské péče o Boží děti (a děti církve), které mají otevřené a bolavé rány. Je neevangelijní předpokládat, že rány na duši se zacelí „samy“, byť díky Božímu milosrdenství a Boží péči o každého člověka, k tomu dochází. Ale nekoná tak Bůh sám proto, že jeho Nevěsta – církev – je nemocná, a tudíž nemá sil postarat se o své děti? Odpověď na tuto otázku si bude vyžadovat hlubší zamyšlení a možná také revizi postojů jednotlivých pastýřů a také všech, kdo jsou činní na „vinici Páně“.

Závěrem: po důkladném zkoumání v rámci této části práce vyplynulo, že předsoudní a pastorační řízení jsou dvě rozdílné formy. „Předsoudní“ je užíváno ve vztahu k možnému zahájení soudního řízení, zatímco účelem „pastoračního“ je uchování, rozvinutí a ochrana dobra, případně zamezení škodám. S ohledem na přístupy papeže Františka však není třeba se v soudní a pastorační praxi zabývat distinkcí obou druhů, nýbrž je třeba zaměřit se na celistvou pastorační péči, která zahrnuje také práci církevního soudu. Vzhledem k tomu, že ne každé rozpadlé manželství je řešitelné podáním žaloby na platnost manželství, věnovali jsme pozornost také administrativním řízením. Otázka rozdílu právní pomoci (resp. konzultační služby) zmiňované v kodexu a novosti konzultační služby podle *Mitis Iudex*, je vyřešena posunem vnímání subjektu pastore, resp. rozšířením služby, kterou dříve konali stálí advokáti u církevního soudu, o biskupy, kněze, jáhny a laiky. Důvodem rozšíření možné kompetence v oblasti právního poradenství mimo církevní soudy je skutečnost, že předsoudní fáze je významným časem doprovázení a cenným pastoračním obdobím pro doprovázeného. Zcela pochopitelně je proto zařazena do oblasti celistvé pastorační péče.

⁸¹⁰ D. Saroglia, Poskytnutí právní pomoci..., s. 215.

4. PŘEDSOUDNÍ NEBO PASTORAČNÍ ŠETŘENÍ V BRNĚNSKÉ DIECÉZI

Na území České republiky je osm římskokatolických diecézí a apoštolský exarchát. Brněnská diecéze patří do Moravské církevní provincie jako jedna ze tří moravských diecézí. Na jejím území působí také kněží apoštolského exarchátu, přičemž v jejich péči jsou řeckokatoličtí věřící byzantsko-slovanského obřadu, často cizinci. V následující stati se však budeme věnovat údajům o věřících římskokatolického vyznání na území brněnské diecéze. Podíváme se na instituce, působící v brněnské diecézi, starající se o manželství, především o manžele, nacházející se v obtížných životních situacích. Budeme se zabývat různými statistickými údaji a vyhodnocovat je. Pozornost bude také třeba věnovat práci církevního soudu brněnské diecéze a jeho konzultační službě. Některé informace jsou získány na základě osobní konzultace s pracovníky kurie (ordinariát, katechetické centrum) nebo s pracovníky jiných institucí (např. Centrum pro rodinu a sociální péči), k jiným má autorka osobní přístup jako členka církevního soudu a sekretářka Akademie kanonického práva. Vyvrcholením jak této kapitoly, tak celého předchozího pojednání, bude poslední část, v níž předložíme návrhy na realizaci předsoudního nebo pastoračního šetření, a to zcela konkrétně pro území brněnské diecéze, s přihlédnutím na v ní existující pastorační a církevně právní instituce a iniciativy.

4.1. Brněnská diecéze v pohledu na stav manželství

Po dlouhá staletí tvořila Moravu jediná diecéze. Její hlavní sídlo bylo v Olomouci. Císařovna Marie Terezie pomýšlela na rozdělení velkého území moravské diecéze a v květnu 1777 rozhodla o rozdělení olomoucké diecéze. V červnu téhož roku požádala papeže Pia VI. o schválení svého rozhodnutí. Papež povýšil olomoucké biskupství na arcibiskupství a bulou ze dne 5. 12. 1777 schválil nové biskupství se sídlem v Brně.⁸¹¹ V té době čítala brněnská diecéze 151 farností začleněných do 18 děkanství.⁸¹² Později došlo vícekrát k územním změnám, přičemž výsledná velikost území je v současnosti 10.668 km². Geograficky se jednotlivé územní části diecéze liší, neboť zatímco na jihu a východě je území úrodné, často využívané pro vinařství, v severní oblasti se rozprostírá Dražanská vrchovina a v západní oblasti Českomoravská vrchovina. Nejvýše položené místo v diecézi leží v nadmořské výšce

⁸¹¹ Srov. Katalog brněnské diecéze, neproměnná část, Biskupství brněnské 2007, s. 11.

⁸¹² Srov. Tamtéž, s. 12.

836,3m (Devět skal). Geografická situace, a tím ovlivněné životní podmínky mají samozřejmě vliv na sociální, socio-kulturní, ale i duchovní situaci místních obyvatel, takže jejich chování, postoje a přístupy se tím dosti odlišují. Brněnská diecéze kopíruje staré hranice Čech a Moravy, avšak pozdější státní rozdělení krajů se s diecézí neshoduje. Rozloha diecéze zahrnuje od roku 2000, kdy došlo k novému uspořádání samosprávních celků ze strany státu, celý Jihomoravský kraj, velkou část Kraje Vysočina a malé části krajů Jihočeského, Pardubického a Olomouckého.⁸¹³ Brněnská diecéze sousedí na severu s diecézí královéhradeckou, na severovýchodě s arcidiecézí olomouckou, na jihovýchodě s arcidiecézí bratislavskou (Slovensko), na jihu s arcidiecézí vídeňskou a diecézí Sankt Pölten (Rakousko) a na západě s diecézí českobudějovickou. V nynější době je brněnská diecéze rozdělena na 20 děkanství, v nichž je začleněno 451 farností. Hlavními patrony diecéze jsou sv. Petr a sv. Pavel. Na území diecéze je 608 kostelů, 531 kaplí a 220 kapliček; 61 z nich jsou poutními místy a více než polovina je zasvěcena Panně Marii.⁸¹⁴

O manželství a rodinu se v brněnské diecézi stará několik pastoračních složek a církevních, nebo na křesťanských principech založených institucí. V Brně má sídlo **Národní centrum pro rodinu České biskupské konference**, které bylo založeno v roce 1996. Náplní jeho činnosti je přispívat k prorodinnému klimatu, motivovat k zakládání rodiny, k prohlubování kvalitních a stabilních manželských vztahů a odvaze vychovávat děti. Centrum spolupracuje s prorodinnými institucemi na bázi národní i mezinárodní a vede dialog se státními a politickými orgány.⁸¹⁵ V roce 1992 založil v Brně diecézní biskup brněnský **Centrum pro rodinu a sociální péči** (dále jen CRSP). To nabízí rodinám volnočasové, vzdělávací a poradenské programy, stejně jako podporu v obtížných životních situacích. Kromě mnoha sociálních a některých pastoračních programů připravuje centrum také aktivity pro rozvedené manžele. Pořádá pro ně víkendové duchovní obnovy (jednou za rok), duchovní setkání s knězem (jednou za rok) a diecézní setkání rozvedených s názvem „Rozvod a život rozvedených v církvi“ (jednou za rok). Nutno dodat, že na diecézní setkání rozvedených je obvykle přizván některý pracovník církevního soudu, aby poskytl rozvedeným informace o možnostech kanonicko-právního řešení jejich stavu. Diecézní setkání pro rozvedené inicioval před rokem 2009 generální vikář Mons. Jiří Mikulášek, který se inspiroval podobně laděnými aktivitami ve Francii. Od roku 2009 proto CRSP organizuje jak diecézní setkání, tak duchovní obnovy a setkání pro rozvedené. Do programu CRSP byl také připojen kurz

⁸¹³ Srov. Katalog brněnské diecéze, proměnná část, Biskupství brněnské 2019, s. 38–98.

⁸¹⁴ Biskupství brněnské, Výroční zpráva 2019, s. 4, in: <https://www.biskupstvi.cz/vyrocnizprava> (29. 9. 2020).

⁸¹⁵ Srov. <https://www.rodiny.cz/o-nas/> (1. 10. 2020).

„Na rozcestí“ (tři setkání) pro lidi v předrozvodové, rozvodové a porozvodové situaci, aby se jim pomohlo zorientovat v nové životní situaci. Začal probíhat od roku 2007, měl pět částí, poslední část byla s knězem. V současné době již duchovní dimenze není součástí kurzu, neboť je adresován také nevěřícím a nepokřtěným, a to mimo jiné z důvodu financování ze strany státu. Jedna z absolventek aktivit pro rozvedené přišla později s nápadem realizovat kurz „Začít znovu“ (šest setkání) pro ty, jimž se rozpadlo manželství nebo jiný vážný vztah a spolu s jinými absolventy těchto aktivit se začala pravidelně scházet, až došlo k založení modlitebního Společenství Naděje, které pod vedením kněze pořádá kurz „Začít znovu“ a nabízí každý měsíc modlitební setkání.⁸¹⁶ Byť se jedná o svépomocnou skupinu, má nadále návaznost na CRSP, v jehož prostorách se schází. CRSP pořádá dál pro neúplné rodiny „Klub sólo rodičů“, což je skupina moderovaná rodinným poradcem a dalším odborníkem. Před zmíněným „klubem“ a kurzem „Na rozcestí“ je účastníkům k dispozici poradna vedená psychoterapeutem a rodinným poradcem. Od roku 2009 CRSP zakládá místa s názvem *Family point*,⁸¹⁷ která slouží k veřejné péči o děti a získávání informací pro podporu rodinného života, jakož i získání kontaktů na prarodinné organizace poskytující různé služby a poradenství. První vznikl v Brně za podpory Statutárního města Brna, později se za podpory Krajského úřadu Jihomoravského kraje rozšířily *Family pointy* do více míst v Brně a celém Jihomoravském kraji. Nyní existují také v jiných krajích. Strukturálně existují *základní Family pointy* a *kontaktní*. V kontaktních je vždy přítomen pracovník, který je schopen poskytnout příchodím základní poradenství a nasměrovat je dál. V brněnské diecézi jsou kontaktní typy v těchto městech: Brno, Hodonín, Jihlava, Třebíč, Žďár nad Sázavou. Kromě CRSP jsou v diecézi činná další centra pro rodinu s různými druhy aktivit a působení. Na území jednotlivých obcí bývají zřizována malá centra pro rodinu, obvykle s činností zaměřenou na poskytnutí prostoru pro matky s dětmi, cvičení a vzdělávací semináře. Příkladem takového „mini centra“ je Centrum pro rodinu Vážka v obci Šlapanice.⁸¹⁸ Není zřejmé, zda taková centra vzešla z podnětu křesťanů, kteří vnímali potřebu podpořit rodinu, nebo spíše z občanské potřeby scházet se a pomáhat si. V diecézi však existují ještě další centra, která mají širší pole působnosti a jsou založena na křesťanských principech. Jedná se o centrum v Jihlavě, Blansku a v Hodoníně. V Jihlavě je instituce s názvem **Centrum pro rodinu Vysočina**. Toto centrum vzniklo v roce 2010 jako občanské sdružení, později jako zapsaný spolek. Své poslání plní na základě křesťanských hodnot. Kromě mnoha sociálních

⁸¹⁶ Viz <https://spolecenstvi-nadeje43.webnode.cz/> (27. 10. 2020).

⁸¹⁷ Viz <https://familypoint.cz/> (1. 10. 2020).

⁸¹⁸ Viz <https://www.vazkaslapanice.cz/> (27. 10. 2020).

programů nabízí také poradenství, které zahrnuje oblast rodinnou, psychologickou a právní. Centrum pořádá taky duchovní obnovy a semináře pro manžele. **Rodinné centrum Blansko, z.s.** vzniklo v roce 2014 jako zapsaný spolek, s cílem „morální, duchovní a kulturní obnova rodiny”.⁸¹⁹ Nabízí množství aktivit ve vztahu k různým manželským a rodinným situacím a poskytuje také poradenství a konzultace. V Hodoníně působí od roku 1999 **Centrum pro rodinu a sociální péči Hodonín, z.s.** Vzniklo z iniciativy matek na mateřské dovolené a původně neslo název „Klub maminek Hodonín“. V současné době poskytuje toto centrum, kromě mnoha jiných programů a aktivit, odborné služby rodinám ve formě poradenství, mediace, terapie a partnerského koučování. Také rodičům po rozvodu či rozchodu poskytuje centrum v tomto směru náležitou péči. Další manželské a rodinné **poradny** bývají zřízeny v rámci služeb **Diecézní charity**, a to na různých místech diecéze. V roce 1990 vznikla v Brně **Manželská a rodinná poradna Bethesda**, jejímž zřizovatelem je Biskupství brněnské spolu s Magistrátem města Brna. Poradna poskytuje psychologickou, terapeutickou a sociální pomoc při řešení problémů v oblasti mezilidských vztahů. Další institucí je **Centrum naděje a pomoci** v Brně. Kromě gynekologických služeb, založených na principech katolické morálky, je v tomto centru činná poradna věnující se oblastem neplodnosti, laktačního období, symptotermální metody a rozvoji osobnosti. Další institucí, kterou nelze nezmínit, je obecně prospěšná společnost **Na počátku**, kterou založila skupina křesťanů a začala působit v roce 1994. Nabízí pomoc těhotným ženám v obtížné životní situaci, které došly k rozhodnutí, že chtějí, aby se jejich dítě narodilo. Pro toto jejich rozhodnutí společnost „Na počátku“ poskytuje podporu a také konkrétní pomoc (např. bydlení). Na území brněnské diecéze je také aktivní **Hnutí Pro život ČR, z.s.**, jež pomáhá ženám, které se cítí být nuceny k potratu, aby potrat nepodstoupily; usiluje o obnovu společenské a právní ochrany života člověka od jeho početí do přirozené smrti. Mimo jiné provozuje Linku pomoci a nabízí modlitbu. V Brně má sídlo spolek **Hnutí pěstounských rodin z.s.**, který již asi 25 let pomáhá v oblasti osvojení a pěstounské péče, podporuje rodiny, které přijaly cizí děti, dospělé, kteří prošli náhradní péčí, a usiluje o odbornou osvětu v rámci této oblasti. Na území brněnské diecéze (Vacenovice, Tavíkovice) jsou přítomni také odborní lektori spolku **Liga pár páru České republiky, z.s.**, jehož cílem je šíření symptotermální metody, především formou kurzů pořádaných manželskými páry. Kromě výše zmíněných institucí, věnujících se manželství a rodině, jsou na území brněnské diecéze různé další podpůrné aktivity, jak menších institucí, tak také aktivity vzešlé z činnosti jednotlivců

⁸¹⁹ Stanovy spolku Rodinné centrum Blansko z. s., čl. 3, [http://www.rcblansko.cz/data/files/2016-06-24_Upravene-Stanovy_RCBk\(2016\).pdf](http://www.rcblansko.cz/data/files/2016-06-24_Upravene-Stanovy_RCBk(2016).pdf) (2.10. 2020).

či manželských párů, nezřídka v rámci jednotlivých farností. Za zmínku stojí zvláště činnost manželských párů v děkanství hodonínském.⁸²⁰ V roce 2017 při analýze situace pastorace manželství a rodiny na území brněnské diecéze, uskutečněné metodou rozhovorů s děkany jednotlivých děkanství, se došlo k závěru, že pastorační manželství a rodiny se prakticky věnuje pouze CRSP v Brně, ale i ono pouze částečně. Vyvstal tehdy návrh na existenci alespoň jednoho centra, které by se plně věnovalo pouze a systematicky pastorační manželství a rodiny, nikoli sociálně-psychologickým aktivitám a projektům.⁸²¹ Taková iniciativa dosud čeká na případnou realizaci. V letech 2016–2019 za účelem formace vhodných pracovníků pro pastorační manželství a rodiny uskutečnila **Akademie kanonického práva**⁸²² Studium manželství a rodiny na Papežském institutu Jana Pavla II. v Římě. Studium se konalo v brněnské diecézi a studenti byli zapsáni jako posluchači papežského institutu v Římě. Absolventi z řad duchovních i laiků jsou proto vhodnými kandidáty pro případnou realizaci systematické pastorace manželství a rodiny. V již průběhu zmíněné analýzy situace ohledně pastorace manželství a rodiny v brněnské diecézi se zjistilo, že kromě běžných aktivit v rámci farností (jako je příprava snoubenců na manželství, společenství a různá setkání) poskytují příležitosti manželům a rodinám různé instituty zasvěceného života a hnutí na území diecéze a farností. Instituty zasvěceného života a hnutí však obvykle formují manžele ve své vlastní spiritualitě a někdy o manžele pečují proto, že jsou součástí jejich třetích řádů.⁸²³ Mezi názory jednotlivých děkanů ohledně pastorace manželství a rodiny se vyskytlo mínění, že nejpodstatnější je individuální péče o manžele, nikoli organizovaná;⁸²⁴ a také jsou děkanství, kde funguje organizovaná pastorace „zdola“, kdy si manželé nebo rodiny organizují společenství a aktivity samy a spolu se scházejí.⁸²⁵ Jiný z děkanů položil otázku, jak dopomoci, aby se katolická víra žila uvnitř rodiny v každodenním životě, neboť pokládá organizované aktivity pouze za impuls k životu „doma“.⁸²⁶ Konečně, zaznělo taky přesvědčení, že ze strany kněze je důležité klást důraz na svátosti, vysvětlovat věřícím, jaký je

⁸²⁰ Srov. R. Barčiaková, Analýza situace v pastorační manželství a rodiny na území brněnské diecéze, I část, in: Archiv Pastoračního centra Biskupství brněnského, Brno 2017, s. 13.

⁸²¹ Srov. Tamtéž, II část, s. 25.

⁸²² Pozn. Akademie kanonického práva je církevní právnická osoba založená v roce 2012 diecézním biskupem brněnským. Jejím posláním je přičiňovat se o spásu člověka *salus animarum*, a to tak, že poskytuje odbornou pomoc věřícím, kteří pracují na církevních soudech nebo vykonávají činnost v jiných oborech kanonického práva. V rámci svého apoštolátu akademie zprostředkovává studium ve studijních programech kanonického práva. Kromě odborné pomoci poskytuje též duchovní podporu pracovníkům církevních soudů v rozvoji a ve zvyšování úrovně jejich vzdělanosti v oblasti kanonického práva, jakož i v pomocných oborech. Srov. Stanovy, čl. 3, <https://www.akademiekp.cz/stanovy-akademie-kanonickeho-prava/> (2. 10. 2020).

⁸²³ Srov. R. Barčiaková, Analýza..., I. část, s. 22.

⁸²⁴ Srov. Tamtéž, I. část, s. 10–11.

⁸²⁵ Srov. Tamtéž, s. 15.

⁸²⁶ Srov. Tamtéž, s. 16.

praktický dopad působení svátostí, že Bůh dává přijatou svátostí sílu (manželům) řešit konflikty a krize.⁸²⁷ To jsou samozřejmě podněty k dalšímu zpracování, zvláště na poli pastorace, aby byly manželství a rodina brány jako subjekt pastorace, nikoli pouhý její objekt. Co se týče krachujících nebo rozpadlých manželství, která nemají naději na obnovu soužití, pro kompletaci výčtu institucí zbývá zmínit **Diecézní církevní soud v Brně**, jemuž se budeme věnovat podrobněji v další části.

Nyní se podívejme na některé číselné údaje, týkající se diecéze. Podle sčítání lidu v roce 1817, žilo v brněnské diecézi 648.389, z čeho 94,7 % byli katolíci. Podle sčítání v roce 1930, žilo na území diecéze 1.260.295 obyvatel, z toho 88,38 % katolíků. Pro srovnání s pozdějšími lety, v roce 2000 bylo evidováno 1.354.361 obyvatel, z čeho 39,4 % se hlásilo ke katolické víře,⁸²⁸ zatímco v roce 2011 bylo obyvatel 1.386.928 a z toho 36 % katolíků.⁸²⁹ Uvedená procentuální čísla uvádíme pouze pro orientaci, neboť jsme si vědomi jejich relativnosti. Důvodem nepřesnosti je skutečnost, že postupem doby se měnila sčítací metoda. Zatímco v 18./19. století byli kněží zároveň státními úředníky, takže počet katolíků se odvíjel od matričních údajů podle pokřtěnosti, na sklonku 20. a počátkem 21. století probíhalo v naší zemi sčítání lidu, pokud jde o údaj náboženského vyznání, na bázi „dobrovolnosti“. Katolíci proto nemuseli do sčítacích lístků tento údaj uvést, neboť taková sčítání dělal stát. Podíváme-li se na číselné údaje z posledních pěti let ze sčítacích údajů uvnitř církve, zjistíme o brněnské diecézi následující údaje.⁸³⁰

Číselné údaje v rámci sčítání uvnitř brněnské diecéze

rok	2015	2016	2017	2018	2019
účast v neděli na bohoslužbě	84.696	87.310	78.785	78.771	75.383
kněží s ustanovením	332	329	325	327	326
svátost manželství	951	964	943	863	901
nesvátostná manželství ⁸³¹	412 30,23 %	468 32,68 %	427 31,17 %	408 32,10 %	383 29,83 %
sňatky celkem⁸³²	1.363	1.432	1.370	1.271	1.284

⁸²⁷ Srov. R. Barčiaková, Analýza..., I. část, s. 22.

⁸²⁸ Srov. Katalog brněnské diecéze..., s. 11–12.

⁸²⁹ Srov. Biskupství brněnské, Výroční zpráva 2019, s. 4.

⁸³⁰ Pozn. Uvedené údaje jsou převzaty z přehledů ve Výročních zprávách diecéze. Viz Biskupství brněnské, Výroční zprávy 2015–2019, in: <https://www.biskupstvi.cz/vyrocnizprava> (29. 9. 2020).

⁸³¹ Pozn. Tento číselný údaj byl získán dne 30. 9. 2020 z přímé komunikace s ordinariátem Biskupství brněnského podle počtu udělených dispenzí *disparitas cultus*. Na základě toho bylo možné rozdělit sňatky na svátostné a nesvátostné a následně vypočítat procentuální existenci nesvátostných manželství v rámci všech církevně uzavřených manželství na území diecéze během jednotlivých roků.

V brněnské diecézi není zvykem dělat součty věřících podle pokřtěnosti. Eviduje se však údaj o účastnících nedělních bohoslužeb. Z toho získáváme orientační číslo, které by mělo odpovídat počtu věřících (nikoli počtu pokřtěných), kteří svou víru praktikují. Tato domněnka o praktikování víry vychází z faktu, že v ČR neplyne z praxe katolické víry žádná společenská výhoda, a to v dnešní době obvykle ani uvnitř církevního společenství. Počet kněží činných v pastorači je uveden pro představu, kolik věřících mají kněží na starost. Tak např. v roce 2019 připadlo na jednoho kněze 231 věřících katolíků, o něž by se měl v pastorači zajímat. Když bychom k tomuto číslu připočetli velkou část pokřtěných, kteří nechodí v neděli do kostela, byli bychom samozřejmě u zcela jiného čísla. Skutečnost, že duchovních (a také řeholníků) každým rokem v Evropě ubývá, je známá z uváděných celosvětových statistik.⁸³³ Je to tedy skutečnost, kterou je třeba v pastoračních vizích brát v potaz. Ve výše sepsaném přehledu jsme dále zmínili počet uzavřených církevních manželství v jednotlivých letech. Pro užitečné srovnání, jaká je celková situace sňatkovosti, ale také rozvodovosti na území brněnské diecéze, si posloužíme údaji z Českého statistického úřadu, který tyto skutečnosti mapuje v jednotlivých krajích. Podíváme se na počty v Jihomoravském kraji a některé okresy Kraje Vysočina, jež tvoří většinu území brněnské diecéze. Jednotlivé farnosti, náležející do jiných krajů, pomineme, jelikož by počet v celém okrese či kraji, kam spadají, nebyl i tak relevantní. Zde jsou číselné statistické údaje za posledních pět let:

Číselné údaje Českého statistického úřadu⁸³⁴

rok	2015	2016	2017	2018	2019
sňatky	6.987	7.512	7.797	7.991	7.954
rozvody	3.473	3.352	3.594	3.453	3.336

⁸³² Pozn. K počtům církevních sňatků by zřejmě bylo třeba ještě přičíst udělené sanace v jednotlivých letech. V roce 2015 bylo diecézním biskupem brněnským sanováno 20 manželství, v roce 2016 jich bylo 15, v roce 2017: 15, v roce 2018: 16, v roce 2019 jich bylo 8. Viz Registr sanací vedený u Diecézního církevního soudu v Brně in: IS DCS Carolus, https://dcs.biskupstvi.cz/carolus/index.php?page=sanace_prehled (30. 9. 2020). Tyto údaje však uvádíme pouze pro doplnění, a protože není uváděn v diecézních sčítacích údajích, nebudeme s ním dále ve výpočtech pracovat.

⁸³³ Ze statistiky katolické církve v *Annuario Statisticum Ecclesiae* za rok 2017 vyplývá, že celkově v katolické církvi roste počet katolíků, a to také v Evropě, zatímco na evropském kontinentu rapidně ubývá kněží, a to jak diecézních, tak řeholních. Stejně tak budí obavu vzrůstající úbytek řeholníků a zasvěcených osob ne-kněží, jakož i pozvolný úbytek počtu bohoslovců. Nárůst je shledán v počtu stálých jáhnů a misionářů. (Viz Statistika světové katolické církve za rok 2017, in: *Acta Curiae Episcopalis Brunensis*, 10/2019, s. 75). Tato situace má samozřejmě dopad na přehodnocení způsobů pastorače a evangelizace. V podobných procentuálních termínech, jak jsme zmínili pro rok 2017, se vyjadřuje Centrální statistický úřad církve pro rok 2018. Viz Bollettino, Sala Stampa della Santa Sede 2020/03/25, in: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/03/25/0180/00411.html> (30. 09. 2020).

⁸³⁴ Srov. <https://www.czso.cz/> (30. 09. 2020).

Z výše uvedeného přehledu můžeme pak snadno zjistit, že církevních manželství z celkového počtu sňatků bylo v roce 2015: **19,5 %**, v roce 2016: **19 %**, v roce 2017: **17,6 %**, v roce 2018: **15,9 %**, v roce 2019: **16,1 %**. Připomeňme si, že svátostných manželství je ještě mnohem méně.⁸³⁵ Tím spíš z těchto údajů vyvstává potřeba svátostná manželství všemožně chránit. Uvedený číselný údaj rozvodů je dosti alarmující, neboť více než 40 % manželství se ročně rozvádí. Samozřejmě se nejedná obvykle o tatáž manželství v konkrétním roce uzavřená. Ovšem ve vztahu ke sňatkovosti je rozvodovost 41–49procentní. Známe tedy orientační čísla civilních rozvodů v jednotlivých letech. Nemáme však žádný údaj o tom, kolik z nich se týká církevně uzavřených manželství. Můžeme se však, alespoň pro orientační představu, podívat, kolik, případů neplatnosti manželství se ve vybraných letech řešilo u Diecézního církevního soudu v Brně:

Kauzy ohledně neplatnosti manželství u církevního soudu:

rok	2015	2016	2017	2018	2019
přijaté kauzy	26	39	31	39	37
ukončené kauzy	28	35	40	30	31

K uvedenému je třeba doplnit, že během roku se projednávají rovněž kauzy, které nebyly vyřešeny v předchozích letech, proto celkový počet projednávaných kauz neodpovídá počtu nově předložených a přijatých kauz. Z údajů ohledně projednávání neplatnosti svátostného manželství vyplývá, že na počet **svátostně** uzavřených manželství v jednotlivých letech připadá 2–4 % rozpadu manželského vztahu, a tedy civilního rozvodu, neboť ten je zpravidla podmínkou, aby se u církevního soudu v ČR projednávala otázka platnosti církevně uzavřeného manželství. Pro výpočet jsme použili údaj svátostných manželství, neboť nesvátostná církevní manželství se po rozpadu řeší obvykle žádostí o získání dispenze *in favorem fidei*. Jiný početní údaj můžeme získat, aplikujeme-li 40procentní rozvodovost na počet všech uzavřených církevních manželství. Získáme tak zaokrouhleně výsledek 538 rozvedených církevních manželství ročně. Při nahlédnutí do každoročních statistik Diecézního církevního soudu zjistíme, kolik bylo během jednotlivých let řešeno (nikoli ukončeno, ale projednáváno) manželských kauz:

⁸³⁵ Pozn. V procentuálních výpočtech jsou počty manželství-svátosti následující: 2015: 13,6 %; 2016: 12,8 %; 2017: 12 %; 2018: 10,8 %; 2019: 11,3 %.

Přehled o církevních manželstvích:

rok	2015	2016	2017	2018	2019
sňatky celkem	1.363	1.432	1.370	1.271	1.284
40 % ze sňatků (potenciální rozvodovost)	545	573	548	508	513
60 % zbylých manželství	818	859	822	763	771
řešené kauzy neplatnosti manželství	83	94	92	91	98
řešené kauzy <i>favor fidei</i>	17	15	15	17	17
odluky manželství	7	7	8	3	3
manželství řešená církevním soudem celkem	107	116	115	111	118
zbývající neřešená (potenciálně rozvedená) manželství	438	457	433	397	395

Odečteme-li řešené kauzy od počtu 40 % potenciálně rozvedených církevních manželství, získáme poměrně vysoké číslo (spodní řádek tabulky). Z výsledků tohoto hypotetického zkoumání můžeme konstatovat, že je velká skupina církevních manželství, která jsou pravděpodobně rozvedena, avšak nejsou vyřešena ve smyslu kanonického práva. Z tohoto vysokého čísla potenciálně rozpadlých manželství můžeme vyvodit, jak důležitá je práce konzultorů všech tří stupňů. Jak se zdá, je třeba taková manželství „vyhledat“ a pomoci manželům jejich osobní situaci řešit. Připomínáme zde odkaz proběhlé biskupské synody o rodině a výzvy papeže Františka o hledání „ztracených“, tedy těch, kteří již nedoufají. A to je práce konzultorů (především prvního stupně). Na tomto místě znovu odkazujeme na již zmíněný výrok soudu Římské roty, kde je psáno: „...*Neprohlásit za neplatné manželství, které se s morální jistotou netěší přízni práva, a není jí chráněné, by bylo proti svatosti a pravdivosti platného manželství, a nebylo by chráněno objektivní a subjektivní právo věřících nezůstávat právně svázáni manželstvím falešným a neexistujícím...*”⁸³⁶ Na druhou stranu, velké množství nesezdaných soužití katolíků je rovněž alarmující skutečností, vyžadující si hojné pastorační působení, směřující k eventuálnímu uzavření platného církevního manželství, tím spíš, nestojí-li novému manželství v cestě právní překážky. Nacházíme se tedy před širokým polem působnosti církve, na němž „*žeň je hojná, ale dělníků málo*”.⁸³⁷

⁸³⁶ Decretum tuni Coram Esteban, Brunen, Prot. No. 22.941, 24. 6. 2020, s. 17–18.

⁸³⁷ Mt 9, 37. Pozn. Snižující se počet služebníků církve již zmíněných celocírkevních statistik je potvrzením tohoto Pánova výroku.

4.2. Diecézní církevní soud v Brně a jeho konzultační služba

Církevní soud brněnské diecéze začal působit od 1. ledna 1857. Za dobové situace, jak socio-kulturní, politické, tak duchovní, byla absence církevního soudu v diecézi pocítována jako nedostatek v řízení diecéze.⁸³⁸ Soud vznikl za velkého průmyslového rozmachu, kdy byly v Brně činné mnohé továrny, docházelo k rozvoji železnice, začal se rozpadat feudální řád.⁸³⁹ Pro organizaci brněnského církevního soudu byla závazná *Instructio pro iudiciis ecclesiasticis imperii austriaci quoad causas matrimoniales*, vydaná též v německém znění ve Vídni roku 1856, a velký vliv pro jeho praxi měl olomoucký církevní soud, který byl do vzniku brněnského soudu jediným církevním soudem pro oblast Moravy.⁸⁴⁰ Zprvu brněnský církevní soud projednával zvláště odluky, občas kauzy neplatnosti manželství. Kauzy byly zahajovány u krajských či okresních soudů, které předávaly záležitosti odloučení od stolu a lože, případně jiné kauzy s náboženskou tematikou církevnímu soudu.⁸⁴¹ Zprvu sloužil církevní soud v Brně jako soud pro manželské záležitosti, od roku 1890 bylo jmenováno také kolegium pro řešení sporných a trestních záležitostí.⁸⁴² Prvním soudním vikářem byl kanovník Ondřej Hammermüller, soudní personál byl v roce 1857 v počtu 11 osob.⁸⁴³ V době první republiky (1918–1938) měl církevní soud v Brně bohaté obsazení, jelikož v Brně byli profesori, působící v kněžském alumnátě. Soudní personál byl v té době v počtu 16–23 osob.⁸⁴⁴ Většina soudních úředníků měla doktorát z teologie nebo práva. V té době řešil církevní soud zvláště žádosti o prohlášení za mrtvého (poválečné období), několik odluk ročně a občas platnost manželství. Pokud v té době došlo k civilní rozluce (rozvodu), byla zde informační povinnost ze strany zemských a okresních soudů, které zasílaly církvi hlášení o rozluce. Biskupství zasílalo směrnice farním úřadům ohledně záznamu do „knihy rozvodů a rozluk“, zatímco „farní úřady podávaly zprávy o výsledcích smířovacích pokusů“.⁸⁴⁵ Pro představu uvádíme počty projednávaných záležitostí ve dvacátých letech, které se dochovaly v archivu církevního soudu.⁸⁴⁶

⁸³⁸ Srov. J. Pacal, Brněnský diecézní soud od vzniku do roku 1995, Wrocław 1997, s. 44.

⁸³⁹ Srov. Tamtéž, s. 46, 82.

⁸⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 53.

⁸⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 45, 83.

⁸⁴² Srov. Tamtéž, s. 55.

⁸⁴³ Srov. Tamtéž, s. 54.

⁸⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 68–74.

⁸⁴⁵ Tamtéž, s. 134.

⁸⁴⁶ Pozn. Uvádíme počty „projednávaných“, nikoli vyřízených záležitostí. Srov. J. Pacal, Brněnský diecézní soud..., s. 133–136.

1920: 33 prohlášení za mrtvého; 4 odluky, 2 neplatnosti manželství
1921: 24 prohlášení za mrtvého, 1 odluha, 37 komunikací ohledně civilní rozluky,
1 *privilegium paulinum*, 1 neplatnost manželství
1922: 30 prohlášení za mrtvého, několik odluk
1923: 60 prohlášení za mrtvého, několik odluk a neplatností manželství,
delegovaných výsledch pro vídeňské arcibiskupství

Následovala doba německé okupace, která chod soudu omezila. Ani následující období komunistického totalitního režimu (do roku 1989) nebylo ke katolické víře příznivější. Pro představu uvádíme jako ukázkou počty projednávaných kauz ve vybraných letech období meziválečného a z průběhu druhé světové války:⁸⁴⁷

1934: 9 prohlášení za mrtvého, několik odluk
1935: 3 neplatnosti manželství, několik odluk
1940: 4 prohlášení za mrtvého, několik odluk
1943: 3 neplatnosti manželství, 5 odluk

Souhrnně, za celou dobu platnosti kodexu z roku 1917 bylo doloženo v archivu soudu 109 žádostí o odluhu manželství, 45 kauz neplatnosti manželství, 464 žádostí o prohlášení za mrtvého, 7 žádostí pro nedokonané manželství a do 10 žádostí o výsadu víry.⁸⁴⁸ Od platnosti kodexu z roku 1983 se obsah práce na církevním soudu pozměnil, neboť již nebyly projednávány žádosti o prohlášení za mrtvého a počet odluk se minimalizoval. Byly projednávány především kauzy ohledně platnosti manželství a žádosti o *privilegium víry*.⁸⁴⁹

V roce 1990 se stal soudním vikářem Mons. Josef Pacal, který v úřadu setrval do roku 2005, kdy byl ustanoven soudním vikářem Mons. Karel Orlita. Ten krátce po převzetí úřadu začal reorganizovat strukturu soudu a přičinil se, aby byli u soudu v Brně činní advokáti. V letech 2006/2007, v návaznosti na aktuálně vydanou instrukci *Dignitas Connubii*, začalo fungovat u církevního soudu v Brně pravidelné právní poradenství, takže věřící se mohli na ustanovené stálé advokáty obracet v případě, že chtěli projednat otázku možnosti církevně-právního řešení svého rozpadlého manželství.

⁸⁴⁷ Srov. J. Pacal, Brněnský diecézní soud..., s. 143–147.

⁸⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 167.

⁸⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 171.

V současné době je Diecézní církevní soud v Brně soudem I. instance, který projednává sporné a administrativní záležitosti osobního stavu věřících římskokatolického obřadu brněnské diecéze a čítá cca. 70 pracovníků.⁸⁵⁰ Nejčastěji se zabývá projednáváním sporu o platnost manželství a řízením pro udělení dispenze rozvázání nesvátošného manželství (*in favorem fidei*). Diecézním biskupem brněnským je soudu svěřena kompetence ke konání různých dalších druhů řízení, včetně trestních procesů a laicizací.⁸⁵¹ S ohledem na posledních pět let, které jsme v předchozí kapitole srovnávali, můžeme uvést následující početní přehled projednávaných kauz, se zaměřením na manželské záležitosti:

Kauzy projednávané u Diecézního církevního soudu v Brně.⁸⁵²

rok	2015	2016	2017	2018	2019
celkem kauz	142	155	146	167	161
z toho:					
spor o platnost manželství	83	94	92	81	98
zkrácené řízení před biskupem	-	2	-	-	-
soudní odluka	2	1	2	1	-
<i>favor fidei</i>	17	15	15	17	17
<i>privilegium paulinum</i>	5	8	5	14	13
nedokonané manželství	-	1	1	1	1

Z uvedeného přehledu vidíme, že církevní soud v Brně řeší poměrně dost kauz rozvázání manželství ve prospěch víry, které po skončení diecézní fáze procesu zasílá k rozhodnutí na Kongregaci pro nauku víry. Rovněž vidíme relativně větší množství zrušení nesvátošného manželství *privilegiem paulinem*. Tato skutečnost je obrazem silně sekularizované společnosti, která je plodem politických režimů, souvisejících s oběma světovými válkami, totalitní komunistickou diktaturou, která s sebou přinesla ateismus, a následně nezřízeným konzumismem, jehož „diktát“ zakoušíme nyní. Důsledkem je odklon od víry, nebo její úplná ztráta. Na druhou stranu Boží milost působí, takže i v soudobé společnosti jsou lidé, kteří Boží hlas slyší, konvertují, přijímají víru v Ježíše Krista

⁸⁵⁰ Pozn. Současný soudní personál je tvořen soudci, auditory, notáři, aktuary, obhájci (svazku a stran), ochráncem spravedlnosti, soudními znalci, překladateli a dalšími spolupracovníky. V roce 2017 bylo u soudu 76 osob, v roce 2018: 74, v roce 2019: 75. Stojí za zmínku, že v jedné nedávné monografii byl Diecézní církevní soud hodnocen tak, že má „nejpočetnější personální obsazení [...], nejpřesnější a nejpřehlednější statistiky i technické vybavení.“ Viz. M. Menke, Soudnictví římskokatolické církve v českých zemích v období kodifikovaného kanonického práva, Olomouc 2015, s. 163.

⁸⁵¹ Srov. Decretum de delegatione Tribunalis, 18. 1. 2012, Prot.n. 158/S/12, in: Archivo Tribunalis Brunensis.

⁸⁵² Pozn. Uvedené údaje jsou součtem kauz, které nebyly soudem dořešeny v minulých letech a nově přijatých kauz a konkrétním roce, bez ohledu na to, zda byly nebo nebyly během roku ukončeny. V přehledu nejsou uvedeny počty kauz projednávaných sněti soudního zákazu uzavřít nové manželství a dokumentární proces (listinné řízení). Zdrojem číselných údajů je elektronický informační systém Diecézního církevního soudu v Brně *Carolus*.

a nechávají se v dospělosti pokřtít. Pro konkrétní představu uvádíme počty křtů osob starších 14 let v brněnské diecézi:

Přehled počtu katechumenů a křtů „dospělých“ v Brněnské diecézi:⁸⁵³

rok	2015	2016	2017	2018	2019
Katechumeni přijati liturgickým obřadem	187	179	168	163	167
z toho:					
Pokřtění starší 14 let	204	184	187	162	150

Do doby obrácení ovšem starší katechumeni prožili kus života a získali různé zkušenosti, s čímž nezdídkou souvisí nemanželské vztahy a také jedno či více ztroskotaných manželství.⁸⁵⁴ Zůstává pro nás neznámý údaj, kolika katechumenů z celkového počtu se to týká. Každopádně z praxe brněnského církevního soudu je známo, že kněží, kteří dotyčné katechumeny připravují, jim pomáhají kontaktovat církevní soud s dotazem, má-li jejich osobní stav kanonicko-právní řešení, které je o to urgentnější, žije-li již katechumen v jedné domácnosti s novým partnerem, třeba i civilně sezdán. Kněz, který katechumena doprovází, bývá obvykle jeho prvním konzultorem. Bohužel, ne vždy kněz správně katechumenovi poradí v otázkách kanonicko-právních, jak dokládá zkušenost soudních konzultorů, a v posledních letech byly zaznamenány a řešeny případy, kdy kněz pokřtil rozvedeného katechumena, který měl předchozí církevní manželství, nebo manželství s nekatolickým křesťanem, takže přijetím křtu se jeho předchozí manželství stalo svátostným a relativně nerozlučitelným, přičemž nově pokřtěný žil v novém svazku. Případy se pak řešily s většími či menšími komplikacemi formou papežské dispenze pro nedokonané manželství, podané následně u Kongregace pro nauku víry, z důvodu přijatého křtu. Zmíněné dikasterium vyřizovalo tyto záležitosti formou řízení *favor fidei* a dispenze ke zrušení manželství byly dosud ve všech případech uděleny. Kromě kauz řešených formou *privilegia paulina* nebo „*petrina*“ soud projednával spory o platnost manželství. Co se týče pokřtěných katolíků, kteří přicházeli za poslední roky ke konzultacím, je vidět, že kvůli předchozí, ale i současné

⁸⁵³ Pozn. Následující informace byly poskytnuty autorce této práce dne 12. 11. 2020 Diecézním katechetickým centrem Biskupství brněnského, které eviduje žádosti dospělých o křest. Z uvedených údajů je patrná nesrovnalost počtu katechumenů přijatých liturgickým obřadem a počtu výsledně pokřtěných. Rozdíl může být dán skutečností, že v letech 2015–2017 mohlo být pokřtěno v konkrétním roce více katechumenů, přijatých do katechumenátu v minulých letech.

⁸⁵⁴ Pozn. Nutno dodat, že pokřtění dospělí bývají nejen mladí lidé, ale také lidé středního věku a starší. Je známo, že v brněnské diecézi mají svůj pozitivní podíl na počtu pokřtěných zde působící evangelizační hnutí a komunity, jakož i pravidelně pořádané Kurzy Alfa, viz <http://brno.alfakurzy.cz/> (18. 11. 2020).

politicko-kulturní situaci, jak jsme zmínili výše, neznají často učení církve ve věcech víry a morálky, nebo je znají pouze povrchně a částečně, takže s touto obtíží se následně musí konfrontovat konzultori soudu a v určitém smyslu pak musí suplovat absenční katechezi, anebo na neznalost církevní nauky ze strany pokřtěných narazí ostatní soudní personál při započatém řízení nebo v jeho průběhu. Ona „neznalost“ se může projevit nepřátelskými postoji vůči jednání soudu, případně bojovnými pozicemi pokřtěného v případě, že projednávaná záležitost nepostupuje podle jeho přání a představ, dále stížnostmi a komentáři, jak má církev správně jednat. Častěji dnes pokřtění přichází k církevnímu soudu s tím, že vědí, jak věci jsou a jak mají být, a nemají problém poučovat soudní pracovníky či dokonce „nařizovat“, co a jak má církev dělat.⁸⁵⁵ S tím vším se v současnosti potýkají především konzultori soudu, kteří bývají v prvním a bezprostředním kontaktu s klienty soudu.

Podle Stanov soudu musí být při církevním soudě v Brně jmenování alespoň dva konzultori.⁸⁵⁶ Jmenování se uskutečňuje na základě návrhu soudního vikáře, dekretem moderátora soudu.⁸⁵⁷ Úkolem konzultorů je pomáhat zájemcům právní radou, zejména v záležitostech týkajících se manželství a pomoci s přípravou podkladů pro podání žaloby či žádosti pro brněnský církevní soud, přičemž se ověří také kompetence soudu.⁸⁵⁸ Způsob vedení konzultací se má řídit následujícími principy:

*Konzultor vyslechne zájemce formou řízeného rozhovoru, jehož cílem je pomoci klientovi nahlédnout na jeho manželství z hlediska církevního práva. Konzultor dbá o vytvoření příznivé atmosféry, dá zájemci možnost, aby o manželství hovořil sám. Případné otázky mají jen usměrnit téma hovoru s ohledem na tvrzení, která zájemce vyslovil. Konzultor svým ohleduplným přístupem pomůže zejména zájemcům ostýchavým, postiženým, úzkostlivým či jinak psychicky labilním.*⁸⁵⁹

Kromě výše uvedeného, má konzultor dopomoci s formulací případných důvodů neplatnosti manželství či zkompletovat listinné podklady.⁸⁶⁰ Konzultace jsou diecézanům a těm, jejichž záležitost spadá do kompetence brněnského církevního soudu, poskytovány

⁸⁵⁵ Srov. E. Sebíňová, Konzultační činnost Diecézního církevního soudu v Brně, in: Aktivita a statistika Diecézního církevního soudu v Brně 2018, Brno 2019, s. 22.

⁸⁵⁶ Srov. Stanovy Diecézního církevního soudu v Brně (Partikulární zákon v brněnské diecézi PZ 7.1), 9. 7. 2013, Brno 2013, čl. 12, § 3.

⁸⁵⁷ Srov. Instrukce, kterou se vymezují některé úkoly obhájců stran v řízení před Diecézním církevním soudem v Brně, 27. 8. 2010, Brno 2010, čl. 9, § 1.

⁸⁵⁸ Srov. Tamtéž, čl. 9, § 3, 5.

⁸⁵⁹ Tamtéž, čl. 9, § 4.

⁸⁶⁰ Srov. Tamtéž, čl. 9, § 6.

zdarma. Ostatním může být účtován poplatek podle aktuálního sazebníku, schváleného moderátorem soudu.⁸⁶¹

V současné době vykonávají u Diecézního církevního soudu v Brně úřad konzultora vysoce kvalifikovaní lidé, oba vzdělaní v kanonickém právu (mají titul licenciáta, udělený Katolickou univerzitou Jana Pavla II v Lublinu), oba absolvovali teologická studia, jeden z nich také magisterské právní studium a druhý navíc studia na zdravotnické škole. Pochopitelně, jejich kompetence je proto mimořádná. Navíc jsou ustanoveni jako stálí patroni, takže zastupují strany při projednávání sporu o platnost manželství, čili znají velmi dobře procesní praxi a za dobu svého působení u církevního soudu nabyli značných zkušeností, včetně instruktáže v řízeních *in favorem fidei*. Konzultace v posledních letech probíhaly dva dny v týdnu, vždy odpoledne, přičemž každý den byl přítomen jiný konzultor, takže lidé měli možnost zvolit si setkání s jedním z nich. Jednotlivé časy konzultací jsou rozepsány v půlhodinových intervalech, přičemž zájemce si může rezervovat i více termínů nebo přicházet opakovaně. Za rok 2017 nacházíme záznam, že bylo uskutečněno asi 210 konzultačních hodin, čeho využilo více než 100 zájemců, z nichž 99% byli věřící s domilem na území brněnské diecéze.⁸⁶² V roce 2018 byly obnoveny internetové stránky soudu,⁸⁶³ takže v současné době je snadné si jejich prostřednictvím rezervovat termín pro osobní konzultaci v sídle soudu, co se také v hojné míře děje.⁸⁶⁴ Na internetových stránkách jsou, kromě základních údajů soudu, dostupné také informace o manželských řízeních, včetně zodpovězených často kladených otázek, formuláře a poučení k jednotlivým řízením ke stažení, rezervační okénko pro konzultace a v neposlední řadě kontakty. Původní internetové stránky byly zřízeny v roce 2008, takže nutnost jejich obnovení byla po deseti letech žádoucí. Odpovědi na často kladené otázky (FAQ) byly na nové stránky přidány z důvodu zjištění, že účastníci řízení vyhledávali informace volně na internetu a v médiích, avšak získané odpovědi se více či méně odchylovaly od pravdy. V současné době slouží stránky soudu k základní orientaci a jako užitečný předstupeň pro osobní setkání s konzultory soudu.⁸⁶⁵

⁸⁶¹ Srov. Instrukce, kterou se vymezují..., čl. 9, § 8.

⁸⁶² Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost Diecézního církevního soudu v Brně, in: Aktivita a statistika Diecézního církevního soudu v Brně 2017, Brno 2018, s. 17.

⁸⁶³ Viz <http://cirkevnisoud.biskupstvi.cz> (28. 10. 2020).

⁸⁶⁴ Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost Diecézního církevního soudu v Brně, in: Aktivita a statistika Diecézního církevního soudu v Brně 2019, Brno 2020, s. 21.

⁸⁶⁵ Srov. Tamtéž.

V roce 2017 podával konzultor zprávu, že cca. 80 % konzultací se v tom roce týkalo pochybnosti o platnosti manželství.⁸⁶⁶ Také v následujících letech (2018, 2019) potvrzovali konzultori většinou dotaci konzultací pro případy týkající se platnosti manželství.⁸⁶⁷ Dále konzultori vyřizovali záležitosti žádostí o *privilegium paulinum*, dispenze *in favorem fidei*, někdy sněti soudního zákazu pro uzavření manželství a ve zbytku času ostatní případy. Mezi malé procentní množství „zbývajících“ případů lze řadit vyřizování dotazů z právnické oblasti, které byly adresovány diecéznímu biskupovi, jenž předal konkrétní záležitosti k vyřízení soudu.⁸⁶⁸ Kromě zmíněných osobních setkání s klienty v úřední době, jsou konzultori k dispozici na e-mailu nebo telefonu. Telefonické konzultace slouží obvykle k základní orientaci nebo nasměrování a lze jimi řešit jen jednoduché dotazy. Telefonicky nebo e-mailem se na konzultory obrací zpravidla kněží, když se snaží zorientovat v osobní situaci svých farníků, anebo též lidé z jiných diecézí, či různých částí světa, pro které je nemožné zúčastnit se osobní konzultace v sídle brněnského soudu,⁸⁶⁹ co je zřejmě dokladem, že konzultori v blízkosti jejich místa bydliště nejsou k dispozici, nebo se o nich lidé nedokáží snadno dozvědět.

Co se týče osobních setkání konzultorů s klienty v sídle soudu, zkušenost je, že zdaleka ne každá konzultace vede k podání žaloby na platnost manželství či jiné žádosti pro církevní soud nebo ordináře. Byť instrukce pro obhájce, platná u Diecézního církevního soudu v Brně, ukládá konzultorovi povinnost nebránit podání žaloby na platnost manželství ani v případě absence pochybnosti o jeho platnosti, aby nebylo porušeno právo stran (viz kán. 1476 CIC),⁸⁷⁰ v praxi se stává, že konzultori „v mnoha případech nedoporučí podat žalobu [...] při zjištění naprosté důkazní nouze [...] nemožnost(i) získat svědky [...] v případech, kdy žadatel trpí vážnými psychickými problémy [...] a řízení před církevním soudem by vedlo k závažnému zhoršení psychického a fyzického zdraví“.⁸⁷¹ Je-li připravována žaloba na platnost manželství, konzultace, jak popsal jeden z konzultorů, probíhá několikrát. Nejprve ústní formou v rozmezí 2–3 hodiny, poté následuje společné zpracování písemných podkladů, co zahrne další cca. 2 hodiny. Až teprve potom je žaloba předložena na podatelnu soudu.⁸⁷² Oba aktuálně činní konzultori se shodují, že jejich práce má silný pastorační charakter, neboť je důležitou formou doprovázení a pro příchozího „vstřícnost a pochopení, kterých se jim

⁸⁶⁶ Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost... (2017), s. 17.

⁸⁶⁷ Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost... (2019), s. 21; E. Sebiňová, Konzultační činnost... (2018), s. 22.

⁸⁶⁸ Srov. Tamtéž.

⁸⁶⁹ Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost... (2017), s. 17.

⁸⁷⁰ Srov. Instrukce, kterou se vymezují..., čl. 9, § 7.

⁸⁷¹ H. Kubíková, Konzultační činnost... (2019), s. 21.

⁸⁷² Pozn. Jedná se o osobní sdělení konzultora na dotaz autorky této práce, dne 17. 10. 2020.

dostane při prvním kontaktu s církevním soudem, může být důležitým momentem na jejich duchovní cestě”.⁸⁷³ Pastorační rozhovory s návštěvníky konzultací jsou považovány konzultory za trvalou součást jejich práce, přičemž se ukazuje, že lidé žijící v morálně „neregulérních” podmínkách „zažívají nepříjetí ze strany věřících, duchovních správců, cítí se být »exkomunikováni« jen proto, že »nevydrželi« v manželství”.⁸⁷⁴ Tato zkušenost je samozřejmě velkou výzvou pro změnu smýšlení, především na poli běžné pastorace.

4.3. Návrhy pro realizaci *investigatio preiudicialis seu pastoralis* v brněnské diecézi

Podíváme-li se znovu na závaznou normativu v *Mitis Iudex* ohledně „předsoudního nebo pastoračního šetření”,⁸⁷⁵ povede nás norma k analýze a hledání, co je podstatou úmyslu papeže Františka. Adresáty specifické a odborné pastorační péče, kterou jsme v předchozí části práce nazvali jako pastorační „užší a nejužší”, jsou rozvedení nebo odloučení manželé, kteří třeba již opustili náboženskou praxi.⁸⁷⁶ Norma hovoří o věřících, kteří „*pochybují o platnosti svého manželství nebo jsou přesvědčeni o jeho neplatnosti*”.⁸⁷⁷ Připomeňme, že normy jsou psány *in causis ad matrimonii nullitatem declarandam*, proto se nezabývají jinými možnostmi řešení rozpadlých manželství, které však k „předsoudnímu nebo pastoračnímu šetření” patří. Aktivními činiteli tohoto šetření jsou biskupové, faráři a lidé, které ordinář považuje za vhodné a ke službě je pověří.⁸⁷⁸ Zrekapitulujeme-li obsah a cíl prováděného „šetření”, věřící mají být seznámeni se svou osobní situací a má se jim dopomoci získat podklady pro případné zahájení soudního řízení a následné předložení žaloby církevnímu soudu.⁸⁷⁹ Norma dále hovoří nejen o osobním doprovázení rozvedených a odloučených věřících ze strany biskupa a faráře,⁸⁸⁰ ale také o začlenění služby tohoto typu

⁸⁷³ E. Sebíňová, Konzultační činnost... (2018), s. 22.

⁸⁷⁴ H. Kubíková, Konzultační činnost... (2019), s. 21.

⁸⁷⁵ Viz MIDI, PN 1–5.

⁸⁷⁶ Srov. MIDI, PN 1.

⁸⁷⁷ Pozn. Ve skutečnosti však je záležitost komplexnější, neboť jak jsme vícekrát zmínili, manželské případy je třeba řešit celistvě: někdy se jedná o manželství rozlučitelná dispensí či biskupským dovolením (*privilegium paulinum*). Navíc lidé, přicházející ke konzultacím, mnohdy nemají primárně „pochybnost“ o platnosti svého manželství, ale přichází proto, že je někdo poslal (obvykle kněz) a oni chtějí dát do pořádku svůj život, někteří touží po svátostech, ale většina přichodících chce primárně zplatnit svůj aktuální partnerský svazek, čemuž brání předchozí manželství.

⁸⁷⁸ Srov. MIDI, PN 1, 3.

⁸⁷⁹ Srov. MIDI, PN 2, 4, 5.

⁸⁸⁰ Pozn. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že adresáty specifické a odborné pastorační péče nejsou pouze rozvedení manželé, ale také ti, jejichž manželství neplní svou funkci, nežijí spolu, jsou fakticky od sebe odloučení a obrací se na ordináře (v případě Brna prostřednictvím církevního soudu) s žádostí o dovolení nezachovávat manželské povinnosti. Skutečnost, že církevní soud projednává otázku platnosti manželství

doprovázení do „jednotné pastorační péče o rodiny v diecézi“,⁸⁸¹ přičemž vybízí k vytvoření „stabilních struktur“ pro tuto službu, jakož i vypracování vhodné příručky k realizaci služby doprovázení (*Vademecum*).⁸⁸² Podstatou požadování nové služby v církvi je skutečnost, že se ukázalo, že věřící odděluje od církevních struktur „fyzická či morální vzdálenost“.⁸⁸³ Církev se proto jako matka chce přiblížit „svým dětem, které se od ní cítí být odloučeny“,⁸⁸⁴ proto je úkolem biskupa „vycházet vstříc těm svým věřícím, kteří potřebují zvláštní pastorační péči“.⁸⁸⁵ Vidíme tedy v úmyslu zákonodárce jednak směr „vycházení ven“, jednak „pozvání vejít dovnitř“, jinými slovy osobní angažované působení mezi věřícími, ale také existenci stabilních pastoračních struktur.

Podívejme se nyní, co představuje v brněnské diecézi „vzdálenost“ od církve, pocíťovanou ze strany věřícího, a jaké jsou její příčiny. Nemůžeme jistě hovořit o bariérách mnohasetkilometrové, těžko překonatelné vzdálenosti vůči církevnímu soudu či jiným církevním strukturám, jak bychom to mohli vidět v prostředí jihoamerického či afrického. Stejně tak je jiná situace ve smyslu gramotnosti a vzdělanosti v jiných částech zeměkoule oproti Evropě, takže je pochopitelné, že jiná, v tomto případě mentální či morální, vzdálenost bude v Etiopii, jiná v České republice. Jisté však je, že kilometrská, resp. fyzická vzdálenost může být v ČR pocíťována subjektivně velmi odlišně. V případě, že se věřící nachází mimo město, kde je aktivní církevní soud nebo jiná církevní instituce (např. centrum pro rodinu), má v péči malé, nesamostatné dítě nebo nemocného rodinného příslušníka a nevlastní auto, i kdyby byla fyzická vzdálenost pouze 20 km, bude to pro něj představovat těžko překonatelnou obtíž. Je známo, že navzdory relativně nepříliš velké rozloze brněnské diecéze, jsou místa, obce a města, která se vnímají jako „vzdálená“ od Brna (např. okres Jihlava).

zpravidla „až po rozvodu“ neznamená, že se soud nezabývá manželstvími, kde manželé nežijí spolu. Ve shora uvedené tabulce manželských řízení je vidět, že církevní soud projednával taky manželské odluky, kde civilní rozvod nehrál podstatnou roli. V roce 2012 se u brněnského církevního soudu projednávala kauza předchozího řízení pod spisovou značkou 307X, kde manželé ještě nebyli rozvedeni, a muž žádal prohlášení neplatnosti manželství. Předchozí řízení probíhalo jako pokus o smír. Ke smíru však nedošlo, manželé se rozvedli a muž podal žalobu na platnost manželství. Tento případ byl obsahově (i pastoračně) velmi zajímavý a procesně komplikovaný. Muž si během sporu o platnost manželství zvolil pro obhajobu advokáta Římské roty, přičemž od negativního rozsudku brněnského soudu se k Římské rotě odvolal. Odvolací soud po dvou letech vydal afirmativní rozsudek s udělením zákazu žalujícímu muži uzavřít nový církevní sňatek. Vzhledem k udělenému zákazu z Říma, který je *ad validitatem*, bylo následně projednáváno u brněnského církevního soudu řízení ohledně možnosti sněti zákazu, neboť místní ordinář toto řízení svěřil do kompetence soudu. Celá záležitost od předchozího řízení až po sněti zákazu trvala od roku 2012 do roku 2020.

⁸⁸¹ Srov. MIDI, PN 2.

⁸⁸² Srov. MIDI, PN 3. Pozn. Jeden z kanonistů vidí vytvoření *Vademecum* jako méně šťastné, neboť má za to, že jednotlivé případy jsou tak neopakovatelné, že je nelze „generalizovat“ do jedné příručky. Srov. Arroba Conde M. J., Le „Litterae motu proprio datae“ sulla riforma dei processi di nullità matrimoniale: prima analisi, in: *Apollinaris* 88 (2015/2), s. 564.

⁸⁸³ Srov. MIDI, Předmluva, s. 6.

⁸⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁸⁵ MIDI, PN, úvod, s. 18.

Proto je tedy třeba hledat možnost dostupnosti konzultační služby také v brněnské diecézi.⁸⁸⁶ Na území brněnské diecéze je mimo to množství cizinců, kteří zde sídlí obvykle kvůli pracovním příležitostem. V jejich případě můžeme hovořit o „kulturní vzdálenosti“; odděluje je navíc často jazyková bariéra, nemají informace o místě, kam se mohou obrátit v případě pochybnosti o platnosti manželství nebo v obdobných případech, spadajících do kompetence katolické církve. Mimo to existuje také „morální vzdálenost“, která byla v důsledku komunistické propagandy po desetiletí v lidech budována, takže ztratili důvěru k církvi a jejím představitelům. Nejinak tomu je v současnosti, kdy „propaganda“ volného stylu života, nezávislého na jakékoli autoritě (paradoxně podporovaná politickým populismem, ale především vytvářená literaturou a komunikačními prostředky, včetně televize), dává do popředí skutečné či smyšlené morální aféry představitelů církve, a tak demotivuje nejen lidi nevěřící a nepokřtěné, ale taky pokřtěné katolíky od snahy hledat pomoc uvnitř katolické církve. Je to vskutku situace „morální vzdálenosti“ od církevních struktur, od faráře a od biskupa. Jaké je v tomto případě řešení?

Podíváme-li se zpět do dějin církve, z nichž je možno vždy vyčíst poučení a inspiraci, nalezneme možnou analogii řešení. V době reformace a protireformace v 16. století se začala v církvi objevovat nová forma zasvěceného života – ženy žijící cele pro Krista uvnitř svých primárních rodin. Pro různé dobové těžkosti, ženy zasvěcené Kristu, přijaly nakonec řeholní formu života. Podobně v 18. století ve Francii, když byly zrušeny řeholní řády, vyvstala potřeba svědčit o Kristu zasvěceným způsobem života uprostřed světských podmínek, sdílených s ostatními obyvateli, tj. být s nimi.⁸⁸⁷ Počátkem 20. století již existovalo množství sdružení laiků, kteří vydávali svědectví o Kristu svým spoluobytelům a žili soukromým způsobem své radikální zasvěcení Kristu. Jaký byl důvod? Dobová mentalita se stále víc vzdalovala od institucionalizovaných forem, které byly odmítány, a právě proto bylo tolik potřebné svědectví víry laiků v prostředí běžného života. V roce 1947 byla nová forma zasvěceného života – sekulární instituty – zakotvena v právní normativě. Stalo se tak apoštolskou konstitucí Pia XII *Provida Mater Ecclesia*.⁸⁸⁸ Přítomnost zasvěcených osob, které se vnějškově neodlišovaly od ostatních lidí, a přitom žily spolu s nimi „uprostřed světa“, bylo přesně totéž úsilí matky Církve přiblížit se „svým dětem, které se od ní cítí být odloučeny“, jak to v naší době zdůrazňuje a žádá papež František. Zmiňujeme se o tom proto, že církev jako instituce se dnes netěší všeobecné důvěryhodnosti, jelikož

⁸⁸⁶ Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost... (2017), s. 18.

⁸⁸⁷ Srov. T. Goffi, S. De Fiores, Slovník spirituality. Kostelní Vydří 1999, s. 832.

⁸⁸⁸ Srov. L. M. Monteverchi, S. S. Casavecchia, Breve storia degli Istituti Secolari, Milano 1978, s. 20–23.

instituce a role autority je v současné době obecně odmítána. Ze sociologického hlediska je tedy nezbytné stavět na osobním vztahu s konkrétními lidmi. Více než komunikace uskutečňovaná moderními prostředky je důležitější žité svědectví, které lze nejvhodněji rozvinout a předat při osobním setkání. Zde se otvírá široké pole působnosti pro konzultory prvního stupně, neboť specifikum jejich služby spočívá právě v „bytí s“ lidmi, uprostřed jejich běžných životních podmínek, bok po boku jejich životům. Ovšem tak jako podněty Ducha Svatého v lidských srdcích někdy čekají dlouhou dobu na realizaci, tak jako výzvy papežů zůstávají po staletí lidmi nevyslyšeny a čekají na další generace, které životodárnou myšlenku uskuteční, stejně tomu může být s výzvou formulovanou papežem Františkem ohledně pastorační péče „vycházet vstříc“ lidem na okraji, kteří třeba již přestali doufat. Jestliže dosud není na některých místech vyslyšeno závazné nařízení kodexu z roku 1983 ohledně přítomnosti stálých patronů u církevních soudů,⁸⁸⁹ kteří mají poskytovat zájemcům právní pomoc, těžko si představíme, že se na tomtéž místě vybuduje „stabilní struktura“ tří stupňů konzultorů pro poskytování poradenství a právní pomoci věřícím.

V případě brněnské diecéze jsme výše viděli, že u církevního soudu je činná a fungující konzultační služba třetího stupně. Z důvodu chybějící konzultační služby druhého a prvního stupně však dochází k přetěžování konzultorů třetího stupně, neboť se musí věnovat nejen technicko-právní poradě, ale musí plnit v jistém smyslu roli psychologa či duchovně doprovázejícího. Samozřejmě, nelze konzultace provádět pouze formálním způsobem, že by konzultor pouze poskytl informace, vypsál se zájemcem formulář a dál se o něj nezajímal. Takové jednání by bylo v rozporu s duchem kanonického práva, zaměřeného vždy na dobro člověka a jeho spásu.⁸⁹⁰ Avšak nelze nezdůraznit, že výsledkem případného dlouhodobého přetěžování konzultorů třetího stupně, suplujících odborné mimoprávní služby, může být celková vyčerpanost nebo dokonce syndrom vyhoření.⁸⁹¹ Co je řešením? Sami konzultoři brněnského soudu vícekrát zmiňovali potřebu pomoci ve formě „asistentů konzultora“,⁸⁹² kteří by byli odborně vyškoleni a na různých místech diecéze by byli věřícím k dispozici k základní právní poradě. Rovněž vzešel požadavek pro vytvoření seznamu kněží, „kteří by byli ochotni ujmout se bez zbytečného otálení osob, které žijí samy a po dlouhé době se chtějí vrátit do církve“.⁸⁹³ Vyjádření konzultora, že „existuje velká skupina lidí, kteří mají strach

⁸⁸⁹ Viz kán. 1490 CIC.

⁸⁹⁰ Viz kán. 1752 CIC.

⁸⁹¹ Pozn. Odvoláváme se zde na osobní sdělení konzultora na dotaz autorky této práce, dne 17. 10. 2020.

⁸⁹² Srov. H. Kubíková, Konzultační činnost... (2017), s. 18; E. Sebiňová, Konzultační činnost... (2018), s. 23; H. Kubíková, Konzultační činnost... (2019), s. 21.

⁸⁹³ H. Kubíková Konzultační činnost... (2019), s. 21–22.

svou záležitost řešit, stydí se za rozpad (rozvod) manželství, nedokážou být aktivní“,⁸⁹⁴ odkazuje na skutečnou potřebu existence konzultorů prvního stupně. Předmětem našeho zájmu v tuto chvíli sice není duchovní doprovázení věřících, avšak nelze na něj neodkázat jako na účinný způsob pomoci v životních nesnázích a hledání smyslu a cíle života. Z výše zmíněného docházíme k závěru, že je třeba, aby paralelně s konzultory třetího stupně působili jiní odborníci (psychologové, zpovědníci...), a tak, aby mohli jedni na druhé odkázat a mohlo se věřícímu pomoci opravdu celistvě, nikoli povrchně nebo částečně. Navíc je třeba, aby byli vyškoleni a byli následně činní konzultori prvního (a druhého) stupně, kteří by měli možnost jednotlivé lidi vyhledat, setkat se s nimi a pomoci jim kráčet po cestě, kterou nabízí církev, po cestě spásy.

K tomu vyvstává otázka vyškolení konzultorů a jejich „asistentů“, dále vzdělávání kněží, zvláště farářů v rámci jejich trvalé formace a konečně také edukování věřících laiků. Koncem roku 2015 se pokusil jeden z brněnských konzultorů o vypracování *Vademecum*, které mělo zachycovat podstatné prvky konzultační služby.⁸⁹⁵ Tento pokus zůstal pouze na bázi pracovního textu, který nebyl dosud dokončen. Zachycoval však ústřední myšlenky papežské procesní reformy s vizí spolupráce jednotlivých institucí, činných v brněnské diecézi, jakož i formu vzdělávání, o které jsme se zmínili. Dle návrhu konzultora měla vzdělávání konzultorů zajistit Akademie kanonického práva, která působí při Diecézním církevním soudu v Brně jako vzdělávací instituce. Je pravda, že Akademie kanonického práva pořádala v letech 2012–2016 licenciátní studium kanonického práva na Katolické univerzitě Jana Pavla II v Lublinu, dále studium manželství a rodiny na Papežském institutu Jana Pavla II pro studium manželství a rodiny v Římě v letech 2016–2019. Počátkem roku 2020 zahájila Akademie kanonického práva kurz kanonického práva pro konzultory. Byť z již dokončených studií vzešlo množství absolventů, nepodařilo se dosud vybudovat síť kompetentních lidí, kteří by byli ochotni v rámci jednotné pastorační péče v diecézi⁸⁹⁶ poskytovat konzultační služby rozvedeným a odloučeným věřícím. Jako vhodní konzultori tolik chybějícího prvního stupně se například jeví manželské páry, které připravují snoubence na manželství.

Vzpomeňme nyní na již uvedenou „Analýzu situace v pastoraaci manželství a rodiny na území brněnské diecéze“ z roku 2017. V jejím závěru stálo několik návrhů, které by bylo možno analogicky použít pro zbudování „jednotné pastorační péče“, jak se o ní zmiňují

⁸⁹⁴ Tamtéž, s. 22.

⁸⁹⁵ Viz MIDI, PN 3.

⁸⁹⁶ Viz MIDI, PN 2.

procesní normy *Mitis Iudex*. Zmíníme nyní několik (námi upravených a pro účely našeho zkoumání zevšeobecněných) závěrů z analýzy:⁸⁹⁷

- a) vytvoření jasné vize pro realizaci
- b) stanovení priorit a postupu realizace
- c) vytvoření jednoho koordinačního centra
- d) propojení internetových stránek – odkazů na církevní instituce týkající manželské problematiky

Aby bylo možno vybudovat strukturální „jednotu“ v rámci pastorační péče o rozvedené a odloučené v rámci diecéze, je jistě nutné mít vizi, jakož i priority a stanovený postup. Existence pověřené instituce nebo osoby, která by zodpovídala za realizaci konzultační služby, resp. vytvoření sítě konzultorů všech tří stupňů,⁸⁹⁸ je zcela neodmyslitelná. Nebude-li centrální koordinátor realizace vize konzultační služby, vždy zůstane konzultační činnost nepropojená navzájem, nespolečupracující a pouze částečná, někdy jen na bázi snahy jednotlivců.⁸⁹⁹ S tím souvisí i vzájemné odkazování jedné instituce (či aktivity) na druhou. Teprve tehdy se může stát pomoc v této delikátní oblasti pro věřící skutečně dosažitelná a dostupná. Stejně tak vytvoření příručky obsahující podstatné prvky konzultační služby, tedy *Vademecum*, si vyžaduje nikoli úsilí jednotlivce, nýbrž celé pracovní skupiny, čili komise odborníků, kteří společně toto *Vademecum* vypracují, a to z pohledu kanonického práva, ale také z pohledu teologie a lidských věd, obzvláště psychologie, a to tím spíš, že procesní normy *Mitis Iudex* zmiňují konzultory „kompetentní nejen v oblasti kanonického práva“.⁹⁰⁰ Také tvorba příručky pro konzultory si vyžaduje koordinaci pod jednou osobou nebo jednou centrální institucí.

Procesní normy, zmiňující vytvoření *Vademecum*, hovoří o „podstatných prvcích služby“, které má příručka zachycovat. Jistě nás bude zajímat, co všechno by mělo být obsahem. Předně se ale ptejme, co se myslí slovem „Vademecum“. Etymologicky to znamená: příručka (kapesního formátu), průvodce (na cestách), manuál, pravidla nebo kompendium. Jedná se zkrátka o souhrnný soupis vybraného tématu s praktickým ukazatelem

⁸⁹⁷ Srov. R. Barčiaková, Analýza..., II. část, s. 25.

⁸⁹⁸ Pozn. Respektive se jedná o vytvoření konzultační služby prvního a druhého stupně s návazností na již fungující třetí stupeň.

⁸⁹⁹ Pozn. Z naší úvahy vyvstává dvojí možnost řešení jednoho „diecézního koordinátora“ – buď se někdo sám diecéznímu biskupovi nabídne (pravděpodobně lepší možnost), nebo diecézní biskup někoho, ať osobu nebo instituci, k tomuto účelu určí a pověří.

⁹⁰⁰ MIDI, PN 3.

řešení, kde lze nalézt všechny podstatné informace na jednom místě. Pro ještě lepší představu se podívejme, jak vypadají konkrétní církevní „Vademecum“. Vybíráme jich na ukázkou několik, přičemž budeme postupovat od obsahově tématu naší práce vzdálenějších, až ke shodným. Již dříve zmíněné *Vademecum* pro zpovědníky z roku 1997, určené kněžím, nejprve předkládá stálou a jistou nauku církve o manželství, o odpovědném rodičovství, nepřípustnosti antikoncepce (tedy věroučnou část s odkazy na příslušné výroky magisteria) a následně nabízí zpovědníkům „pastorační vodítka“, aby věděli, jak mají postupovat v konkrétních případech, se kterými se mohou setkat. Cílem usilovné práce odborníků a papežských úřadů (Kongregace pro nauku víry a Apoštolské penitenciárie), kterou konali na přání sv. papeže Jana Pavla II., bylo dosažení jednotné praxe při udílení svátosti smíření, aby kněží, „v dokonalé věrnosti učitelskému úřadu církve“, ⁹⁰¹ používali jednotná kritéria. Jiný typ „Vademecum“ vidíme v podobě názvu „Linee Guida“, které bylo publikováno v roce 2019. ⁹⁰² Kniha byla vydána Mezinárodní asociací exorcistů, která text zpracovávala několik let pod vedením Kongregace pro klérus, za součinnosti Kongregace pro nauku víry a Kongregace pro bohoslužbu a svátosti. Cílem této příručky (pravidel) je opět jednotná praxe při udílení svátostiny exorcismu. Obsahově je rozdělena do více kapitol, přičemž, máme-li ji stručně shrnout, nejprve předkládá věroučnou část a následně postupuje ke specifickým návodům, jak má exorcista postupovat v konkrétních případech. V roce 2006 byla vydána kniha s názvem *Advocacy Vademecum*, ⁹⁰³ která je vytvořena v kontextu trestního práva a zahrnuje část obsahující odborné články různých autorů, dále seznamy (stručné přehledy obsahu dokumentů během řízení apod.) a předlohy formulářů. Také cílem této příručky je, aby se advokátní praxe během trestních řízení konala dobře a jednotně. Konečně, dostáváme se k příručkám, vytvořeným za účelem poskytování konzultací v manželských záležitostech a konání předsoudního nebo pastoračního šetření. V roce 2016 vyšla v Itálii příručka s názvem „Farářova konzultační služba manželům“. ⁹⁰⁴ V ní byl učiněn zajímavý pokus o sepsání průvodce (*una guida*) pro kněze při rozvažování manželských situací. Je to útlá knížečka, kde jsou formou imaginárního rozhovoru předkládány otázky a odpovědi ohledně kanonicko-právních řešení: neplatnost manželství, vada souhlasu, simulace, rozvázání manželství, odluka. Dialog je docela čtivý, ale přitom odborný. V odpovědích vysvětluje kanonickou

⁹⁰¹ Papežská rada pro rodinu, *Vademecum* pro zpovědníky..., č. 16, s. 24.

⁹⁰² Pozn. V českém překladu vyšla kniha v roce 2020. Srov. Akademie kanonického práva/Mezinárodní asociace exorcistů, *Pravidla vysluhování exorcismu v katolické církvi v souladu s platným obřadem*, Brno 2020.

⁹⁰³ Srov. Kol. autorů, *Advocacy Vademecum*, Montréal 2006, s. 5–203.

⁹⁰⁴ Srov. S. A. Madeddu, *La consulenza Matrimoniale del parroco. Una Guida sicura per il discernimento delle situazioni matrimoniali*, Todi 2016, s. 7–69.

nauku na konkrétních případech, aby kněz pochopil, za jakých okolností se může jednat o to či ono kanonické řešení. Zůstává však otázkou, nakolik je použitá forma rozhovoru pro kněze, hledajícího odpovědi na konkrétní otázky, vyhovující. V roce 2019 byla v Itálii publikována kniha „Vademecum pro konzultování delikátních manželských situací“.⁹⁰⁵ Kniha je zaměřena na konzultace týkající se neplatnosti manželství, přičemž popisuje podstatné prvky *Mitis Iudex*, jakož i požadavky *Amoris laetitia*, vztahující se k této oblasti. Dále velmi prakticky projednává jednotlivé důvody neplatnosti manželství a systematicky předkládá, co je třeba od konzultujícího požadovat a zjistit, aby bylo možno jít cestou podání žaloby na platnost manželství z konkrétního kanonického důvodu. Zároveň příručka popisuje způsob vedení konzultací, metodologii a předkládá několik užitečných formulářů, mezi nimiž je také dotazník pro úvodní konzultaci, který tazatel vyplní, aby konzultor mohl lépe zrekonstruovat konkrétní manželský případ. Součástí příručky je kapitola věnovaná problematice východních křesťanů a také konvalidaci manželství. Naproti tomu zcela chybí jiná řešení manželských situací jako je aplikace *privilegia paulina*, dispenze *in favorem fidei* a *super rato*. Záměrem knihy bylo zřejmě výhradně projednání otázky platnosti manželství.

V návaznosti na výše předloženou analýzu několika typů *Vademecum*, můžeme konstatovat, že každé z nich přináší cennou inspiraci pro vytvoření zamýšlené vlastní příručky pro brněnskou diecézi, případně pro celé území České biskupské konference.⁹⁰⁶ Cílem přitom nebude nic jiného než sjednocení různorodé praxe, je-li konzultační služba již poskytována, do její správné podoby a vyvarování se omylům. Při studiu výše zmíněných příruček jsme také postřehli, kromě mnoha převažujících pozitiv, některé nedostatky. U „Vademeka pro zpovědníky“ je to menší přehlednost, kdy čtenář najde odpovědi na otázky až po přečtení celého dokumentu; u „Pravidel vysluhování exorcismu“ je to rovněž menší přehlednost, byť členění textu je výborné. Také je nevýhodou měkká lepená vazba, která při častějším používání neudrží množství stran. Nejlepší formu provedení připisujeme „Vademeku advokacie“, které je jak přehledné, obsažné, praktické, tak příjemné pro použití díky tvrdé vazbě a přehlednosti formátovaného textu. Co se týče brožurky „Farářovy konzultace manželům“, v návaznosti na dříve zmíněnou formu dialogu, se lze domnívat, že publikaci si kněz rád přečte, možná „jedním dechem“, je však otázkou, zda se k ní někdy ještě vrátí (což potom neplní funkci „příručky“). A konečně „Vademecum pro konzultování delikátních manželských situací“ se nám jeví z části neúplné, jak jsme zmínili výše, je opatřeno rušivou

⁹⁰⁵ Srov. E. Tupputi (ed), *Vademecum per la consulenza nella fragilità matrimoniale. Una guida per canonisti, sacerdoti e operatori di pastorale familiare*, Barletta 2019, s. 5–215.

⁹⁰⁶ Pozn. Eventuální české vademecum pro konzultory, které by přijala a schválila Česká biskupská konference, po delší práci odborného týmu, by bylo jistě ideální pro jednotnou a účinnou praxi.

grafikou, formátováno širokým řádkováním, které umenšuje přehlednost, je celkově v malém formátu a je pro něj užito křídového papíru s větší gramáží; v důsledku je kniha sice malá, ale těžká a z důvodu lepené vazby lze předpokládat, že při častějším užití se rozpadne. Tedy i takové parametry jsou pro nás důležité, chceme-li v budoucnu vytvořit nějaké vademekum.

České – brněnské – vademekum pro konzultory by mělo pojednávat tematiku církevního manželství kompletně, aby bylo skutečnou příručkou, manuálem. Zcela jistě v něm nelze opomenout věroučnou část, tj. shrnutí církevní nauky o manželství a představení Božího plánu s lidskou láskou; další část by měla obsahovat pojednání o porušení Božího plánu s lidskou láskou. Následně by měla být projednána deontologie konzultora, jeho kompetence,⁹⁰⁷ odbornost, práva a povinnosti (např. zachování profesního tajemství),⁹⁰⁸ způsob vykonávání práce, včetně případné finanční nebo jiné náhrady za jeho službu. Je třeba, aby v něm byl charakterizován a definován stav konzultorů všech tří stupňů a byla určena jejich vzájemná propojenost, včetně vymezení limitů jejich služby. Dále by neměla chybět zmínka o povinnosti trvalé formace (vzdělávání), psychohygieny, modlitby a duchovního života. V další části by měly být uvedeny příklady praktických řešení různých případů; dále kompetence církevní autority (tj. komu a kam podat žalobu či žádost), seznam pomáhajících institucí v diecézi, na které mohou zájemce odkázat; a konečně, neměla by chybět předloha formulářů a vzorů dokumentů pro případnou přípravu podkladů pro podání žádosti či žaloby církevnímu soudu. Pokusme se nyní o definování přehledného obsahu vademeka s názvem „Praktická příručka pro konzultory v otázkách církevního manželství“:

Předmluva biskupa

Prezentace příručky a jejího použití

I. Obecná část

1. Nauka o manželství

- a) Manželství v Bibli
- b) Manželství v teologii: učení magisteria (včetně *Amoris laetitia*)
- c) Manželství v kanonickém a civilním právu (včetně *Mitis Iudex*)

2. Těžkosti v manželském životě a krach manželství

- a) Těžkosti a krize během manželského života a jejich řešení

⁹⁰⁷ Pozn. Například je třeba jej ke službě pověřit dekretem, aby měl kompetenci žádat úřady o dodání potřebných listinných podkladů.

⁹⁰⁸ Srov. M. J. Arroba Conde, *Giusto processo e peculiarità culturali del processo canonico*, Canterano 2016, s. 95–96.

- b) Narušení manželské lásky: prostředky k nápravě a řešení nenapravitelného
 - Důvody k odluce
 - Rozvod

3. Konzultační služba

- a) Druhy konzultorů a struktura konzultační služby
- b) Požadavky pro službu konzultora
- c) Metodologie vedení konzultací
- d) Povinnost trvalé formace a rekreace
- e) Odměna za službu

II. Speciální část

4. Uzavření manželství

- a) Manželství římskokatolíka s řeckokatolíkem
- b) Manželství římskokatolíka s nekatolickým křesťanem
- c) Manželství římskokatolíka s nepokřtěným
- d) Manželství římskokatolíka s exkomunikovaným
- e) Manželství cizinců, tlumočníci a zástupci
- f) Tajný sňatek
- g) Konvalidace a sanace

5. Zrušení manželství

- a) Nedokonané manželství: dispenze *super rato*
- b) Nesvátostné manželství: *privilegium paulinum*
- c) Nesvátostné manželství: dispenze *in favorem fidei*

6. Prohlášení neplatnosti manželství

- a) Neplatnost formy
 - Občanský sňatek
 - Jurisdikce asistenta sňatku
 - Svědek sňatku
- b) Manželské překážky
 - Věk
 - Impotence
 - Předchozí sňatek
 - Rozdílnost kultu

- Svěcení
- Slib čistoty
- Únos
- Zločin
- Příbuzenství
- Švagrovství
- Mravní počestnost
- Osvojení

c) Vady poznání

- Neznalost podstaty manželství
- Omyl co do osoby
- Podvod
- Omyl ohledně jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti

d) Vady vůle

- Simulace
- Podmínka
- Násilí a strach

e) Vady poznání a vůle z psychických příčin

- Nedostatečné užívání rozumu
- Závažná porucha soudnosti
- Neschopnost převzít manželské povinnosti

7. Řešení ostatních případů

- a) Odluka manželství
- b) Dovolání přijímání svátostí za irregulární situace
- c) Prohlášení za mrtvého
- d) Snětí uděleného zákazu ke sňatku
- e) Další možné situace

8. Kam se obrátit

- a) Kompetence církevní autority
- b) Seznam pomáhajících institucí

Přílohy

i. Formuláře

ii. Seznam pramenů a literatury

Jak jsme zmínili výše, příručku by měla vypracovat komise odborníků z různých odvětví, aby byla použitelná pro konzultory všech stupňů, tedy i pro ty, kdo nestudovali kanonické právo. Může být publikována buď jako jedna obsažnější kniha, nebo ve formě více sešitů, které by mohly být praktickým podkladem pro jednotlivá školení konzultorů, kdy by s odborníkem mohli probírat postupně jedno téma za druhým. V takovém případě by měly být řazeny seznamy literatury a formuláře za jednotlivé sešity. Bez ohledu na finální formu se jeví existence příručky jako nezbytná, aby lidé nedostávali polovičaté nebo nesprávné informace, díky nimž by museli absolvovat v životě další bolestnou zkušenost s církví, která jim neumí adekvátně pomoci, pravdivě poradit a „*seznámit je s jejich situací*“.⁹⁰⁹ Kdyby totiž lidé dostali liché naděje, přivedlo by je to jenom k dalšímu zklamání. Místo toho mají být citlivě pastoračně vedeni k poznání a přijetí pravdy o svém životě a o možném řešení, byť by jim mohlo být „pouhé“ setrvání v manželské věrnosti, kterou slíbili při uzavření svého prvního manželství.

Vytvoření sítě konzultorů a příručky ke konání konzultační služby zůstává pro brněnskou diecézi výzvou k realizaci. Tím, jak se liší situace jednotlivých lidí, jsou nezbytné různorodé přístupy k nim. Vzpomeňme na podobenství, která Ježíš vyprávěl svým učedníkům: 1) o marnotratném synu, který udělal zkušenost bídy a sám se k otci vrací (Lk 15, 11–24) – je obrazem konzultorů třetího stupně, za nimiž lidé sami přicházejí; 2) o ztracené ovci, která se ještě na vzdálenost ozývá, takže ji pastýř může najít (Lk 15, 4–7) – je obrazem konzultorů druhého stupně; 3) o ztracené minci, kterou žena musí hledat, nepřijde, neozve se, ale mlčí, nemá naději, že by ji někdo hledal a našel (Lk 15, 8–10) – je obrazem konzultorů prvního stupně. Téma hledání ztraceného, je právě to, co leží na srdci papeži Františkovi a co je ontologickým aspektem konzultorů v církvi.⁹¹⁰ Nezbyvá, než si přát a modlit se za to, aby tato touha papežova srdce, jakož i touha ostatních otců církve, kteří byli členy biskupské synody v letech 2014–2015, byla za našeho přičinění a v naší době zrealizována, aby tento plán lásky milosrdného srdce církve nezůstal pouhou vizí, ale činem, vedoucím lidi naší doby po cestě spásy.

Závěrem: poté, co jsme uvedli instituce zabývající se manželstvím na území brněnské diecéze a věnovali se výzkumu na základě statistických údajů, docházíme k závěru,

⁹⁰⁹ MIDI, PN 2.

⁹¹⁰ Srov. FRANTIŠEK, Promluva Modlitba za synodu..., s. 213; FRANTIŠEK, Discorso per la conclusione..., s. 125.

že pouze malá část uzavíraných manželství na území brněnské diecéze jsou svátostná. Z toho plyne apel na podporu a ochranu této svátosti. Zároveň jsme zjistili, že je vysoce pravděpodobné, že mnohá církevně uzavřená a posléze rozpadlá manželství nejsou řešena kanonicky. Vyplývá z toho, že je velmi významné a aktuální, aby byla v diecézi širší síť konzultorů, kteří by byli ochotni a odborně připraveni s rozvedenými manželi hovořit, doprovázet je a případně je přivést ke kanonicko-právnímu řešení jejich stavu. Vzhledem k situaci církve v České republice jsme odhalili jako nanejvýš důležité působení konzultorů I. stupně, kteří by byli lidem snadno dostupní. S tím souvisí výzva k volbě a vyškolení vhodných věřících, kteří by se do konzultační služby v diecézi zapojili. Mají-li být činní v diecézi konzultori různých stupňů, tím spíše se jeví jako užitečné vytvoření příručky, která by napomohla jednotné praxi a celistvému a správnému podávání informací věřícím ohledně kanonického řešení rozpadlého manželství.

ZÁVĚR

Tato práce pojednává o „předsoudním nebo pastoračním šetření“ a snaží se být odpovědí na požadavek Procesních norem MIDI (čl. 2 a následující). V první kapitole, zabývající se naukou římskokatolické církve v kontextu s evropskou historií, bylo odpověděno na otázku, co učí církve *hodie et semper* o manželství a rodině a jak se postupně měnil způsob církevního učení. Při procházení jednotlivých historických etap a dění ve společnosti jsme se snažili představit a předložit k pochopení, jak a čím došlo k naprosto odlišnému společenskému chápání Boha, církve, autority, role muže a ženy, manželství, plodnosti a sexuality. Abychom mohli pochopit „dnešek“, bylo třeba podívat se podrobněji na „včerejšek“. Tento zpětný pohled umožnil pochopit, že katolická církev učila o manželství vždy totéž: že bylo ustanoveno Bohem jako trvalý svazek „jednoho s jednou“, že bylo Ježíšem Kristem povýšeno na svátost, a proto církev chrání vždy manželskou jednotu a nerozlučitelnost. Až podivuhodným způsobem se vyjadřoval papež Lev XIII. v encyklice *Arcanum divinae sapientiae* (1880), když poukázal na odklon člověka od Boha jako na příčinu rozvratu manželství i společnosti. V jeho šlépějích pokračoval papež Pius XI. encyklikou *Casti connubii* (1930), v níž shrnul učení církve o manželství, definoval protichůdné tendence ve společnosti, a vyjádřil, že manželství vzniká uváženým a pevným rozhodnutím vůle, nikoli pouhým vzplanutím citu. Zároveň tento papež vždy zdůrazňoval, že chceme-li dát něco do pořádku, je třeba to uzpůsobit podle Boha. V průběhu rozmanitých dějinných situací a společenského dění se měnil způsob, jakým papežové a koncily učili a vykládali církevní nauku. Souhrnně se dá říci, že do Druhého vatikánského koncilu převažoval způsob autoritativní, kdy papežové předkládali takřka imperativně pravdu k věření a přijetí („musíš“). Nikoli dogmatický, nýbrž pastorační ráz koncilu ovlivnil nutně styl, který použil papež Pavel VI. v encyklice *Humanae vitae* (1968). Jeho dikce již není ryze autoritativní, ale motivační. Nabádá věřící, aby učení církve přijali, a vyhýbá se imperativní formě. Této významné encyklice, okolnostem jejího vzniku a dopadu v ní obsaženého učení na církve je v textu věnována velká pozornost, neboť se jeví jako „kámen zavržený“ tím, že její poselství bylo (a je dodnes) mnoha věřícími nepřijato, a zároveň se jeví jako „kámen úhelný“ pro nás a další generace (viz Mk 12, 10), jak dává pochopit nesmírná pozornost, kterou jí věnoval Karol Wojtyła, později také jako papež Jan Pavel II. Právě on se pak postavil do čela v boji o důstojnost člověka, lidskou lásku a lidský život. Jeho styl učení je zcela nový: dialogickým způsobem předkládá různé teologické úvahy a podrobně vysvětluje materii, aby ji učinil přijatelnou. Tímto způsobem hájil také učení encykliky svého

předchůdce Pavla VI., když poukázal během promluv při středečních generálních audiencích, že zapadá do celého kontextu pravdy o člověku. Jeho nástupce, papež Benedikt XVI., jehož styl někdy vyžaduje hlubší úsilí pro pochopení, se brilantně vyjadřuje o pravdách víry, které ve svých teologických reflexích významně prohlubuje. Ve vztahu k encyklice *Humanae vitae* je velmi cenný jeho navždy platný výrok: „*Co bylo pravda včera, zůstává pravdou i dnes*“. Tato premisa, kterou, mimo sám výrok, utvořil celý předchozí obsah první kapitoly, se stala východiskem pro následující pojednání, vztahující se k pontifikátu papeže Františka.

Ve druhé kapitole bylo třeba se potýkat se „světem protichůdných názorů“, který nás obklopuje. Jedná se o různorodá pojetí pontifikátu papeže Františka, která lze v rámci katolické církve shrnout do dvou protichůdných postojů: jeden vychází z přesvědčení, že papež František mění nauku církve; zatímco druhý má za cíl urputně hájit nauku tradiční v domněnku, že je podlomena. Důsledky obou postojů uvnitř církve, jdou-li do extrému, jsou ničivé. Aby bylo možné věnovat se pravdivě učení papeže Františka a vyvodit z něj závěry pro praxi v oblasti kanonického práva a pastorační, bylo třeba oprostit se od okolitých názorů a postojů a zvolit správný interpretační klíč. Tím je v této práci čl. 892 Katechismu katolické církve, kde se předkládá věřícím, jakým způsobem mají přijímat učení římského biskupa. Předně bylo, na základě zvoleného interpretačního klíče, třeba si odmyslet vše, co se netýká „výkonu učitelského úřadu“ a co nepřispívá „k lepšímu pochopení zjevení ve věcech víry a mravů“. Tím odpadlo poměrně velké množství rozporuplných a nejednoznačných gest, postojů a výroků, které zůstaly přivlastněny Jorge Bergoglioovi, nikoli však papeži Františkovi. Následně bylo třeba vyřešit otázku, zda si papež František přeje změnu nauky církve. Jistým výsledkem studia této otázky je, že papež František si nepřeje měnit nauku církve, ale postoj v církvi. Platí zde tedy výše uvedený výrok, že co bylo pravdou včera, zůstává pravdou i dnes. Při důkladném studiu učení papeže Františka o manželství a rodině, které mimochodem pronášel po dva roky při generálních audiencích v souvislosti s biskupskou synodou o rodině po vzoru papeže Jana Pavla II., překvapivě zjišťujeme, že jeho učení je nejen plně v kontinuitě s předchozí naukou církve, ale přináší svěží novost. Papež František má své osobité vyjadřování a poněkud atypický slovník, což může působit interpretační potíže. Avšak, vzhledem k výše zmíněné *premise neměnnosti učení*, ji nebylo těžké překonat za použití známého předchozího učení církve a termínů klasické katolické teologie, ať už se to týkalo dogmatiky, morálky či nakonec práva. Z prostudovaného materiálu vyplývá nejvýrazněji, že novost pojetí papeže Františka se týká především ekleziologie, neboť církev představuje jako matku a její materství pojímá ve všeobecné dimenzi, vycházející ze základního principu,

že Bůh je Stvořitelem každého člověka. Z toho pak logicky vychází „všeobecné bratrství“ a s tím spojená nutnost otevřenosti vůči všem a přijetí každého člověka bez ohledu na jeho stav, názory či vyznání. Že přetvoření církevních struktur v „otevřený dům“, jak žádá papež František, je v praxi nesmírně těžké, nelze rozporovat. Naráží to na pluralitu názorů a postojů věřících, včetně duchovních a biskupů, a na různost interpretačních přístupů, které někdy postrádají návaznost na předchozí stále učení církve, v jehož světle je vždy třeba každou případnou změnu v praxi reflektovat, není-li v úmyslu reformátora zamezit nebo narušit lidem cestu spásy.

Jakmile byly objasněny otázky, vztahující se k pontifikátu papeže Františka, bylo možné postoupit dál, a to k synodám o rodině a jejich odkazu pro církev. Významným odkazem synody z roku 2014 je již zmíněné pojetí církve jako „otevřeného domu“, pročež za otevřených a bouřlivých diskusí synodních otců byla projednávána témata týkající se rozvedených a jejich možnému přístupu ke svátostem. Stejně tak zazněl apel na urychlení a zpřístupnění procesů ohledně platnosti manželství, lepší ukotvení soudní práce do oblasti pastorace a požadavek na dostupnost předsoudního přípravného řízení. Vše bylo zohledněno v motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Plodem obou synod pak byla apoštolská exhortace *Amoris laetitia*, která se, mimo jiná témata, zabývala tzv. neregulárními situacemi. Na aktuálnost exhortace papež František znovu poukazuje v roce 2021 vyhlášením Roku *Amoris laetitia*, jakož i promluvou k soudcům Římské rotě, kde sděluje: „*Jde o to, abyste své soudcovské poslání vykonávali jako službu prosycenou smyslem pro pastorační, který v tak delikátních rozhodnutích o neplatnosti či platnosti manželského svazku nesmí nikdy chybět*“.⁹¹¹ A právě spojení práva a pastorace bylo těžištěm dalšího našeho pojednání, neboť je podstatou veškerého předsoudního řízení, které je hlavním tématem této práce.

Výsledkem bádání nad obsahem terminologie užitý v *Mitis Iudex*, konkrétně *investigatio praeiudicialis seu pastoralis*, po vyhledání analogií v Kodexu kanonického práva, je, že „investigatio“ znamená šetření, zjišťování, sbírání podkladů, aby se následně zvažilo, zda je možné a vhodné zahájit soudní nebo administrativní proces, případně vykonat jiný závažný právní úkon (viz kánn. 869, § 1 CIC; 1683 MIDI; 1707, § 2 CIC; 1717–1719 CIC). „Praeiudicialis“ je v kodexu užito jednou ve vztahu k možnému zahájení sporu o platnost manželství po smrti jednoho nebo obou manželů jako nezbytné vyřešení jiného sporu (viz kán. 1675 CIC). Zkoumaného slovního výrazu nadto užívá soud Římské rotě pro období mezi

⁹¹¹ FRANTIŠEK, Promluva k Římské rotě, 29. 1. 2021, viz http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2021/january/documents/papa-francesco_20210129_rota-romana.html. (14. 1. 2021).

žalobou a připomínkami *pro memorialia*, na základě kterých soudce rozhodne, zda žalobu přijme či odmítne. V podobném slova smyslu zná *investigatio praeiudicialis* instrukce *Dignitas connubii* v případě, že je třeba ověřit kompetenci soudu (viz čl. 120 IDC). Užitá spojka „seu“ má jazykový význam podmínkový či rozlučovací, čili terminologicky implikuje, že „praeiudicialis“ a „pastoralis“ jsou dvě odlišné formy šetření. Při vyhledávání různého užití „pastoračního šetření“ v kodexu (viz kánn. 378 CIC; 641–645 CIC; 1050–1052 CIC; 1063–1072 CIC) docházíme k závěru, že jejich cílem a smyslem je uchování, rozvinutí a ochrana dobra jednotlivce i celého církevního společenství a zamezení zbytečným škodám. Po dalších úvahách, zda v rámci právní teorie lze řadit do oblasti „pastoračního šetření“ nesoudní, tj. administrativní procesy a konzultační službu jako takovou nezbyvá než konstatovat, že papež František chápe tuto otázku v širším slova smyslu, nikoli na základě přesné teoretické distinkce, nýbrž ve formě celistvé pastorační péče o ty, kdo jsou nebo se cítí být na okraji církevního společenství. Z toho důvodu jsme následně předložili všechna právně dostupná kanonická řešení neregulérních situací manželů, aniž bychom se úzce zaměřili pouze na neplatnost manželství.

Následně bylo třeba věnovat pozornost konzultační službě v diecézi, která má být tvořena sítí jednotlivců a pastoračních struktur. Zjistili jsme, že vydáním *Mitis Iudex* (2015) došlo k posunu vnímání subjektu pastore (tj. konzultační služby), kterou jsme v tomto smyslu nazvali „odborná a nepřímá“. V Kodexu kanonického práva (1983) byli totiž zákonodárcem povoláni ke službě právní pomoci věřícím stálí advokáti působící u církevních soudů (viz kán. 1490 CIC), přičemž instrukce *Dignitas connubii* (2005) jejich roli specifikovala do formy právních poradců, u nichž lze získat radu ohledně možnosti podat žalobu na platnost manželství (viz čl. 113, § 1 IDC). Papež František v *Mitis Iudex* ovšem za subjekt tohoto druhu pastore pokládá v posloupnosti diecézního biskupa, faráře, kněze, jáhny, zasvěcené osoby, ale také pověřené laiky. Tím se oblast specifického působení církve v právním poradenství otvírá do velké šíře a přestává být výhradní doménou církevních advokátů. Tím vyvstala otázka ohledně „kritéria vhodnosti“ konzultora, zvláště, má-li to být laik a jeho pověření ke službě. Při specifikaci „vhodnosti“ byla použita analogie podle kán. 1483 CIC, týkající se advokáta. Jedním z důležitých požadavků na konzultora je znalost kanonického práva. Řešení různých úrovní vzdělání v oboru kanonického práva přinesla Kongregace pro katolickou výchovu instrukcí *Novis postulatis* (2018), když ji rozčlenila do tří druhů: 1) faráři a farní spolupracovníci = konzultoři I. stupně; 2) pracovníci stálých struktur = konzultoři II. stupně; 3) advokáti = konzultoři III. stupně. Tím kongregace přinesla cenný

příspěvek pro představu celistvé sítě konzultorů, která má být připravena pomoci manželům v rámci jedné či více diecézí.

Při snaze představit a nabídnout hlavní zásady pro vedení konzultací, se zaměřením na konzultory III. stupně, jsme došli k závěru, že etapa předsoudní fáze je významným časem doprovázení a cenným pastoračním obdobím pro doprovázeného. Během této etapy je podstatné pomoci člověku poznat a přijmout pravdu, případně jej disponovat k ochotě ji hledat. Výsledkem konzultací proto může být jak podání žaloby či žádosti kompetentnímu církevnímu úřadu, tak její nepodání a následné doprovázení téhož člověka v rámci celistvé pastorační péče.

Poslední část této práce je věnována specifické situaci brněnské diecéze a aplikaci principů, zásad a norem, o nichž bylo pojednáno v předchozích částech. Kromě toho, že za účelem nástinu možné budoucí sítě konzultorů v brněnské diecézi byl vytvořen seznam všech institucí, zabývajících se v diecézi manželstvím, je součástí kapitoly výzkum, vytvořený na základě různých statistických údajů. Protože v době soupisu závěrečné kapitoly byly k dispozici celistvé údaje pouze do roku 2019, pro dosažení vysoké míry pravděpodobnosti závěrů jsme údaje sesbírali v rozmezí let 2015–2019, tedy za pětileté období. Zdrojem byly statistiky Českého statistického úřadu, Biskupství brněnského a Diecézního církevního soudu v Brně. Z provedeného výzkumu plyne, že na území brněnské diecéze je uzavíráno ročně průměrně 7.648 sňatků, přičemž více než 40 % manželství se rozvádí. Paralelně k tomu lze dodat, že církevních manželství bývá ročně průměrně 1.344, z nichž je cca. 30 % nesvátných. Ze všech manželství uzavřených na území brněnské diecéze je tedy pouze nepatrná část manželství uzavíraných jako svátost (cca. 12 %). Vývodem tohoto údaje je apel na podporu a ochranu manželství-svátnosti. Při aplikaci 40 % rozvodovosti na církevně uzavřená manželství jsme získali poměrně vysoký údaj potenciálně rozvedených církevních manželství. Při jeho srovnání s počtem manželství, řešených u církevního soudu, jsme zjistili, že je velké množství manželství, která jsou pravděpodobně rozvedena, avšak nejsou vyřešena ve smyslu kanonického práva. Toto zjištění je dokladem a potvrzením důležitosti práce konzultorů všech tří stupňů na území brněnské diecéze.

Poté, co jsme poukázali na situaci instituce manželství v brněnské diecézi, jsme popsali činnost brněnského církevního soudu a jeho konzultační služby, tedy konzultorů III. stupně. Ze svědectví konzultorů a jejich výsledků jsme zjistili, že jejich zkušenost vede k témuž závěru, jak jsme jej popsali v rámci třetí kapitoly, totiž, že zdaleka ne každá konzultace vede k podání žaloby na platnost manželství či jiné žádosti pro církevní soud nebo

ordináře. Zároveň jsme zjistili, že zatímco v brněnské diecézi kvalitně funguje konzultační služba III. stupně, nelze totéž konstatovat o konzultační službě II. a I. stupně. Faráři se sice snaží doprovázet manžele v obtížných životních situacích, jenže v oblasti právní porady působí spíše intuitivně, než erudovaně. Avšak první konzultační stupeň se jeví v diecézi jako nanejvýš důležitý, protože církev jako instituce v České republice se netěší všeobecné důvěryhodnosti, a to někdy ani mezi katolíky. Proto se nedá očekávat, že lidé většinově přijdou řešit svůj osobní stav na církevní úřad, ale naopak, je třeba jít jim vstříc a zajímat se o ně, což je ovšem doménou konzultorů nižších stupňů. Výzvou pro brněnskou diecézi je tedy poskytnutí důslednějšího kanonicko-právního vzdělání vybraným kněžím a vyškolení věřících, kteří by byli ochotni ujmout se role konzultorů, a následně vytvořit provázanou síť konzultorů, aby se věřícím mohlo dostat pomoci celistvě, nikoli částečně.

Vyvrcholením celého předchozího pojednání je, podle přání papeže Františka, návrh praktického průvodce – *Vademecum* – který by byl příručkou a praktickým ukazatelem řešení možných životních situací, s nimiž může přijít konzultor při doprovázení nějakého člověka do kontaktu. Pro lepší představu jsme nejprve podrobili analýze pět druhů různých církevních příruček, z toho dvě pojednávaly téma rozvažování manželských situací. Zjistili jsme, že cílem těchto příruček je sjednocení různorodé praxe a poskytnutí pomoci za účelem vyvarování se případným omylům. Na základě inspirace analyzovaných příruček, poznatků z předchozích kapitol a znalosti místní situace v brněnské diecézi, bylo výsledkem provedeného bádání vytvoření konkrétního návrhu „Praktické příručky pro konzultory v otázkách církevního manželství“ pro brněnskou diecézi.

Existence příručky se jeví jako nezbytná, aby lidé nedostávali polovičaté nebo nesprávné informace, kvůli nimž by museli absolvovat v životě další bolestnou zkušenost s církví, která jim z jejich pohledu neumí adekvátně pomoci, což by je vedlo k dalšímu životnímu zklamání a třeba i ztrátě víry. Přítomnost konzultorů všech tří stupňů na území brněnské diecéze a pravdivé a celistvé podávání informací doprovázeným se jeví pro život z víry v této partikulární církvi a v současné době jako věc mimořádné důležitosti. Tuto skutečnost navíc potvrzují požadavky Apoštolské signatury, která již několik let žádá od soudních vikářů při vyplňování každoročních statistik soudu podávání informací o konání předsoudního a pastoračního šetření.⁹¹²

⁹¹² Srov. Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica, Lettera circolare sullo stato e attività dei Tribunali, 30. 7. 2016: https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_signat/documents/rc_trib_apsig_doc_20160730_intermunera_it.html (13.2.2021).

Závěry této práce mohou posloužit komisi odborníků, která bude-li povolána k činnosti diecézním biskupem brněnským, může na jejich podkladě vybudovat síť konzultorů v rámci jednotné pastorační péče o rodiny (viz MIDI, PN 2) a uspořádat přehledné *Vademecum* pro jejich službu (viz MIDI, PN 3). S nadějí, že podrobné pojednání tematiky předsoudního a pastoračního šetření v rámci této práce bude přínosem pro oblast církevního soudnictví i pastore, svěřuji její využití a samu realizaci konzultační služby v brněnské diecézi přímluvě sv. Jana Pavla II.

SOUHRN

Tato práce se zaměřuje na pochopení *mens* papeže Františka ohledně období, které následuje po rozpadu manželství, a které může vyústit do podání žaloby na platnost manželství u církevního soudu nebo do jiného kanonického řešení. Východiskem pojednání jsou biskupské synody o rodině v letech 2014 a 2015 a reforma manželského kanonického procesu, která vzešla z první z těchto synod. Učení papeže Františka ohledně manželství a rodiny je v textu práce nejprve zasazeno do kontextu předchozího magisteria církve, následně je pojednáno o obsahu a přínosu biskupských synod a reformy manželského kanonického procesu. Posléze se práce zabývá konzultační a poradenskou službou v církvi, jakož i deontologií konzultorů; předkládá možnosti kanonického řešení rozpadlých manželství a vrcholí aplikací požadavku „předsoudního a pastoračního řízení“ pro území brněnské diecéze a konkretizovaným návrhem pro vytvoření místního *Vademecum* konzultační služby manželům v krizi, rozvedeným a znovusezdaným.

STRESZCZENIE

Praca ta skupia się na próbie zrozumienia *mens* papieża Franciszka w odniesieniu do okresu po rozpadzie małżeństwa, co może skutkować wytoczeniem pozwu o ważność małżeństwa przed sądem kościelnym lub wykorzystaniem innego rozwiązania kanonicznego. Punktem wyjścia rozprawy są Synody Biskupie o Rodzinie w 2014 i 2015 roku oraz reforma małżeńskiego procesu kanonicznego, która wyrosła z pierwszego z tych synodów. Nauczanie papieża Franciszka dotyczące małżeństwa i rodziny jest najpierw osadzone w kontekście wcześniejszego Magisterium Kościoła, następnie omawiane są treść i wkład synodów biskupich oraz reforma małżeńskiego procesu kanonicznego. Wreszcie praca dotyczy usług konsultacyjnych i poradnictwa w Kościele, a także deontologii konsultantów; przedstawia możliwości kanonicznych rozwiązań odnośnie rozbitych małżeństw i kulminuje w zastosowaniu wymogu „postępowania przedsądowego i duszpasterskiego” na terenie diecezji brneńskiej oraz skonkretyzowanej propozycji utworzenia lokalnego *Vademecum* poradnictwa dla małżonków w kryzysie, dla rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach niesakramentalnych.

SUMMARY

This dissertation focuses on the understanding of Pope Francis' *mens* regarding the period following the breakup of a marriage, which may result in bringing proceedings for the validity of the marriage before an ecclesiastical court or under another canonical solution. The starting points of the dissertation are the Synods of Bishops about the family in 2014 and 2015 and the reform of the matrimonial canonical process, which arose from the first of these synods. Pope Francis' teachings of marriage and the family is at first set in the context of the previous Catholic doctrine, then the content and contribution of the Synods of Bishops and the reform of the matrimonial canonical process are discussed. Subsequently, the dissertation deals with consulting and advisory services in the Church, as well as the deontology of consultants. The author presents possibilities of a canonical solution of failed marriages and the treatise culminates in the application of the requirement of the “pre-judicial or pastoral inquiry” for the territory of the diocese of Brno and a specified proposal for the creation of a local *Vademecum* of consulting services for spouses in crisis, divorced and remarried.

PŘÍLOHY V POLSKÉM JAZYCE

ZAŁĄCZNIKI W JĘZYKU POLSKIM

I) SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI, str. 3

SKRÓTY, str. 5

BIBLIOGRAFIA, str. 6

WSTĘP, str. 22

1. HISTORYCZNE ZAŁOŻENIA OBECNEJ REFORMY PROCESOWEJ, str. 26

- 1.1. Rozwój historyczny i przemiany społeczno-kulturowe od XVIII wieku w odniesieniu do kościelnej doktryny o małżeństwie, str. 26
- 1.2. Papieskie nauczanie o małżeństwie jako źródło prawa w kodeksie z 1917 r., str. 32
- 1.3. Rozwój historyczny od I wojny światowej, str. 36
- 1.4. Rozwój społeczeństwa i doktryna małżeństwa od II. Soboru Watykańskiego, str. 45
- 1.5. Walka o małżeństwo za pontyfikatu Jana Pawła II, str. 55
- 1.6. Nauka o małżeństwie i rodzinie za pontyfikatu Benedykta XVI, str. 70

2. NOWE PODEJŚCIA PAPIEŻA FRANCISZKA A REFORMA PROCESU MAŁŻEŃSKIEGO, str. 77

- 2.1. Zmiana paradygmatu podczas pontyfikatu papieża Franciszka, str. 77
- 2.2. Synody Biskupów o Rodzinie w 2014 i 2015 r., str. 88
- 2.3. Reforma procesu małżeńskiego jako owoc Synodu Biskupów, str. 99
- 2.4. Zaakcentowanie ekonomii procesowej w reformie, str. 105
 - 2.4.1. Ujęcie ekonomii procesowej w kodeksach prawa kanonicznego oraz instrukcji Dignitas Connubii, str. 105
 - 2.4.2. Nauczanie papieża w zakresie ekonomii procesowej w przemówieniach do Roty Rzymskiej od wejścia w życie KPK 1983, str. 107

3. BADANIE PRZEDPROCESOWE CZYLI DUSZPASTERSKIE, str. 113

- 3.1. *Investigatio* i jego związek z procesem kanonicznym, str. 113
- 3.2. Rozwiązania prawne odnośnie rozbitych małżeństw, str. 121
 - 3.2.1. Rozwiązanie małżeństwa, str. 123
 - 3.2.2. Separacja małżeństwa, str. 133
 - 3.2.3. Nieważność małżeństwa, str. 137

3.3.	Usługi konsultacyjne w diecezji jako pomoc małżonkom,	str. 141
3.3.1.	Rodzaje i stopnie konsultantów,	str. 142
3.3.2.	Zasady i sposoby przeprowadzania konsultacji,	str. 147
4.	BADANIE PRZEDPROCESOWE CZYLI DUSZPASTERSKIE W DIECEZJI BRNEŃSKIEJ,	str. 158
4.1.	Diecezja Brneńska w kontekście stanu małżeństw,	str. 158
4.2.	Diecezjalny Sąd w Brnie i jego usługi konsultacyjne,	str. 167
4.3.	Propozycje realizacji <i>investigatio preiudicialis seu pastoralis</i> w diecezji brneńskiej,	str. 174
	ZAKOŃCZENIE,	str. 187
	STRESZCZENIE,	194

ZAŁĄCZNIKI W JĘZYKU POLSKIM

Spis treści

Wstęp

Zakończenie

II) WSTĘP

Tematem niniejszej pracy jest „badanie przedprocesowe lub duszpasterskie”, obejmujące okres przed rozpoczęciem czynności sądu kościelnego lub kurii diecezjalnej w związku z małżeństwem, które się rozpadło. Źródłem tej tematyki są Zasady proceduralne zawarte w *motu proprio* papieża Franciszka *Mitis Iudex Dominus Iesus* (zwanym w dalszej części MIDI) z roku 2015 (art. 2 i nast.). Jako *moderator cancellariae* Diecezjalnego Sądu Kościelnego w Brnie, pracujący na tym stanowisku od 2007 r., miałam możliwość obserwować rozwój wydarzeń związanych z poprzedzającym wydanie *motu proprio* Synodem Biskupów o rodzinie w 2014 r., a naturalnie także kontynuację Synodu w roku 2015 wraz z późniejszym rozwojem spraw. Samo *motu proprio* odbierano wtedy jako wielką zmianę proceduralną. W tym samym roku, krótko po wydaniu dokumentu papieskiego, zorganizowano na terenie diecezji brneńskiej międzynarodowe Sympozjum Prawa Kanonicznego. Głównym tematem tego przedsięwzięcia była tzw. reforma proceduralna. Również w innych miejscach świata spotykali się kanoniści, by wzajemnie wesprzeć się w sprawie właściwego zrozumienia nowych norm oraz ich następnego wdrożenia. Także Trybunał Roty Rzymskiej wydał w 2016 r. w tym samym celu „Podręcznik wdrożeniowy” (*Sussidio applicativo*) i wysłał go do sądów kościelnych w świecie, by pomóc im w odpowiedni sposób wprowadzić wymagane zmiany. Wbrew tym staraniom wydaje się, że w praktyce sądowej dokładne wdrożenie obowiązujących norm – tzn. Kodeksu prawa kanonicznego z zastąpionymi przez MIDI kanonami, instrukcji *Dignitas connubii*, która nadal obowiązuje w sądach kościelnych (z wyjątkiem uchylonych lub zastąpionych kanonów CIC) oraz nowych norm zawartych w MIDI – jest niezmiernie skomplikowanym zadaniem. W pierwszej kolejności należy bowiem sprawdzić, co obowiązuje, a co już nie (tzn. skreślić uchylone, wstawić obowiązujące i znaleźć wzajemne powiązania), a dopiero potem skoncentrować się na zrozumieniu odpowiedniego zastosowania norm. Sytuacja panująca w praktyce sądowej ewokuje okres przedkodeksowy, w ciągu którego jednocześnie obowiązywały różne, czasami wzajemnie sprzeczne normy. Wspomniane zagadnienie nie stanowi wprawdzie bezpośredniego przedmiotu związanych z pracą badań, tworzy jednak jego całościowy kontekst. Podobnie zetknęłam się z problematyką pontyfikatu papieża Franciszka, zrozumieniem i przyjęciem jego pontyfikatu, dalej z dyskusjami dotyczącymi Synodów Biskupów na temat rodziny oraz adhortacji apostolskiej *Amoris Laetitia*. Z tym wszystkim miałam do czynienia w ramach prezentowanej tu pracy naukowej.

Temat „badania przedprocesowego lub duszpasterskiego” jest ściśle powiązany z posługą doradców. Motu proprio MIDI zainicjowało dyskusję między innymi na temat obecności stałych adwokatów w sądach kościelnych oraz ich pomocy wiernym zwracającym się do sądu, jak zakładał już kan. 1490 CIC. Analizując MIDI, naturalnie od razu można zrozumieć, że papież Franciszek nie mówi „tylko” o usługach doradczych sądu, lecz o całej „stałej strukturze” doradców na terenie jednej lub kilku diecezji (por. MIDI, ZP art. 3). A właśnie ta kwestia jest przedmiotem badań przeprowadzonych w ramach niniejszej pracy. Oprócz aktualności samej tematyki ze względu na jej nowość jest powodem wyboru tematu także własna wiedza na temat braku lub niedostateczności usług doradczych w sądach kościelnych w Republice Czeskiej, przy czym niniejsza praca pragnie być przyczynkiem do ich zorganizowania lub usprawnienia. Jako urzędnik Diecezjalnego Sądu Kościelnego w Brnie koncentruję się naturalnie na problematyce brneńskiego sądu i własnej diecezji w związku z nowym wymogiem dotyczącym istnienia „stałej struktury doradczej”, biorąc pod uwagę także poziomy doradców, które zostały w 2018 r. zawarte przez Kongregację ds. Edukacji Katolickiej w instrukcji *Novis postulatis*.

Rozprawę podzielono na cztery rozdziały. Pierwszy rozdział został poświęcony historii od wieku XVIII łącznie z nauczaniem ówczesnych papieży na temat małżeństwa i rodziny. Celem i sensem tej obszernej części, opartej na dużej liczbie dokumentów kościelnych, jest przedstawienie ciągłości nauczania Kościoła, umożliwiającej w dalszej kolejności interpretację *magisterium* papieża Franciszka. W drugim rozdziale zajęto się najpierw zmianą paradygmatu, którą przedstawia pontyfikat papieża Franciszka w porównaniu z wcześniej wspomnianymi papieżami oraz ich nauczaniem. Celem jest zrozumienie i przyjęcie papieża Franciszka i nowości jego dyskursu. W tym samym rozdziale analizuje się rozwój wydarzeń związanych z Synodami Biskupów na temat rodziny, które odbyły się w latach 2014 i 2015. Częścią rozdziału jest także krótka analiza adhortacji apostolskiej *Amoris Laetitia* oraz komentarz do niej. Następnie poświęcono uwagę samej „reformie procesu małżeńskiego”, przy czym podkreślono znaczenie ekonomii procesowej. Trzeci rozdział to teoretycznoprawne rozważania na temat terminologii: „investigatio”, „praeiudicialis”, „seu”, „pastoralis”. W ramach tego samego rozdziału przedstawiono także dostępne rozstrzygnięcia kanoniczne dotyczące małżeństw, które się rozpadły. Zestaw charakterystyk, form i realizacji poszczególnych rodzajów przewidzianych przez prawo kanoniczne „rozstrzygnięć” ma posłużyć doradcom jako podstawowy punkt orientacyjny do ukierunkowania dotkniętych powyższym problemem wiernych. Częścią rozdziału jest także

omówienie kwestii samej posługi doradców, która została przez Kongregację ds. Edukacji Katolickiej zarysowana jako struktura trzypoziomowa (zob. *Novis postulatis*). Na podstawie doświadczeń dwóch urzędników z różnych włoskich sądów kościelnych zaproponowałam zasady świadczenia doradztwa, dając tym samym impuls do ewentualnej realizacji tej posługi. Czarty rozdział poświęcono już wyłącznie diecezji brneńskiej. Najpierw poddano analizie sytuację na terenie diecezji w odniesieniu do małżeństwa i rodziny, a następnie przedstawiono listę najróżniejszych instytucji rozwijających na terenie diecezji działalność na rzecz małżeństw i rodzin. Celem powyższej analizy było ustalenie, w jakiej mierze istnieją i działają usługi doradcze i konsultacyjne na rzecz małżonków, by w ramach diecezji móc stworzyć potrzebną „stałą strukturę”. Częścią tej analizy jest badanie statystyczne dotyczące częstości ślubów i rozwodów na terenie diecezji brneńskiej, uwzględniające także procentowość rozpadu małżeństw rzymskich katolików. Dalej opisano działalność brneńskiego sądu kościelnego łącznie z posługą doradców. Punktem szczytowym tych obszernych rozważań jest projekt realizacji *investigatio praeiudicialis seu pastoralis*, uwzględniający specyficzną sytuację na terenie diecezji brneńskiej, a także zarys ewentualnego *vademecum* na potrzeby posługi doradców, do opracowania którego wzywają Zasady proceduralne MIDI w art. 3.

Częścią wykorzystanej w pracy bibliografii jest duża liczba dokumentów kościelnych i przemówień papieża, będących podstawą całego opracowania tematu. Starałam się poznać i zrozumieć nauczanie magisterium łącznie z nauczaniem papieża Franciszka. Z tego powodu należało najpierw szczegółowo zapoznać się z tym nauczaniem i zrozumieć go wraz z kontekstem, by móc odpowiednio i prawdziwie opracować specyficzny temat *investigatio praeiudicialis seu pastoralis*. Wśród wykorzystanych pozycji znajduje się także książka P. Zulehnera. Jest ona jednak jedynie przykładem niewłaściwego rozumienia pontyfikatu papieża Franciszka. Ze względu na fakt, że istotna część rozprawy powstawała w ciągu 2020 r., związany z epidemią COVID-19 stan nadzwyczajny spowodował, że mogłam korzystać jedynie z bibliotek w Republice Czeskiej, gdyż wyjazdy za granicę były niemożliwe. Z tego samego powodu nie odbył się zaplanowany staż w Lombardzkim Sądzie Kościelnym. Ze względu na fakt, że korzystałam przede wszystkim z biblioteki brneńskiego sądu kościelnego, zawierającej dużą liczbę pozycji z włoskiej literatury kanonicznej, opierałam się głównie na opracowaniach w języku włoskim. Wśród znanych autorów, których publikacje pomogły mi lepiej zrozumieć i opracować temat niniejszej pracy, można przytoczyć nazwiska: M. J. Arroba Conde, G. Belfiore, P. Bianchi, F. Coccopalmerio,

R. Burke, P. Malecha, G. P. Montini, D. Saroglia, E. Zanetti. Z polskich autorów miałam do dyspozycji między innymi artykuły naukowe na temat doradztwa rodzinnego autorstwa J. Adameczyka. Książka P. Kasprzyka posłużyła mi zaś jako pomoc w omówieniu tematu separacji małżeńskiej. Na liście wykorzystanych pozycji są także odesłania do stron internetowych instytucji, do źródeł, artykułów i tematów, które zacytowałam lub się na nie powoływałam w tekście. W czwartej części, poświęconej diecezji brneńskiej, opierałam się oprócz oficjalnych opublikowanych tekstów także na danych wewnętrznych, które udostępnili mi bądź uprawnieni do tego pracownicy kurii diecezjalnej, bądź miałam je do dyspozycji z racji pracy w Diecezjalnym Sądzie Kościelnym w Brnie.

W celu przeprowadzenia analizy stanu lub sprawdzenia faktów korzystałam często z metody analitycznej. Opisując wydarzenia historyczne i badając źródła, korzystałam z metody historycznej bezpośredniej. W kwestiach wiary respektowałam metodę dogmatyczną, uzupełniałam ją jednak także objaśnieniami przesłanek i wniosków, opartymi zarówno na indukcji, jak i dedukcji. W zakresie norm prawnych skorzystałam z opartej na interpretacji metodologii prawniczej, by zrozumieć sens ustawy zarówno na podstawie wykładni autentycznej, jak i doktrynalnej. W poszczególnych przypadkach odwołuję się także do jurysprudencji Roty Rzymskiej.

Z radością pragnę podziękować Pani Prof. Marcie Greszacie-Telusiewicz za wsparcie i sugestie w trakcie studiów i opracowywania niniejszej pracy oraz Mons. Karłowi Orlicie, wikariuszowi sądowemu brneńskiego sądu kościelnego, za cenne uwagi i spostrzeżenia, które starannie uwzględniłam w tekście. Do realizacji działalności naukowej były niezbędne stosowne warunki, które stworzyli i nieustannie chronili moi Rodzice, którym z serca dziękuję. Niniejsza praca została zadedykowana z miłością i wdzięcznością św. Janowi Pawłowi II, którego wstawiennictwu była w trakcie całego opracowywania powierzana.

III) ZAKOŃCZENIE

Niniejsza praca traktuje o „badaniu przedprocesowym, czyli duszpasterskim” i stara się reagować na wymagania zawarte w Zasadach proceduralnych MIDI (art. 2 i następne). W pierwszym rozdziale, poświęconym nauczaniu Kościoła rzymskokatolickiego w kontekście historii europejskiej, znajduje się odpowiedź na pytanie, czego naucza Kościół *hodie et semper* na temat małżeństwa i rodziny i jak sukcesywnie zmieniał się sposób nauczania kościelnego. Biorąc pod uwagę poszczególne etapy historyczne i rozwój społeczeństwa, dążyliśmy do tego, by omówić i przedstawić, a następnie zrozumieć, w jaki sposób i na podstawie czego zaczęło społeczeństwo zupełnie odmiennie postrzegać Boga, Kościół, autorytet, rolę mężczyzny i kobiety, małżeństwo, płodność i seksualność. By zrozumieć „czasy dzisiejsze” należało bardziej szczegółowo przyjrzeć się „czasom wczorajszym”. To spojrzenie wstecz pozwoliło nam zrozumieć, że Kościół katolicki nauczał na temat małżeństwa zawsze to samo: że zostało ustanowione przez Boga jako trwały związek „jednego z jedną”, że zostało przez Jezusa Chrystusa podniesione do rangi sakramentu, a że z tego powodu Kościół ochrania jedność i nierozzerwalność małżeństwa. W nieomal godny podziwu sposób wyrażał się papież Leon XIII w encyklice *Arcanum divinae sapientiae* (1880), zwracając uwagę na odejście człowieka od Boga jako na przyczynę destrukcji małżeństwa i społeczeństwa. Jego śladami podążał papież Pius XI w postaci encykliki *Casti connubii* (1930), w której podsumował nauczanie Kościoła na temat małżeństwa, opisał panujące wśród społeczeństwa sprzeczne tendencje rozwojowe i podał, że małżeństwo powstaje na podstawie rozmysłu i stanowczego aktu woli, nie zaś na podstawie uczucia. Papież jednocześnie zawsze podkreślał, że w przypadku, gdy chcemy coś doprowadzić do porządku, powinniśmy to dopasować do Boga. W ciągu rozmaitych sytuacji historycznych i procesów społecznych doszło do zmiany sposobu, w jaki zarówno papieże, jak i sobory nauczali i interpretowali nauczanie Kościoła. Reasumując, można stwierdzić, że do czasów II Soboru Watykańskiego przeważał sposób autorytatywny, w ramach którego papieże przedstawiali niemal w sposób imperatywny prawdę do wierzenia i zaakceptowania („musisz”). Charakter duszpasterski, a nie zaś dogmatyczny, Soboru wpłynął koniecznie na styl, jakiego użył papież Paweł VI w encyklice *Humanae vitae* (1968). Encyklika nie przemawia już w sposób stricte autorytatywny, ale motywacyjny. Zachęca wiernych, by zaakceptowali nauczanie Kościoła, unikając formy imperatywnej. Tej ważnej encyklice, okolicznościom jej powstania oraz skutkom zawartego w niej nauczania dla Kościoła

poświęcono w tekście wiele uwagi. Ze względu na fakt, że idea tej encykliki nie została (do dziś) zaakceptowana przez wielu wiernych, wydaje się ona niczym „kamień odrzucony”, a jednocześnie niczym „kamień węgielny” dla nas i następnych pokoleń (zob. Mk 12, 10), jak można zrozumieć na podstawie ogromnej uwagi, jaką jej poświęcał Karol Wojtyła, później również jako papież Jan Paweł II. Właśnie on następnie stanął na czele walki o godność człowieka, miłości ludzkiej i życia ludzkiego. Jego styl nauczania jest całkiem nowy: w dialogiczny sposób przedstawia różne rozważania teologiczne i szczegółowo objaśnia materię, by uczynić ją przystępną. W ten sposób bronił także nauczania encykliki swojego poprzednika Pawła VI, zwracając w przemówieniach w czasie śródownych audiencji generalnych uwagę na to, że jej nauczanie pasuje do całego kontekstu prawdy o człowieku. Jego następca, papież Benedykt XVI, którego styl czasami wymaga większego wysiłku, by go zrozumieć, olśniewająco wyraża się na temat prawd wiary, które bardzo dogłębnie omawia w swoich refleksjach teologicznych. W stosunku do encykliki *Humanae vitae* jest niezmiernie cenne jego raz na zawsze obowiązujące twierdzenie: „*Co było prawdą wczoraj, pozostaje prawdą także dziś*”. Ta przesłanka, na podstawie której papież – już poza samą tezę – zainicjował także całą treść poprzedniego pierwszego rozdziału, stała się punktem wyjścia dla następujących wywodów, dotyczących pontyfikatu papieża Franciszka.

W drugim rozdziale należało poradzić sobie z otaczającym nas „światem sprzecznych opinii”. Mowa tu o różnorodnym ujęciach pontyfikatu papieża Franciszka, które można w ramach Kościoła katolickiego sprowadzić do dwóch wzajemnie sprzecznych postaw: jedna opiera się na przekonaniu, że papież Franciszek zmienia nauczanie Kościoła, druga zaś ma na celu zaciekle obronę tradycyjnego nauczania, wynikającą z przekonania, że zostało ono nadwątlone. Następstwa obu panujących wewnątrz Kościoła postaw – o ile mają one skrajny charakter – działają destrukcyjnie. Żeby się można było prawdziwie zająć nauczaniem papieża Franciszka i wyciągnąć z niego wnioski dla postępowania w zakresie prawa kanonicznego i duszpasterstwa, należało odrzucić panujące opinie i postawy i przyjąć właściwy klucz interpretacyjny. Takim kluczem jest w niniejszej pracy art. 892 Katechizmu Kościoła Katolickiego, prezentujący wiernym, w jaki sposób powinni przyjmować nauczanie biskupa Rzymu. Na podstawie wybranego klucza interpretacyjnego należało przede wszystkim odrzucić wszystko, co nie dotyczy „*wykonywania urzędu nauczycielskiego*” i co nie prowadzi do „*lepszego zrozumienia objawienia w dziedzinie wiary i moralności*”. To spowodowało, że odrzucono stosunkowo dużo pełnych sprzeczności i niejednoznacznych gestów, postaw i twierdzeń, które zostały przypisane Jorgemu Bergoglio, natomiast nie

papieżowi Franciszkowi. Następnie należało odpowiedzieć na pytanie, czy papież Franciszek pragnie zmiany nauczania Kościoła. Pewnym wynikiem badań dotyczących tej kwestii jest fakt, że papież Franciszek nie pragnie zmiany nauczania Kościoła, ale zmiany postaw w Kościele. Pod tym względem obowiązuje więc powyższe twierdzenie, że co było prawdą wczoraj, pozostaje prawdą także dziś. W przypadku dokładnej analizy nauczania papieża Franciszka nt. małżeństwa i rodziny, które nawiasem mówiąc na wzór papieża Jana Pawła II przedstawiał w ciągu dwóch lat w trakcie audiencji generalnych w związku z Synodem Biskupów nt. rodziny, ku naszemu zaskoczeniu stwierdzamy, że jego nauczanie nie tylko w pełni nawiązuje do wcześniejszego nauczania Kościoła, lecz wnosi także powiew świeżości i nowości. Papież Franciszek ma swój osobliwy styl wyrażania i poniekąd nietypowy słownik, co może powodować trudności w interpretacji. Jednak ze względu na powyższą *przesłankę niezmienności nauczania* pokonanie takich trudności nie było trudne dzięki zastosowaniu znanego poprzedniego nauczania Kościoła oraz terminów klasycznej teologii katolickiej z zakresu dogmatyki, moralności, jak i prawa. Z przeanalizowanego materiału najwyraźniej wynika, że nowość ujęcia reprezentowanego przez papieża Franciszka dotyczy przede wszystkim eklezjologii, gdyż Kościół prezentowany jest jako matka, przy czym jej macierzyństwo rozumie się w sposób ogólny, opierający się na podstawowej zasadzie, że Bóg jest stwórcą każdego człowieka. Z tego zaś logicznie wynika „powszechne braterstwo” i połączona z nim konieczność otwartości wobec wszystkich i akceptacja każdego człowieka bez względu na jego stan, przekonania lub wyznanie. To, że przekształcenie struktur kościelnych w „otwarty dom”, jak domaga się tego papież Franciszek, jest w praktyce niezmiernie trudne, nie sposób kwestionować. Mamy tu do czynienia z pluralizmem poglądów i postaw wiernych łącznie z duchownymi i biskupami, jak i z różnorodnością podejść interpretacyjnych. Takim podejściom czasami brakuje nawiązania do wcześniejszego stałego nauczania Kościoła, w świetle którego należy każdą ewentualną zmianę uwzględnić w praktyce, o ile zamysł reformatora nie oznacza zamknięcia lub utrudnienia dla ludzi drogi do zbawienia.

Po wyjaśnieniu kwestii związanych z pontyfikatem papieża Franciszka można było przejść dalej, mianowicie do synodów o rodzinie i do ich dziedzictwa dla Kościoła. Ważnym owocem synodu z 2014 r. jest już wspomniane ujęcie Kościoła jako „otwartego domu”, przy czym w trakcie otwartych i burzliwych dyskusji ojców synodalnych omówiono tematy dotyczące osób rozwiedzionych oraz ich dostępu do sakramentów. Jednocześnie wezwano do przyspieszenia procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa i ułatwienia dostępu

do nich, do lepszego ugruntowania działalności sądów w zakresie duszpasterstwa i sformułowano wymaganie dotyczące dostępności przedprocesowego postępowania przygotowawczego. To wszystko zostało uwzględnione w motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Owocem obu synodów była zaś adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, poświęcona – oprócz innych tematów – tzw. sytuacjom niedoskonałym. Na aktualność adhortacji papież Franciszek zwraca uwagę ponownie w roku 2021 zarówno w postaci ogłoszenia Roku Rodziny – *Amoris laetitia*, jak i przemówienia do sędziów Roty Rzymskiej. W przemówieniu papież stwierdza: „Jest to kwestia wykonywania waszej posługi jako misji sędziowskiej, ale nacechowanej zmysłem duszpasterskim, którego nigdy nie może zabraknąć w delikatnej decyzji o uznaniu nieważności związku małżeńskiego”⁹¹³. Właśnie połączenie prawa i duszpasterstwa stanowiło punkt ciężkości naszych dalszych rozważań. Chodzi bowiem o podstawę całego postępowania przedprocesowego, będącego głównym tematem niniejszej pracy.

Badania nad znaczeniem terminologii użytej w *Mitis Iudex*, mianowicie w *investigatio praeiudicialis seu pastoralis*, po wyszukaniu analogii w Kodeksie prawa kanonicznego wykazały, że „investigatio” oznacza badanie, dochodzenie, zbieranie informacji do późniejszego rozważenia, czy jest możliwe i wskazane wszczęcie procesu sądowego lub procedury administracyjnej, czy też przeprowadzenie innej istotnej czynności prawnej (zob. kan. 869, § 1 CIC; 1683 MIDI; 1707, § 2 CIC; 1717–1719 CIC). „Praeiudicialis” zostało w kodeksie użyte raz w związku z ewentualnym wszczęciem sporu o ważność małżeństwa po śmierci jednego lub obu małżonków, o ile jest to konieczne do rozwiązania innego sporu (zob. kan. 1675 CIC). Analizowanego wyrazu używa ponadto Trybunał Roty Rzymskiej dla okresu między skargą a uwagami *pro memorialia*, na podstawie których sędzia zdecyduje, czy skargę przyjmie, czy też odrzuci. W podobnym znaczeniu występuje *investigatio praeiudicialis* w instrukcji *Dignitas connubii*, i to w odniesieniu do potrzeby zbadania właściwości sądu (zob. art. 120 IDC). Użyty tu spójnik „seu” ma w języku znaczenie warunkowe lub rozłączne, z terminologicznego punktu widzenia więc implikuje, że w przypadku „praeiudicialis” i „pastoralis” chodzi o dwie odmienne formy dochodzenia. Sprawdziwszy w kodeksie różne zastosowania „badania duszpasterskiego” (zob. kan. 378 CIC; 641–645 CIC; 1050–1052 CIC; 1063–1072 CIC) dochodzimy do wniosku, że ich celem i sensem jest zachowanie, rozwinięcie i ochrona dobra jednostki i całej wspólnoty

⁹¹³ FRANCISZEK, Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej, 29.01.2021, zob. http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2021/january/documents/papa-francesco_20210129_rota-romana.html (14.01.2021).

kościelnej oraz zapobieganie zbytecznym szkodom. Po dalszym rozważeniu tego, czy w ramach teorii prawa można do zakresu „badania duszpasterskiego” włączyć postępowanie pozasądowe, tzn. w trybie administracyjnym, oraz posługę doradców jako taką, nie pozostaje nic innego, jak stwierdzić, że papież Franciszek rozumie tę kwestię w szerszym sensie, nie na podstawie dokładnej dystynkcji teoretycznej, lecz w formie całościowej opieki duszpasterskiej nad tymi, którzy znajdują się na marginesie wspólnoty kościelnej lub czują się tak. Z tego powodu przedstawiliśmy następnie wszystkie rozwiązania nietypowych sytuacji małżonków, mające oparcie w prawie kanonicznym, nie zawężając sprawy jedynie do nieważności małżeństwa.

Następnie trzeba było poświęcić uwagę posłudze doradców na terenie diecezji. Konsultacje powinna świadczyć sieć osób indywidualnych i struktur duszpasterskich. Wykazano, że wydanie *Mitis Iudex* (2015) spowodowało zmianę pojmowania podmiotu duszpasterstwa (tzn. posługi doradców), które nazwaliśmy w takim ujęciu „fachowym i pośrednim”. W Kodeksie prawa kanonicznego (1983) prawodawca powołał do udzielania porad wiernym stałych obrońców działających przy trybunałach kościelnych (zob. kan. 1490 CIC), przy czym instrukcja *Dignitas connubii* (2005) ich rolę specyfikuje jako rolę doradców prawnych, u których można zasięgnąć porady co do możliwości wniesienia skargi powodowej o nieważność małżeństwa (zob. art. 113, § 1 IDC). Papież Franciszek w *Mitis Iudex* jednak za podmiot tego typu duszpasterstwa uznaje po kolei biskupa diecezjalnego, proboszcza, księdza, diakonów, osoby konsekrowane, jak i upoważnionych świeckich. W ten sposób zakres tej specyficznej, związanej z doradztwem prawnym działalności Kościoła znacznie się poszerza i przestaje być domeną jedynie adwokatów kościelnych. W związku z tym pojawiła się kwestia „kryteriów odpowiedniości” doradcy, zwłaszcza w przypadku świeckiego i jego upoważnienia do świadczenia tej posługi. Specyfikując „odpowiedniość”, skorzystaliśmy z analogii do kan. 1483 CIC, który dotyczy adwokata. Jednym z istotnych wymagań stawianych kandydatowi na doradcę jest znajomość prawa kanonicznego. Rozwiązanie kwestii różnych poziomów wykształcenia w zakresie prawa kanonicznego przyniosła Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej w instrukcji *Novis postulatis* (2018), wprowadzając podział trzypoziomowy: 1) proboszczowie i współpracownicy na poziomie parafialnym = doradcy I poziomu; 2) członkowie stałych struktur = doradcy II poziomu; 3) adwokaci = doradcy III poziomu. Kongregacja w powyższy sposób wniosła istotny wkład w daną problematykę, przedstawiając zarys jednolitej sieci doradców, która powinna być przygotowana pomóc małżonkom na terenie jednej lub więcej diecezji.

Starając się przedstawić i zaproponować główne zasady prowadzenia konsultacji, przede wszystkim w przypadku doradców III poziomu, doszliśmy do wniosku, że faza przedprocesowa stanowi dla zainteresowanego ważny okres towarzyszenia duszpasterskiego. W ciągu tego etapu należy danej osobie pomóc poznać i zaakceptować prawdę, ewentualnie przysposobić ją do chęci poznania prawdy. Wynikiem konsultacji może być więc zarówno wniesienie skargi powodowej lub wniosku do właściwego urzędu kościelnego, jak i jej niewniesienie i następne towarzyszenie tejże osobie w ramach całościowej opieki duszpasterskiej.

Ostatnia część niniejszej pracy została poświęcona specyficznej sytuacji w diecezji brneńskiej oraz zastosowaniu zasad, reguł i norm, które omówiono w poprzednich częściach rozprawy. Oprócz tego, że w celu przedstawienia zarysu ewentualnej przyszłej sieci doradców w diecezji brneńskiej ułożono listę wszystkich instytucji zajmujących się na jej terenie sprawami małżeńskimi, włączono do rozdziału także badanie oparte na różnych danych statystycznych. Ze względu na fakt, że w czasie przygotowywania końcowego rozdziału były do dyspozycji kompletne dane jedynie do roku 2019, zebrano w celu osiągnięcia wysokiej miary prawdopodobieństwa wniosków dane z okresu 2015–2019, czyli okresu pięcioletniego. Źródłem były statystyki Czeskiego Urzędu Statystycznego, Biskupstwa Brneńskiego oraz Diecezjalnego Sądu Kościelnego w Brnie. Z przeprowadzonego badania wynika, że na terenie diecezji brneńskiej zawiera się w skali rocznej przeciętnie 7648 ślubów, przy czym ponad 40% małżeństw rozwodzi się. Równolegle z tym można podać, że małżeństw kościelnych zawiera się w skali rocznej średnio 1344, przy czym ok. 30% jest niesakramentalnych. Wśród wszystkich małżeństw zawartych na terenie diecezji brneńskiej jest tylko znikoma część małżeństw zawieranych w sposób sakramentalny (ok. 12%). Z tych danych wynika apel o wsparcie i ochronę małżeństwa-sakramentu. W razie odniesienia 40% częstości rozwodów do małżeństw kanonicznych uzyskujemy stosunkowo wysoką liczbę potencjalnie rozwiedzionych małżeństw kościelnych. Porównując tę liczbę z liczbą małżeństw, którymi zajmuje się sąd kościelny, dochodzimy do wniosku, że istnieje duża liczba małżeństw, które zostały rozwiedzione, lecz nie zostały rozpatrzone z punktu widzenia prawa kanonicznego. Powyższe ustalenie jest dowodem i potwierdzeniem ważności pracy doradców wszystkich trzech poziomów na terenie diecezji brneńskiej.

Przedstawiwszy sytuację instytucji małżeństwa na terenie diecezji brneńskiej, opisaliśmy działalność brneńskiego sądu kościelnego oraz jego usługi doradcze, świadczone przez doradców III poziomu. Na podstawie relacji doradców i efektów ich działalności

ustalono, że ich doświadczenia prowadzą do tego samego wniosku, który został opisany w trzecim rozdziale i który polega na tym, że nie każda konsultacja prowadzi do wniesienia skargi powodowej o stwierdzenie nieważności małżeństwa lub innego wniosku do sądu kościelnego lub ordynariusza. Jednocześnie ustalono, że świadczenie usług doradztwa na III poziomie odznacza się w diecezji brneńskiej wysoką jakością, natomiast tego samego nie można stwierdzić w odniesieniu do doradztwa na poziomie II i I. Proboszczowie starają się co prawda towarzyszyć małżonkom w trudnych sytuacjach życiowych, w zakresie doradztwa prawnego działają jednak raczej na podstawie intuicji niż erudycji. Pierwszy poziom doradztwa na terenie diecezji wydaje się bardzo ważny ze względu na fakt, że Kościół jako instytucja nie cieszy się w Republice Czeskiej na ogół opinią instytucji wiarygodnej, czasami nawet wśród katolików. Nie można się więc spodziewać tego, że większość ludzi zgłosi się, by swoją osobistą sytuację rozwiązać w urzędzie kościelnym. Wręcz przeciwnie należy wyjść naprzeciw oczekiwaniom ludzi, zainteresować się nimi. Właśnie to jest domeną doradców niższych poziomów. Wyzwaniem dla diecezji brneńskiej jest więc umożliwienie głębszego przygotowania kanonicznoprawnego wybranym księżom i wyszkolenie wiernych, którzy chcieliby się podjąć roli doradców, a następnie stworzyć wzajemnie powiązaną sieć konsultorów w celu udzielania kompleksowej, a nie jedynie częściowej, pomocy wiernym.

Dla pełności obrazu przeprowadzono analizę pięciu rodzajów różnych poradników kościelnych, wśród których dwa dotyczyły rozpatrywania sytuacji małżeńskich. Ustalono, że celem tych poradników jest ujednolicenie różnorodnych praktyk i udzielenie pomocy w celu zapobieżenia ewentualnym omyłkom. Na podstawie inspiracji poddanymi analizie podręcznikami, wiedzy wynikającej z poprzednich rozdziałów oraz znajomości miejscowej sytuacji w diecezji brneńskiej jako wynik przeprowadzonych badań opracowano na potrzeby diecezji brneńskiej konkretny projekt „Praktycznego poradnika dla doradców w zakresie małżeństw kościelnych”.

Wydaje się, że przygotowanie takiego poradnika jest konieczne, by ludzie nie otrzymywali niepełnych lub błędnych informacji, na skutek których musieliby przeżywać kolejne bolesne doświadczenie dotyczące kościoła, który nie potrafi im według ich mniemania adekwatnie pomóc, co mogłoby prowadzić do kolejnego życiowego zawodu, a nawet do ewentualnej utraty wiary. Zdaje się, że obecność doradców wszystkich trzech poziomów na terenie diecezji brneńskiej oraz prawdziwe i kompleksowe udzielanie informacji zainteresowanym osobom jest dla życia wiarą w tym partykularnym Kościele w aktualnych czasach sprawą niezmiernie ważną. Poza tym potwierdzają to wymagania

Sygnatury Apostolskiej, żądającej już od kilku lat, by wikariusze sądowi w trakcie wypełniania corocznych statystyk sądu podawali informacje o przeprowadzaniu badania przedprocesowego i duszpasterskiego.⁹¹⁴

Wnioski niniejszej pracy mogą być przydatne dla komisji specjalistów, która – o ile zostanie powołana przez brneńskiego biskupa diecezjalnego – może na ich podstawie zorganizować sieć doradców w ramach jednolitej opieki duszpasterskiej nad rodzinami (zob. MIDI, ZP art. 2) i opracować na potrzeby ich posługi przejrzyste *vademecum* (zob. MIDI, ZP art. 3). Mając nadzieję, że zawarte w niniejszej pracy szczegółowe omówienie tematu badania przedprocesowego i duszpasterskiego będzie wkładem w dziedzinę sądownictwa kościelnego i duszpasterstwa, powierzam wykorzystanie pracy oraz samą realizację działalności doradczej na terenie diecezji brneńskiej wstawiennictwu św. Jana Pawła II.

⁹¹⁴ Por. Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica, Lettera circolare sullo stato e attività dei Tribunali, 30.07. 2016:
https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_signat/documents/rc_trib_apsig_doc_20160730_inter-munera_it.html (13.02.2021).